

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА

На правах рукопису

Жовнір Марина Миколаївна

УДК 81'42(477)“185/20”(043.5)

**СВІТСЬКА БЕСІДА ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ
ФЕНОМЕН І ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЧАСІ**

10.02.01 – українська мова

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Баландіна Надія Францівна,
доктор філологічних наук,
професор

Полтава – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	
СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ	10
1.1. Світська бесіда як об'єкт лінгвістичних досліджень	10
1.2. Світська бесіда в парадигмі мовленнєвих жанрів	21
1.3. Комунікативно-прагматична організація жанру світської бесіди.....	34
Висновки до першого розділу	56
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ	
СВІТСЬКОСТІ	58
2.1. Кореляція значень слова <i>світський</i> у словнику й дискурсі	58
2.2. Феномен <i>світського</i> і <i>гламурного</i> в мовній свідомості українців	72
Висновки до другого розділу	86
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ В КОНТЕКСТІ	
УКРАЇНСЬКОМЕНТАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНА	89
3.1. Парадигма номінацій світського мовця	89
3.2. Мовленнєві портрети учасників світської бесіди	105
3.2.1. Портрет світського мовця кін. ХІХ – поч. ХХ ст.	105
3.2.1. Портрет світського мовця 20-х – кін. 80-х рр. ХХ ст.	118
3.2.3. Портрет світського мовця кін. ХХ – поч. ХХІ ст.	131
3.3. Локації світської публіки	143
Висновки до третього розділу	148
РОЗДІЛ 4. ПОВЕДІНКОВІ СТАНДАРТИ СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ ТА ЇХНІ	
МОВНІ ІНДИКАТОРИ	151
4.1. Індикатори толерантності.....	151
4.2. Індикатори ціннісних пріоритетів та світоглядних орієнтирів	161
4.3. Індикатори емоційності	169
Висновки до четвертого розділу	182
ВИСНОВКИ	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	190

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	226
ДОДАТКИ	236

ВСТУП

Визначальним напрямом антропоцентричної лінгвістики є лінгвогенологія. Увага мовознавців зосереджена на тлумаченні лінгвістичного статусу того чи того мовленнєвого жанру та з'ясуванні його взаємозв'язку з іншими категоріями комунікації (М. М. Бахтін, Ф. С. Бацевич, Ст. Гайда, В. Я. Гольдін, В. В. Дементьєв, М. М. Кожина, К. Ф. Сєдов, Т. В. Шмельова); укладанні класифікацій жанрів (Є. В. Акулова, О. Г. Баранов, В. В. Дементьєв, М. М. Кожина, О. Б. Сиротиніна, М. Ю. Федосюк, Т. В. Шмельова); різноаспектному аналізі жанрового континууму з погляду текстології та дискурсології (Ф. С. Бацевич, А. Вежбицька, О. І. Горошко, О. В. Дерпак, Х. Ю. Дяків, Ю. В. Матюхіна, А. В. Паславська, І. А. Синиця, М. Ю. Федосюк, І. С. Шевченко, А. Г. Шиліна, Ю. В. Щуріна, Т. В. Яхонтова); дослідженні історії лінгвістичної генології, уточненні її місця в парадигмі наук комунікативного спрямування й роз'ясненні ключових жанрознавчих понять з позицій загальної лінгвістики (В. М. Алпатов, Ф. С. Бацевич, Г. Є. Гольдін, В. В. Дементьєв, С. Дьоннінгхаус, В. О. Салімовський, Т. В. Шмельова). Діапазон лінгвогенологічних студій розширюється, на вістрі уваги перебуває вивчення жанрів у філо- й онтогенезі, їх функціонування в художньому просторі, проблема взаємозв'язку між мовцем і адресатом, аналіз співвідношень *жанр – концепт, жанр – творчість, жанр – гендер* тощо (А. Вежбицька, І. О. Горошко, В. В. Дементьєв, В. А. Маслова, В. П. Москвін, Н. В. Орлова, І. С. Шевченко та ін.).

Теоретико-методологічне підґрунтя лінгвістичної генології, сформоване в дослідженнях К. Адамчик, Н. Д. Арутюнової, Т. О. Багдасаряна, Е. Бальцежана, Вл. Барнета, А. Вежбицької, М. Войтак, Ст. Гайди, В. В. Дементьєва, С. Дьоннінгхаус, Є. Маліновської, В. О. Салімовського, К. Ф. Сєдова, І. А. Стерніна, О. Б. Сиротиніної, У. Фікс, М. Ю. Федосюка, Р. М. Фрумкіної, Т. В. Шмельової та ін., доповнюють і поглиблюють вітчизняні мовознавці, котрі розглядають мовленнєвий жанр як комунікативний феномен і демонструють здатність забезпечити надійною концептуальною базою майбутні наукові розвідки. Так, лінгвогенологічна проблематика стала об'єктом різновекторних комунікативно орієнтованих студій Ф. С. Бацевича, О. І. Горошко, О. В. Дзикович, О. В. Дерпак,

Х. Ю. Дяків, О. О. Землякової, А. Й. Паславської, Г. М. Пасько, І. А. Синиці, О. А. Черниш, А. Г. Шиліної, Т. В. Яхонтової та ін.

Актуальність дисертації. Аналіз праць із вітчизняної лінгвогенології увиразнив тенденцію до багатоаспектного вивчення мовленєво-жанрових утворень й засвідчив те, що у вітчизняній мовознавчій науці немає цілісної монографічної праці, у якій би здійснювався багатовимірний опис світської бесіди як українського лінгвокультурного феномена. На часі дослідження її мовних, когнітивних і прагматичних характеристик, які з певних причин не були лінгвістично інтерпретовані й параметризовані з погляду вітчизняної генологічної парадигми. Крім цього, потребують уточнення й узагальнення поняттєві сфери світськості в національному лінгвокультурному вимірі. Актуальність праці potwierджує також орієнтація сучасних мовознавчих студій на аналіз лінгвістичних фактів крізь культурно-ментальну призму.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає комплексній проблемі досліджень кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Речення як багаторівнева мовна одиниця» (номер реєстрації 0111U000703). Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради університету (протокол № 4 від 26 січня 2012 року).

Мета дисертації – цілісно проаналізувати генологічні ознаки світської бесіди як українського лінгвокультурного феномена та з'ясувати її трансформації в часі.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) з'ясувати стан вивчення світської бесіди й узагальнити погляди українських та зарубіжних учених на неї;

2) визначити місце світської бесіди в типологічній парадигмі жанрів;

3) виявити й проаналізувати комунікативно-прагматичні характеристики світської бесіди;

4) дослідити семантико-прагматичні трансформації світськості в українській лінгвокультурі;

5) описати мовленнєві портрети світських комунікантів у їх розвитку з кін. ХІХ до поч. ХХІ ст.;

б) вирізнити й інвентаризувати континуум мовних індикаторів поведінкових стандартів світської бесіди.

Об'єктом дослідження в дисертації обрано текстові фрагменти – зразки світських бесід, представлені в художніх творах кін. ХІХ – поч. ХХІ ст., у сучасному мас-медійному контенті, а також дані анкетування.

Предметом дослідження в дисертації стали комунікативно-прагматичні, мовні й лінгвокультурні характеристики світської комунікації.

Матеріалом дослідження слугували українські художні твори кін. ХІХ – поч. ХХІ ст., зокрема вітчизняна інтелектуальна проза В. П. Домонтовича, О. Ю. Кобилянської, В. П. Підмогильного, І. Я. Франка, Є. І. Ярошинської, М. Ю. Яцківа, драматичний доробок В. К. Винниченка, І. К. Карпенка-Карого, А. В. Крушельницького, Лесі Українки, твори П. Ю. Бейліна, В. В. Врублевської, П. В. Гуріненка, А. А. Дімарова, П. А. Загребельного, М. П. Трублаїні та інших письменників ХХ ст., а також набуток сучасників: Ю. І. Андруховича, С. Ю. Андрухович, С. П. Горбань, М. В. Гримич, Л. В. Денисенко, В. Л. Єшклієва, А. А. Кокотюхи, Л. В. Костенко, Неди Нежданої, І. В. Роздобудько, Ю. М. Щербака та ін.

Із використаних джерел вибрано текстові фрагменти – зразки світських бесід – обсягом близько 550 сторінок. До аналізу залучено також дані анкетування (загальна кількість анкет – 215) та матеріали офлайнових мас-медійних текстів (100 фрагментів).

Методи дослідження детерміновані його метою і завданнями. У дисертації застосовано загальнонаукові методи *спостереження, зіставлення, узагальнення, опису й систематизації* – у процесі аналізу й інвентаризації фактичного матеріалу; власне лінгвістичні методи – *лінгвістичного спостереження, опису, дистрибуції* – для інтерпретації й систематизації мовних індикаторів поведінкових стандартів світської бесіди. Методологічну базу комунікативної лінгвістики представлено методикою *дискурс-аналізу* – для з'ясування та вмотивування ролі

екстралінгвальних чинників у світському спілкуванні. Використання методів лінгвокультурології, зокрема *культурно-історичного* й *лінгвокультурологічного* аналізів, сприяло виявленню особливостей релевантних соціально-історичного й культурного контекстів формування світської комунікації. Методологічний корпус употужнено методами лінгвокогнітивної наукової парадигми. У дисертації використано *метод когнітивного аналізу* – для виявлення засадничих аксіологічних орієнтирів світських комунікантів. *Прийом вільного асоціативного експерименту* посприяв з'ясуванню образів *світського* і *гламурного* в мовній свідомості українців; *прийом вербального портретування* залучено для створення лінгвальних портретів світських мовців. *Елементи методу кількісних підрахунків* уможливили точну чисельну параметризацію вербальних репрезентантів *світськості*, упорядкування множини отриманих слів-реакцій на слова-стимули *світський* і *гламурний*.

Наукова новизна дисертації полягає передовсім у тому, що в ній уперше у вітчизняному мовознавстві комплексно проаналізовано світську комунікацію в контексті української лінгвокультурної парадигми, зокрема виявлено й описано специфіку її комунікативно-прагматичної природи; встановлено кореляції лексикографічного тлумачення лексеми *світський* із його дискурсивним значенням; окреслено домінуючі тенденції сприйняття *світського* й *гламурного* в мовній свідомості сучасних українців; представлено й схарактеризовано парадигму номінацій світського комуніканта; показано еволюцію мовленнєвих портретів світських завсідників кін. XIX – поч. XXI ст.; з'ясовано і проаналізовано локацію світської публіки; визначено й інвентаризовано континуум мовних індикаторів поведінкових стандартів розглядуваного дискурсу.

Теоретична цінність наукової студії полягає в тому, що її висновки й положення збагатять новими ідеями вітчизняну лінгвогенологію, комунікативну лінгвістику, теорію мовної комунікації та лінгвоперсонологію. Висловлені міркування й узагальнення щодо комунікативно-прагматичної природи світської бесіди доповнять теоретико-методологічну базу жанрології. Запропонований шлях дослідження світської моделі комунікації з погляду ситуативного контексту й мовця як представника національного світського формату розширить межі дискурсивного

аналізу. Змодельовані мовленнєві портрети світських комунікантів будуть внеском у формування поняття *світської мовленнєвої особистості*. Певним підґрунтям для подальшого студіювання стане дібраний і впорядкований континуум маркерів поведінкових стандартів світської бесіди. Результати дослідження сприятимуть розвитку дискурсології, теорії тексту й лінгвопрагматики.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що матеріали праці можуть бути використані у процесі розробки теоретичних і практичних курсів із сучасної української мови, з функційної стилістики, теорії мовної комунікації, у викладанні спецкурсів з генології, когнітивної лінгвістики, культури мовлення, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвоперсонології та ін., а також у науково-пошуковій роботі студентів, магістрантів, аспірантів.

Особистий внесок здобувача. Результати дослідження дисертантка одержала самостійно. Усі публікації написано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення й практичні результати дисертації оприлюднені на засіданнях кафедр загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов і журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, III Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика» (Полтава, 24 грудня 2010 року), V Міжнародній науковій конференції «Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках» (Дніпропетровськ, 7–8 квітня 2011 року), Міжнародній науковій конференції «X Гоголівські читання» (Полтава, 18–20 квітня 2011 року), XX Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» (Київ, 20–23 червня 2011 року), Міжнародній науковій конференції «Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі» (Одеса, 16–17 вересня 2011 року), I Міжнародній науковій конференції «Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти» (Одеса, 25–26 жовтня 2012 року), IV Международном Крымском лингвистическом конгрессе «Язык и мир» (Ялта, 1–5 октября 2012 года), III Міжнародній науково-практичній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодні, майбутнє»

(Львів, 18–20 травня 2016 року), Міжнародній науковій конференції VIII Olomoucké symposium ukrainistů (Olomouc, 25–28 srpna 2016).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційної праці висвітлено в 15 одноосібних публікаціях, 10 із яких надруковано у фахових виданнях України. Одна стаття опублікована в зарубіжному галузевому науковому виданні (Чехія).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (343 позиції), списку використаних джерел (121 позиція), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок, основного тексту – 189 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ

1.1. Світська бесіда як об'єкт лінгвістичних досліджень

Позамовна реальність дає поштовх і матеріал для різноаспектного лінгвістичного студіювання й окреслює загальні вектори розвитку мовознавчої науки. Зацікавленість академічного світу лінгвогенологією зумовлена антропоцентризмом широкого спектра дискурсивних явищ, різновидом яких є світська бесіда. Сам факт світськості в лінгвістичному тезаурусі представлено ключовою лексемою *світський*, а в сучасному мовленні відтворено в низці сполук (*світська бесіда, світське спілкування, світський тон, світські манери, світські хроніки, світське середовище, світське життя* і та ін.), – вербальних маркерів на позначення виразних, надзвичайно динамічних і схильних до еволюції під впливом цивілізаційних, економічних, історичних, культурно-ідеологічних чинників, явищ вітчизняної лінгвокультури. Спроба вирізнення в категорійному апараті генологічної парадигми мовленнєвого жанру (далі МЖ) світської бесіди (далі СБ) та його подальше детальне вивчення – закономірний крок у розвитку лінгвістичної генології.

Згадана вперше М. М. Бахтіним у типології мовленнєво-жанрових утворень, СБ ґрунтовніше досліджена в роботах сучасних російських генристів, які, екстраполвавши й употужнивши засадничі ідеї М. М. Бахтіна, спробували уточнити дефініцію, окреслити жанрові доміанти й основні жанротвірні риси розглядуваного лінгвістичного явища (див., наприклад: [Горлова, 2011; Дементьев, 1995; 1999; 2009; 2010; 2015; Костина, 2004; Седов, 2006; Стернин, 1996; 2003; Фенина, 2006] та ін.). У низці праць учені-генологи визначають місце світської бесіди в типологіях мовленнєвих жанрів з урахування варіативних критеріїв жанрового покласифікування, здебільшого диференціації за комунікативним задумом (див., наприклад: [Дементьев, 1999; 2010; Горлова, 2011] та деякі ін.). Зосередивши основний аналіз довкола світської бесіди, жанрологи схарактеризували її за окремими ситуативними параметрами, головно темарієм й інтенціями

інтерактантів (див., наприклад: [Дементьев, 1999; 2010; 2015; Фенина, 2006] та ін.). Водночас дотепер переважають розвідки, у яких світська комунікація не є магістральним поняттям, а згадується під час дослідження інших питань. Приміром, через зіставлення зі *small talk*, *weather talk*, *дружньою розмовою*, *діловою бесідою*, *бесідою на загальні теми*, *побутовою розмовою*, *розмовою у компанії* тощо вдається з'ясувати особливості жанру СБ (див., наприклад: [Арутюнова, 1992; Борисова, 1996; Дементьев, 2000; 2009; 2010; 2015; Китайгородская, Розанова, 1999; Матвеева, 1994; Ивушкина, 1998; Рытникова, 1997; Седов, 1998; 2006; 2011] та ін.).

Світська комунікація, зосібна англо-американський жанр *small talk*, став об'єктом досліджень в галузі лінгвістики, соціо- й психолінгвістики та когнітивістики зарубіжних учених (див., наприклад: [Bickmore, 1999; Coates, 2000; Coupland, 2003; Fine, 2002; Kuiper, 2000; McCarthy, 2000; Mullany, 2006; Pullin, 2010; Roane, 2005] та ін.). Цікавість до цього жанру російських учених potwierджено працями багатьох дослідників (див., наприклад: [Белоус, 2010; Ивушкина, 2011; Кожухова, 2008; Степыкин, 2014; Фенина, 2005] та ін.).

Попри те, що мовленнєвий жанр посідає чільне місце поміж продуктивних об'єктів для різноаспектного студювання й в україністиці, а теоретико-методологічна база вітчизняної лінгвогенеритики перебуває на стадії активного формування, що посвідчують наукові розвідки, в осередді яких – жанри окремих дискурсів (див., наприклад: [Балацька, 2013; Бацевич, 2005; Горошко, 2006; 2008; 2009; 2011; 2012; Дзикович, 2014; Денисова, 2013; Дерпак, 2006; Дяків, 2010; 2012; Землякова, 2010; Карамішева, 2009; 2011; Компанцева, 2007; Кондратенко, 2009; Матвеева, 2006; Панченко, 2008; Пасько, 2013; Самохіна, 2010; Синиця, 2011; Шиліна, 2009; 2012; 2013; Шкіцька, 2009; Яхонтова, 2005; 2009; 2014; Яригіна, 2012] та ін.), СБ до сьогодні не була об'єктом самостійного аналізу та лишається поза увагою вітчизняного мовознавчого світу. На тлі оприлюднених праць, у яких проаналізовано різні типи мовленнєвих жанрів, впадає в око термінологічна неоформленість світської комунікативної парадигми загалом. З-поміж найпоширеніших номінацій розглядуваного жанру – *салонна бесіда* (Н. І. Формановська), *розважальна бесіда* (П. Сопер), *гедоністична бесіда*

(А. К. Михальська), *бесіда на загальні теми* (Т. В. Матвєєва), *світська розмова* (К. Ф. Сєдов), *приємна бесіда* (К. І. Косова), *світська розмова, світська бесіда* (В. В. Дементьев) – обираємо останній варіант як такий, що відповідає українській традиції, точно та прозоро експлікує специфіку вітчизняної світської комунікації, з мінімальними втратами може бути пов'язаний як із зоною фатики, так і з зоною інформатики. Підтвердженням цього є міркування І. Б. Левонтиної: «У семантиці слова *розмова* важливим є предмет спілкування, тобто його тема і зміст. Для синоніма *бесіда* головне – саме спілкування» [Левонтина, 1994, с. 71]. У такий спосіб їх розмежовують М. В. Китайгородська і Н. Н. Розанова: «Для жанрової диференціації *розмови* та *бесіди* релевантними є семантичні відмінності самих лексем: темп і тривалість (бесіда не може бути дуже короткою); особливості взаємин комунікативних партнерів (їхні ролі однакові); характер смислових акцентів, інтенції (головне під час розмови – зміст, а під час бесіди – саме спілкування» [Китайгородская, Розанова, с. 260]. Термінологічний симбіоз лише увиразнює недостатнє висвітлення теми в зарубіжному мовознавстві загалом і в україністиці зокрема. Направду, у східнослов'янській лінгвістичній традиції немає єдиного підходу щодо теоретичного осмислення, формулювання дефініції та інвентаризації конститутивних рис світської комунікації. На потвердження цього дослідниця І. В. Костіна висновує: «Прикро, але доводиться визнати факт відсутності загальнотеоретичного осмислення поняття світської бесіди, її нечітку позицію в ієрархії фатичних мовленнєвих жанрів, хитке положення у мовленнєво-жанровій системі загалом» [Костіна, с. 11].

Нині особливого авторитету набуло тлумачення СБ, запропоноване Й. А. Стерніним: «Світська бесіда – це приємна, тематично необтяжена бесіда, основною метою якої є вербальний контакт зі співрозмовником» [Стернин, 1996, с. 3]. У процесі аналізу дослідник констатує: «Світське спілкування – різновид фатичного, але не істинно фатичне, а таке, що відповідає вимогам, нормам культурного суспільства; це етикетне фатичне спілкування» [Стернин, 1996, с. 3]. На його думку, така комунікація корелює з ритуальною: вести СБ тільки в «офіційних ситуаціях» вимагає етикет, а її учасниками можуть бути лише «люди в

офіційній атмосфері в офіційних ролях – гостей, учасників якого-небудь прийому, зібрань, заходів або у ролі щойно відрекомендованих один одному людей» [Там само, с. 13]. У працях Й. А. Стерніна СБ проаналізовано кризь призму культури мовлення й етикету, а його засадничі міркування увиразнено в наукових студіях В. В. Дементьєва [Дементьев, 1999; 2000; 2010; 2015], І. В. Костіної [Костина, 2004], В. В. Феніної [Фенина, 2006], Я. Т. Ритнікової [Рытникова, 1997] та ін. Нам імponує позиція дослідника К. Ф. Сєдова, який до світських бесід додає «кулуарне спілкування на науковій конференції, будь-яку неофіційну розмову на презентаціях, урочистостях тощо» [Сєдов, 2006, с. 87]. За Т. В. Матвєєвою, СБ – це «приємне вербальне небуденне спілкування, під час якого мовці демонструють витонченість, вихованість і вміння підтримувати словесний контакт легкими, невимушеними розмовами» [Матвеева, 1994, с. 135]. Ототожнюючи СБ з *бесідою на загальні теми*, дослідниця тлумачить обидві як «гармонійне неофіційне обговорення однієї або кількох етикетно мотивованих тем – погоди, музики, спорту, новин тощо» [Там само]. Т. В. Матвєєва ґрунтовно аналізує композиційні особливості, темарій, специфіку комунікативного складника світського спілкування й увиразнює значущість інтенційного компонента. Щодо останнього її висновок категоричний: СБ «прямої практичної мети не має» [Там само, с. 84], що видається дещо дискусійним, оскільки реальна комунікативна практика, почасти й світська, поєднує інформативну й фатичну ілокуцію. Такі міркування аргументовано та переконливо представлено в дослідженнях Т. Г. Винокур [Винокур, 1993], В. В. Дементьєва [Дементьев, 2010], К. Ф. Сєдова [Сєдов, 2006] та ін.

Р. М. Фрумкіна постулює ідею присутньої ваги мотиваційного складника світського спілкування [Фрумкина, 2001]. Мету бесіди вона вбачає в «самоутвердженні та задоволенні публічного висловлення думок» [Там само, с. 39]. На риторичній основі СБ наполягає О. Б. Сиротиніна й має на увазі продуманість, публічність, гедонізм, невіддільні від світського спілкування [Сиротинина, 1999, с. 26]. Цю точку зору підтримує і Я. Т. Ритнікова, яка наголошує на тому, що в основі жанру – установка на фатичне гедоністичне міжособистісне спілкування» [Рытникова, 1996, с. 181]. Загалом, основною комунікативною метою СБ

дослідники-жанрологи називають установлення, розвиток і підтримання комунікативного контакту. Ідею окреслити інтенційні обриси комунікації, зосібна й світської, увиразнено в низці наукових доробок (див., наприклад: [Винокур, 1993 б; Горелов, 2005; Дементьев, 1995; 1999; 2000; 2010; 2012; Матвеева, 2006; Седов, 2006; Стернин, 1996; 2003; Рытнікова, 1996; 1997; 2007; Сиротинина, 1999; Фрумкина, 2001] та ін.).

Розширюють спектр характеристик СБ І. Н. Горелов та К. Ф. Седов [Горелов, Седов, 2005]. Не заглиблюючись у суть світської комунікації, автори роблять зауваги щодо соціолінгвістичних (фатичне спілкування освічених людей) та психолінгвістичних (високий рівень стандартизації, жорсткий тематичний добір, відповідність етичним нормам соціальної взаємодії) рис СБ, відмінностей від інших жанрів (установка на ймовірного інтелігентного адресата, зокрема освіченої світської жінки), мовних засобів репрезентації (дотримання онтологічних, стилістичних, етикетних норм; тропи, елементи мовної гри, жарти тощо) [Там само]. Авторські міркування, що головно стосуються природи та специфіки СБ, побіжні, подані дотично до інших висвітлених у монографії ідей. Цілком логічними, на наш погляд, виглядають запропоновані вченими розмежування МЖ СБ та *small talk*: «світський гіпержанр» відмінний від жанру «балачки», який входить до «гіпержанрового утворення *small talk*» [Там само, с. 174].

Характеризуючи світську комунікацію, І. В. Костіна робить спробу виділити її конститутивні ознаки: 1) дотримання вимог етикету; 2) нейтральний характер тем і їхній добір за критерієм актуальності для співрозмовників; 3) демонстрація дружнього ставлення; 4) спокійний тон спілкування; 5) трансляція позитивних емоцій; 6) табування суперечливих, конфліктних тем; 7) офіційність комунікативної ситуації [Костіна, с. 14].

На зіставленні з іншими жанровими утвореннями ґрунтуються наукові розвідки А. С. Белоус [Белоус, 2010], Г. М. Горлової [Горлова, 2011], В. В. Дементьева [Дементьев, 2010], Т. А. Івушкіної [Івушкина, 1997; 1998], Т. В. Матвєєвої [Матвеева, 1994], М. І. Степикіна [Степыкин, 2014], Я. Т. Ритнікової [Рытнікова, 1996; 1997; 2007], Феніної [Фенина, 2006] та ін.

Аналіз світської комунікації не є комплексним, міркування подеколи фрагментарні й розпорошені, на що вказує й В. В. Дементьєв: «До цього часу немає не лише системного опису фатичних мовленнєвих жанрів, а й адекватної моделі для такого опису» [Дементьєв, 1999 в, с. 67]. Саме він заклав надійну основу для подальшого студіювання жанрів, зокрема й світських. У 1995 році генрист зауважив: «Дослідження окремих жанрів – справа майбутнього» [Дементьєв, 1995, с. 6]. У своєму наступному науковому доробку В. В. Дементьєв ґрунтовно вивчає СБ, виділяє й аналізує її жанрові домінанти, шляхом зіставлення з англо-американським *small talk* з'ясовує іманентні риси світської комунікації російської лінгвокультури (див., наприклад: [Дементьєв, 1996; 1999; 2000; 2005; 2010; 2013; 2015]).

Окремо СБ як жанр розглянуто у монографії «Теорія мовленнєвих жанрів» [Дементьєв, 2010], що стала для жанрологів майже класичною. Обравши за робоче визначення СБ, запропоноване Й. А. Стерніним [Стернин, 1996], автор дефінує її як «формалізований різновид етикетного спілкування» [Дементьєв, 2010, с. 341]. На його думку, світська комунікації наділена рисами, які, з одного боку, наближають її до фатики, а з другого, – до мовленнєвого етикету. З-поміж перших ознак виражено спільну мету – бажання розважити, зацікавити, задовольнити комунікативні смаки співрозмовника. Соціально регламентований тематичний репертуар СБ, поєднання рекомендованих і табуйованих тем, позитивне ставлення до комунікативного партнера (носія соціальної ролі і статусу) долучені автором до континуума ознак, що корелюють із культурою мовлення. Іманентними рисами світської бесіди В. В. Дементьєв вважає елемент змагання, концертну основу, полілогічність, часткову публічність та офіційність, орієнтованість на масового адресата, відсутність безпосередності [Там само]. Цей перелік учений доповнює елітарністю, орієнтацією на спілкування, вишуканістю [Дементьєв, 2015].

В. В. Дементьєв намагається з'ясувати специфіку жанру через зіставлення з іншими: *small talk*, *дружньою бесідою*, *задушевною бесідою*, *пліткою*. Вважаючи СБ вторинним мовленнєвим жанром, В. В. Дементьєв висновує: «СБ генетично споріднена з такими різновидами *small talk* як *балаканина* / *плітка*. Водночас жанрова схожість із

задушевною розмовою, сповіддю, проповіддю видається сумнівною» [Дементьев, 2010, с. 358]. Категоричною є позиція генриста в питанні співвіднесеності *світської бесіди* і *small talk*. Він переконаний, що потрагування їх як еквівалентних «абсолютно неправильне», адже «ці жанри належать мовленнєвим культурами із різними ціннісними системами, відмінними комунікативними ідеалами» [Там само]. Міркуючи далі, автор додає: «Для усвідомлення того, що світська бесіда – це будь-яке малоінформативне висловлення, балаканина, імовірно, необхідне неабияке мисленнєве зусилля» [Там само]. Порівнюючи росіян й американців, учений вважає, що СБ для росіян – спілкування не буденне, а вишукане. Учасником світської комунікації має бути передовсім людина культурна, відома, освічена, інтелігентна, представник еліти, творчих професій. *Small talk* для американців – розмови, які є повсякденними й звичними для кожного носія англійської мови [Там само].

Східноєвропейська мовна традиція СБ традиційно розглядає у площині російської національної ментальності, а прецедентним ілюстративним матеріалом слугують бесіди світських салонів. В. В. Дементьев наголошує на значущості СБ в комунікативному просторі саме російської мовленнєвої культури. У роботах наступних років СБ представлено як «комунікативний ідеал» в концепції домінантних ідей комунікативної культури (див., наприклад: [Дементьев, 2013; 2015]). Аксиологічний аспект дослідження доповнено лінгвокультурологічним: «найважливіше завдання культурологічного жанрознавства – виокремлення і подальше вивчення жанрів певної культури в тісному зв'язку з релевантними для цієї культури нормами, пріоритетами, цінностями» [Дементьев, 2013, с. 160]. Не викликає щонайменших сумнівів важливість і перспективність вивчення жанрів у площині національно-специфічних категорій. Авторські спроби зіставлення МЖ різних культур, зокрема елементи компаративного аналізу російської СБ та англо-американського *small talk*, посвідчують доречність студіювання світської комунікації як кроскультурного феномена.

Увиразнюючи слабкі сторони лінгвогенетичного студіювання «без застосування позакультурних та діахронічних даних» [Дементьев, 2010, с. 264], автор робить спробу «вирізнити жанрові домінанти СБ в минулому й сьогодні»

[Там само, с. 340]. Задекларований діяхронічний аспект дослідження оприявнює трансформаційний поступ світської комунікації від елітарної, аристократичної, салонної на етапі свого становлення до пафосної та гламурної в мовному сьогоденні. У новій науковій розвідці *світськість* класичних художніх зразків протиставлено *гламурності* сучасного мас-медійного простору [Дементьев, 2013, 2015]. Попри те, що В. В. Дементьев заклав міцне підґрунтя й окреслив вектори розвитку досліджень МЖ СБ, світова лінгвогенристика загалом та українська зосібна не має комплексної праці, присвяченої світській комунікації.

Довкруг СБ та *small talk* сконцентровано наукові пошуки В. В. Феніної [Фенина, 2006], яка шляхом компаративного аналізу окреслила основні лінгвістичні, когнітивні й прагматичні особливості цих мовленнєвих жанрів через призму російської та англо-американської лінгвокультур. Засаднича ідея наукової студії – зіставлення *small talk* і СБ як МЖ, сформованих альтернативними культурно-ментальними системами. На широкому тлі контрастних ціннісних парадигм рицарського етосу британської культури й російських салонних традицій XVIII–XIX ст. авторка встановлює спільне й відмінне в обраних для аналізу жанрах. В. В. Феніна визнає інтенційну спорідненість розглядуваних дискурсивних утворень: «обидва жанри розташовані в центрі поля фатички англо-американської та російської мовленнєвих культур» [Фенина, с. 7]), а також наполягає на доцільності їхнього розмежування, позаяк СБ і *small talk* «належать різним системам національно-культурних цінностей та концептів: природа світської бесіди зумовлена опозиційністю російської мовленнєвої культури, *small talk* – континуальністю англо-американської» [Там само].

Жанр *small talk* – магістральне поняття для розвідки Г. С. Белоус [Белоус, 2010]. Увагу дослідниці прикуто до лінгвістичних, когнітивних і прагматичних характеристик цього мовленнєвого жанру в англо-американській та російській мовленнєвих культурах. Так, у дисертаційній праці дослідниці описано історію появи жанру «розмови за чашечкою кави» [Белоус, 2010, с. 5] й охарактеризовано СБ в еволюційному аспекті. Авторка окреслила специфічні риси й основні жанротвірні особливості, проаналізувала мовні індикатори жанру, що

побутував в англійському суспільстві XVIII–XX ст. Прикметно, що у розвідці вчена апелює до «комунікації між членами вищого суспільства», послуговується термінами *світська бесіда* та *small talk* навперемінно, вважає їх синонімами [Там само, с. 127]. Проведений ретроспективний аналіз нашою А. С. Белоус на думку про сьогочасну актуалізацію досліджуваного нею жанру, який у видозміненій формі «представлено з-поміж інших комунікативних жанрів XX ст.» [Там само, с. 126]. Модифікації головно стосуються корегування векторів прагматичного значення, бо, «якщо раніше салонна бесіда здебільшого була способом гаяння часу», тепер «уміння вести світську бесіду необхідне на ділових зустрічах, співбесідах, при знайомстві» [Там само]. Авторка долучає до розгляду лінгвальну площину й характеризує основні словесні індикатори жанру. На її думку, у «словнику лексики англійської аристократії» розлого представлено одиниці мовленнєвого етикету, компліментарні висловлення, лексеми іншомовного походження, слова на позначення абстрактних понять та явищ; евфемізми, сленгові елементи. Не лишаються поза увагою також «вирази, які створюють враження пихатості, обтяженості, високої статусності мовлення», перфектні конструкції, «псевдотранзитивні дієслова», які авторка вважає граматичними показниками мовлення англійської аристократії XIX ст.» [Там само]. З-поміж основних синтаксичних рис, задекларованих у праці соціальними маркерами вищих суспільних кіл, представлено: 1) двоскладні речення; 2) риторичні питання; 3) окличні конструкції; 4) повтори [Там само, с. 175].

Схожі аспекти аналізу світської комунікації опиняються у полі зору Г. М. Горлової [Горлова, 2011], яка у своїй науковій розвідці з'ясовує суть і специфіку номінації *світська бесіда* в контексті розмаїття бесід, передовсім *сімейної, дружньої, застільної*; окреслює місце *бесіди* в системі мовленнєвих жанрів загалом та увиразнює локацію *світської розмови* в мовленнєво-жанровому типологічному континуумі зосібна. Крім цього, авторка визначає та описує її комунікативно-прагматичні показники: «мета спілкування (приємно поговорити, задовольнити естетичні смаки комунікативного партнера, самовиразитися словом), комунікативна ситуація, місце і час, фактори комунікативного минулого й майбутнього, взаємини співрозмовників» [Там само, с. 88]. До ознак, що пов'язують

СБ з мовленнєвим етикетом, на думку Г. М. Горлової, передовсім належать «висока культура мовлення, відповідне словесне оформлення, реалізація естетичної функції спілкування, нейтральна тональність, повага до комунікативного партнера; репертуар соціально регламентованих і табуйованих тем» [Там само]. Окремо авторка встановлює й іманентні риси світської комунікації, зокрема полілогічність, публічність, концертний складник та елемент змагання. Така диференціація, безперечно, корелює з домінантними рисами світської комунікації, виділеними В. В. Дементьєвим [Дементьєв, 2010].

У низці інших праць Г. М. Горлової СБ проаналізовано невіддільно від національно-ціннісного та культурно-ментального складників [Горлова, 2009, 2010]. Наукові пошуки авторки сконцентровано докрузь особливостей побутування жанру в соціокультурному просторі Росії початку ХІХ ст. Магістральними поняттями розвідок стають «салонна культура», «великосвітський салон», «елітарна мовленнєва культура» [Там само]. Об'єктом прискіпливої уваги дослідниця обирає мовленнєву особистість світського комуніканта як носія елітарного типу лінгвокультури. За результатами поліаспектного аналізу зразків СБ, вирізнених у текстах російської класики, мовними репрезентантами розглядуваної мовленнєвої культури постають експресивно забарвлені лексеми, риторичні інтенсифікатори мовленнєвої виразності, головні метафори, прецедентні феномени, фразеологізми та елементи мовної гри. Г. М. Горлова переконана, що саме проаналізовані маркери увиразнюють оригінальність словесного оформлення думки тогочасного завсідника великосвітських салонів і формують обриси мовного узусу світського комуніканта.

Загальні тенденції українського мовознавчого сьогодення, передовсім інтерес до лінгвогенології, перші теоретичні й практичні набутки генристів употужнюють теорію мовленнєвого жанру та уможливають розширення меж наукового студіювання. Умотивованими у зв'язку з цим є намагання проаналізувати світську комунікацію в контексті інших наукових дисциплін, зокрема педагогічної (див., наприклад: [Романова, 2012]). Авторка наголошує на важливості прагматичного значення світської комунікації. На її думку, вміння вести СБ, раціонально обирати стратегії і тактики доцільно вважати засадничими для міжкультурних ділових

контактів. Дослідження містить теоретичне обґрунтування і практичну розробку методики формування вказаних комунікативно-прагматичних навичок серед студентського загалу.

Отже, на сьогодні закладено теоретико-методологічний підмурок для подальшого студіювання світського дискурсу, а інтерес до нього каузував появу нових наукових праць: окремі думки щодо особливостей світської комунікації подано в поодиноких розвідках останніх років (див., наприклад: [Демченко, 2012; 2013; Денисова, 2013; Лукьянченко, 2007; 2009; Прокофьева, 2016; Степыкин, 2014] та деякі інші). Водночас в україністиці, де генологія активно розвивається, а перші здобутки репрезентовані науковими студіями Ф. С. Бацевича [Бацевич, 2005, 2009], Н. В. Васюкової [Васюкова, 2014], А. Р. Габідуллої [Габідуллоїна, 2009], О. І. Горошко [Горошко, 2006; 2008; 2009; 2011; 2012], О. В. Дзикович [Дзикович, 2014], О. В. Дерпак [Дерпак, 2005], Х. Ю. Дяків [Дяків, 2012], С. А. Матвєєвої [Матвєєва, 2006], Р. Д. Карамішевої [Карамішева, 2009; 2011], Г. М. Пасько [Пасько, 2013], І. А. Синиці [Синиця, 2011], Л. І. Стрій [Стрій, 2015], О. А. Черниш [Черниш, 2005], А. Г. Шиліної [Шиліна, 2009; 2012; 2013], М. Л. Штельмах [Штельмах, 2005; 2006; 2008], Т. В. Яхонтової [Яхонтова, 2005; 2009; 2012; 2014] та ін., світська комунікація і натепер залишається мовознавчою цілиною. Обрана для цього дослідження тема ще не була предметом окремої уваги у вітчизняній лінгвогенристиці. Чи не єдиною працею, у якій бодай принагідно згадано МЖ СБ, є робота Ю. В. Матюхіної, присвячена вивченню фатичної метакомунікації [Матюхіна, 2004]. Авторка студіює англо-американський *small talk*, активно послуговуючись терміном *світська бесіда* як синонімом, називає його «автономним типом фатичного метадискурсу, спрямованим на встановлення і розвиток контакту, що включає в якості основних змістових теми загальнолюдського та нейтрального характеру, уникає «табу-тем»; характеризується тональністю дружельюбності, спокою і нейтральності» [Там само, с. 66]. Наукові пошуки Ю. В. Матюхіної спрямовано на «виявлення історичних передумов розвитку, природи і з'ясування жанрових особливостей *small talk* з урахування культурологічної специфіки цього виду спілкування» [Там само]. Часом генези

жанру дослідниця вважає дискурс XVI–XVII ст., а оприявлення іманентних жанротвірних рис «сповна» датує XVIII ст. Ю. В. Матюхіна переконана, що домінантними ознаками *small talk* є «самоцінність, упорядкованість, змагальність, переважання соціально-регулятивної інформації, заданість ролей комунікантів, обмежений набір тем; змінними – ігровий та естетичний компоненти, іронічність» [Там само, с. 69]. Аналіз *small talk* у діахронічному аспекті допомагає пізнати природу й сутність англо-американської бесіди на загальні теми, натомість МЖ СБ лишається поза межами лінгвістичного мейнстріму.

Водночас скрупульозний аналіз теоретичних надбань генологів дає змогу окреслити загальні вектори студіювання МЖ СБ: 1) дослідження жанрової природи і вирізнення домінант жанру; 2) параметризація СБ в типологійній парадигмі мовленнєвих жанрів; 3) розгляд прагматико-комунікативних показників та лінгвальних індикаторів жанру; 4) порівняльний аналіз СБ, *small talk*, *дружньої розмови*, *застільної бесіди* та ін.

1.2. Світська бесіда в парадигмі мовленнєвих жанрів

Останнім часом зарубіжну й вітчизняну лінгвістичну генологію поповнюють роботи, присвячені опису різних мовленнєвих жанрів (Ф. С. Бацевич, О. І. Горошко, В. В. Дементьєв, О. В. Дерпак, Т. В. Дубровська, Х. Ю. Дяків, О. О. Землякова, Н. В. Орлова, А. Й. Паславська, Т. І. Петрова, Р. В. Поворознюк, Г. М. Пасько, І. А. Синиця, О. А. Черниш, В. Є. Чернявська, А. Г. Шиліна, Ю. В. Щуріна, Т. В. Яхонтова та ін.), але досі нерозв'язаною лишається проблема створення їхньої єдиної типології. Учені переконані, що недостатньо лише охарактеризувати природу жанрових утворень, взаємозв'язки з генетично близькими явищами, зокрема мовленнєвими актами, текстом, дискурсом або ж описати той чи той мовленнєвий жанр. Засаднича ціль – упорядкування їхнього строкатого континууму та окреслення таксонімічних обрисів. На думку В. В. Дементьєва, саме «класифікація мовленнєвих жанрів – одне із пріоритетних завдань сучасної генології» [Дементьєв, 2010, с. 156]. Попри усвідомлення мовознавцями, зосібна лінгвогенристами, надзавдання заповнити сформовану теоретико-методологічну лакуну, поліаспектна

типологія мовленнєвих жанрів до цього часу перебуває в стані активного творення. «Проблема жанрової типології мало вивчена та надзвичайно розрізнена», – зауважують вітчизняні дослідниці О. І. Горошко та О. О. Жигаліна [Горошко, Жигаліна, 2010, с. 112]. Вірогідно, уповільнює та пролонгує покласифікування жанрів їхнє змішування і поява нових на міжжанровому помежів'ї. Ще М. М. Бахтін зауважував, що з розвитком і ускладненням людських взаємин у різних сферах діяльності зростає й кількість мовленнєвих жанрів [Бахтин, 1996]. Такі міркування потверджують тісний зв'язок соціальної реальності з мовленнєвою, зокрема активну рефлексію жанрової організації мовлення на екстралінгвальні зрушення.

Натепер діапазон жанрознавчого студіювання розширено, а мовознавці, заглибившись у проблематику відносно нової науки, мають солідні теоретичні, методологічні й практичні набутки. Лінгвістичне осмислення й аналіз статусу окремих МЖ, як-от: наукова стаття [Балацька, 2013], утішання, спортивний репортаж, ченнелінг-текст [Бацевич, 2005; 2009], анекдот, відверта розмова, інтернет-жанри, флірт [Дементьев, 2010; 2015], інтернет-реклама військової сфери [Васюкова, 2014], інтернет-жанри [Горошко, 2006; 2008; 2009; 2011; 2012], анонс ток-шоу [Дзикович, 2014], інтернет-жанри, конфронтативні МЖ [Дерпак, 2006], застереження [Дяків, 2012], корпоративний блог [Землякова, 2010], повідомлення про стихійні лиха [Карамішева, 2009; 2011], новорічне звернення президента [Кондратенко, 2009], кіноанонс [Панченко, 2008], заповідь [Паславська, 2010], загадка [Пасько, 2013], жарт [Самохіна, 2010], передмова лексикографічних праць [Синиця, 2011], жанри побутового спілкування [Седов, 1998; 2006], вдячність, вітання, вибачення, співчуття [Тарасенко, 1999; 2002], побутова розмова [Харченко, 2015], слово редактора [Черниш, 2015], наукова стаття [Чернявська, 2016], жіночий журнал [Шиліна, 2009; 2012; 2013], жанри наукового дискурсу [Яхонтова, 2005; 2009; 2014], проповідь [Яригіна, 2012] та ін. – основа для загальної мовленнєво-жанрової таксономії.

«Однією з найактуальніших проблем, які варто вирішувати, в теорії мовленнєвих жанрів є виділення жанрових класифікаційних критеріїв», – висновують вітчизняні дослідниці О. І. Горошко та О. О. Жигаліна [Горошко,

Жигалина, 2010, с. 112]. Р. Д. Карамишева переконана, що «Мовленнєві жанри можна класифікувати за різними ознаками: за структурою, тематикою, функціями, комунікативною ціллю, учасниками спілкування, за дискурсами, в межах яких мовленнєві жанри існують» [Карамишева, 2009, с. 169]. І, хоча натепер немає єдності думок учених-лінгвістів щодо параметрів жанрового розмежування, генристи активно працюють над тим, щоб якнайшвидше заповнити теоретико-методологічну прогалину.

Перші спроби систематизувати різнорідні МЖ, вирізнити типологічні відмінності та корелятивні зв'язки робить М. М. Бахтін [Бахтин, 1996]. Він виокремлює низку жанрових утворень, але не вважає запропонований перелік викінченим [Там само]. Важко посперечатися з тим, що кожна сфера людської діяльності має строкатий жанровий репертуар, а безперервне породження нових жанрів ускладнює процес їхньої кількісної фіксації на будь-якому синхронному зрізі. Автор усвідомлює відсутність уніфікованої класифікації та спільної ідеї для подальшої типологізації: «Номенклатури усних мовленнєвих жанрів не існує, не зовсім зрозумілим є навіть принцип її побудови» [Бахтин, 1996, с. 182]. Узявшись за ідентифікацію й аналіз мовленнєво-жанрових утворень, М. М. Бахтін пропонує їх диференціювати на діалогічні / монологічні, первинні / вторинні, стандартизовані / вільні, розмовні / книжні [Бахтін, 1996]. Слід зазначити, що з-поміж багатьох, запропонованих М. М. Бахтіним класифікаційних критеріїв, найбільшого поширення набула ідея ранжування МЖ за структурою. Вона була увиразнена й конкретизована в низці наукових студій лінгвогенетичного спрямування після доби М. М. Бахтіна (див., наприклад: [Анисимова, 2000; 2005; Баранов, 1997; Бацевич, 2005; Гайда, 1999; Капанадзе, 1988; Кожина, 1999; Седов, 1996; Татарникова, 2004; Федосюк, 1996; 1997; Формановская, 1988; 1989; Щурина, 1999; 2014; Яхонтова, 2009] та ін.). Для цього дослідження важливим є увиразнення класифікаційного статусу СБ.

Міркуючи про жанрове багатоманіття, М. Ю. Федосюк вирізняє з-поміж загального жанрового спектра елементарні, тобто ті, у складі яких немає інших жанрів (*повідомлення, похвала, вітання, прохання*), і комплексні, в основі яких –

мовленнєво-жанрові утворення, які підлягають ранжуванню на монологічні (*утішання, переконання, умовляння*) та діалогічні (*бесіда, дискусія, суперечка, сварка*). Субжанрами автор вважає «мінімальні одиниці типології, що корелюють з мовленнєвим актом» [Федосюк, 1997, с. 104]. Дослідник переконаний, що *бесіда* – це комплексний діалогічний жанр, тим самим зголошується з М. М. Бахтіним, що загалом дає підстави в цій дисертаційній праці вважати *світську бесіду* типологічним різновидом *бесіди* й комплексним діалогічним МЖ (за М. Ю. Федосюком) [Федосюк, 1997]. Наполягає на тому, що СБ є «складним первинним жанровим утворенням» і містить «субжанри» / «жанрові форми», серед яких чітко вирізняється «*комплімент, балачка, флірт, плітка, жарт, анекдот*» й Г. М. Горлова [Горлова, 2011, с. 91].

Щодо диференціації жанрів за структурою, то слід навести класифікацію польського вченого Ст. Гайди з виділенням простих і складних жанрів [Гайда, 1999]. Так, акти *погрози, відмови, присяги, запитання, клятви, запрошення* та ін. мовознавець вважає простими. Складні інтерпретує їхньою сукупністю [Там само], що загалом не суперечить панівному в лінгвогенології баченню простих і складних жанрів мовлення.

Довкруг ідеї поділу МЖ за структурною організацією вибудовує дослідницьку парадигму О. Г. Баранов [Баранов, 1997]. Учений розширює бахтініанську дихотомію «прості – складні» і вирізняє чотири типи жанрів, як-от: «1) первинні (прості) – кореляти мовленнєвих актів; 2) первинні (складні) – діалоги; 3) вторинні (прості) – функційно-стильові елементарні текстові утворення; 4) вторинні (складні) – тексти, утворені внаслідок поєднання трансформованих простих жанрів» [Там само, с. 7]. Понадміру деталізоване покласифікування дає змогу схарактеризувати МЖ науково виважено, параметризувати той чи той різновид, зосібна й СБ. За О. Г. Барановим, її доцільно кваліфікувати первинним (складним) жанром мовлення [Там само]. Наведені для прикладу таксономії посвідчують намагання дослідників узагальнити й систематизувати почасти аж занадто відмінні погляди на природу структурно різних типів жанрів.

Традиційно первинні (прості) жанри – це продукт безпосередньої мовленнєвої взаємодії, вторинні (складні, ідеологічні) – виформовані із сукупності трансформованих первинних жанрів в умовах організованого культурного спілкування [Бахтин, 1996]. Водночас мовознавці потрактовують відмінні за структурою МЖ по-різному. Наприклад, вторинні вважають онтологічними похідними від первинних (див., наприклад: [Орлова, 1997; Татарникова, 2004; Щурина, 1999; 2014] та ін.); об'ємними, складнішими за структурною організацією комунікативними категоріями репрезентації мовного коду (див., наприклад: [Кожина, 1999; Федосюк, 1997; Формановская, 1988; 1989] та ін.) Чимало лінгвогенологічних студій постулюють думку про різнорівневу актуалізацію розглядуваних дискурсивних явищ (див., наприклад: [Баранов, 1997; Вежбицкая, 1997] та ін.). Відмінність міркувань зумовлює термінологічний симбіоз первинних (простих) і вторинних (складних) [Бахтин, 1996], [Дементьев, 2010], [Фенина, 2006], елементарних та комплексних [Федосюк, 1996], первинних (непідготовлених) і вторинних (риторичних) жанрів мовлення [Габідулліна, 2009], суб-типу, жанру, когнію-типу, тексту [Баранов, 1997], суб-жанру, гіпержанру, жанроїду [Седов, 2007].

У цій праці ми зголошуємося з М. М. Бахтіним та спадкоємцями його наукових ідей, зосібна О. Г. Барановим, Ф. С. Бацевичем, В. В. Дементьевим, М. М. Кожиною, М. Ю. Федосюком, Т. В. Яхонтовою та ін. Цілком вірогідно, що прості (первинні, елементарні) МЖ корелюють з мовленнєвими актами та виформовують складні (вторинні, комплексні) жанрові утворення різних комунікативних ситуацій. Таке лінгвістичне осмислення детермінує вживання названих термінів як синонімів. Зважаючи на окреслені доміанти розглядуваного жанру, передовсім діалогічність, вважаємо, що світська бесіда займає місце поміж складних МЖ.

Подібно до того, як у вторинних жанрах *розповіді, дискусії, інтерв'ю, статті* тощо вирізняють первинні, зокрема *вітання, суперечку, зауваження, пропозицію, вибачення* та ін., у СБ легко виокремити цілу низку простих за структурою мовленнєво-жанрових утворень, що потверджено прикладами світських бесід:

– Пане Мількер, чи можна біля вас? Вибачте, маестро, що я вас потурбувала. Я давно вже хотіла з вами зустрітися. Моя мама вчилася у вас... багато мені розповідала. Я теж граю на скрипці, але мама казала, що ваші уроки були неповторні. Та коли я почала довідуватися про вас щось більше, то з'ясувалося, що ви вже уроків не даєте.

– То правда, не даю. Я вчив доти, доки мав надію виховати справжнього віртуоза, великого скрипаля... (Винничук Ю., «Танго смерті»).

Аналіз дискурсивного зразка дає змогу вирізнити в ньому первинні МЖ звертання, запитання, вибачення, компліменту тощо. Трапляється, що в жанрі СБ поєднуються прості та складні мовленнєво-жанрові конструкції. Наприклад, запитання, дозвіл, похвалу та ін. доповнює розповідь:

– Хочете, я розповім вам коротко сюжет своєї повісті? – заговорив по хвили Хомський, витираючи губи серветкою.

– А як вона називається?

– Вона називається «Мерзотники». Це повість у новелах.

– Розповідай, але так, щоб ми зрозуміли, – зажадав Немирич.

– О'кей. Дія відбувається на початку століття в маленькому провінційному містечку в Галичині. Там буде в деталях описано перший політ на літаку одного графа – як він піднімається в небо і описує цілих три кола над пустирем, де зібралися юрми здивованих глядачів. Директор приватної гімназії прагне спокусити одну зі своїх учениць і по допомогу вдається до гіпнотизера. Потім до містечка прибуває ерц-герцог Фердинанд у супроводі цілого полку кірасирів. І виявляється, що всі вони давно вже готують на нього замах. Це така терористична організація, яку очолює той старий гіпнотизер. Починається судовий процес над директором гімназії, але йому вдається вийти сухим з води, оскільки під час процесу відбувається землетрус. Учениця гімназії, котра в цей час саме молилася в церкві, западається разом із церквою під землю. Вона опиняється в невідомій раніше підземній країні. Тим часом пілот, якого я вивів на самому початку, ніяк не може посадити свого літака, адже землетрус усе знищив.

– *Прекрасно!* – похвалив Мартофляк, з'ясувавши спочатку, чи Хомський уже закінчив розповідь.

– *А я майже нічого не зрозуміла,* – зізналася Марта.

– *Я й сам не все там розумію,* – погодився Хомський, – *однак чимось воно мені дуже подобається* (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Запропонована світському товариству історія і вирізненні в її структурі жанри, зокрема *комплімент, флірт, сентенція, повідомлення, запрошення, жарт, анекдот, тост* тощо не обтяжують СБ структурно і, насамперед, не суперечить магістральній стратегії світського спілкування – демонстрації згоди, схвалення, кооперації з комунікативним партнером.

Хоч обраний для дослідження жанр і викликає науковий інтерес, однак його лінгвістичне студіювання не охоплює аналізу композиції. Міркування щодо структурної організації СБ розпорошені й окремо логічно не вибудовані. Приміром, В. В. Дементьев лише принагідно називає СБ «вторинним мовленнєвим жанром» [Дементьев, 2010], міркуючи далі, зазначає: «композиційними блоками СБ зазвичай є афоризми, сентенції, цікава розповідь, притча, тост, анекдот, жарт, іронія, мовна гра» [Дементьев, 2010, с. 343]. Зголошується із запропонованою дослідником думкою І. В. Костіна [Костина, 2004]. Авторка переконана, що «СБ інкорпорує «менші» жанри», зосібна, на її думку, «структурними елементами СБ можуть бути компліменти, анекдоти, тости, плітки, розповіді і т. ін. – це посвідчує її «вище» положення в ієрархії жанрових форм» [Костина, с. 63].

Ще один критерій покласифікування жанрів мовлення – «жорсткість – свобода системної організації» [Дементьев, 2010]. У такій дихотомії актуалізовано підтриману сучасними генристами ідею М. М. Бахтіна «розмежовувати стандартизовані, позбавлені інтерпретації жанри, зокрема *вітання і привітання* та більш-менш вільні жанри» [Бахтин, 1996, с. 181]. Екстраполюючи вже розроблену методикау опису елементів текстової системи з лінгвістики тексту, генристи вмотивовують релевантність її використання в межах лінгвопрагматики, вирізняють типи розмовних текстів (мовленнєвих жанрів) за ступенем їхньої регламентованості (див., наприклад: [Кожевникова, 1979; Сиротинина, 1999] та ін.). Варто зауважити,

що місце СБ у класифікаціях окреслено спорадично. Указує на нього лише В. В. Дементьев у вибірці «фатичних жанрів мовлення» [Дементьев, 2010, с. 195].

Більшість генристів, які розвивають ідею зіставлення мовленнєвих жанрів за ступенем їхньої формалізації, наполягають на релевантності зв'язків «жорсткості – свободи» дискурсу і тексту з особливостями інтерпретаційної діяльності адресата (див., наприклад: [Дементьев, 2010; Извекова, 2006; Карасик, 2004; Седов, 2007; Шейгал, 2007] та ін.). Так, К. Ф. Седов переконаний, що жорсткість жанру корелює з рівнем формалізованості соціальних взаємин у різних сферах спілкування [Седов, 2007]. Приміром, МЖ військового й ділового дискурсів мають вищий рівень жорсткості порівняно з жанрами сімейної комунікації. «*Молитву, клятву, присягу* не можна модифікувати, натомість мовленнєві жанри політичного та педагогічного дискурсів (*іспит, захист дипломної роботи, новорічне звернення президента*) легко трансформуються без зміни фрейму й тональності» [Извекова, 2006, с. 13]. Прикметною рисою СБ є низька інтенсивність вияву жорсткості жанрової структури, тобто вона належить до мовленнєвих жанрів м'якої формалізації. Цілком імовірно, аргументація цього – в етикетній, а не ритуальній природі світської комунікації, віртуально-актуальна суть якої зумовлює активізацію інтерпретаційної діяльності мовців. Регламентованість, ірраціональність та оказіональність ритуального спілкування дисонують із ситуативною детермінованістю, конвенційністю й гармонійністю етикетного, зосібна світського. Представники світських кіл демонструють відносну свободу вибору форми висловлення та його інтерпретації в межах жанру. Слід наголосити саме на відносності свободи, оскільки рівень формалізації комунікації каузовано природою мовленнєвого жанру. СБ – це етикетна конвенція, порушення якої зумовлює комунікативні девіації та конфлікти.

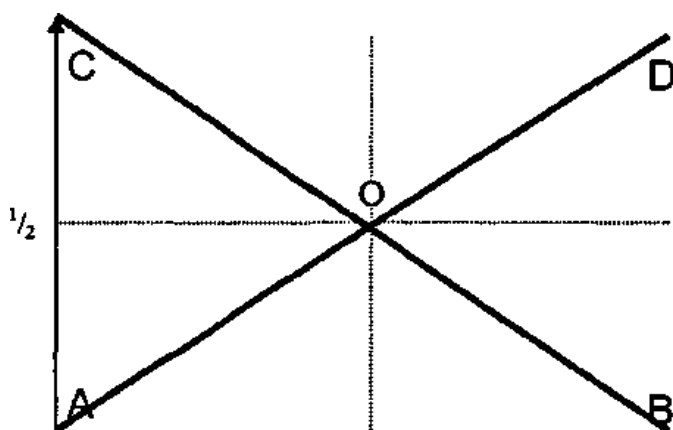
Інтегрувавши і творчо переосмисливши деякі засадничі положення теорії мовленнєвих актів, зокрема ідею диференціювати акти мовлення за ілокутивно-цільовим критерієм, представники лінгвістичної генристики виструнчили за аналогією МЖ (див., наприклад: [Арутюнова, 1992; Шмельова, 1997; Федосюк, 1996; 1997] та ін.). Не лишили поза увагою і світську комунікацію: бесіду розглядають у сукупності «дозвільно-пустих» жанрів, націлених на встановлення чи

врегулювання міжособистісних відносин [Арутюнова, 1992]. Слід зауважити, що, крім указанного виду, п'ятичленна типологія Н. Д. Арутюнової включає 1) інформативний діалог; 2) прискриптивний діалог; 3) діалог, метою якого є розв'язання проблеми; 4) діалог, метою якого є встановлення та регулювання міжособистісних стосунків [Там само].

Дослідниця Т. В. Шмельова виділяє чотири види мовленнєвих жанрів: 1) інформативні, що мають на меті подачу, запит, підтвердження чи спростування інформації; 2) імперативні – такі, що спонукають до здійснення / нездійснення необхідного, бажаного для когось із учасників спілкування; 3) етикетні (перформативні) – жанри мовлення, передбачені етикетом конкретного соціуму (*вибачення, подяка, поздоровлення, співчуття* та ін.); 4) оцінні – такі, що регулюють зміни самопочуття учасників спілкування, їхні вчинки, якості й усі інші словесні маніфестації внутрішнього стану за ціннісною шкалою» [Шмелева, 1997, с. 23]. СБ займає місце серед етикетних мовленнєвих жанрів.

Один із магістральних принципів вибудовування класифікаційних парадигм – зіставлення фатичних й інформативних мовленнєвих жанрів. Інтегрований матеріал дав змогу чітко окреслити та науково виважено обґрунтувати релевантність диференціації жанрів залежно від того, який із двох опозиційних мовленнєвих задумів превалює. На потвердження значущості вирішеного критерію В. В. Дементьев зауважує: «Очевидно, опозиція фатики й інформатики, сформульована та найповніше описана Т. Г. Винокур, претендує на роль адекватної основи мовленнєво-жанрової класифікації» [Дементьев, 2010, с. 160]. Вихідним є поняття фатики, пояснене ще Б. Малиновським, а дефіноване Р. Якобсоном як «повідомлення, метою якого є встановлення, підтримання або розмикання комунікативного контакту» [Якобсон, с. 71]. Ідея увиразнення прагматичного значення фатичної комунікації, передовсім забезпечення комфорту спілкування, стала пріоритетною в її подальшому лінгвістичному студіюванні (див., наприклад: [Винокур, 1993; Волкова, 1998; Гурочкина, 1999; Дементьев, 1995; 1999 в; 2010; 2012; Карасик, 1996; Макаров, 2003; Матюхіна, 2004; Почепцов, 1981; Седов, 2007; Черник, 2002; Шевченко, 2015] та ін.). Усвідомлення цінності фатики каузує

толерантну відмову від задекларованої першості у спілкуванні інформативного складника [Макаров, 2003]. Натепер фатична комунікація – первинна, а засадничим постулатом сучасної комунікативної лінгвістики, зокрема й лінгвогенристики, стає пов'язаність інформативної та фатичної ілокуції в будь-якому МЖ. Саме тому, на думку К. Ф. Седова, «класифікуючи мовленнєві жанри, слід зважати на тяжіння до інформатики (інформативні жанри) або фатики (фатичні жанри)» [Седов, 2007, с. 21]. Вочевидь, щоб з'ясувати класифікаційний статус того чи того жанру в межах полюсів дихотомії *фатика – інформатика*, необхідно вислідкувати їхнє відношення до протилежних мовленнєвих задумів. Як уже було зазначено, СБ вирізнено з-поміж фатичних мовленнєвих жанрів у типології В. В. Дементьєва [Дементьєв, 1999 в, 2010]. За основу поділу дослідник пропонує обрати критерій погіршення / покращення / збереження взаємин між учасниками спілкування, а також ступінь уживання непрямих комунікативних актів [Дементьєв, 1999 в]. Перший параметр, на думку В. В. Дементьєва, слід подавати графічно у вигляді горизонтальної шкали А. Р. Балаяна (від унісону, *відвертих зізнань і компліментів*, до дисонансу, *суперечок, побутових сварок*), а другий доцільно зображувати вертикальною шкалою. У межах такої двомірної матриці дослідник розташовує всі відомі йому фатичні МЖ.

У нульовій точці знаходяться жанри *small talk*, зосібна і СБ. За В. В. Дементьєвим, комунікативні взаємини між учасниками спілкування залишаються незмінними, а їхня непрямота сягає позначки $\frac{1}{2}$ [Там само]. Жанри

точки 0 – це ядро поля фатики, вони є «найбільш фатичними» порівняно з іншими й задекларовані автором класифікації «єдиною константою в цьому полі» [Дементьев, 2010, с. 226]. Слід погодитися з В. В. Дементьевим щодо індиферентності та статичності у взаєминах комунікативних партнерів під час світського спілкування. Водночас складність описуваного явища ще раз увиразнює релевантність думок про невіддільність фатики й інформатики. Видається, що будь-який інформативний мовленнєвий жанр має фатичне обарвлення, натомість кожне висловлення – інформативне. Провести чітку демаркаційну лінію між опозиційними мовленнєвими задумами майже неможливо. Навіть якщо комунікативна мета «вступити у вербальний контакт» набуває домінувального статусу, у бесіді залишається інформативний смисл.

У такий спосіб пояснює поєднання фатичного й інформативного складників МЖ І. С. Шевченко [Шевченко, 2015]. Вона наполягає на відносній інформативності фатики («фатичну категорію не можна сповна вважати операціональною, без вмісту когнітивної інформації» [Там само, с. 9]) та припускає, що, «з одного боку, інформативність наділена градуальним характером, і про її наявність / відсутність можна говорити лише в термінах «більше / менше», з другого боку, категорії мають точки дотику» [Там само, с. 10]. Вислідковуємо міркування про інформаційне насичення фатичної комунікації. Як приклад І. С. Шевченко наводить інформативно марковані жанри *вітання, прощання, флірту, small talk* [Там само].

З-поміж фатичних жанрів СБ вирізняє О. Б. Сиротиніна [Сиротиніна, 1999]. Дослідниця переконана, що «фатичним мовленнєвим жанром є не лише *сварка, комплімент, флірт*, а й *світська бесіда*» [Сиротиніна, 1999, с. 27]. Авторка увиразнює фатичну підоснову світської комунікації, а «інформаційні блоки», на її думку, виконують другорядну роль. «Зasadнича ціль такої розмови – не обмін інформацією, а підтримання комунікації» [Там само].

Схоже наукове інтерпретування дихотомії «*фатика – інформатика*» пропонують М. В. Китайгородська та Н. Н. Розанова [Китайгородская, Розанова, 1997, с. 260]. На їхній погляд, «і монологічні, і діалогічні жанри можуть реалізуватися у двох типах спілкування, – нефатичному (цілеспрямованому) і

фатичному» [Там само]. Дослідниці небезпідставно вважають фатичними діалогами *бесіду, плітку* й етикетні жанри *вітання, прощання, вибачення, подяки, компліменти, запрошення, пригощання* тощо.

Думку про невіддільність *фатики* від *інформатики* висловлює Т. Г. Винокур [Винокур, 1993 а], наполягаючи на «інформативно-фатичному балансі мовленнєвого потоку» [Там само, с. 77]. Експлікацію інформативних і фатичних складників, а передовсім превалювання одного з них, детерміновано комунікативними і прагматичними інтенціями учасників спілкування. Дослідниця вмотивовує, що у фатиці «інформативне ядро не завжди виражене й інтерпретоване первинним комунікативним наміром», а «обмін інформацією поступається перед бажанням соціально-комунікативної взаємодії» [Там само]. Симбіоз етикетних і змістових складників бесід увиразнює їхню синкретичну природу.

У працях Є. В. Акулової розглядувані мовленнєво-жанрові утворення задекларовано як «перехідні форми» [Акулова, 2011, с. 31]. Авторка висновує: «Зіставлення інформативних і фатичних мовленнєвих жанрів вважаємо головним під час моделювання жанрового простору тієї чи тієї лінгвокультури, водночас слід пам'ятати, що повсякденна вербальна практика перенасичена перехідними жанровими формами» [Там само]. Слід, мабуть, погодитися, що інформативний компонент оприявнений у світській комунікації, зосібна і в жанрі СБ, де вдало інтегровані фатичні й інформативні вкраплення. Це дає змогу припустити, що аналізований у праці жанр займає місце в межах дихотомії *фатика – інформатика*. На наш погляд, виміряти рівень інформаційного конденсату в бесіді досить складно. Це, з одного боку, зумовлено специфікою жанру, неможливістю чіткої демаркації *фатики* й *інформатики*, а з другого, – лінгвопрагматичними чинниками, що впливають на спілкування. СБ – це соціально-комунікативна взаємодія, що залежить від статусних характеристик, рольових, особистісних взаємин та інтенційних пріоритетів комунікантів. У цьому зв'язку релевантною видається думка про зв'язок апріорного інформативного смислу СБ, комунікативної мети її учасників і рівня їхньої близькості. Йдеться про опозицію «близькі – неблизькі стосунки комунікативних партнерів» [Винокур, 1993 а, с. 139].

Не можна також оминати увагою ідею диференціювання мовленнєво-жанрових утворень на риторичні й нериторичні (див., наприклад: [Акулова, 2011; Анисимова, 2000; 2005; Гольдин, 1999; Седов, 2007; Сиротинина, 1998] та ін.). В основі такого поділу – особливості комунікативної ситуації (офіційна – неофіційна, публічна – непублічна, побутова) та специфіка використання словесних засобів (підготовлене – непідготовлене мовлення). Дослідники тлумачать риторичні жанри як способи оформлення «публічних, соціально вагомих взаємин», нериторичні – «типових неофіційних, непублічних, побутових ситуацій» [Седов, 2007, с. 20]. Рівень усвідомленості, осмисленості та підготовленості мовлення – це ключовий демаркаційний вектор спланованих риторичних і спонтанних нериторичних жанрів. Етикетне маркування й чітко окреслені межі конвенційності у проявах мовленнєвої активності світських інтерактантів співвідносні з іманентними рисами риторичних мовленнєво-жанрових утворень публічним характером комунікативної взаємодії, жорстким дотриманням жанрового стандарту і спланованою наперед архітектонікою. «Світська бесіда не лише мовленнєвий, а й риторичний жанр», – potwierджує висловлені міркування О. Б. Сиротиніна [Сиротинина, 1999, с. 30]. К. Ф. Седов вибудовує аналогічну дихотомію, але надає перевагу термінам «жанри верхнього / нижнього рівня» [Седов, 1998, с. 15]. В основі зіставлення, з одного боку, – риторичні уміння, з другого, – непідготовлена мовленнєва активність. СБ дослідник вводить до переліку жанрів верхнього рівня (*компліменту, анекдоту, тосту, флірту* тощо).

Зголошуються лінгвогенристи і щодо розмежування конвенційних та неконвенційних мовленнєвих жанрів (див., наприклад: [Акулова, 2011; Дементьев, 2010] та ін.). В. В. Дементьев зауважує: «Жанри усного спонтанного мовлення – переважно неконвенційні» [Дементьев, 2010, с. 162]. Переконані, що апіорна композиційна складність СБ та згадані жанрові характеристики, зокрема напівофіційний публічний характер, етикетна регламентація, жорсткі обмеження тематичного репертуару, potwierджують її конвенційну основу.

Отже, вибудовування номенклатури мовленнєво-жанрових утворень перебуває на стадії творення. Превалюють структурний і прагматичний підходи до

жанрової диференціації. На сьогодні з'ясовано, що СБ – це складний, риторичний, конвенційний МЖ м'якої формалізації. Попри таку солідаризацію, генристи й дотепер не можуть дійти згоди щодо параметризації СБ з позиції *фатика* – *інформатика*. На наш погляд, релевантними для СБ є інформативно-фатичний синкретизм і локація розглядуваного жанру в межах дихотомії протилежних комунікативних задумів.

1.3. Комунікативно-прагматична організація жанру світської бесіди

Наукове інтерпретування й лінгвістичне осмислення будь-якого мовного факту потребує вирішення аргументованих критеріїв його опису. На сьогодні вітчизняні й зарубіжні генристи зосередили наукові пошуки довкруг запитань: «Якими параметрами варто описувати модель жанру? Яких жанротвірних рис достатньо для його ідентифікації, характеристики та конструювання?» [Шмелева, 1997, с. 51]. Результатом їхніх досліджень стали варіативні парадигми опису із обґрунтованими аспектами жанрового портретування. З-посеред найпоширеніших методик студіювання вигідно виділяються аналіз метаімен М. Ю. Федосюка [Федосюк, 1996], модель аналітичного формулювання семантичних примітивів А. Вежбицької [Вежбіцька, 1997], паспорт (анкета) мовленнєвого жанру Т. В. Шмельової [Шмелева, 1997], алгоритм опису усного некодифікованого мовлення М. В. Китайгородської та Н. М. Розанової [Китайгородская, Розанова, 1999], комунікативний смисл Ф. С. Бацевича [Бацевич, 2004; 2005; 2009], жанрограма Т. В. Яхонтової [Яхонтова, 2009], реєстрові характеристики М. А. К. Холідея [Halliday, 1990] та деякі інші.

Попри численні спроби мовознавців створити релевантну, більш-менш виструнчену, а головне, уніфіковану методику портретування жанрових форм, завдання натепер лишається невиконаним. Дослідники того чи того мовленнєвого жанру зчаста обирають уже апробований алгоритм студіювання. Водночас за ними лишається право увиразнити стрижневі жанротвірні доміанти й виструктурувати оригінальну парадигму опису. У результаті якісних і кількісних маніпуляцій із реєстром конститутивних ознак жанрових утворень окреслено методологічні кроки,

релевантні для поліаспектного дослідження мовленнєвого жанру. Їхня впорядкованість і послідовність – основа для повного «загально-лінгвогенологічного аналізу» [Яхонтова, 2009, с. 136], який передбачає цілісну мовну й комунікативну характеристику обраного жанру в жанровому ареалі на основі попередніх досліджень й емпіричних спостережень.

Не полегшує, а, навпаки, ускладнює процес кристалізації моделі опису надмірна динаміка в терміносфері. Мовиться передовсім про термінологічний симбіоз *дискурсу, мовленнєвого жанру, стилю, регістру, акту* тощо. Ізоморфізм конгломерату згаданих репрезентантів мовного коду простежено в усіх парадигмах аналізу мовленнєвого жанру. І це радше закономірність, аніж виняток. Черпаючи ідеї у М. М. Бахтіна, лінгвісти намагаються їх екстраполювати на сучасний мовленнєво-жанровий ареал. Розглянемо детальніше ті моделі, які були не раз апробовані й мають чимале науково-методологічне значення.

На думку Ф. С. Бацевича [Бацевич, 2005], авторитетною методикою лінгвістичного аналізу мовленнєвих жанрів є «паспорт МЖ», запропонований Т. В. Шмельовою [Шмелева, 1997]. Авторка схеми-взірця послуговується моделлю МЖ, в осередді якої – комунікативна мета, а жанри уже традиційно ранжовано (за інтенційним критерієм) на інформаційні, оцінні, етикетні й імперативні [Там само]. Кожен із названих типів «об'єднує континуум жанрів, відмінних один від одного за іншими жанротвірними ознаками», з-поміж яких дослідниця вирізняє комунікативну мету, образ автора, образ адресата, образ минулого й образ майбутнього, диктумний (подійний) зміст, мовне втілення [Шмелева, 1997, с. 98]. Міркуючи далі, Т. В. Шмелєва висновує: «Шість параметрів тяжіють до реалій дійсності та спілкування, водночас аналіз мовної реалізації значною мірою поєднує мовленнєвий жанр з мовним простором і потребою диференціювати мовленнєві засоби відповідно до вербальних запитів» [Там само]. Не складно вислідкувати зв'язок запропонованого алгоритму пофакторного аналізу зі структурою комунікативної ситуації. Наголошує на цьому й сама авторка «анкети»: «Мовленнєвий жанр визначається тим *хто, кому, навіщо, про що* і як говорить, враховуючи *що було* і *що потім буде* у спілкуванні» [Шмелева, 1995, с. 63]. Про

доцільність розглядати згадану сув'язь говорять Ф. С. Бацевич [Бацевич, 2005], В. В. Дементьев [Дементьев, 2002], Ст. Гайда [Гайда, 1986], В. Є. Гольдін [Гольдин, 1997; 1999], О. А. Земська [Земская, 1988], К. Ф. Седов [Седов, 1998], М. Ю. Федосюк [Федосюк, 1997]. Комунікативна ситуація та її основні параметри (час, місце, комунікативні чинники, тема) становлять основу методики аналізу МЖ М. В. Китайгородської та Н. М. Розанової [Китайгородская, Розанова, 1999].

Звісно, розглядувана модель аналізу МЖ не претендує на вичерпність. Це потверджують міркування Т. В. Шмельової: «Не варто думати, що запропоновані параметри характеристики мовленнєвих жанрів можуть охопити всі аспекти їхнього опису» [Шмельова, 1997, с. 98]. Приміром, усвідомлюючи потребу розширення спектра критеріїв жанрової перспекції й удосконалення парадигми їхнього опису, до перерахованих категорій учені-лінгвісти радять долучати *тональність, тему* [Селиванова, 2008], *комунікативний смисл* [Бацевич, 2005], *ретроспекцію, перспекцію, модусний зміст* [Бацевич, 2009].

Вирішені Т. В. Шмельовою жанротвірні параметри корелюють з ознаками комунікативної ситуації і в наукових міркуваннях Т. В. Яхонтової, яка деталізує жанрові дескрипти й акцентує на таких: 1) жанрова мета; 2) жанрові ролі; 3) місце і статус у жанровій системі; 4) модус; 5) фізичний субстрат жанру; 6) вид жанру; 7) конвенціонізовані шляхи дистрибуції жанру; 8) просторово-текстова локалізація; 9) семіотичний статус; 10) обсяг конкретно-текстових реалізацій та ступінь їхнього формального структурування; 11) особливості когнітивно-функціональної організації семантики жанру; 12) наявність та характер жанрових елементів; 13) мовностилістичне втілення; 14) експліцитні міжжанрові зв'язки; 15) ступінь впливу прагматичного чинника галузевої належності» [Яхонтова, 2009, с. 215–216].

Досліджуючи інтернет-комунікацію, О. І. Горошко й О. О. Жигаліна радять послуговуватися такими критеріями виділення й аналізу жанрів: 1) комунікативна ціль; 2) концепція адресата; 3) концепція адресанта; 4) зміст подій; 5) фактор комунікативного минулого; 6) фактор комунікативного майбутнього; 7) формальна структура; 8) лінгвістичний дизайн (лінгвістичні засоби, графічне оформлення, шрифтове оформлення, наявність аудіовізуальної інформації) [Горошко,

Жигаліна, 2010]. Вітчизняні генристки не лишають поза увагою «часовий параметр, характер адресата, технологічний параметр» [Там само].

Схоже бачення реєстру критеріїв моделі аналізу МЖ і в А. Г. Шиліної, дослідницькі пошуки якої скеровані на жанр жіночого журналу (див., наприклад: [Шиліна, 2009; 2012] та ін). Учена пропонує під час вивчення жанрів брати до уваги *композицію; гендерний / негендерний (патріархатний) компонент та паралінгвістичне втілення (графічне оформлення, шрифтове оформлення, фотографії, реклама)* [Там само].

Увиразнити позалінгвальне пропонує Т. О. Багдасарян [Багдасарян, 2002]. Учений доповнює ланцюг компонентів моделі МЖ тональністю – «способом авторської текстової репрезентації, за якої реципієнтові передається ставлення автора до тексту, дійсності та якостей особистості» [Багдасарян, с. 243]. Генрист переконаний, що модальна тональність невіддільна від мовленнєвого жанру й узгоджується з його темою.

Російська вчена В. В. Феніна, зосередивши увагу на студіюванні жанрів інтернет-простору, зосібна *статусу й «вебінару»*, вказує на необхідність заміни традиційних моделей жанрового опису, їхнього доповнення й удосконалення [Феніна, 2016]. Дослідниця радить розширити перелік жанротвірних категорії, запропонованих Т. В. Шмельовою, долучає до нього «формат комунікації» [Феніна, 2016, с. 68]. Аргументовано доцільність таких змін й у працях інших генологів (див., наприклад: [Щипицина, 2011; Усачова, 2009] та ін.). Приміром, Л. Ю. Щипицина пропонує модель опису комп'ютерно-опосередкованої комунікації, яка «Містить медійні (*У якому форматі?*)»; прагматичні (*Хто?, Кому?, Навіщо?, Де?*); структурно-семантичні (*Що?*) і лінгвістичні параметри (*Як?*) [Щипицина, 2011, с. 19]. У дисертаційній праці дослідження вибудовано докруз таких прагматичних характеристик: *комунікативна мета, парадигми «образ адресанта – образ адресата», «чинник комунікативного минулого – майбутнього», подійний зміст, тональність*.

1. Комунікативна мета. Жанр СБ реалізується в мовленнєвій ситуації безпосереднього спілкування і проектується в межах прагматичних координат я –

ти – тут – тепер. Первинна мотивація експлікує фатичну основу жанру. «Часто до світських розмов вдаються для знайомства, використовують як засіб пізнати один одного краще, а лише згодом бесіда може перетворитися в ініційоване, інформативне чи задушевне спілкування», – зауважує з цього приводу Й. А. Стернін [Стернін, 1996, с. 81]. Дослідники всі як один визначають стрижневу цільову установку СБ: *ініціація вербального контакту та його подальший розвиток* (див., наприклад: [Горлова, 2011; Белоус, 2010; Дементьев, 2010; Костина, 2004; Стернін, 1996; 2003; Фенина, 2006] та ін.). Така мотивація є очевидною для світських розмов, які почасти нагадують «спілкування задля спілкування» (за Т. Г. Винокур) [Винокур, 1993 в], а мовленнєвий контакт учасників комунікації стає самоціллю: неважливо, про що говорити, має значення сам факт вербальної взаємодії. Щоправда, навіть спонтанно обрані теми мають корелювати з допустимими, а не табуйованими у світських колах. Приміром, теми, які обрали учасники поданих нижче бесід, зокрема поезія, давнє місто Рим, – випадкові й можуть бути замінені іншими. Умотивованим у цьому зв'язку є припущення, що магістральна ціль світських діалогів – словесні взаємини, для яких фатично-інформативна інтеграція не є засадничою.

1) – *Вітаю, – сказав я, – ви чудесно промовляли. В вас почувасться правдива піонервожата!.. Чи ви любите поезію?*

– *Так, я люблю поезію!..*

– *Дуже приємно бачити таку культурну дівчину. Кого ви найбільше любите з українських поетів?*

– *Шевченка!*

– *О, так, але, певно, ще когось?*

– *Авжеж!*

– *Приміром?*

– *Ну, ось, приміром, Котовського.*

– *І ще кого?*

– *Кого ще? Ломоносова. Це, правда, російський поет. Ми учили його в школі (Домонтович В., «Доктор Серафікус»).*

2) – Ви поляк ?

– Так.

– Дуже цікаво, я ніколи не був у Польщі.

– А я ніколи не був у Римі, але дуже багато читав про «Вічне місто».

– О так, Рим – найкраще місце у світі!

– Цікаво, чи ще досі стоїть на Віа д'Аннуціо пам'ятник Великому походу на Рим.

– Так, звичайно! (Бідий Д., «Басаврюк ХХ»).

Бажання розвивати словесний контакт тісно переплетене з умінням зацікавити комунікативного партнера. З цього, звісно, не слід висновувати, що світська комунікація моноінтенційна. Вербальний обмін в осередді освічених, культурних, інтелігентських, публічних кіл в режимі «тут і тепер» етикетно детермінований, бесіди невимушені, легкі й інформативно необтяжені. Вплив етикетної конвенції та культурних традицій оприявлено не лише у змісті світських розмов, бажаних і табу-темах, а, безумовно, й у самому факті комунікації, адже іноді СБ стає *даниною етикетові*. Спілкування мотивується правилами гарного тону, мовленнєвою гречністю й комунікативною толерантністю. У поданому нижче фрагменті бесіди один зі співрозмовників перепитує, ставить запитання у відповідь, ухиляється від однозначності й конкретики висловлень, тобто відкрито демонструє пасивну позицію. Попри ймовірне небажання спілкуватися, розмова триває, бо того вимагає світський етикет.

– Яка знов нині чудова ніч, – завважила стиха напів до себе, напів до нього.

– Гм?.. Що?..

– Настала знов чудова ніч, – повторила знов півголосом.

– Чому? Тому, що місяць і зорі так ясно світять?

– Може, й тому. Красу і взнеслість у природі можна ліпше відчутти, як описати. Не відчуваєте ж ви того, пане Фельс?

– Не знаю. В тій хвилі я відчуваю що іншого (Кобилянська О., «Людина»).

Дослідник Й. А. Стернін, міркуючи про природу світської комунікації і про її інтенційний компонент, нотує: «У групах, де вже склалися певні взаємини,

наприклад, у вищих колах минулого, в елітних клубах, на презентаціях, офіційних подіях, святах, світське спілкування мотивується бажанням підтримати контакт, підтвердити стосунки між членами групи» [Стернин, 1996, с. 69]. Цілком логічно вирізнити ще одну вторинну інтенційну ланку МЖ СБ – *підтвердження стосунків між учасниками спілкування*:

– *Якщо не помиляюся, а я ніколи не помиляюся, – звернувся до нього з посмішкою спортивного вигляду чоловік, – ви академік Петро Савяк?*

– *Так, ви і на цей раз не помилилися. Якщо цих запевнень вам мало, готовий поклястися на Біблії. Якщо вона у вас, звичайно, при собі.*

– *Я Роман Гарчук, прес-секретар колишнього прем'єр-міністра України.*

– *Дуже приємно, – простягнув руку для вітання Савяк і відчув сильний потиск сухої гарячої долоні.*

– *Їдете відпочивати, Петре Олександровичу?*

– *Так.*

– *В Іспанію їдете вперше?*

– *Ні, вже був, але не в Барселоні. Давно хотів відвідати цю каталонську столицю, та все якось не випадало (Масляк П., «Аспірантура»).*

Висловлені міркування й вирізнені комунікативні інтенції наводять на думку про штучність, шаблонність, почасти трафаретність досліджуваного жанру. З цим можна посперечатися, а можна погодитися, адже в основі світської комунікації – фатичний компонент. Водночас обертати СБ в етикетну балаканину не варто, бо навіть соціально, статусно чи культурно регламентована розмова забезпечує задоволення, насолоду від спілкування, а подеколи пробуджує найтонші гедоністичні почування. «Мотивом висловлення може стати естетичне переживання самої словесної форми. Певною мірою таку мотивацію експліковано у звичайному діалозі: образне мовлення, жарти, гострі слівця та ін. Але діалог може переродитися в особливу естетичну діяльність, якою є світська бесіда», – зауважує щодо цього дослідниця Р. М. Фрумкіна [Фрумкіна, 2001, с. 143]. Отже, СБ – це особлива, етикетно та культурно каузована словесна діяльність, вторинна мета якої – *отримати від спілкування насолоду і подарувати естетичне задоволення*

співрозмовнику. Наведений для прикладу фрагмент СБ репрезентує строкатий спектр гедоністичних почувань мовця. В осередді обговорення – мистецький шедевр одного з учасників спілкування. Автор тонко відчуває красу, захоплюється, фантазує, насолоджується спогляданням картини й намагається передати свої відчуття комунікативному партнерові:

– Ви собі дивіться, – провадив художник, – а я ще хвилинку помотаюся. Ви на мене не зважайте <...> Ви вже кінчили стіну? Тепер альбоми. З чого почнемо? Ви звідки родом? А, полтавчанин! Так ось Полтавщина. Це Диканька ... ціла серія ... вітряк – ви відчуваєте, що він працює?.. Ліс <...> тут головне – ефект світла на галявинці <...> Ось криниця в яру: яка вожість! <...> Над нивою сходить сонце – колосся ніби прислухається до перших променів, правда?.. Я покажу вам ще Поділля, мою цьогорічну роботу, і кінець. Ви й так уже стомилися від споглядання, і в душі, певне, проклинаєте мене, га?

– Ні, я люблю малярство (Підмогильний В., «Повість без назви»).

Поштовхом до світської бесіди може бути потреба публічного висловлення думок, самоствердження тощо. За такої мотивації етикетні постулати світської комунікації поступаються бажанню учасників бесід самовиразитися у слові. Потвердження цього вислідковуємо в міркуваннях Р. М. Фрумкіної: «Словесна активність – це прототип наукової й художньої діяльності, найкращий спосіб виразити свої думки, знання, переживання. У слові людина долучається до загальних цінностей та репрезентує власні світоглядні переконання» [Фрумкіна, 2001, с. 143].

Дослідниці Н. В. Кузнецова й О. В. Трофимова вирізняють й описують фатичний тип бесід, «під час яких комуніканти емоційно релаксують, змагаються у красномовстві, розповідають анекдоти, цікаві історії, роблять політичні прогнози, розповідають про те, що їх турбує, шукають співчуття, жартують» [Кузнецова, Трофимова, с. 31]. Звісно, не всі з-поміж названих характеристик релевантні для світської комунікації. Суперництво в пишномовстві корелює з «елементом змагання та концертним складником», які висуває В. В. Дементьєв як жанрові доміанти СБ й додає: «Майстерність ведення світських бесід – це прагнення першості в соціально-

престижному спілкуванні, дотепності, витонченості, обізнаності. Елемент змагання зріднює СБ з найдавнішими ігровими комунікативними жанрами» [Дементьев, 2010, с. 341]. Отже, це дозволяє виокремити ще одну вторинну комунікативну мету – *публічну демонстрацію особистих потенцій, насамперед інтелектуальних, творчих, ніар* тощо.

Інколи учасники світських розмов понадмірно захоплюються прокламацією поглядів, демонстрацією ерудиції, освіченості, культури. Приміром, у поданому нижче прикладі СБ авторська ремарка потверджує висловлену думку й увиразнює окреслене ідейне спрямування світської комунікації.

*– На мій скромний погляд, саме тут маємо загалом тактовне проникнення у світ архетипів, – **радо заговорив Доктор, від чого Волишебник відразу пожалкував, що зачепив його.** – Саме вони, згідно з Юнгом, утворюють зміст так званого колективного несвідомого. Їхній безпосередній вигляд, що вражає нас у сновидіннях і мареннях, має багато індивідуального, незрозумілого і навіть наївного. Архетип являє, по суті, несвідомий зміст, який замінюється у процесі його становлення свідомим і чуттєвим, і притому в душі тієї індивідуальної свідомості, в якій він з'являється.*

– Дуже вам дякую, – затрусив кудлатою головою Волишебник.

*– Цей дивний місячний коханець, – **не зупинився професор,** – цей таємничий незнайомиць у плащі є безумовним архетипом, постійно присутнім на межі несвідомого та свідомого у фантазійному світі кожної напіврозквітлої жіночності дівчинки, що саме опинилась у стадії свого індивідуального трепетного очікування (Домонтович В., «Повість без назви»).*

Вдало реалізувати цей задум можна лише за умови творчого переосмислення концертного та ігрового складника світської комунікації, а також їхньої віртуозної реалізації під час спілкування. М. М. Бахтін переконаний, що «досить часто людина, яка прекрасно володіє мовленням у різних комунікативних сферах, уміє прочитати доповідь, науково дискутувати, відповідає на запитання, мовчить або недоречно висловлюється у світській бесіді. Причину тому вбачаємо не в бідності словникового запасу чи стилі, а в незнанні жанрового репертуару, у відсутності

уявлень про їхнє використання, у невмінні вчасно, правильно розпочати і завершити розмову» [Бахтин, 1996, с. 183]. В. В. Дементьев зауважує, що СБ ведуть професіонали, справжні віртуози етикетної фатики, люди з високим рівнем мовленнєвої культури загалом [Дементьев, 2010].

Вирізнені та проаналізовані в роботі мотиваційні установки не вичерпують можливих. Видається, що первинна мотивація світської комунікації (ініціація й підтримання вербального контакту) поєднана з цілою низкою вторинних, зокрема потребою вести світську бесіду як данину куртуазній поведінці, бажанням отримати від спілкування насолоду і подарувати естетичне задоволення комунікативному партнеру, висловитись, самоствердитись тощо. Априорна композиційна складність розглядуваного жанру зумовлює інтеграцію комунікативних цілей та їхню трансформацію у складний інтенційний комплекс.

2. Адресантно-адресатна конфігурація. Будь-який жанр – це продукт мовленнєвої співтворчості адресанта з адресатом. Звісно, чітко вирізнити й охарактеризувати того, хто позиціонує себе продуцентом світських бесід, досить складно. Основною перешкодою в намаганні ідентифікувати адресанта й адресата розглядуваного типу комунікації стає невіддільний зв'язок соціально-статусних і ситуативно-рольових характеристик мовців. За традицією жанр СБ виформовується поміж аристократичних, інтелігентських, освічених, культурних кіл. Цю думку поділяють більшість дослідників, які студіювали світську комунікацію, зокрема Г. С. Белоус, Г. М. Горлова, В. В. Дементьев, В. В. Феніна та ін. Водночас в осередді світської бесіди може опинитися не лише представник соціально-елітарної суспільної верстви, а й кожен, хто виконує роль світського комуніканта «тут і тепер», дотримується аристократичних тонкощів у манерах, у культурі поведінки й мовленні. В обох випадках типовий проект МЖ СБ вимагає знання культурно-етикетної конвенції та відповідної мовленнєвої репрезентації думок.

Потреба аналізувати прагматичні характеристики «образу автора» й «образу адресата» у сув'язі, тобто розглядати адресантно-адресатну монолітність або «конфігурацію», є особливо актуальною. Можливість такої інтеграції не заперечує й сама авторка «анкети мовленнєвого жанру» Т. В. Шмельова, зазначаючи: «Варто

зауважити, що для образу автора МЖ найголовнішими є його взаємини з адресатом, а тому ми створюємо «портрет на фоні» [Шмелева, 1997, с. 45].

За результатами аналізу ілюстративних зразків нами зроблено спробу увиразнити характерні риси адресанта й адресата світської комунікації і подано «модель» типового в українській лінгвокультурі учасника світських бесід. Ініціатор – освічена, вихована, культурна людина або така, що лише демонструє ці якості відповідно до комунікативної ситуації й ролі; належить до елітарної суспільної верстви, зосібна інтелігенції, бомонду, богеми, світу, еліти тощо. Автор висловлення безпосередньо звертається до конкретного адресата (реальної особи) чи аудиторії (світської публіки), задає тон спілкування; враховує інтереси партнера, відображає в мовленні бажану програму комунікативних дій; бесідуючи, демонструє компетентність, ерудованість, інтелектуальний рівень, толерантність, гречність; апелює і до розуму, і до емоційної сфери партнера; за потреби здатний попередити й подолати конфліктну ситуацію.

Адресат підтримує задану адресантом тональність спілкування, проявляє люб'язність, шанобливість і зацікавлення розмовою; апелює до власних інтелектуальних потенцій та культурно-етичних поведінкових стереотипів; адекватно реагує на появу конфліктної ситуації, координує власну вербальну й невербальну поведінку з адресантом, займає з ним рівну позицію у спілкуванні; подібно до адресанта є представником соціально-елітарних кіл або виконує комунікативну роль світського інтрактанта, тобто «адресат вступає в комунікацію не як глобальна особистість, а лише в певному своєму аспекті, ампуа чи функції» [Арутюнова, 1981, с. 361].

Єднає учасників світських бесід неухильне дотримання культурно-етикетних норм, етичних стандартів та поведінкових канонів, задекларованих у світському товаристві. Емпатія, здатність толерувати конфлікти, комунікативна гречність й експлікація найтонших етикетних проявів у слові – домінантні риси світського комуніканта. Водночас, зважаючи на різнорідну комунікативну природу СБ, не викликають щонайменшого сумніву можливі варіації запропонованих моделей.

3. Образ комунікативного минулого і майбутнього. Окреслена дихотомія виформовує у свідомості мовців дві часові реальності – до і після комунікації. Відомо, що за цим критерієм усі МЖ диференційовано на ініціальні й реактивні [Шмелева, 1997]. Видається, що СБ може бути інтерпретована як реакція на комунікативну ситуацію напівофіційного спілкування в межах культурно-етикетної конвенції.

Розглядаючи жанр СБ в контексті чинника комунікативного минулого, слід ідентифікувати роль мовців і схарактеризувати ситуацію спілкування. Учасники світських бесід усвідомлюють закони словесного обміну у площині світськості та передбачають вектори розвитку комунікативної ситуації: «я опиняюсь в осередді культурних, інтелігентних людей, а отже, маю дотримуватися етикетних норм у поведінці і мовленні, нівелювати конфліктні ситуації». М. М. Бахтін переконаний, що «слово народжується у діалозі, стає його живою реплікою, існує лише в діалогічній єдності з іншими словами. Живе слово зумовлює слово-відповідь, завбачає його появу і сприяє цьому» [Бахтин, 1996, с. 80]. Звісно, точно виструнчити алгоритм розгортання світської комунікації складно, водночас прогнозування словесної рефлексії комунікативних партнерів релевантне для світських бесід. Нам імпонують міркування Г. М. Горлової: «Фактор комунікативного майбутнього для СБ – досягнення згоди та можливість подальшого розвитку спілкування» [Горлова, 2011, с. 39].

Розбіжності в поглядах, інтересах, ціннісних орієнтирах, інтенціях, оцінках чи комунікативних ролях адресанта й адресата навіть в умовах етикетних світських взаємин можуть спричинити конфліктну ситуацію. Експлікація напруження загалом та його омовлення зосібна порушують жанрові стандарти СБ. Продуценти жанру скеровують словесну діяльність в обхід конфлікту. Чинник комунікативного майбутнього – розвиток і гармонізація спілкування «тут і тепер» або злагоджена комунікація в перспективі.

5. Подійний зміст жанру, за Ф. С. Бацевичем, співвідноситься з його архітектонікою як «комунікативної події, що має «сюжет»: початок, продовження, кінець» [Бацевич, с. 160]. СБ – словесний супровід етикетних взаємин, у межах яких

виформовується і координується діями адресантів та адресатів динамічна смислова парадигма. У структурі розглядуваного жанру можна вичленити окремі мікроподії, епізоди, які не функціують осібно, а становлять логічно вибудовану «сформовану єдність» [Дементьев, 2010, с. 348]. Утім, незважаючи на усвідомлення того, що МЖ – це ідеальна структура, уніфікувати алгоритм світського спілкування, безсумнівно, складно, а подеколи взагалі «неможливо виявити конституційний набір структурних елементів та їхню послідовність» [Фенина, 2005, с. 163]. Це, цілком імовірно, зумовлено функціюванням у дискурсивній площині СБ інших мовленнєво-жанрових формувань, зосібна *вітань, компліментів, запитань, повідомлень* тощо.

Водночас, на думку Т. В. Матвєєвої, композиція СБ «не суперечить родовим ознакам жанру бесіди загалом» [Матвєєва, 2010, с. 39]. Дослідниця переконана, що «бесіду світську формують вступ (реалізація комунікативної ініціативи, долучення до участі в обговоренні), основне повідомлення (мікромонолог / група мікромонологів), завершення дискурсивної партії (передача позиції лідера у спілкуванні) [Там само]. У сучасних лінгвогенетичних розвідках подибуємо й інші спроби окреслити та описати архітектоніку світської комунікації. Наприклад, І. В. Лук'янченко в бесіді вирізняє «початок (встановлення вербального контакту); середину (підтримання вербального контакту); кінець (розмикання вербального контакту)» [Лук'янченко, 2007, с. 105]. В. В. Дементьев указує на відтворюваність й усвідомлене вибудовування мовцями світської бесіди, яка, на його переконання, розпочавшись ініціацією словесних взаємин або долученням до спілкування, передбачає обмін інформаційно-місткими чи фатичними репліками й етикетно-регламентований дискурсивний фінал [Дементьев, 2010]. Нам імпонують міркування Т. О. Мільохіної щодо етикетного обрамлення, структури й тематичної селекції світської комунікації [Милехина, 2007]. Учена зазначає, що аналізована бесіда «містить привітання і самопрезентацію, витончені прощання, а також змістовну середню частину» [Там само, с. 118]. Крім цього, дослідниця обґрунтовує функційно-прагматичне значення й етикетну детермінацію етапу «початку і завершення таких розмов» [Там само].

Проаналізовані зразки жанру посвідчують думку про цілісність та єдність композиційних блоків СБ й увиразнюють другорядну роль інформативного компонента, адже, як справедливо зауважує В. В. Дементьев, «Навіть за умови ілюзорної важливості тем, їхнє обговорення ніколи не буде ключовим для спілкування в умовах світськості. Довести це дуже просто: учасники СБ ніколи не зберуться саме для цього» [Дементьев, 2010, с. 341]. Попри жорстку тематичну регламентацію, хочемо акцентувати на варіативності змістових векторів світської комунікації: тематичний зріз оприявнює фатичний та інформативний, бажаний і, подеколи, табуований репертуар. Різноманіття обговорюваного, легкість, невимушеність тем-стереотипів вважають засадничими для світської комунікації більшість її дослідників (Г. С. Белоус, І. Н. Горелов, Г. М. Горлова, В. В. Дементьев, І. В. Костіна, К. Ф. Седов, Й. А. Стернін, В. В. Феніна та ін.).

Т. Г. Винокур характеризує фатику як символ соціального спілкування і «співжиття» (за Т. В. Винокур) [Винокур, 1993 а] та вирізняє дві площини часової локації: «близьке коло тем», що мають опосередкований зв'язок між учасниками й подієвим фоном спілкування, а також «дальнє коло тем», які доповнюють тематичне поле асоціаціями. «Отож мовимо про тематичну пізнаваність фатики», – міркує далі лінгвіст [Винокур, 1993 а, с. 153]. Учасники фатичних розмов, на її думку, переважно говорять «про здоров'я, погоду, сім'ю, прочитане, побачене, переваги та недоліки спільних знайомих» [Там само, с. 150]. Суголосні міркування з цього приводу висловлює і Й. А. Стернін та вирізняє з-поміж найважливіших правил сучасного світського спілкування «обговорення нейтральних тем, які не можуть спричинити зіткнення інтересів (діти, тварини, відпочинок, подорожі, хобі, клімат, погода тощо)» [Стернін, 1996, с. 68]. І. Н. Горелов та К. Ф. Седов висновують: «Учасники бесід повинні контролювати мовлення, усвідомлено добирати теми для обговорення, уникати грубих (непристойних), інтимних, професійних та ін. тем» [Горелов, Седов, 2005, с. 173–174].

У дослідженні Г. С. Белоус тематичний репертуар світських бесід (*small talk*) ранжовано на такі, як-от: 1) загальні теми (погода, «випадкові» теми, пов'язані з позамовною ситуацією «тут і тепер»); 2) соціальні (спорт, політика, плітки);

3) особистісні (компліменти, сім'я, робота, навчання, плани на майбутнє, подорожі та ін.) [Белоус, 2010, с. 61]. Увиразнюючи тематичну варіабельність, авторка зазначає: «Обговорювати можуть будь-що спільне для учасників світської бесіди» [Там само]. Бесіди про мистецтво, музику, останні віяння моди, світові тенденції розвитку кінематографа, театрального мистецтва тощо, а також розмови на якусь із «близького кола тем», безсумнівно, приємні як із добрими друзями, так і з щойно відрекомендованими людьми. Отже, цілком умотивованим є обговорення в ресторані під час банкету музичних уподобань.

– Це все мине, ці джази, репи, рок-н-роли, метали та шансони. І тільки класика залишиться вічною. Підсвідомо люди розуміють її зміст, але під впливом так званої моди віддають перевагу примітивнішим стилям. От погляньмо, що становить основну кількість мобільних дзвінків? Класика! То хоч би у такому примітивному варіанті люди все-одно слухають Моцарта, Баха, Бетховена, Вагнера...

– Я розумію вашу точку зору, але я вважаю, що в кожному стилі є щось особливе. І будь-який твір, який унікальний, а, може, навіть геніальний – може з часом стати класикою. Скажімо, Beatles, зараз для багатьох це класика.

– А я цього не розумію, та й гурт цей мені не подобається.

– Просто ви, як я зрозумів любите академічну музику, а класика це все те, що перевірено часом.

– А що вас спонукало присвятити життя музиці та саме фортепіанній музиці? (Волошин А., «Нехай насниться найкраща»).

Тематична простота сприяє створенню невимушеної атмосфери та комунікативної гармонії. Поданий нижче приклад – бесіда в ресторації. Складається враження, що учасники спілкування намагаються вчасно заповнити словесну лакуну, говорять у межах світської етикетної конвенції про те, що впадає в око, актуалізується тут і тепер.

– Як вам, подобається тут? – спитав Георгій, коли вони вмостилися у зручні фотелі серед строгого британського антуражу.

– Дуже мило, – посміхнулася вона. – Правда... Потім передумала.

– Та ні, нічого.

– Що? – напружився він.

– Дуже стильний заклад. Справді, майже автентичний, щоправда... Вона знову зам'ялася.

– Що «щоправда»?

– Щоправда, з нальотом українського козацького бароко, – закінчила вона свою думку і засміялася. – В нас, українцях, здається, цього не можна викоринити. Козацьке бароко в нас у генах. Георгій новим поглядом подивився на інтер'єр ресторану. Справді, як для британського чоловічого клубу, забагато золотих завитків. Дивно, він на це ніколи не звертав увагу.

– Що будемо їсти? – спитав Георгій, намагаючись відповідати образу англійського джентльмена.

– Оскільки ми тут, то, напевно, стейк з кров'ю, – сказала вона. – А ви?

– Так само! – поспішив запевнити Георгій і мало не вмер з сорому: як легко він відмовився від свого кількарічного вегетаріанства. – А що питимемо?

– Люблю міцні напої. Батько привчив, – знову ж таки розсміялася вона (Гримич М., «Егоїст»).

Дібрані ілюстративні зразки свідчать, що подеколи тематика СБ аж занадто спрощена. Приміром, одна з розмов розгортається навколо обговорення українського частування, зосібна національного гастрономічного шедевр – борщу.

– Уявляєте, пане Кноте, тільки-но я перетнув кордон України, начальник митниці пан Ханкель запросив мене пообідати «чим Бог послав». Зізнаюсь, хоч я і об'їздив уже пів-Європи, мені ще не доводилося зустрічати таких гостинних начальників митниці, яким би так щедро подав усього Бог.

– Напевно, якби ви були начальником нашої митниці, то також не були б у накладі. І що ж, вам сподобалося частування?

– Так, а найбільше мене вразив дивовижний український борщ, вартий страви Богів.

– Пане Бальзаку, а чи плавав у тому борщі півень?

– Півень? Гм-м... не пам'ятаю. Може, курка?

– *Тоді ви не їли справжнього українського борщу. Бо в справжньому – мусить плавати півень. Наголошую, півень, а не якась там курка.*

– *Перепрошую, а як ви відрізняєте півня від курки?... (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бадзьак?»).*

Водночас жорстка селекція на тематичному рівні – одна з домінантних рис світського спілкування. Ця думка звучить і в генологічних студіях В. В. Дементьєва, який переконаний, що «соціально регламентовані приписи щодо репертуару тем світських бесід, табу-теми, табу-дії» – це магістральні ознаки світської комунікації [Дементьєв, 2010, с. 344]. В опозиції до спокійного, гармонійного обговорення подорожей, свят, новин культури, спорту, останніх зрушень в галузі науки, відкриттів та винаходів, літературних надбань, мистецьких цікавинок тощо перебувають конфліктно-стимулюючі теми-табу, насамперед політика, національне питання, релігійні й етнічні, особисті проблеми. Й. А. Стернін радить уникати «неприємних або конфліктних тем» [Стернін, 1996, с. 67], але В. В. Дементьєв наголошує на їхньому небажаному, однак можливому оприявненні в розглядуваному жанрі: «заборонені теми поєднуються із тими, які варто завуальовувати» [Дементьєв, 2010, с. 346].

Інтеграція аргументів дослідників та аналіз СБ дає змогу окреслити подійний зміст розглядуваного МЖ, а саме: встановлення вербального контакту, його розвиток і розмикання. Варіативність темарію, нейтральний характер змісту обговорюваного, табування суперечливих, конфліктних тем основної частини бесіди поєднано з етикетно-регламентованим, почасти трафаретним вступним і заключним блоком.

6. Жанрова тональність. Ідея досліджувати МЖ, насамперед діалогічні, крізь призму тональності постульована у працях багатьох лінгвістів (див., наприклад: [Багдасарян, 2002; Гынгазова, 1999; Галичкина, 2009; Казакова, 2007; Карасик, 2007; Китайгородская, Розанова, 1999; Матвеева, 1990; Полуйкова, 2012] та ін.). Учені переконані, що емоційно-експресивний компонент невіддільний від будь-якого жанру, а відсутність експліцитних сигналів емоційно-оцінного ставлення «посвідчує нейтральну тональність» [Матвеева, 1990, с. 27]. У сучасних лінгвогенологічних

студіях прослідковуються міркування М. М. Бахтіна щодо конститутивних ознак висловлення. З-посеред виділеного континууму характеристик дослідник увиразнює «суб'єктивне емоційно-оцінне ставлення автора до омовленого ним предметно-сміслового змісту» [Бахтин, 1996, с. 279].

Зголошуємося із тлумаченням тональності, запропонованим Т. О. Багдасарян [Багдасарян, 2002]. На його думку, цей складник моделі МЖ є способом авторської текстової репрезентації, за якої есплікується його ставлення до тексту, реципієнта, навколишньої дійсності і самого себе» [Багдасарян, с. 241]. Зосередивши наукові пошуки на тональності як параметрі жанрового портретування, Т. О. Багдасарян доходить висновку, що емоційно-оцінний компонент МЖ «характеризує спосіб подачі пропозиції й описує її в реєстрах *жартівливо, іронічно, офіційно, презирливо, вороже* тощо» [Там само]. Вибір того чи того обарвлення детерміновано індивідуальними рисами мовленнєвої особистості й специфікою комунікативної ситуації загалом.

Апріорна структурна складність жанру СБ зумовлює її розмаїту емоційно-оцінну палітру. Безсумнівно, чітко вирізнити й описати тональні різновиди світської комунікації досить складно. «Єдиного переліку тональностей спілкування не існує, а методика їхнього виділення ще не розроблена», – зауважує з цього приводу В. В. Дементьєв [Дементьєв, 2010, с. 121]. Щоправда, аналізуючи СБ, дослідник не використовує цей компонент моделі МЖ, а лише спорадично згадує з-поміж інших характеристик. У такий спосіб, оминаючи тональність, вибудовують наукові концепції опису СБ й інші генристи (Г. С. Белоус, Г. М. Горлова, І. В. Костіна, Й. А. Стернін, В. В. Феніна та ін.). Здається, це зумовлено складністю описуваного явища й дотепер невиворуженим методологічним інструментарієм. Водночас вислідковуємо спроби бодай штрихами окреслити тональні параметри світської комунікації: «демонстрацію дружнього ставлення, спокійний тон спілкування, трансляцію позитивних емоцій» [Костіна, с. 67], «життєствердне емоційне тло», «нейтральну тональність мовлення» [Горлова, 2011, с. 130].

У свідомості мовців жанр СБ корелює з культурно-етикетними взаєминами людей. Ввічливість світських комунікантів, тактовність, чуйність, делікатність,

толерантність у поведінці й мовленні, поштиве ставлення до співрозмовника створюють атмосферу доброзичливості, гармонії, затишку. Очевидні міркування варто употужнити, оскільки в цьому зв'язку релевантною є парадигма тональностей, запропонована В. І. Карасиком [Карасик, 2007]. Не претендуючи на вичерпність окресленого спектра, автор вирізняє 12 найпоширеніших комунікативних тональностей: інформативну, фатичну, статусну, жартівливу, урочисту, ідеологічну, фасцинативну, гіпотетичну, агресивну, ізотеричну, маніпулятивну, менторську [Там само, с. 21]. Можна, безсумнівно, стверджувати, що СБ – політональний МЖ, а емоційні обертони світського спілкування подеколи складно демаркувати. Водночас, поглянувши на СБ крізь емоційно-оцінну призму, вбачаємо певні особливості. Приміром, аналіз зразків СБ засвідчує поєднання фатичної тональності з інформативною. Це зумовлено, передовсім, засадничою комунікативною метою жанру – встановлення та підтримання словесного контакту. Імплементация задуму допускає вияв ввічливої, радісної, ігрової, гумористичної, навіть іронічної тональностей. Наприклад, увічлива й урочиста превалюють в інтродуктивній частині бесіди. Звісно, це твердження не слід обертати у декларування спорадичності вияву етикетної основи світської комунікації та увиразнення апріорно культурного фатичного обрамлення жанру. Учасники світських бесід дотримуються етикетного стандарту в мовленні й оптимізують словесні потенції, марковані ввічливістю, на етапах замикання та розмикання комунікативного контакту:

– Я є громадянин Швейцарії, доктор медицини Попель, – відрекомендувався дідусь, коли вони рушили, – приватна лічниця в Люцерні, кантон Байонна.

– Штундера, – повідомив Немирич.

– Немирич, – повідомив Штундера.

– Дуже мені приємно їхати з такими славними поетами, гречно ошелешив доктор Попель (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Фатична тональність, спрямована на забезпечення комфорту спілкування, доповнюється інформативною. В основі такої інтеграції – фатично-інформативний синкретизм жанру. Отже, у невимушеній бесіді, що проходить за умовами етикетної

конвенції, експліковано інформативні елементи. Приміром, учасники світського дискурсу розповідають цікаві історії, наводять приклади, факти, але не обертають СБ в суцільний інформаційний потік. У наведеному вище фрагменті бесіди один із її учасників бажає дізнатись більше про комунікативного партнера й, удаючись до тактики прохання, спрямовує комунікацію в інформативне русло. Відповідь – це розповідь, що містить факти, міркування, а отже, цілком імовірно, може бути інтерпретована інформаційним блоком бесіди.

– *У нашій родині завжди добре знали на винах. Мій батько навчив мене цьому, коли я була така, як Георгій.*

– *Давайте і йому наллємо для дегустації, – запропонував Георгій.*

– ***Розкажіть трохи про себе!*** – попросила Євдокія, щоб якимось зав'язати розмову.

– *Я – юрист, – почав було він. – Останнім часом бавлюся в політику...*

– ***Розкажіть мені про свій рід,*** – уточнила вона.

– *Власне, я знаю не так багато. Лише з розповідей мами. Ми, тобто мої предки, мали невеличкий маєток на Слобожанщині...*

– *Я думаю, ви мешкали по сусідству зі Скоропадськими – загорілися очі в Євдокії. – Вони мали саме там маєток, а ще – на Черкащині (Гримич М., «Егоїст»).*

Релевантною для жанру СБ є фасцинативна тональність, яка, на наш погляд, домінує на етапі розвитку й інтенсифікації спілкування та корелює з комунікативною ціллю *отримати від спілкування насолоду і подарувати естетичне задоволення співрозмовнику*. Дослідниця С. Ю. Полуйкова переконана, що «вибір тональності мотивовано прагматичною метою спілкування» [Полуйкова, 2012, с. 83]. Поліінтенційність світської комунікації зумовлює варіативність тональних параметрів досліджуваного жанру. Так, бесіду розпочинають статусною тональністю, мета якої – взаємне позиціонування комунікативних партнерів. Справедливою в цьому зв'язку видається думка про недоречність встановлення статусних відмінностей співрозмовників (наприклад «керівник» – «підлеглий»). Відповідна тональність у жанрі СБ пов'язана з бажанням сформувати позитивний образ світського мовця, ввічливого, вихованого, освіченого, ерудованого, гречного,

толерантного і т. ін. Сказане варто підтвердити прикладом інтродуктивної частини СБ, у якій превалює статусна тональність.

– *Зараз я відрекомендую усіх. Це – граф Дейм, мій чоловік.*

– *Ми раді вашому приїзду, графине.*

– *А це – граф Галленберг, архіваріус театру «Кертнертор», він теж пише музику.*

– *Мені дуже приємно, графине! Мені дуже приємно! Я вражений вашою красою! Поруч з вами тьмяніє навіть найпрекрасніша музика! (Неда Неждана, «Кохані Бетховена і коханки Паганіні»).*

Етикетна регламентація та зв'язок світської комунікації з аристократичними традиціями минулого зумовлюють розширення низки вирізнених тональностей ще й урочистою. Вона може переважати, а часто нашаровується на домінуючу, адже навіть малоінформативна бесіда в умовах світськості маркована пишністю, піднесеністю й натхненністю. Висловлення з уст світських комунікантів звучать з особливим пафосом, подеколи емоційно-велично.

Фатичне спілкування, зосібна і світське, не завжди корелює з принципами кооперації та згоди. Дисонанс можна пояснити порушенням світського комунікативного стандарту (і є відхиленням від норми). Приниження, звинувачення, образи співрозмовників – це спосіб профанувати жанр СБ та змінити вектор розвитку комунікативного процесу від абсолютної гармонії до конфлікту. За таких умов ввічлива тональність поступається місцем конфліктогенній. Опираючись на результати аналізу СБ, слід зазначити, що прояви поведінкової і словесної агресії зумовлюють трансформацію досліджуваного жанру – агресивна тональність не властива світській комунікації загалом. Водночас іронічна, яка почасти межує із жартівливою, є нехай не облігаторною, але можливою в типовому проекті розглядуваного МЖ. Приміром, учасники світських бесід нерідко обирають для обговорення чутки, життєві історії, каламбури, плітки, які містять іронічну чи навіть саркастичну характеристику інших осіб. Подана нижче бесіда між поетом і скрипалем-віртуозом ілюструє поєднання іронічної та жартівливої тональностей, що досягається численними плітками, жартами і дотепами.

– Вітаю автора «Відьом»!

– Джордж Гордон Байрон! Хто б міг подумати, що я у себе вдома обніматиму англійського лорда?!

– Нікколо, передусім я – поет...

– **І – гроза жінок...**

– *І гроза жінок. А що – цим далеко не кожен лорд може похвалитись... Хоча жінки – то таке зілля... Я вважаю: в жінках жахливе те, що неможливо жити ні з ними, ні без них...*

– Так може вважати тільки автор твору про Дон Жуана.

– А ви іншої думки?

– **Ну, я взагалі вважаю, що всі жінки – відьми!**

– А так може думати тільки автор «Відьом».

– **Неперевершена річ! Як і все інше, що ви граєте. Знаєте, Нікколо, про вас ходять уже легенди. Розказують, наприклад, що коли ви граєте, то у вас за плечима стоїть диявол і водить вашою правою рукою!**

– *Це така ж правда, Джордже, як те, що той диявол стоїть у вас за плечима, коли ви пишете, і нашіптєвам ваші твори <...>. А ще кажуть, що ви убили свою коханку чи її чоловіка, довго сиділи в тюрмі і були на каторзі. Тому і накульгуєте на ліву ногу, бо були прикутітам ланцюгом!* (Неда Неждана, «Кохані Бетховена і коханки Паганіні»).

Крім зазначених типів тональностей, у жанрі СБ оприявлено офіційну, дружню, серйозну, радісну та ін. Проаналізувавши світську комунікацію крізь призму емоційного тла, виявлено низку особливостей: політональність МЖ СБ, поєднання фатичної й інформативної, нівелювання агресивної, залежність вибору емоційного обарвлення від комунікативно-прагматичного задуму комунікантів.

Висновки до першого розділу

1. Вітчизняні та зарубіжні генристи сконцентрували теоретичні й аналітичні пошуки навколо поліаспектного студювання жанрів мовлення, номенклатура яких під впливом екстралінгвальних зрушень невпинно зростає. Жанросферу світськості формує ціла низка мовленнєво-жанрових утворень, як-от: *салонна бесіда, евристичний діалог, світська хроніка, зірковий коментар, блог* тощо. Популяризація *світської бесіди* каузована присутніми змінами вітчизняних буттєвих реалій, головно стрімкою елітаризацією певних соціальних верств.

Наукові погляди на світську комунікацію як приємну, етикетно й культурно детерміновану розмову, обрамлену інформативно-фатичною ілокуцією, употужнено вирізненими й проаналізованими ключовими жанротвірними рисами, а саме: високим рівнем стандартизації, жорстким тематичним добором, дотриманням етичних норм соціальної взаємодії, елементом змагання й концертною основою, полілогічністю, публічністю та офіційністю ситуації спілкування. У праці світська бесіда подана етикетною, культурно й ситуативно зумовленою комунікацією, спрямованою на встановлення й розвиток словесного контакту за певної концентрації змістовно-фактуальної інформації.

2. На сьогодні переконливо доведено те, що світська бесіда – це складний, риторичний, конвенційний жанр м'якої формалізації, який посідає чільне місце у мовленнєво-жанровому просторі української лінгвокультури. Триває лінгвістична полеміка щодо його інтерпретації з позиції *фатика – інформатика*. У дисертації постульовано думку про інформативно-фатичний синкретизм розглядуваної розмови та положення світської бесіди в межах згаданих протилежних комунікативних задумів.

3. З'ясовано, що первинну прагматичну ціль культурно-етикетної комунікації, ініціацію і подальший гармонійний розвиток вербального контакту, доповнює низка вторинних установок, зокрема данина етикетові, підтвердження стосунків між учасниками спілкування, гедонізм і прагнення подарувати естетичне задоволення співрозмовнику, потреба висловлення думок, самоствердження, публічний вияв інтелектуальних, творчих, мовленнєвих якостей, піар. Жодна із комунікативних

цілей не функціює осібно, а оприявлена у багатовекторному інтенційному комплексі.

Установлено, що учасниками світських бесід є освічені, виховані, культурні люди, які демонструють ці якості відповідно до комунікативної ситуації і ролі; належать до елітарної суспільної верстви: інтелігенції, бомонду, богеми, еліти тощо. Бесідуючи, світські мовці виявляють компетентність, ерудованість, солідний інтелектуальний рівень, освіченість, толерантність, засвідчують поштивне ставлення до співрозмовника; апелюють і до розуму, і до емоційної сфери комунікативного партнера.

Усвідомлюючи закони словесного обміну у площині світськості, мовці передбачають вектори розвитку комунікативної ситуації: дотримання етикетних норм у поведінці та спілкуванні, нівелювання конфліктних ситуацій. Спостереження й аналіз дослідницьких міркувань показали, що чинник комунікативного майбутнього – розвиток і гармонізація спілкування «тут і тепер» або злагоджена комунікація в перспективі.

Варіативність і нейтральний характер обговорюваного, табування суперечливих тем, жорстка соціально-культурна регламентація тематичного репертуару доповнюють архітектоніку і виформовують подійний зміст розглядуваного етикетного жанру, а саме: встановлення вербального контакту, його розвиток і розмикання.

Характерною особливістю світської бесіди є її політональність. Домінувального статусу набувають фатична, інформативна, радісна, гумористична, ігрова, іронічна, фасцинативна, урочиста тональності, які перемежовано з офіційною, дружньою, серйозною та іншими типами емоційного обарвлення. Фатика органічно поєднується з інформатикою, виформовуючи нейтральне, неагресивне загальне афективне тло бесіди.

РОЗДІЛ 2.

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТСЬКОСТІ

2.1. Кореляція значень слова *світський* у словнику й дискурсі

Рефлекси гіперінтенсивної популяризації культурно-елітарної сфери й актуалізації світськості як вагомого складника сьогочасного способу життя й загальної естетики відображено у дискурсі. Мовиться навіть не про появу нового тезаурусу (*світ, світський, світськість, селебретіс, гламур, пафос, піар, глем-культура, тренд* тощо), а про його осучаснення та значеннєву адаптацію до актуальних вітчизняних і світових соціокультурних процесів. Будучи закріпленими в офіційних лексикографічних джерелах, усі похідні від слова *світ* є сьогодні функційно активними. Як слушно зауважує Р. Б. Фішман, «у певний відрізок часу слова набувають винятково важливого значення й завдяки своїй актуальній семантиці стають популярними серед носіїв мови» [Фішман, с. 8]. Ці лексеми відображають вагомий для сучасного вітчизняного соціуму зміст, а отже, отримують статус комунікативно значущих, «ключових слів поточного часу» [Шмелева, 1993, с. 34], «слів-хронофактів» [Фомина, с. 209], «актуалем» [Черникова, с. 73] тощо.

Світськість з усіма її атрибутами постає специфічним, динамічним, мінливим, фіксованим у мовленні феноменом, смисл якого подеколи важко досягнути. На рівні повсякденної свідомості *світ, світський, світськість* мисляться як щось красиве, розкішне, зразкове, до якого прагнуть, те, що є невід'ємним атрибутом елітарного, заможного життя й корелює з новою соціальною ієрархією цінностей. Водночас не встановлено відмінність теперішнього і класичного трактування світськості. Натепер не з'ясовано, чи не суперечать дискурсивні, «живі» значення лексеми *світський* традиційним, зафіксованим у словниках.

Відомо, що чутливою до зовнішніх чинників впливу є лексична семантика й саме вона найвиразніше відображає динаміку мови. Зважаючи на це, адекватно подати в сучасних словниках можливі смислові трансформації досить важко. Максимально охопити лексичне й семантичне багатство української мови майже неможливо, адже постійний рух у межах мовної системи перешкоджає цьому. Свого часу Ф. де Соссюр порівнював процес таких зрушень із бурхливим потоком:

«Абсолютної нерухомості не буває; усі рівні мови зазнають змін; кожному періоду відповідає більш або менш помітна еволюція. Вона може бути різною щодо темпу й інтенсивності, але самому принципу це не шкодить, потік мови тече в часі безупинно, а як він тече – спокійно чи бурхливо – це питання другорядне» [Соссюр, с. 177]. Модифікації на значеннєвому рівні важко фіксувати, адже слово – це саме та ланка, що поєднує прямі й переносні семантичні парадигми. Слово, за О. О. Потебнею, «призначене бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки» [Потебня, 1976, с. 127]. Сміливо критикуючи механічне опанування мови, відомий теоретик писав: «Як правило, ми розглядаємо слово в тому вигляді, як воно подається в словниках. Це аналогічно тому, якби ми розглядали рослину, якою вона є в гербарії, тобто не так, як вона живе, а як штучно підготовлена до цілей пізнання» [Потебня, 1976, с. 3]. Якщо так, то релевантною ознакою контекстів є консерватизм. Оминати увагою цей факт не можна, адже цілісне, живе відображення картини мовного простору без урахування особливостей сучасного вжитку слова і ймовірних змін його значення порушується. Якщо «в контексті поверхнєве значення слова може прирівнюватися до словникового» [Купина, с. 287], найчастіше буває навпаки – контекстуальне трактування «інкорпорує компоненти, яких немає в лексичному тлумаченні слова і, відповідно, є ширшим за словникове», «слово в контексті – унікальне новоутворення, не закріплене у словнику» [Там само], тому для адекватного розуміння необхідне залучення асоціативного тла, що актуалізує конотативний, аксіологічний, стилістичний плани значення. Безсумнівно, семантика слова може змінюватись, а живе мовлення увиразнено оприявнює нові смисли. Вислідковуємо міцний, ледь не монолітний зв'язок мови із суспільними процесами, зміни яких актуалізують та употужнюють лінгвальні зрушення. Зауваги Л. А. Булаховського переконливо посвідчують релевантність цього припущення: «Природа слова мало не в кожній новій фразі дає про себе знати новими відтінками» [Булаховский, с. 40].

На основі загального аналізу тлумачних словників української мови постає картина розлогої лексикографічної фіксації слова *світ* і його похідних – *світський*, *світськість*. У словнику староукраїнської мови XIV–XV ст. номінації *світ*,

світськість не зафіксовано, але подано тлумачення похідної лексеми *світський* як «не духовний» [Гумецька, Керницький, с. 321]. Б. Д. Грінченко у своєму «Словарі української мови» тлумачить *світський* як «живущий в світі» [Грінченко, с. 110]. Традиція такого потрактування актуальна й сьогодні. Так, *світ* – це «обмежене коло людей, що складає вищий прошарок привілейованих класів буржуазно-дворянського суспільства» [СУМ, т. IX, с. 84]; *світський* – «не церковний, не духовний», «хто не має духовного сану», «який відповідає вимогам світу» [СУМ, т. IX, с. 97]; *світськість* – «властивість за значенням світський» [СУМ, т. IX, с. 97]. Стає очевидним, що у розглядуваних дефініціях експліковано низку релевантних ознак на позначення світськості, зокрібно *відсутність зв'язку із церковним, божественним началом, аристократизм, елітарність, влада*. Описові характеристики употужнено можливими контекстами, адже подання ймовірної сполучуваності зі словами дає змогу досягнути точну смислову структуру слова з його тонкими значеннєвими відтінками. Це може заміщувати й відсутність у словниках невербальної характеристики, позаяк апелює до емпіричного складника значення.

Іменник *світ* у лексикографічних працях уживаний із дієсловом *вивозити* (*вивезти, виводити, вивести*) у значенні «супроводжувати кого-небудь на світський бал, прийом і т. ін.» [СУМ, т. I, с. 84]; «допомагати кому-небудь забезпечити помітне становище в суспільстві, вищий рівень життя» [СУМ, т. I, с. 367]. Наведені приклади з художніх творів демонструють розширення сполучувальних можливостей лексеми *світ* атрибутом *вищий*: *Таких паній тільки в Варшаві можна знайти, таких милих, ласкавих, хоча й належачих [належних] до вищого світу* (Нечуй-Левицький, I, 1956, 171); *Два роки почесного вигнання на посаді голови комітету міністрів зробили графа ще більш різким у своїх судженнях про вищий світ* (Михайло Стельмах, I, 1962, 617) [Там само].

Прикметно, що у словниковому реєстрі актуалізовано усталені поняття (*світські звичаї, світські таємниці, придворний* (синонім до *світський*) *етикет, світський бал*): *Я тоді й собі наважив Трохи ноги розім'яти, I, як Келле, щонайвищих Світських звичаїв набратись* (Леся Українка, IV, 1954, 185); *Вельможа князь Куракін, знавець всіх таємниць світськості й придворного*

етикету, умів вислуховувати і монарші обурення та гнів, і зворушливі відвертості (Панас Кочура, *Зол. грамота, 1960, 65*) [СУМ, т. XIII, с. 97].

Отже, у тлумачних словниках подано традиційне вживання лексеми *світський* (як похідної від *світ*) у контексті реалій минулого, передовсім XIX ст. Опираючись на ці дефініції висновуємо, що в тлумаченні досліджуваної лексеми практично не зафіксовано динаміки значень.

У російських лексикографічних джерелах, де лексеми *світ* і *світськість* були кодифіковані раніше, вислідковуємо подібне (див., наприклад, словники: [Даль; Ожегов; Ефремова; Ушаков; МАС; БТСК]). Хронологія лексикографічного опису дає змогу виявити можливі смислові зрушення. Аналіз посвідчує звуження розглядуваним словом семантики, що виражено у втраті семи «дворянське» й подальшому функціюванні переважно зі своїм первинним значенням «обране коло, вище суспільство» [Ефремова, с. 97].

Лексема *світський* постає полісемною, включаючи компоненти *аристократизм, елітарність, влада, традиція, знатність, відсутність зв'язку із церковним, божественним началом*, вступаючи в такі синтагматичні зв'язки: *світська людина, світське життя, світське коло, світське товариство, світська пристойність, світське виховання, світські манери* тощо, які употужнюють концептуальну значущість світського на певному етапі розвитку суспільства. Окреслені реалії – завжди у фокусі пильної соціальної уваги.

Що ж до лексеми *світськість*, то у більшості російських лексикографічних праць окремо її не зафіксовано. Дефініцію подано лише в академічному виданні. Світськість – «1. Властивість до прикметника світський. *Світськість тону. Світськість манер.* 2. Поведінка, манери, характерні для світської людини. *Усі охоче їздили до нього, приймали у себе за його живий, веселий, люб'язний характер, його світськість, тон, тактовність (І. Гончаров).* 3. Світський тон, світський спосіб життя. *У сусідніх курортах – Майорнгофе, Единбурзі – жив «бомонд» [вищий світ]; там переважали манірність, світськість, давив етикет (І. Вишневський)* [МАС, с. 110].

Нині увагу до *світського* активізовано, а стиль, манера поведінки, взаємини і спілкування у світському форматі стали об'єктами досліджень Н. Д. Арутюнової, В. В. Дементьєва, Г. М. Горлової, І. В. Костіної, К. Ф. Сєдова, Й. А. Стерніна, В. В. Феніної та ін. Не сторонячись ідеї того, що головним фіксатором будь-якої інформації та дискурсивного мовлення є текст, для цілісної подачі лексеми *світський* в сучасному дискурсі употужнюємо словниковий матеріал зразками різножанрових художніх творів, матеріали мас-медійного контенту, які культура світськості використовує як поле вираження соціальних цінностей. Саме в них відзеркалено новий життєвий стиль, форму маскультури, політики, міжособистісних відносин.

Залучаючи до аналізу зразки сучасних світських бесід, жанрознавець В. В. Дементьєв порівнює актуальні для російської культури сьогодення концепти ГЛАМУРНИЙ і СВІТСЬКИЙ та до прикметних сфер *світського* відносить реалії минулого (*альбом, аристократ, завсідник*), сталі вирази (*світський раут, світський бал*), комунікативні поняття (*світська бесіда, світський етикет, світські манери*), випадки реалізації таких ознак лексеми *світ*, як аристократизм, статусність, елітарність тощо [Дементьєв, 2013].

Сучасне потрактування й синтагматичні зв'язки лексеми *світський* в українській лінгвокультурі не суперечить її кодифікованому тлумаченню. Водночас єднальні можливості вказаної словесної одиниці розширено: від *світських бесід і раутів*, узвичаєних ще з ХІХ ст., до *світських левиць, світських тусовок і пліток*, що мають значну функційно-прагматичну вагу в наш час. Дослідивши сполучуваність лексеми *світський*, усі виявлені контексти умовно поділяємо на *традиційні* і *нетрадиційні* (сучасні). Традиційні: *бесіда, захід, вечір, коло, товариство, манери, етикет, спілкування, раут, вихід, бал, людина*, обарвлені легким присмаком аристократизму; нетрадиційні: *тусовка, тусовщик, хронікер, зірка, селебретіс, левиця, лев, вечірка, новини світського, розкішного життя, шоу-бізнесу*, сповнені енергетикою пафосу, епатажу та сміливого експерименту. Обидва контексти співіснують в одній дискурсивній площині, їх не варто протиставляти, логічно розглядати не осібно, а сукупно.

Оновлення суспільного прошарку, іменованого *світом*, яке можна вислідкувати в загальному потоці вітчизняних стратифікаційних трансформацій, стало спонукою до розширення сполучувальних потенцій лексеми *світський*. Контекстуальний континуум употужнено комунікативно актуальними словами на позначення сучасних і традиційних мовленнєвих ситуацій, зокрема заходів, процесів, явищ тощо. Вітчизняні ЗМІ, інтернет-ресурси, соціальні мережі, заголовки статей пістрявлюють від яскравого зображення світського життя сучасних селебретіс, зірок шоу-бізнесу, політичної еліти й олігархів: *Якщо казати про мене особисто, то я себе вважаю не богемою, а швидше світською людиною; Світські раути і вечірки стали настільки звичним явищем, що їх можна вже віднести до повсякденних явищ* (96); *За задумом, наш проект дає глядачеві можливість спостерігати за життям київської світської леді – сучасної, активної дівчини, яка влаштовує собі свято кожного дня* (78); *Молодь шукає собі гламур, а зрілий чоловік розуміє, що в житті є більш глибокі цінності* (69); *Львівський бомонд орієнтується у понятті «гламур»? (97).*

Як комунікативно актуальне поняття *світський* детермінує максимально широкий соціальний простір сьогодення й обростає новими контекстами. Стають усталеними сполуки, які відображають реалії українського повсякдення – *світське життя, світська левиця, світська тусовиця, світська хроніка* тощо: *Поки що мені цілком вистачає роботи та реалізації творчого потенціалу в «Світських хроніках»* (78).

У загальному потоці соціального оновлення вітчизняного життя виникає потреба словесної фіксації посутніх буттєвих змін. Актуалізуючись у свідомості сучасних мовців, лексема *світський* стає «сигналом соціального часу, джерелом інформації про політичне, економічне та культурне життя суспільства» [Мустайоки, Вепрева, с. 49]. Змінюються і сполучувальні звички слова. Щоб уникнути хаотичності й фрагментарності лінгвістичної перспекції, виділяємо такі лексико-семантичні семантичні угруповання: 1) люди; 2) місця; 3) атрибути світськості; 4) поведінкові стандарти. Такий поділ – не єдино можливий, а підставою для

виокремлення двох перших самостійних груп стало їхнє лідерство серед зафіксованих випадків словесного сусідства з лексемою *світський*.

Світський культурний сегмент в Україні передовсім формують багаті й знамениті представники шоу-бізнесу, модного світу, бізнес-еліти, творчої інтелігенції, золотої молоді і навіть ключові особи вітчизняного політикуму. Потвердження цьому – у дискурсі, де активно транслюються поєднання лексеми *світський* зі словами на позначення людини, зокрема *левиця*, *лев*, *тусовиця*, *тусовиць*, *селебреті*, *пані*, *знаменитість*, *персонаж*, *пара*, *фотограф*, *модель*, *зірка*, *тусівка*, *вечірка*, *зібрання* (як сукупні поняття) тощо: *Вас вважають світською левицею № 1 у нашому шоу-бізнесі* (19); *Світська тусівка Києва переглянула стрічку «Ніч Святого Валентина», а також поспілкувалася з акторами і їхніми родинами* (88); *Хочу озирнутися на ту милу «світську» пару, яка сподівається прожити життя без жодної борозни на задоволеній пиці* (Роздобудько І., «Одного разу»).

Сучасні представники бомонду (подібно до денді ХІХ ст.) стають залежними від світського життя й керуються принципом «мистецтво задля мистецтва». Підкоряючись численним табу, дотримуючись безлічі умовностей, не порушуючи межі заборон, той, хто позиціонує себе як вищий світ, щонайбільше прагне досягти світського статусу. Належність до еліти, олігархії чи сучасної інтелігенції визначають головно не особисті якості й досягнення, а зовнішні атрибути. Статус перетворюється на культ розкоші, моди, гламуру й асоціюється з конкретними персоналіями, подіями, об'єктами, місцями тощо. Порушення стандартів світського життя й багатьох пафосних стереотипів схоже на недотримання придворного етикету в аристократичній культурі і є приводом для нещадної критики та висміювання.

Світський статус пов'язаний із конкретною локацією світської культури: дорогими рестораціями і готелями, закритими нічними VIP-клубами, модними бутіками, салонами преміум класу тощо. Відтепер відвідування клубів, театрів, виставок, модних показів, вечірок і тусовок – це обов'язкова практика соціалізації світських завсідників. На мовному рівні атрибут *світський* поєднано зі словами на

позначення локацій та подій світської культури, як-от: *захід, подія, вечірка, вечір, бал, раут, тусовка, фуршет* тощо: *Я практично не буваю на світських заходах в Україні* (86); *Я часом буваю на світських вечірках, на яких збираються люди з шоу-бізнесу* (58); *А хто ж займається виховання дитини, поки ти на світських раутах?* (74); *Ніяких публічних багатолюдний прийомів я ніколи не любила, і, можна сказати, що на такому світському балу я уперше* (47).

Українська світська культура, особливо мас-медійна, відкрито декларує культ знаменитостей, високої моди, індустрії краси, використання предметів розкоші та гедоністичний стиль життя, який не мислиться без певних статусних гламурних об'єктів, зосібна модного брендового одягу, сучасних гаджетів, дорогих марок автівок, іменних годинників, коштовних прикрас та елітних заміських будинків. Ці матеріальні символи світського життя поступово перетворено на спосіб самовираження й репрезентації в суспільстві. Світські завсідники ніби змагаються у витонченості, довершеності образів, гіперболізуючи візуальність. Навколо таких еталонів і вирує світське життя – складне, багатогранне поняття, що акумулює зовнішні матеріальні атрибути, процеси та явища, які увиразнюють характеристику представників вищого світу. Закономірно, що сучасний дискурс фіксує активну сполучуваність слів *мода, убрання, журнал, хроніка, життя, новина, дебют, розвага, плітка, скандал, дурниці* тощо зі світський: *А ось чи існує по-справжньому бомонд у значенні художньої еліти – людей культури, мистецтва, котрі живуть якимось світським життям, сказати про це важко* (108); *Брунівно, сьогодні ви спеціально приїхали з Санкт-Петербургу, щоб побачити світський дебют вашої онуки* (47).

Світське життя важко уявити без дотримання кодифікованих норм етикету, стереотипів у поведінці й мовленні. Інша сторона світського – культурна, духовна, мірилом якої не виступає матеріальна забезпеченість і статус світської персони. Уміння поводитися у VIP-товаристві, вести світські розмови, гідно презентувати себе – запорука довголіття серед вищого світу. Не втрачають комунікативної й функційної ваги такі поняття, як *світська бесіда, світська розмова, світський етикет, світський тон, світські манери* та ін.: *Вони вміють вести світську*

*розмову, граційно змахувати віями, тримати королівську поставу і навіть тримати удар і не тільки долі (50); Без великого бажання вести світську бесіду ти все ж продовжуєш розмову, хоча кава вже подіяла так, як вона завжди на тебе діє (Ірванець О., «Загальний аналіз»); **Світський етикет** передбачає не тільки високу культуру спілкування, але і певні вимоги до зовнішнього вигляду (89).*

Стає очевидним, що мовленнєва практика апелює і до споконвічних понять: *світський раут, світський бал, світська пані, світська леді* та ін. Але в сучасних контекстах термін *світський* обростає новими значеннями або їхніми відтінками, розширюючи межі денотативної зони самого поняття. Наприклад, змодельювавши нові культурні феномени, зосібна колоритний образ *світської левиці* або *штучки*, носії української мови намагаються осягнути глибинну суть інноваційних структур і починають своєрідне ретроспективне нарощення на них діахронічних фрагментів, проектуючи семантичні парадигми на ґрунт сучасного й минулого, тобто залучають систему традиційних концептуальних понять. Нерідко постає проблема часткового або повного синонімічного заміщення. Так, за В. В. Дементьєвим, *гламур* повсякдення доречно сприймати як колишню *світськість* (див., наприклад: [Дементьєв, 2013; 2015] та ін.). Вочевидь, оновлена гламурна *світська левиця* – це спадкоємиця *великосвітської дами* минулого, але здебільшого без аристократичного коріння. І не дивно, адже сучасна вітчизняна лінгвокультура контекстними сегментами демонструє близькість цих понять. На мовному рівні чергуються комбінації на позначення семантичної спорідненості *світська левиця, штучка, тусовищиця, пані, дама, діва, леді* та ін.: *Бути світською левицею не так вже й легко, потрібно відвідувати вечірні заходи, завжди виглядати відмінно (19); Штучка, або по-іншому світська левиця, тусовищиця – це дівчина, про яку всі говорять і яка тільки й робить, що позує для обкладинок глянцевого журналу (70).*

На відміну від дам напівсвітських, великосвітських, світських левиць, пань (дам) та панянок епохи куртуазності, в українській історії помежів'я XIX–XX ст. фігурують емансиповані освічені інтелігентки. Приміром, у дискурсі Ганни Барвінок, Б. Д. Грінченка, Чайки Дніпрової, О. Ю. Кобилянської, Н. І. Кобринської, І. С. Нечуя-Левицького, М. М. Рошкевич, І. Я. Франка, Лесі Українки та інших

майстрів слова постають героїні, сповнені поривів до культурно-інтелектуальних вершин. На думку С. Д. Павличко, «в українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос» [Павличко, с. 45], і лунав цей голос з уст людини сильної морально, психологічно, інтелектуально. Таку жінку неможливо назвати *світською дамою*, адже в її основі – національний архетип жінки – дружини, матері, сестри, коханої, берегині народу, модернізований на змістовому рівні. Мовиться про особистісне зростання, освіченість, розширення кругозору, відчуття власної ідентичності й свободи вибору. Про ці зміни й цілковито інші, покриті благородним пафосом перспективи, відкрито говорить головна героїня драми Г. І. Цеглинського «Торгівля жемчугами»: *Ми, тобто жінки, не будемо, як дотепер, лиш няньками та куховарками наших панів, а рівноправним членом в родині і суспільності, заповідливими хазяйками, розумними матерями, дійсними сподвижницями всякого громадського і народного труду, – одним словом, станемо тим оживляючим живчиком у всім – родині, суспільності, народі* (Цеглинський Г., «Торгівля жемчугами»). З огляду на це, імовірно, доречнішим є вираз *інтелігентна жінка*.

Навіть без занурення в глибинну суть поняття *світська дама* й *інтелігентна жінка* очевидна їхня стратегічна відмінність, трансльована на значеннєвому рівні. Семантичні домінанти атрибутів *світський* та *інтелігентний*, окреслені за результатами аналізу словникових дефініцій, не збігаються: *прийнятий у світі, вишуканий, витончений, вихований* не є тотожними з *розумний, культурний, зайнятий розумовою працею, патріот, набожний*. Передбачуваність, фальшива трафаретність у поведінці, грайливість разом із зовнішньою байдужістю відмежовані від внутрішньої виваженості, майже чоловічої сили характеру, справжньої культури й трансльують полярність ціннісних пріоритетів. Безумовно, мають стосунок до цього національно-ментальні компоненти й суспільно-історичні реалії обох культур.

І світські дами, й інтелігентні жінки XIX–XX ст. вплинули на формування викінченого образу сучасної гламурної обивательки вищого світу. «Цей новий жіночий стиль передбачав «високий стандарт», екстрапольований на тіло, одяг, що підкреслює талію і груди, оснащений хутряними вставками або блискучими

прикрасами – штучними стразами та блискітками, камінцями; яскравий, помітний макіяж, високі підбори, акрилові нігті і багато іншого» [Філоненко, с. 78].

Репертуар словесних експлікантив специфіковано заміною атрибута *світський* на *гламурний*, ужитого в поєднанні з лексемами на позначення жінки (*жінка, красуня, дівчина, зірка, дама, діва, блондинка, красуня, краля, киця, принцеса, штучка* тощо): *Гламурна жінка в Україні тепер і років п'ять тому – яка еволюція?* (35); *Якщо раніше гламурна зірка любила шикарні дорогі сукні, то тепер віддає перевагу класиці* (97); *Ми просто хотіли показати, що гламурна діва може любити простого хлопця* (23).

Гламурний та *світський* не є абсолютними синонімами. Контекстуальна сполучуваність цих лексичних одиниць відмінна, адже типові представники вищих кіл – *левиці, дами, пані, леви*; гламурних – *зірки, блондинки, красуні, штучки, принцеси* та ін. У світі гламуру знаходять своє місце й несвітські чоловічі персонажі – *хлопець, чоловік, мачо, красень*, відповідно репрезентовані на мовному рівні: *Саме тоді міцно склалися образи: гламурний чоловік, якому вже сильно за 40, відвідує спортзал, приймає цілу батарею вітамінів, займається вітрильним спортом, велогонками, одягається в модні костюми від «Бріоні», носить ексклюзивне взуття, душить одеколоном «Балдессаріні; Славик, львівський гламурний мачо* (73).

Утім, незважаючи на такі різкі відмінності, лексеми *світський* і *гламурний* в українському соціумі XXI ст. функціують паралельно. Аристократизм та елітарність *світського* поєднано з китчем, публічністю, пафосною демонстрацією псевдостатусу *гламурного*. Заможні верхи за рахунок значних матеріальних статків пропагують спосіб життя, який раніше був притаманний класу аристократії. Як наслідок – за зовнішньою красою та привабливістю приховано повну відсутність онтологічного змісту. При цьому саме за їхньої безпосередньої участі виформовується сучасне українське *світське товариство*, подеколи іменоване *колом* або *тусівкою* (*тусовкою*). Частотна контекстуальна сполучуваність атрибута *світський* з указаними словами засвідчує їхню комунікативну значущість, зміну пріоритетів, а отже, і зміну актуальності контекстів.

Кодифіковані лексеми *товариство* й *коло* об'єднують семи «група людей» та «спільність інтересів». Лексема *тусівка* (*тусовка*) не зафіксована в тлумачних лексикографічних джерелах, а її значення трактують хіба що в словниках сленгу й жаргонізмів: «Тусовка – це компанія, що має спільні інтереси» [Пиркало, с. 151]. Тусівка (тусон, тусняк) – це «1) зустріч, зібрання молодіжних угруповань, компаній; 2) компанія, група людей, об'єднаних за спільними інтересами, віком, справами тощо; 3) збірний концерт» [Ставицька, с. 329]. Усі ці слова увиразнюють *спільне перебування, проведення дозвілля, знайомство, подібність інтересів, об'єднання, групування за схожими ознаками*. Поза межами значеннєвого поля лексеми *тусівка* (*тусовка*) – *близькість, прихильність, довір'я, взаєморозуміння, дружба*. Сучасні світські контакти, здебільшого формальні й показові, експліковано у дискурсивній канві лексемами *товариство, коло, тусівка* (*тусовка*) й употужнено ознакою *світський*: *Новітнє світське товариство* <...> *Людська комедія* (Роздобудько І., «Одного разу»); *Я не часто ходжу на світські тусовки* (34).

Нижче в таблиці наведено найчастотніші випадки контекстуальної сполучуваності слів *світський* і *глумурний*, отримані внаслідок проведеного вільного асоціативного експерименту, що мав на меті виявити домінуючі тенденції інтерпретації понять *світський* та *глумурний* сучасними українцями. Методика експерименту полягала в опитуванні й подальшому аналізові зібраного матеріалу – словесних реакцій на запропоновані слова-стимули. Варто зауважити, що на виборі другої лексичної одиниці позначився стрімкий ріст її комунікативної актуальності з-поміж вітчизняних мовців, навіть претензія стати «новою старою світськістю» [Дементьев, 2013, с. 171].

Таблиця 2.1.

Контексти, у яких переважає слово *світський*

Контекст	Світський	Гламурний
Життя	61	5
Вечірка	20	2
Телешоу «Світське життя»	11	0
К. Осадча	10	1
Бесіда	8	0
Левиця	7	0
Приєм	5	0
Зірка	5	1
Леді	4	2
Тварина	4	0
Аристократ	3	0
Вищий клас (суспільство)	3	0
Розкіш	3	0
Тусовка	3	3
Червоний килим (доріжка)	3	0
Влада	2	0
Захід	2	1
Жінка	2	8
Одяг	2	27
Пані	2	1
Поведінка	2	0
Сім'я	2	0
Телебачення	2	0
Успіх	2	0

Таблиця 2.2.

Контексти, у яких переважає слово *гламурний*

Контекст	Гламурний	Світський
Одяг	27	2
Рожевий колір	15	0
Жінка	8	0
Дівчина	7	0
Стиль	6	0
Стрази	6	0
Життя	5	61
Мода	5	0
Людина	4	0
Чоловік	4	1
Блискітки	3	0
Зачіска	3	0
Білявка (блондинка)	2	0
Блиск	2	0
Гей	2	0
Вечірка	2	20
Журнал	2	1
Леді	2	4
Краса	2	0
Пафос	2	0
Поведінка	2	0
С. Зверев	2	0
Телефон	2	0
Хлопець	2	0

Аналіз функційної активності лексем переконує: *світський* і *гламурний* не є взаємозамінними. Навіть у разі збігу контекстуального оприявлення відмінність кількісних показників значна. Цілком імовірно, що за зовнішньою словесною оболонкою, – протилежні ціннісні пріоритети української колективної свідомості. Як історично випробуваний культурний феномен *світський* зберігає в собі колишні смислові нотки аристократизму, інтелігентності, знатності. Для *світського* переважають контексти, пов'язані з публічним життям шоу-бізнесових верхів. Водночас *гламурний* у вітчизняній лінгвокультурі стрімко набуває популярності та пропагує красивий, розкішний, для багатьох недосяжний стиль життя і поведінки. Вирізнений континуум контекстуальної сполучуваності слова посвідчує релевантність припущень про прагматичну установку того, хто позиціонує себе як гламурну людину, а саме: намагання завдяки зовнішнім ознакам підтвердити престиж та особисту перевагу. З огляду на це вмотивованим мислиться тяжіння *гламурного* до зовнішньої атрибутики.

2.2. Феномен *світського* і *гламурного* в мовній свідомості українців

Лексичні асоціації є наслідком первинних інтенційних реакцій респондентів, за ними можна вбачати «асоціативний профіль» образів свідомості, що інтегрує розумові, почуттєві знання конкретного етносу [Уфимцева, 2004, с. 65]. У праці застосовано вільний асоціативний експеримент для виявлення особливостей інтерпретації понять *світський* і *гламурний* сучасними українцями.

Експеримент проведено навесні 2016 року; реалізувався він у формі анонімого письмового опитування. Загальна кількість респондентів – 215 осіб віком від 17 до 55 років. Соціально-вікові показники не є основоположними, тому ці дані не впливали на обробку результатів, висновки й узагальнення. Імовірно, завдяки «асоціативній активності, мобільності» [Ковалевская, с. 6] переважну більшість серед респондентів становили особи віком 18–35 років.

Перед початком експерименту всі інформанти проходили інструктаж, щоб відтворити реальні асоціації, закладені в підсвідомості. Відповідно до методики вільного експерименту будь-які обмеження за смыслом чи формою були нівельовані,

а для написання слова-реакції відводилося 5–7 секунд. Пильна увага до часу зумовлена потребою подати перші словесні відгуки на запропоновані в анкетах слова, адже вони найбільш цінні й ілюстративно-місткі. Респондентів зосереджували на тому, що результат не буде оцінено з позиції правильно / неправильно, тому не варто перейматися через можливі орфографічні помилки, а якщо асоціація з якоїсь причини не виникла, треба поставити прочерк, не запозичувати думку іншого інформанта.

За структурою анкета (Додаток В) проста і має вступну, основну та соціально-демографічну частини. У вступі – звернення до респондента, а також акцент на значущості ролі опитуваного для досягнення поставленої під час експерименту мети. Таке формулювання спонукає до участі в анкетуванні, мотивує респондента до співпраці, викликає бажання правдиво відповісти на запитання, стати частиною цілого механізму дослідження. З-поміж особистих даних в анкеті є інформація про вік, стать та місце проживання.

У процесі експерименту його учасникам було запропоновано написати перші-ліпші вербальні реакції на слова-стимули *світський* і *гламурний*, а також указати, чи є взаємозамінними ці поняття. Якщо так, то слід навести приклади контекстів. Це, власне, і становить основну частину анкети.

Аналізові отриманих результатів передують кілька зауваг. Накопичений науковцями досвід проведення подібних експериментів, описаний у працях багатьох учених (див., наприклад: [Городецкая, 2002; Горошко, 2001; Баландіна, 2011; 2012; Залевская, 2011; Жинкин, 1982; Караулов, 2002; 2010; Мартынович, 1990; Марчук, 2008; Недашківська, 2010; 2011; Уфимцева, 2003; 2004]) та інших дослідників, хто зосереджував свої мовознавчі пошуки довкола проблеми осмислення суті «живого знання слова», «його ідентифікації у процесі пізнання та спілкування», окреслення «специфіки внутрішнього контексту» та «потракткування словесної одиниці як полі кодового гіпертексту» [Залевская, 2011, с. 9], брав участь у формуванні теоретико-методологічної бази студіювання лексичних одиниць у живому мовленнєвому дискурсі. Інтерпретація отриманих у процесі експерименту слів-асоціатів спирається на методику аналізу цих мовознавців.

Наступна заувага щодо фрагментарності осягнення смислу слова на основі його тлумачення в лексикографічних джерелах, що ґрунтується на типових, узагальнених характеристиках предмета, дії чи ознаки. На такі первинні смисли реалії повсякдення нашаровують додаткові, що є результатом особистісних потенцій, бачень, міркувань, вражень тощо. Кожна людина ніби пропускає слово крізь призму себе, виформовує новий персоніфікований вербальний продукт, залежний від контексту й індивідуальних особливостей сприйняття. Отже, нам імponує думка О. О. Залевської, яка стверджує, що слово «є живим тільки тоді, коли ми його не просто знаємо (при цьому воно може лишатися «пустим звуком»), а переживаємо злите з продуктами переробки багатообразного досвіду та завжди поєднане багатьма зв'язками і відношеннями, поза межами яких не може сприйматися й ідентифікувати навколишній фізичний і соціокультурний світ» [Залевская, 2011, с. 12]. Схожі міркування щодо раціональності дослідження слів у їхньому живому контекстуальному сполученні задекларовано й у дослідженнях інших лінгвістів, зокрема Н. Ф. Баландіної, Л. В. Булаховського В. В. Дементьєва, М. І. Жинкіна, Т. В. Кучми, Т. Є. Недашківської, І. Е. Подолян, О. О. Потебні, Ф. де Соссюра, Д. І. Терехової та ін. Наприклад, дослідниця Д. І. Терехова наголошує, що «єдиної класифікації словесних асоціацій на цьому етапі розвитку мови не існує» [Терехова, с. 71]. Це, цілком імовірно, детерміновано понадмірною складністю виділення універсальних параметрів для інвентаризації, які одночасно враховували б форму, зміст, тип асоціацій [Єрмоленко, 2009]. Параметризацію отриманих під час експерименту асоціантів здійснено з урахуванням різних видів асоціативних словесних зв'язків. Ідеться про трьохкомпонентну структуру, тобто два її складники – стимул і реакцію, а також відношення, зв'язки між ними. Вирізнення ядерного, центрального й периферійного секторів поля – це результат порівняння пари «стимул – реакція» за ступенем їхньої семантичної (значеннєвої) близькості» [Попова, с. 20].

Асоціативне поле – це живий, мінливий матеріал, у якому поєднано відповідний конструктор лексичного значення й конотативний складник, що віддзеркалює індивідуальне інтуїтивно-почуттєве сприйняття мовцями дійсності.

Це, з одного боку, потверджує думки про одночасний перебіг процесів усвідомлення, відчуття, оцінювання, переживання і номінації, а з другого, – робить доказовими міркування про облігаторність понятійного й конотативного вимірів організації асоціантів.

Узвичаєним є трактування *світського* як «не церковного, позбавленого духовного», зокрема того, «хто не має духовного сану» й «відповідає вимогам світу» [СУМ, т. I., с. 97]. Лексичне запозичення *гламурний* посіло місце в системі сучасної української мови завдяки сформованій семантиці і значній комунікативній популярності. Р. І. Безугла небезпідставно вказує на те, що «даний концепт «приживається» на теренах культури України настільки активно, тому що заповнює давно призначену йому нішу і становить для України певну етнокультурну значущість» [Безугла, 2011 б, с. 84].

Увага вітчизняних лінгвістів прикута до різних аспектів функціонування *гламуру*, з-поміж яких домінувального статусу набуває проблема вирізнення й опису семантичних нашарувань, притаманних цій лексичній одиниці. Це, безсумнівно, характерно для етапу становлення денотативного і конотативного значень. Р. І. Безугла стверджує, що слово *гламур* «сьогодні має кілька розповсюджених, проте стратегічно відмежованих обарвлень: 1) зовнішня краса, сексапільність, розкіш, успіх, багатство, мода та ін.; 2) кітч, епатаж, вульгарність, підробка та ін.» [Там само, с. 85]. Цей перелік неповний, адже «існує можливість його доповнення додатковими змістовними смислами» [Там само, с. 86]. Лексема *гламур* кодифікована вітчизняними лексикографічними джерелами як «1. Мистецтво одягатися та правильно і природно носити одяг; мистецтво шикарно виглядати» [ВТССУМ, с. 244].

Слово *гламур* (*glamour*) запозичене з англійської мови, де суспільною практикою за ним закріплено кілька значень. У сучасній англійській мові *glamour* зафіксовано в Cambridge Advanced Learner Dictionary та Merriam Webster's Dictionary: «Гламурний – специфічна якість людини, місця чи діяльності. Хто може встояти перед чарівністю Голлівуду?»; «1. Чарівне закляття. Дівчина з'явилася під дією закляття; 2. Захоплююча, часто ілюзорна й романтична привабливість;

принадний. Гламурна подія, , гламурна дівчина» [CALD, p. 94]. У Merriam Webster's Dictionary представлено синонімічний ряд до слова *гламурний*: «привабливий, чарівний, звабливий, спокусливий» [WEUD, p. 83].

Перші словникові згадки прикметника *гламурний* у російській мові припадають на початок 2000-х років, зокрема фіксує й тлумачить лексему М. Г. Комлев у «Словнику іншомовних слів» [Комлев, 2000], Л. П. Крисін у «Тлумачному словнику іншомовних слів» [Крысин, 2008]. Употужнює історію кодифікації лексеми *гламурний* її вміщення до «Нового словника іншомовних слів» [Захаренко, 2008]. Згодом лексикографічну географію розширено: лексему *гламур* внесено до низки авторитетних видань (див., наприклад: [Баш, Боброва, 2000; Москвин, 2006] та ін.).

Отже, словники експлікують первинний зміст *світського* і *гламурного*, однотипне, позбавлене вкраплень індивідуальності семантики. Віддзеркалюючи масив колективно надбаного знання, лексикографічні джерела не враховують ні особистих, ні ментальних інтенційних нашарувань. Значення, фіксоване у словниковій статті, – це середнє арифметичне смислів із найважливіших аспектів людського пізнання, а словесна реакція на запропоноване слово-стимул – значення усвідомлене, осмислене, пропущене крізь усі механізми психічної діяльності людини. Воно виявляє суб'єктивне ставлення мовця до поняття, названого словом-стимулом. Як наслідок, вирізняється ланцюг об'єктивованих слів-реакцій на запропоновані лексеми. Не слід забувати також про те, що популяризація *світського* і *гламурного* в сучасному українському соціумі може посприяти розширенню семантичного простору цих слів і появі їхніх нових тлумачень.

Через слово-реакцію репрезентовано результат сприйняття навколишньої дійсності у тій чи тій лінгвокультурі. Асоціативні реакції прямо чи приховано дають змогу визначити засадничі постулати ментальної реальності мовця. Саме в асоціаціях об'єктивовано «мовну свідомість, метафоричне відображення дійсності, фрейми типових національно-культурних ситуацій, елементи національної самосвідомості, національні оцінки й переваги» [Чернишенко, с. 113].

Стимул *світський* викликав у респондентів 244 реакції, серед яких 143 є відмінними, *гламурний* – 237 реакцій, відмінних – 152. З-поміж відповідей респондентів переважають іменники – 66,1 %, прикметники – 27,7 % від загальної кількості. Словосполучення та прислівники становлять 3,7 %. 12 опитуваних намагалися розтлумачити подані в анкеті поняття (2,5 % від загальної кількості). У 2 респондентів були труднощі зі стимулом *гламурний* – вони не дали визначення. Слід зазначити, що кілька реакцій було подано російською мовою. Імовірно, пояснення тому слід шукати не лише у білінгвальності культури деяких респондентів, а й у недостатньому знанні перекладу та спільних історико-культурних витоках мовних спільнот. Серед відгуків респондентів є один англомовний варіант.

Нижче подано словесні ряди асоціатів, що формують асоціативні поля слів-стимулів, запропонованих на розгляд у процесі експерименту. Як «зовнішня форма існування образів свідомості» [Уфимцева, 2004, с. 66], асоціативні укрупнення виконують роль інструментів метафоричної об'єктивації. Перші словесні відгуки респондентів формують ядро й відображають ключові семи лексичного значення, зафіксованого у словниках. У ядрі зосереджено традиційне вживання слів *світський* і *гламурний*, узвичаєне розуміння їхніх значень представниками сучасної українськомовної культури. Інші словесні відгуки формують центр і периферійну зону. В основу виділення ядра й периферії в структурі асоціативних рядів аналізованих слів покладено критерій частотності репрезентації отриманих одиниць. Високочастотними вважаємо реакції, «які мають ранг від другого до третього» [Кучма, с. 258], низькочастотними – ті, що мають нижчу позначку за цим критерієм. Для зручності сприйняття приклади вербальних реакцій, які формують ядро й центр асоціативного поля, внесено в таблицю 2.3., цілісно асоціативне поле стимулу *світський* подане у додатках (див. Додаток А).

Таблиця 2.3.

Центр і ядро асоціативного поля слів *світський* та *гламурний*

Світський	Гламурний
<p>Життя – 61 реакція (25 %) Вечірка – 20 реакцій Багатий – 19 реакцій</p> <p>Відомий – 17 реакцій Вишуканий – 12 реакцій Телешоу «Світське життя» – 11 реакцій К. Осадча – 10 реакцій Заможний – 9 реакцій Бесіда – 8 реакцій Дорогий – 8 реакцій Інтелігентний – 4 реакції Публічний – 8 реакцій Левиця – 7 реакцій Популярний – 6 реакцій Зірка – 5 реакцій Приємний – 5 реакцій Леді – 5 реакцій Шикарний – 4 реакції Тварина – 4 реакції Аристократ – 3 реакції Вищий клас (суспільство) – 3 реакції Захід – 3 реакції Зірковий – 3 реакції Знаменитий – 3 реакції Елітний – 3 реакції Розкіш – 3 реакції Розкішний – 3 реакції Червона доріжка (килим) – 3 реакції Тусовка – 3 реакції Блискучий – 2 реакції Влада – 2 реакції Громадський – 2 реакції Жінка – 2 реакції Знатний – 2 реакції</p>	<p>Модний – 37 реакцій (15,6 %) Одяг – 27 реакцій Стильний – 16 реакцій</p> <p>Рожевий – 15 реакцій Яскравий – 13 реакцій Блискучий – 9 реакцій Красивий – 9 реакцій Гарний – 8 реакцій Жінка – 8 реакцій Дівчина – 7 реакцій Стиль – 6 реакцій Стрази – 6 реакцій Вишуканий – 5 реакцій Життя – 5 реакцій Мода – 5 реакцій Людина – 4 реакції Чоловік – 4 реакції Блискітки – 3 реакції Зачіска – 3 реакції Пафосний – 3 реакції Розкішний – 3 реакції Багатий – 2 реакції Блондинка (білявка) – 2 реакції Блиск – 2 реакції Вечірка – 2 реакції Журнал – 2 реакції Краса – 2 реакції Крутий – 2 реакції Леді – 2 реакції Популярний – 2 реакції Розцяцькований – 2 реакції Надмірний – 2 реакції Пафос – 2 реакції Підбори – 2 реакції С. Зверев – 2 реакції Телефон – 2 реакції</p>

Елітарний – 2 реакції	
Красивий – 2 реакції	
Культурний – 2 реакції	
Модний – 2 реакції	
Одяг – 2 реакції	
Пані – 2 реакції	
Приємний – 2 реакції	
Стильний – 2 реакції	
Суспільний – 2 реакції	
Сучасний – 2 реакції	
Телебачення – 2 реакції	
Успіх – 2 реакції	
Шоу-бізнес – 2 реакції	

До ядра асоціативного поля (у таблиці виділено напівжирним) слова-стимулу *світський* входять лексеми *життя, вечірка, багатий*, що становить 41 % від загальної кількості реакцій. Словесні рефлексії респондентів *модний, одяг, стильний* формують ядро стимулу *гламурний*. За кількісними підрахунками це близько 29 %. Будова ядер і центрів асоціативних значень стимулів *світський* і *гламурний* неоднакова. Суголосні також міркування респондентів: на запитання, чи є взаємозамінними запропоновані на розгляд слова, лише 27 із загального числа опитаних відповіли схвально. У відсотковому відношенні це становить 12,6 % відповідей.

У ядрі та центрі – прямі номінативні значення слів *світський* і *гламурний*, які максимально наближені до їхніх словникових тлумачень. Водночас результати проведеного експерименту посвідчують релевантність міркування про денотативну масштабність репрезентації явища чи феномена в образах свідомості носіїв певної мови порівняно з їхніми словниковими тлумаченнями. Значеннєві поля *світського* і *гламурного*, окреслені респондентами, присутньо ширші за ті, що фіксують словники.

Світський у свідомості українців – відомий, багатий, вишуканий завсідник публічних урочистостей, без яких важко осмислити заможне світське життя. Це може бути елегантна, красива, розкішна жінка, леді, левиця, або ж культурний, успішний чоловік, світський лев, аристократ, інтелігент. Іманентні ознаки світських VIP-персон – шик, влада, гроші, розкіш, статус, успіх тощо.

Асоціативне значення стимулу *гламурний* сформоване у свідомості українців комплексом семантично строкатих ядерних реакцій, але таких, що не суперечать його лексикографічному тлумаченню. *Гламурними* можуть бути жінки, чоловіки, дівчата, леді, навіть життя загалом. Водночас той, хто претендує на таку промовисту характеристику, обов'язково мусить бути модним, стильним, брендовим, яскравим, блискучим, гарним. Надлишок у всьому – незмінна риса гламуру. Підтвердженням цього є слова *надмірний, розцяцькований, пафос, стрази, блискітки, рожевий колір*, які посідають чільне місце серед словесних реакцій на стимул *гламурний*.

Індивідуальний досвід респондента мотивує появу низки нечастотних асоціатів. Наприклад, периферійними реакціями на стимул *світський* є *державна, література, журнал, радіо, розмова, програма, автомобіль, гроші, золото, прикраси, мода, атмосфера, поведінка, бароко, богема, еліта, громада, знаменитість, королева, доброчинність, вихованість, парад, вихід, відпочинок, зустріч*. *Світський* мислиться українцям *богемним, впливовим, престижним, високоранговим, соціальним, привілейованим, освіченим, толерантним, цивілізованим, цікавим, ексклюзивним, розповсюдженим, вихованим, мирським, приватним, вечірнім, пишним, сяючим*.

Незважаючи на те, що інформанти вживали ці лексичні одиниці рідко, вони формують широку й водночас строкату периферійну зону та сутнісно впливають на оформлення чіткого уявлення про поняття-стимул. Прикметно, що суб'єктивно обарвлені периферійні елементи мотивують гармонійну єдність значенневої парадигми *світського* та вияскравлюють її індивідуально-мотивованими конотаційними нашаруваннями. Ця заувага справедлива й щодо *гламурного*. В уяві сучасного українця *гламурний* корелює з *дорогим, цікавим, молодіжним, сучасним, новим, сяючим, світлим, мерехтливим, пухнастим, помітним, епатажним, непередбачуваним, незвичайним, відмінним від інших, привабливим, доглянутим, прекрасним, глянцеvim, манірним, витонченим, елегантним, дешевим, штучним, шаблонним, марнославним*. Сфера гламуру тісно пов'язана зі статусними атрибутами: *аксесуар, золото, гроші, прикраси, коштовне каміння, шляпка, помада,*

сукня, убрання, костюм, манікюр, макіяж, лабутени, лімузин, лексус, маленька собачка, журнал, глянець, показ мод.

Інколи виникали зовсім унікальні реакції, відомі лише окремим людям або актуальні для респондентів у конкретному вимірі. Це проекція індивідуального світосприйняття, почувань, уявлень, помислів, образів свідомості. Дослідник Ю. М. Караулов переміщує їх до «зовнішнього кола», на периферію, іменуючи «раптовими й нетривалими в часі», «миттєвими знімками» [Караулов, 2010, с. 101]. До числа цих реакцій можна віднести такі: імена людей шоу-бізнесової сфери (*К. Осадча, О. Полякова, С. Зверев, Д. Коляденко, К. Дженер*), назви телепрограм («*Світське життя*», «*Comedy Club*»), пісень (*пісня К. Скрябіна «Мур-Мур»*), формату політичних зібрань (*Нормандська четвірка*). Цікавою видається одинична реакція *лемур*. Цей незвичний на перший погляд асоціат позначає відому жертву гламуру, улюбленця блогерів – представника нового виду мадагаскарських лемурів, чий зовнішній вигляд і поведінка – спроба саркастичного моделювання гламурних манер сучасних селебретіс.

Демаркація вербальних асоціацій має відносний характер, оскільки деякі асоціативні пари можуть одночасно належати до кількох типів і підтипів [Мартинович, 1990]. По-різному можна інтерпретувати асоціант *свійський*: як приклад парадигматичних зв'язків денотативного складника значення, квазіомонім до слова *світський* і як конотаційний фрагмент лексичного значення з обарвленням негативу, висміювання, зловтіхи. Ідеться про саркастичне порівняння завсідників сучасного світського товариства з представниками свійського тваринного світу.

Асоціативне значенням слова, як правило, містить конотаційний фрагмент. Його маркування детерміноване індивідуально-особистісним чинником. Стимули *світський* і *гламурний* викликають оцінні реакції широкого діапазону – від безумовно позитивних до абсолютно негативних. Водночас шальки терезів, які фіксують показники частотності вживання маркованих елементів, демонструють сутнісну відмінність. Конотаційний сегмент слова *світський* напрочуд вузький і переважно має позитивні оцінки (*дорого, недосяжна мрія, розкіш, добродійність, вихованість, досягнення, інтелігентний, освічений, привілейований, престижний,*

вишуканий, шикарний, цікавий тощо) (по 1 випадку). Словесні реакції на стимул *гламурний* – різнолікі та формують здебільшого негативні конотації (*дурень / дурепа, дурна білявка, гей, кінь, блонд, позерство, невпевненість, занадто, життя напоказ, без смаку, розпуста, вульгарність, сільський, розцяцькований, вульгарний, штучний, шаблонний, неадекватний, надмірний, марнославний* тощо – усього 11,8 % від загальної кількості). Слід урахувати також випадки маркування зі знаком «плюс», що становлять 6,3 %. Для опитаних *гламурний* головню *модний, брендовий, красивий, цікавий, популярний, оригінальний, прекрасний, світлий, шикарний, елегантний, вишуканий, привабливий, доглянутий, дорогий, гарний, симпатичний, екстравагантний* тощо.

Для стимулу *світський* зафіксовано словесні реакції, семантично близькі до негативно маркованих лексем *інтриги* і *плітки*. За словником, *інтриги* – це «приховані зловмисні дії, до яких удаються для досягнення якої-небудь мети; підступи» [СУМ, т. IV, с. 40], *плітки* – «непідтверджена дійсними фактами чутка, звістка про кого-, що-небудь; поговорі» [СУМ, т. VII, с. 587]. Імовірно, їхню появу в асоціативному ланцюзі зумовлено активізацією в сучасному просторі світського життя негідних його проявів, зокрема нездорового суперництва, заздрощів, хитрощів. Така будова конотаційного фрагмента на тлі загальної кількості денотативних реакцій посвідчує входження *світського* і *гламурного* до актуальних для сучасного українця понять, сприйняття, розуміння й переосмислення яких, – це закономірний процес, що передує перетворенню лексем на семантично оформлені культурні константи.

Осібну позицію займають стилістично обарвлені елементи, серед яких і жаргонні лексеми: словесні реакції *реальний, крутий* на стимул *світський* та ціла низка слів (усього 4,2 % від загальної кількості) на стимул *гламурний*, зосібна *чікса, чувак, штучка, сучка, красавчик, мило, крутий, кльовий, з понтами*. Ця ділянка асоціативного поля віддзеркалює особливості індивідуального світосприйняття кожного респондента й увиразнює подальший перерозподіл оцінюваних смислів за власною ціннісною шкалою.

Асоціативний експеримент позиціонує зразки парадигматичних відношень у площині слів-стимулів. Прикладами цього типу зв'язків до слова *світський*, насамперед, слугують синоніми (*відомий* (17 реакцій), *вишуканий* (12 реакцій), *публічний* (8 реакцій), *популярний* (6 реакцій), *інтелігентний* (4 реакції), *громадський*, *суспільний*, *сучасний*, *елітарний* (по 2 реакції), *толерантний*, *вихований*, *освічений*, *привілейований*, *впливовий*, *престижний*, *масовий*, *соціальний*, *розповсюджений*, *мирський*, *цивілізований* (по 1 реакції) тощо. Низку асоціацій формують антонімічні пари: *світський* – *закритий*, *приватний* (у значенні «не духовний, цивільний, не державний»), *світський* – *неінтелігентний* (у значенні «який відповідає вимогам світу») [СУМ, т. IX, с. 97]).

Розподіл асоціатів до поняття *гламурний* аналогічний. Переважають синонімічні прикметникові реакції *модний* (37 реакцій), *стильний* (16 реакцій), *яскравий* (13 реакцій), *блискучий*, *красивий* (по 9 реакцій), *гарний* (8 реакцій), *розкішний*, *пафосний* (по 3 реакції), *оригінальний*, *популярний*, *розяцькований*, *багатий* (по 2 реакції), *молодіжний*, *глянцевий*, *сяючий*, *світлий*, *мерехтливий*, *епатажний*, *екстравагантний*, *незвичний*, *неординарний*, *трендовий*, *новий*, *брендовий*, *сучасний*, *симпатичний*, *доглянутий*, *прекрасний*, *помітний*, *дорогий* (по 1 реакції) тощо. *Гламурний* асоціюється з такими ознаками, як *вишуканий* (5 реакцій), *елегантний* (1 реакція).

Аналіз отриманого корпусу асоціацій до слів *світський* / *гламурний* дає змогу окреслити семантичні сфери синтагматичних зв'язків. Для більшої зручності сприйняття приклади внесено в таблицю 2.4., цілісно асоціативне поле стимулу *гламурний* подане у додатках (див. Додаток Б).

Таблиця 2.4.

Асоціативне поле стимулів *світський* і *гламурний*

Семантичні сфери синтагматичних зв'язків	Світський	Гламурний
Носій ознаки	К. Осадча (10 реакцій), левиця (7 реакцій), зірка (5 реакцій), леді (4 реакції), аристократ (3 реакції), жінка (2 реакції), пані (2 реакції), чоловік, людина, селебретіс, знаменитість, мажор, лев, королева (по 1 реакції).	жінка (8 реакцій) дівчина (7 реакцій), блондинка (4 реакції), леді (2 реакції), білявка (блондинка) (2 реакції), хлопець (2 реакції), пані, політик, зірка, мажор, штучка, О. Полякова, К. Осадча, С. Зверев, Д. Коляденко (по 1 реакції).
Сукупність носіїв ознаки	вищий клас (суспільство)(3 реакції), сім'я (2 реакції), богема, еліта, депутати, люди з високими статками, люди у вечірньому вбранні, золота молодь (по 1 реакції).	дівчата, тусовка (як збірне поняття) (по 1 реакції).
Матеріальний атрибут <i>світського / гламурного</i> життя	одяг (2 реакції), автомобіль, гроші, техніка, прикраси, золото, коштовний діамант, журнал, радіо, камери, шампанське, алкоголь, червоний килим (доріжка) (по 1 реакції).	одяг (27 реакцій), стрази (6 реакцій), блискітки (3 реакції), зачіска (3 реакції), телефон (2 реакції), костюм, сукня, наряд, убрання, шляпка, лабутени, підбори, прикраси, золото, аксесуар, коштовний діамант, манікюр, макіяж, помада, маленька собачка, пес, речі, журнал, глянець лімузин, лексус (по 1 реакції).
Властивості та ознаки	розкіш (3 реакції), влада (2 реакції),	краса (2 реакції), розум, доброта, пафос,

	успіх (2 реакції), престиж, досягнення, вихованість, пишність, доброчинність (по 1 реакції).	вульгарність, розпуста, «пестрота», невпевненість, позерство (по 1 реакції).
Образ	мода, погляд, поведінка (по 1 реакції).	стиль (6 реакцій), мода (5 реакцій), вигляд (2 реакції), образ, fashion, статус (по 1 реакції).
Локації <i>світської / гламурної</i> публіки	вечірка (20 реакцій), прийом (7 реакцій), тусовка (3 реакції), телебачення (2 реакції), шоу-бізнес (2 реакції), раут, бенкет, бенкетний зал, парад, зустріч, концерт (по 1 реакції).	вечірка (2 реакції), тусовка, захід, показ мод, заклад (по 1 реакції).

Поширюють парадигму уявлень про поняття-стимули реакції, які за своєю семантикою не формують окреслених груп. Попри це, недоцільно применшувати їхньої значущості для створення цілісних образів *світського* і *гламурного*. У деяких респондентів *світський* асоціюється зі словами *бесіда* (8 реакцій) і *розмова* (1 реакція). Досить висока частотність такого реагування свідчить про оформленість у свідомості українців однойменних культурно-ментальних конструктів, що належать до сфери дискурсу. Прикметно, що *бесіда* має бути *світською*, а не *гламурною*. Імовірно, давніші культурні традиції певною мірою впливають на свідомість сучасної людини. Поширений два століття тому серед вищої аристократичної верхівки тип комунікативної взаємодії не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Приміром, разом зі *світським* респонденти згадують *літературу*. Хоча реакція одинична, вона актуалізує значення *світського* як «не церковного, не духовного [СУМ, т. I, с. 97] і за традицією позначає переклади природничо-наукової та історичної літератури, які становлять важливий ґатунок у вітчизняній літературній спадщині ще з X ст.

Асоціативно-вербальна сітка, отримана в ході експерименту, відтворює фрагмент мовної картини світу сучасного українця, пов'язаний зі специфікою світської та гламурної сфер життя. Результатом аналізу й синтезу словесних рефлексій респондентів стає реконструкція асоціативного поля й асоціативного значення стимульних феноменів. Активний відгук засвідчує зростання комунікативної актуальності *світського* й *гламурного*, їхнє сприйняття та розуміння українцями. Низка однакових словесних реакцій на запропоновані в експерименті слова не вказує на їхню значеннєву рівність. Для сучасного українця *світський* – публічний, відомий, вишуканий, привілейований, елітний, заможний спадкоємець колишніх аристократів та інтелігентів. Натомість *гламурний* – феномен винятково новітньої реальності, що інтегрує модне, яскраве, молодіжне, епатажне. Лексема *гламурний* поєднує несумісні, на перший погляд, ознаки: екстравагантність, оригінальність, незвичність, відмінність від інших і шаблонність; витонченість, вишуканість, шик – із разючим блиском, надмірністю, що впадає в око розцяцькованістю, дешевизною.

Зафіксовані асоціативні відгуки на слова-стимули близькі до їхніх лексикографічних тлумачень. Зіставлення прямого номінативного й асоціативного значень демонструє смислову розлогість останнього й потенції до семантичних трансформацій. У цьому виявляється динаміка й статика у значенні вдокладено аналізованих слів. З одного боку, домінує відносна стабільність, яка дає змогу орфографічно закріпити слова, а з другого, – безперервний рух, що забезпечує розвиток лексичного значення слова. Ці взаємопов'язані процеси розвиваються за природними законами мовного прогресу.

Висновки до другого розділу

1. Лінгвальна рефлексія на екстрамовні чинники увиразнює неспинний розвиток мовної системи на всіх її рівнях, передовсім на лексико-семантичному. Мова відгукується на зовнішні зміни словесною багатолікістю, строкатістю тезаурусу, розширенням чи звуженням його меж. Зміна реалій детермінує маніпуляції з лексичним ресурсом – чи то на рівні значеннєвому, чи у площині

словесного використання. Відчутно заявляють про себе ті фрагменти соціального сьогодення, які корелюють зі *світськістю*. Цей факт посутньо впливає на комунікативний статус похідних від слова *світ* і семантично близьких до нього: усі перебувають в активному вжитку носіїв української мови.

2. *Світськість* – ключовий соціально-культурний маркер попередньої епохи, для якої засадничими характеристиками є апіорна вишуканість, витонченість манер, претензійність, куртуазність, репрезентовані на рівні комунікації суспільних верств, задекларованих *світом*. Зінтегрований словниковий та дискурсивний матеріал дає змогу з'ясувати, що лексема *світський*, актуалізована в руслі визначальних вітчизняних і навіть світових соціокультурних трансформацій, представлена в новому ракурсі: вислідковуються семантичні зміни, зумовлені передовсім запереченням засадничих аксіологічних систем попередніх років і вибудовуванням нових ціннісних парадигм.

3. Удокладнений аналіз лексикографічних джерел засвідчив широку словникову географію лексеми *світський*. Усі зафіксовані тлумачення зводяться до його бачення як витончено-вихованого, того, що відповідає світській конвенції. У контекстуальних зв'язках рельєфно проступають суспільно-історичні настрої й культурні смаки епохи. *Світськими* є здебільшого *люди, манери, життя, коло, товариство, пристойність, виховання*. Натепер словесна сполучуваність лексеми урізноманітнюється: художня література, мас-медійний простір рясніє *світськими вечірками, прийомами, левіцями, леді, зірками*. Розмаїте контекстуальне вживання виразно демонструє розширення меж денотативної зони лексеми *світський* і уяскравлює трансформації аксіосфери представника новочасного світського сегмента. Установлено, що для *світського* характерні контексти, пов'язані з публічним життям вітчизняних світських кіл.

4. Намісником світських традицій у сучасній вітчизняній лінгвокультурі задекларовано *гламур*, який став символом моделі поведінки, що базується на споживанні дорогих товарів та послуг, комфорті, розкоші, вимагає високого соціального статусу тих, хто позиціонує себе гламурною людиною. Ця лексема, будучи первинно запозиченою на рівні словесної форми, вдало пристосувалася до

лексичної системи української мови, розширила смисловий спектр, досягнувши апогею комунікативної значущості з-поміж носіїв української мови. Виявлена варіативність контекстуальної сполучуваності слова засвідчує розвій його смислового освоєння: уявлення про те, у яких вимірах виражається *гламурне*, досить різні. Попри нечіткість змісту й смислові інтерпретації, усе ж є змога окреслити сферу *гламурного* – фізична привабливість, зовнішня неординарність, публічність, епатаж, блиск, лоск і пафос.

5. Результати експерименту засвідчують функційну активність і семантичну відмінність лексем *світський* і *гламурний*. Спостереження показують, що *світський* стійкий до значеннєвих трансформацій, натомість релевантною ознакою *гламурного* є тяглість до глибоких семантичних зрушень. Питомі слова *життя*, *бесіда*, *розмова* є стрижнем асоціанту *світський*, а *модний*, *одяг*, *стильний* – осердям слова-стимулу *гламурний*. Асоціативні значення обох запропонованих для розгляду слів формують поля, представлені низкою семантичних сфер: *носій ознаки*, *сукупність носіїв ознаки*, *матеріальний атрибут світського / гламурного життя*, *властивості ознаки*, *образ*, *локація світської / гламурної публіки*. Попри значеннєвий діапазон отриманих реакцій, найчіткіше окресленими для асоціанта *світський* є семантичні сфери *локація публіки* й *носій ознаки*. Для стимулу *гламурний* домінувальних позицій набуває сфера *матеріальний атрибут світського / гламурного життя*.

РОЗДІЛ 3.

ЕВОЛЮЦІЯ СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОМЕНТАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНА

3.1. Парадигма номінацій світського мовця

Будь-які суттєві зрушення в історико-політичному, культурному житті суспільства відображено у мові, існування якої поза соціальними взаєминами неможливе. Важко заперечити, що стрімкий інформаційний потік сьогодення пропагує культ світськості, а свідченням цього є входження в активний слововжиток сучасників відповідних слів і словосполук: *світське життя, світське середовище, світські хроніки, світська бесіда, світська левиця, бомонд, селебретіс, гламур, глянець* тощо. Імовірно, йдеться про повернення й переосмислення феномена світського в суспільних відносинах і в національній культурі загалом. Своєму активному використанню номінації, пов'язані зі світським форматом, завдячують популяризації елітарно-еталонного знаку життя, що є прерогативою обраної суспільної меншості, названої в наш час *інтелігентами, елітою, бомондом, богемою, селебретіс, зірками, істеблішментом, світськими завсідниками, світськими левами й левицями*. І це не лише репрезентовані у вітчизняній мовній картині світу слова, а, безсумнівно, їхня вербальна канва приховує концепти сучасної дійсності. Усе це відбувається на тлі присутніх стратифікаційних трансформацій і стихійної гламуризації українського простору, що свідчить про перерозподіл аксіологічних орієнтирів українця й реконструкцію його ментального світу. Новочасна реальність потребує всебічного лінгвокогнітивного аналізу, передовсім портретування світського комуніканта – інтелігента, інтелектуала, представника бомонду, богеми, еліти тощо. Це дасть змогу побачити цілісно образ світської людини, яка опинилася в осерді культурного простору України. Беручи до уваги потрактування сучасними лексикографічними джерелами лексеми *світський* («не церковний, не духовний; який відповідає вимогам світу» [СУМ, т. ІХ, с. 97]), *світську людину* вважаємо представником елітарного суспільного прошарку, обмеженого кола публічних, статусних постатей, поведінкові домінанти яких детерміновані засадничими вимогами культурних взаємин.

До ключових номінацій світського мовця кін. XIX–XXI ст., відображених у світському дискурсі, можна віднести лексеми *еліта*, *інтелігент*, *інтелектуал*, *богема*, *бомонд*. Звісно, цей перелік неповний, однак саме без указаних ментальних згустків поняття *світська людина* буде невикінченим.

У центрі українського світського життя повсякчас були інтелігенти й інтелектуали. Їхні образи витворювалися й культивувалися в національній лінгвокультурній свідомості протягом тривалого часу. Цілком закономірною є кодифікація обох лексем – *інтелектуал* та *інтелігент* – із відповідними значеннями «людина з високо розвиненим інтелектом» [СУМ, т. IV, с. 36] і «представник соціальної групи, що складається з освічених людей, яким притаманна велика внутрішня культура, які професійно займаються розумовою працею, розвитком і поширенням культури» [СУМ, т. IV, с. 36].

Впадає в око й репрезентована в українській мовній традиції лексема *інтелектуаліст*, потрактована як «людина розумової праці; прибічник інтелектуалізму (філософський напрямок)» [СУМ, т. IV, с. 685]. Отже, денотативне значення семантично близьких *інтелектуал* та *інтелектуаліст* – людина наділена критичним розумом і високим рівнем інтелекту, власник та активний споживач інтелектуального ресурсу – не збігається з денотатом лексеми *інтелігент* – інтелектуально, соціально, культурно, етично й морально розвинена особистість, виразник ідей і поглядів суспільної більшості. Видається, що *інтелектуали*, *інтелектуалісти* – це творчі особистості з аналітичним мисленням, схильні до логічного аналізу, розмірковування, збереження й пропагування соціальних і культурологічних цінностей суспільства. Водночас для інтелігента не обов'язково мати високий рівень IQ чи бути генієм у пошуках критичної істини, інтелектуальність замінена значним ступенем рівнем рефлексії й толерантності. Саме інтелігента, а не інтелектуала задекларовано творцем, носієм і розповсюджувачем ідей національного патріотизму, навіть більше, у вітчизняній лінгвокультурній свідомості інтелігентність невіддільна від духовного життя людини, суспільства і нації загалом.

Значущість функційно-прагматичного призначення інтелігентських кіл наприкінці ХІХ ст. potwierджено актуалізацією в бесідах лексеми *інтелігенція*: *Україні треба такої української інтелігенції, котра пильнувала би про народний дух і матеріальні потреби, признаючи, що поки усім буде жити погано, поки народу не стане жити краще* (Кониський О., «Юрій Горovenко. Хроніка смутного часу»).

Цілком вірогідно, що формування і становлення соціального феномена української інтелігенції зніціювало зародження й стимулювало подальший стрімкий розвиток вітчизняних інститутів, пов'язаних зі світським форматом життя, а також посутньо увиразнило світський компонент українського буття загалом. Вихідною для подальшого аналізу є заувага про релевантність інтерпретації світської людини як ситуативного вияву інтелігента, передовсім у час оформлення світської комунікації. Спонукою до фокусування уваги на інтелігентові, який намагався віднайти власну нішу в тогочасній суцільній стратифікаційній мозаїці, стала семантична масштабність номінації та, як було зауважено, частотне оприявлення у світському дискурсі.

Перебуваючи в безпосередній залежності від соціально-історичних реалій, а саме «тривалого проживання з ворожими сусідами» [Бичко, с. 72], українська освічена верхівка зазнавала впливу всього російського й польського. Докази цих міркувань фіксуємо в різних за хронологією наукових розвідках, присвячених студіюванню національних еліт (А. К. Бичко, І. В. Бичко, О. Д. Бойко, А. Г. Бондар, Я. Й. Грицак, М. А. Коновалов, М. В. Попович, В. Г. Сарбей, М. Г. Шевчук та ін.). Прикметно, що в Україні процес виформовування свідомої й освіченої когорти проходив не так, як у Росії та Польщі. Українські вчені А. К. Бичко та І. В. Бичко, які у своїй роботі «Феномен української інтелігенції («Спроба екзистенціального аналізу)» поставили за мету фундаментально дослідити історію зародження, становлення вітчизняної інтелігенції, її соціальних функцій і феноменологічної ролі, переконані, що на формування українського національного характеру посутньо вплинули непрості для України тогочасні соціально-історичні реалії: до «комплексу меншовартості» додавалося відчуття «полонізованості», а також русифікованості [Бичко, с. 14]. Попри такі несприятливі умови поступово викристалізувалася

українська самосвідомість, з'являлися «перші будителі нашого національного Духу» [Франко, с. 72], які, безсумнівно, задекларували окремішність і потвердили самобутність української інтелігенції. У діяльності таких відомих громадсько-культурних політичних діячів, меценатів, поетів, письменників, як В. Б. Антонович, В. М. Гнатюк, М. С. Грушевський, М. П. Драгоманов, Т. А. Зіньковський, М. І. Зубрицький, О. Ю. Кобилянська, Н. І. Кобринська, М. С. Шашкевич, І. Я. Франко, Леся Українка, Є. І. Ярошинська та багатьох інших було окреслено вектори національно-культурного розвитку країни, а також маніфестовано чіткі світоглядні й цільові орієнтири вітчизняної інтелігенції, засадничим для якої стає вирішення гострих соціально-економічних, культурних і політичних проблем.

За І. Я. Франком, «інтелігенція повинна передовсім бути інтелігенцією, повинна бути громадою людей з широким образованием, з виробленим характером, з щирим чуттям до народу; а відтак інтелігенція повинна ідентифікуватися, злитися з народом», «повинна стати для нього і адвокатом, і лікарем, і вчителем, і порадиником, і покажчиком в ділах господарських, і добрим сусідом та помічником у всякій нужді» [Франко, с. 148]. Для більшості інтелігентів важливим стає інтерес до соціальних, політичних та владних проблем. Не менш значущою є спромога прокламації власних позицій. Світська бесіда поступово перетворювалася на спосіб словесного вираження магістральних життєвих принципів, світоглядних орієнтирів і культурно-поведінкових приписів.

Слід зазначити, що загальної, уніфікованої типології інтелігентів українська культура не має, проте, простудіювавши низку наукових праць, переважно історичного та етнографічного характеру (О. Я. Баран, А. К. Бичко, І. В. Бичко, Н. Ф. Мисак, Ф. І. Свистун, О. М. Сухий, І. Я. Франко та ін.), висновуємо, що українська інтелігенція виформувалася з вихідців із родин священиків, селян, учителів, службовців, представників вільних фахів, що властиво освіченій верстві загалом, і специфічних категорій (безробітних та осіб із незавершеною середньою чи вищою освітою). У праці О. Я. Баран досить вдало вирізнено «п'ять основних джерел поповнення національної еліти», а саме: «сім'ї священнослужителів,

учителів, селян, а також службовців і працівників вільних професій (адвокатів, лікарів, інженерів та ін.)» [Баран, с. 309].

Варто визнати й те, що паралельно із саморефлектуванням української інтелігенції, її самовизначенням у системі соціальних координат та у відродженні національної ідентичності проходив незримий процес пошуку інтелігенцією свого місця в тогочасному суспільстві. Супутніми цьому були випадки деморалізації та відступництва від власних поглядів під тиском обставин. На українській культурній арені з'являється *псевдоінтелігент*, пристосуванець до життя, який, маючи міщанський дух покори, прагне заховатися від життєвих негараздів у «затишку теплої хати» [Грінченко, с. 173]. Вдало характеризує таких «українолюбів» М. П. Драгоманов: « <...> і Байдів вихваляють, а все-таки роблять звичайну чиновницьку чи адвокатську кар'єру і киснуть, або, хоч і голодують, то все лишень киснуть без усякої користі для неньки України» [Драгоманов, с. 422].

Ще одним осередком світської комунікації стає міщанство з його центральною постаттю – урбанізованим конформістом, який прагне до вищої культури і ладен задля цього відмовитися від усього меншовартісного, трактованого українським. Будучи передовсім бажаним об'єктом для сатири, позбавленим будь-яких високих життєвих цілей і поривань, такий світський пан сприймається радше як пасивний творець і споживач маскультури, аніж як особистість з потужним внутрішнім поштовхом до саморозвитку й зародком індивідуалізму.

Указані обставини досить виразно окреслюють ядро, в якому виформувалася світська бесіда як жанр: осередки згуртування національно свідомих, просвітлених, освічених представників різних верств населення, передовсім інтелігентів як за походженням, так і за станом душі.

Слово *інтелігент* в українській мовній традиції трактують тлумачні словники як «той, хто належить до інтелігенції» у значенні «соціальної групи, що складається з освічених людей, яким притаманна велика внутрішня культура, які професійно займаються розумовою працею, розвитком і поширенням культури» [СУМ, т. IV, с. 36]. Атрибут *український* вказує на приналежність до конкретної (української) нації [СУМ, т. IV, с. 37] й актуалізує унікальну комбінацію ментальних ознак

українського етносу, зосібна гіперболізоване почуття патріотизму, індивідуалізм, емоційність, релігійність, сентименталізм, чутливість, ліризм, антеїзм. У книзі В. Ф. Дороз «Українська мова в діалозі культур» вирізняє домінуючі риси українського менталітету: «волелюбність, індивідуалізм, прагнення соціальної рівності, демократизм, духовний аристократизм, оптимізм, філософічність душі, глибока релігійність, милосердя, миролюбність, щирість і душевна щедрість, працелюбність» [Дороз, с. 75]. Названі питомі характеристики, безсумнівно, репрезентовані в дискурсі, що, приміром, відзначає Т. А. Космеда [Космеда, 2010]. Дослідниця переконана, що в мовленні представників української нації «здавна відображається філософія кордоцентризму, зреалізовується лінгвостилістична категорія інтимізації, оновлюється гумор, моделюється мовна гра» [Космеда, 2010, с. 179]. Аргументованою й переконливою є думка про рецепцію інтелігентськими колами національного ментального формату.

Типологічну різноманітність вітчизняного менталітету представлено в доробку відомого філософа української діаспори М. І. Шлемкевича [Шлемкевич, 1992]. З-поміж критично сприйнятих закидів до інтелігента, іменованого «загубленою українською людиною», зокрема «браку цивільної відваги мати свою думку», «уміння стояти при своєму переконанні», виявляти «відвагу супроти юрби й демагогів» [Шлемкевич, с. 12], заслуговують на увагу виокремлені дослідником відмінні світовідчуттєві типи-проекції вітчизняної людини: *тип старосвітських поміщиків* з обмеженим кругозором, що живуть переважно біологічним життям, а отримують насолоду від простих буденних речей; *гоголівський тип* талановитого українця, що сумлінно несе імперську службу; *тип Григорія Сковороди*, шляхетного, але пасивного, нерішучого й бездіяльного; *тип шевченківської людини*, домінанта життя і ментальності якої полягає в перетворенні світу за законами праведності, а моральним ідеалом є вільний дух [Там само].

Часткова рецепція й екстраполяція строкатої парадигми українського ментального коду дає змогу типологізувати вітчизняних інтелігентів відповідного часового проміжку в контексті українського культурного феномена: 1) *інтелігент за походженням* – людина з титулом чи знатним званням; дотримується вимог

світської культури та етикетних норм спілкування; аристократичні корені спонукають долучитися до процесу національно-культурного та соціально-економічного розвитку країни; 2) *інтелігент за покликанням* – людина, активна громадсько-політична позиція якої зумовлена палким бажанням зрушень, новітніх позитивних звершень у країні; почуття любові до Батьківщини дещо гіперболізоване; творчий складник переважає над раціональним (це людина, яка задає тон світської комунікації); 3) *псевдоінтелігент* – людина, що перебуває на державній службі, працівник управлінського апарату, зазвичай пасивний, безініціативний, у поведінці та спілкування домінує шаблонність і консерватизм; 4) *міщанин* – зросійщений псевдопатріот, життя якого скероване на створення комфортних для себе умов; пафос й елемент театрального загравання створюють ореол комічності, поведінка не відповідає нормам світськості.

Лексема *інтелігент* – значеннєво-містка, із різними смисловими вкрапленнями. З одного боку, це – освічена, добре вихована людина, з другого, – та, яка намагається поділитися вміннями, ерудованістю і знаннями. Безсумнівним видається те, що, виформувавши своєрідний збірний ідеал розумної, мислячої, творчої, багатогранної особистості з чітко окресленою системою цінностей та активною громадянською позицією, представники вітчизняних інтелігентських кіл свідомо чи ні долучалися до процесу становлення й розвитку інституту світськості в Україні.

Привертає особливу увагу потвердження існування й повнокровного функціонування товариських, групових утворень освічених, розумних, творчих людей, актуалізоване в дискурсивній площині лексемами *товариство, компанія, гурт, громада, світ, середовище, публіка, публічність, панство* та ін.: *В освіченім товаристві* вийшли ті питання вже давно з моди (Яцків М., «Блискавиці»); *Ви не тільки є в нашому гурті, ви осередня вісь, що докола неї крутиться наше життя!*; *Із світом* вищим, де ви були зорею, що тисячі очей о себе прикувала! (Крушельницький І., «Акторка»); *А яка публіка!* (Савченко В., «Народжений під знаком скорпіона»); *Пане капітане, дякую за ласкаві запитання, але сьогодні у панства* такий день, що моя присутність буде зовсім не на місці (Франко І., «Для

домашнього огнища»); *Дожидаючи вас, наша публічність буде дні лічити* (Карпенко-Карий І., «Житейське море»).

Тенденцію послуговуватися номінаціями *інтелігент* й *інтелігенція* продовжено у ХХ ст., адже вони повсякчас впливають на формування поля світськості та відіграють посутню роль в його культурному й суспільному житті: *Ми тільки вдаємо інтелігентів* (Загребельний П., «Диво»); *Я знаю серед української інтелігенції таких божевільних патріотів, що вже у двадцятих роках відмовлялись від державної служби* (Вільде І., «Сестри Річинські»).

Водночас зі зміною парадигми дійсності освічена, культурна, вихована особистість перетворюється на представника суспільного прошарку людей розумової праці. У цьому контексті цікавим, на наш погляд, є словосполучення *трудова інтелігенція*, що денотативно співвідноситься з лікарями, учителями, юристами, офіцерами, священиками, науково-технічними працівниками. Окремо від трудової слід розглядати творчу інтелігенцію: письменників, художників, музикантів, акторів тощо. Так виформовується дихотомія інтелігенції (*трудова* і *творча*). Призначення представників креативної інтелігентної когорти – відображати життя робітників і селян. Привертає увагу дистрибуція словосполучення *трудова інтелігенція*, актуалізована головно в дискурсивному полі лексем *робітник*, *колективіст*, *радянська влада*, *Радянський Союз* та інших найменувань реалій, явищ, фактів, учасників нової політичної дійсності: *Письменник вирішив написати роман з живими людьми, себто з звичайними робітниками, з колективістами, з трудовою інтелігенцією, себто реалістичний роман, який би читали робітники, колективісти, трудова інтелігенція, – всі ті, хто за проводом комуністичної партії творить нове життя; Трудова інтелігенція міста з великим ентузіазмом зустріла прихід Червоної Армії і з перших днів встановлення радянської влади проявила великий інтерес до пізнання правди про Радянський Союз, до оволодіння основами марксизму-ленінізму* (Хвильовий М., «З лабораторії»).

Імовірно, з-поміж арсеналу атрибутів, які сполучаються з лексемою *інтелігенція* й відображають ранжування в межах усього класу (*вища, елітарна,*

трудова (масова), *буржуазна* тощо), дискурсивно вагомим є саме *трудова*. У світській комунікації *робітник* і *трудова інтелігенція* не протиставляються, водночас послаблюються нотки негативно обарвленого значення відсутності фізичної праці, актуалізовані традиційно в зіставленні *інтелігент* – *робітник*. Відтепер фіксоване масовою свідомістю уявлення про інтелігента – освіченого, вихованого представника соціальної групи, задіяного в науковій, творчій сфері корелює з поняттям *фахівець*. З часів становлення робітничого класу як гегемона суспільства й переходу інтелігенції до його складу номінація *інтелігент* утрачає престижність. Експлікаційний арсенал розширюють зневажливі *інтелігентик*, *інтелігентішка*: *Тепер кожний бувший велетень не більше, як паршивенький інтелігентішка, міщанин, сволоч, який нахабно дере кирпу й ще нахабніш заявляє «ми»* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»).

Цікаво, що у ХХ ст. у світському дискурсі функціональної активності набуває номінація *інтелектуал*, що, цілком можливо, мотивовано употужненням науково-технічного сегмента: *То інтелектуали* (Мушкетик Ю., «Біла тінь»); *Я мав розмови з молодими інтелектуалами та деякими студентами – це надзвичайно цікаві люди і вони готові радикально змінювати свою країну* (Андрухович Ю., «Дванадцять обручів»).

Давню традицію у слововжитку багатьох культур, зокрема й української, має лексема *богема*. Попри її апріорну значущість в концептуальному полі світськості дослідженню цього явища вітчизняна гуманітаристика не приділяла достатньо уваги. Слід відзначити, що семантика розглядуваної лексеми дещо розмита, а видозміни її смислових домінант залежать від історико-політичних і культурно-соціальних трансформацій в суспільстві. На це звертає увагу мовознавець А. Н. Султанова, яка у своїй дисертації констатує: «Смисл поняття «богема» не визначений остаточно, його семантика змінюється з часом, позаяк богема як соціокультурний феномен репрезентує важливі аспекти європейської культури в її історичному розвитку» [Султанова, с. 56].

Загальновідомо, що первинно *богему* ототожнювали з циганщиною (*фр. bohème* – *циганерія*) і бродячими ромами. Їхній спосіб життя був невіддільним

від духу свободи в помислах, учинках і манері поведінки. Це, вірогідно, й заклало підмурок для подальшої семантичної надбудови в слові *богемія*. З погляду мовної толерантності варто розрізняти назву місцевості й назву території, країни. *Богемія* – це ще й давня назва Чехії. Підтверджують це наукові джерела: «кельтське плем'я боїв осіло на території Центральної та Північно-Західної Чехії» [Лисовый, с. 41], «ті, хто лишився в Богемії (зараз територія Чехії, яка була названа (Воіоһаеum) – «материнський дім боїв», розширили свої землі до річки Тиси» [Брокгауз, с. 18].

Цілком вірогідно, що витoki української богемності слід шукати на помежів'ї XIX–XX ст., у часи зародження українського модернізму, хоча не варто заперечувати її спорадичних проявів і до цього. У період употужнення модерну вітчизняна богема вже сповна заявляє про себе, що, на думку дослідника богемного трибу життя В. В. Окаринського, спричинене появою «української світської інтелігенції», «урбанізацією» і «каварняною культурою» [Окаринський, с. 271]. Варто зазначити, що в більшості вітчизняних словникових статей (див., наприклад: [СУМ, т. I., с. 208; НТСУМ, с. 73] та ін.) з *богемою* позиціонують представників творчих професій, людей мистецтва й культури, які вирізнялися певними поведінковими стереотипами, зосібна легковажністю, безтурботністю, хаотичністю життя. Нестабільність матеріального становища й безгрошів'я – домінантні соціально-статусні характеристики богемних кіл, такими представники богеми, гуртуючись доквіл кав'ярень, кабаре й ресторацій, постають на початку XX ст. У той час вітчизняну богему пов'язують із циганерією та відповідно омовлюють в дискурсі: *І те нас не зворушує, що забирає вас Остап, солідна людина, колись у будучньому, може, меценат артистичної циганерії* (Крушельницький І., «Акторка»).

Зразки світських бесід фіксують чимало лексичних одиниць, ужитих на позначення людей, які долучені до богемного трибу життя, зокрема *артист, актор, поет, письменник, прозаїк, романіст, драматург, музикант, співак, театрал, художник* та ін.: *Поетеса* сьогодні хоче читати для вибраних (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Але ми – поети, артисти, як ми боляче*

відчуваємо цю втрату; *От тут на спомин од старих театралів – твоїх приятелів збірна наша фотографія* (Крушельницький І., «Акторка»).

До початку ХХ ст. представники *богеми* перетворювалися на визнаних художників, артистів, людей мистецької сфери з відвертими антиобивательськими, контркультурними, бунтарськими поведінковими домінантами, із «девіантним проявом, забарвлені у кольори мистецтва» [Окаринський, с. 264]. Заперечення соціальної кон'юнктури у творчості й демонстрація інакомислення – ключові символи життя бунтівної богемної когорти, чиє повсякдення стало подібним до артистичного, обарвленого явною екстравагантністю, продуманим епатажем у зовнішності, неприхованим прагненням справити враження.

Останніми роками богемність входить у моду, активно пропагується епатажний стиль поведінки. Водночас у лексикографічних працях зафіксовано лише незначні семантичні зміни, зосібна звуження значення за рахунок утрати словом семи «безгрошів'я» [ВТССУМ, с. 90]. Цікаво й те, що більшість словників указує на гіпо-гіперонімічні відношення між поняттями *богема* й *інтелігенція* (див., наприклад, словники: [СУМ, т. I, с. 208; ВТССУМ, с. 90]). Натепер лексема *богема* активно транслюється розглядуваному дискурсі й мас-медійному контенті: *Бабуся особисто знала багатьох «зірок» тодішньої богеми, і вони часто навідувалися до неї на чайок під оранжєвим абажуром* (Гримич М., «Друге життя»); *Щоправда, не знають репортери, що високі гості – а є серед них і дипломати, і купці першої гільдії, і вся світська богема з усіх куточків імперії – квитки не купували* (Роздобудько І., «Подвійна гра в чотири руки»); *Зараз життєвий контекст змінився, але богема існує й існуватиме завжди – бо існує мистецтво як ґрунт для неї* (108).

Як і раніше, домінувальні позиції у позначенні учасника світських бесід займають лексеми, що виділяють людину, долучену до богемного трибу життя. Прикметно, що екстралінгвальні зрушення стають спонукою до розширення комунікативного континууму: *актор, артист, художник, живописець, поет, письменник, прозаїк, романіст, драматург, музикант, співак, театрал, митець, режисер, продюсер* та ін. Названі мовні рефлексії актуалізовані в мовленні світських

комунікантів: *Моя улюблена акторка – Віра Холодна* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»); *Господи, ти ж сам казав, що збираєшся їхати звідси, стати письменником, здобути всесвітню славу і таке інше <...>* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Я повинен допомогти продюсерові створити образ* (Кокотюха А., «Живий звук»).

Важливу роль у світському житті як наприкінці ІХ ст., так і в ХХІ ст. відведено еліті, яка, безсумнівно, претендує на статус відповідального за формування свідомої нації й ефективне функціонування державної системи загалом. Представник світських кіл має чітку прагматичну орієнтацію – стати носієм норм суспільної поведінки, взірцем, бути кращим, розвиненішим, досконалішим. Актуальними видаються міркування вітчизняного історика В. Т. Скуратівського: «Еліта – це люди, що роблять свою справу дуже добре. Хтось робить свою справу, хтось добре робить свою справу, а той, хто робить свою справу дуже добре, і є елітою» [Скуратівський, с. 14]. У цьому контексті перевага не може мислитися як зверхність, а радше як можливість. «Елітність, – пише І. О. Белебега, – полягає не в аристократичному походженні, не у володінні матеріальними багатствами і навіть не у високій освіті і вченості, а в тому, що той аристократизм (якщо він є), великі матеріальні багатства (якщо вони є), висока освіта і вченість (якщо вони є), духовні надбання (якщо вони є) та вся людська енергія спрямовані на творення загальної сукупності, яка називається українською нацією, на утвердження, зміцнення і розбудову української державності, на економічне процвітання народу, країни, кожного громадянина України [Белебега, с. 61]

Звісно, сповна реалізувати своє призначення в житті громади вдається не завжди. Можливо, причиною цього є непрості історичні часи, а, можливо, – егоцентричний мотив вигоди, який спотворює засадничі аксіологічні орієнтири. Незважаючи на це, ставити під сумнів належність еліти до світських кіл не варто, особливо тепер, коли парадигма панівних верств продовжує розвиватися й поширюватися, проникати в усі сфери суспільного життя.

Зазначимо, що проблематика елітарності завжди перебувала в полі зору вчених (І. Я. Франко, В. К. Липинський, І. П. Лисяк-Рудницький, В. Г. Крись, ...)

В. П. Андрущенко, Г. К. Ашин, І. О. Белебеха, В. О. Сабадуха, Л. Г. Сокурянська та ін.). Попри неоднозначність і варіативність наукових тлумачень, сучасне розуміння *еліти* майже не змінилося з часів зародження французької й англійської вищої знаті XVII ст., коли з'являється лексема *еліта* (від *франц. elite – кращий, обраний, добірний*). Однак семантичний радіус розширюється від добірного товариства загалом до людей, що «виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.» [СУМ, т. III, с. 474]. Натепер елітою називають «провідників, верховодів, батьків, дріжджі суспільства, обранців, найкращих, істеблішмент, вищий (фешенебельний) світ, образно сметанку, сіль землі, передову верству» [ВТССУМ, с. 105].

Вітчизняні еліти багатоликі й не діють осібно. Такий український «елітний плюралізм» – «усвідомлення та співробітництво <...> різних груп (політичних, економічних, культурних), які відіграють провідну роль в основних сферах соціального життя» [Ашин, с. 269–280] – не суперечить традиційним і новітнім теоріям еліт, згідно з якими «практично в будь-якому сучасному суспільстві існують такі типи еліт: політична (політичні лідери партій, уряду, інших політичних сил), військова (силовики та поліцейські начальники), еліта бізнесу (власники, керівники засобами виробництва), «вожаки мас» (керівники робітничих профспілок, політичних рухів), адміністративна еліта (урядовці вищої управлінської ланки в державі), духовна (або «духовна влада», яка впливає на світоглядні позиції людей, їхні уподобання – це інтелектуали, письменники, учені, священники, партійні ідеологи)» [Арон, с. 6].

Значний рівень культури, креативність, комунікативні й організаторські здібності, соціальна й емоційна зрілість, активна громадянська позиція, статус і беззаперечний авторитет вирізняє вітчизняні елітарні кола з-поміж загалу та надає їм право скеровувати українство в потрібне русло. Духовна, інтелектуальна, владна еліти віддавна й до модерної доби українського державотворення відігравали вирішальну роль. Представники національної провідної верстви не обмежувались збереженням і поширенням духовності, знань, традицій, засадничих етичних й естетичних норм, а головно виконували керівничі функції в житті вітчизняного

національного державного організму. Переважна більшість із них долучена до світського трибу життя. Перебування у світлі софітів стає престижним, модним, значущим. Улитися в стихійний потік гламуризації вітчизняного соціуму ХХІ ст. й віднайти там своє місце прагнуть представники усіх елітарних груп. Прикметним з огляду на таку тенденцію є те, що світськими людьми відтепер вважають не лише інтелектуальну когорту, свідомих патріотів, а й політиків, бізнесменів, олігархів, найвищі релігійні чини тощо. У контексті загальної елітаризації українського соціуму найкращим свідченням цього є актуалізація в дискурсі лексеми *еліта*, поєднаної з прикметниками широкого семантичного діапазону, як-от: *національна, духовна, релігійна, творча, мистецька, художня, театральна, інтелектуально-культурна, політична, правляча, зіркова, бізнесова, олігархічна, ліберально-демократична* тощо: *Ми всі нащадки колишньої української еліти; Купці, які заробляють гроші на тешетах, ніколи елітою не можуть стати, Тому що сьогодні взагалі нівелювалося поняття еліти; Туди входили найкращі представники світової наукової думки, інтелектуальна еліта, світила та їхні послідовники* (Гримич М., «Друге життя»); *Купці, які заробляють гроші на тешетах, ніколи елітою не можуть стати; Але вони на той час становили бізнес-еліту; Ми всі нащадки колишньої української еліти* (Гримич М., «Егоїст»).

З-поміж основних рис кращих представників суспільної еліти впадає в око аристократична манера поведінки, вишуканість, витонченість, гордовитість. Virізнені характеристики релевантні й для представника вітчизняного бомонду, феномен якого з невідомих на те причин ще й досі лишається поза увагою лінгвістів. Поява, а точніше відродження суспільної категорії людей, які позиціонують себе вищим світом і претендують на елітарність, стала спонукою до реактуалізації в дискурсі відповідної лексеми – *бомонд*, обарвленої оцінним компонентом і такої, що експлікує своєрідний ціннісний кодекс певної лінгвокультури, а отже, у концентрованому вигляді акумулює культурно-поведінкові доміанти спільноти, зосібна й української, для якої він є засадничим, позаяк, переживши ціннісну революцію, активно транслюється в повсякденні. Ідеться про зміну словом свого лінгвопрагматичного звучання. У сучасних лексикографічних працях *бомонд*

потраковано як «вишукане аристократичне товариство» [СУМ, т. I, с. 216]. Таке тлумачення посвідчує активний розвиток семантики слова. Суголосні міркування висловлює дослідниця Ю. С. Воликжанова [Воликжанова, с. 18]. Авторка побіжно згадує слово *бомонд* у значенні «застарілого» й наполягає на його превалюючому переносному звучанні [Там само, с. 19], а на основі аналізу текстів ЗМІ зазначає: «Помічаємо зрушення, що відбуваються в структурі цього нового значення – відсутність семи «зверхне ставлення до інших», а також підміна семи «пересічні люди» на сему «найвпливовіша частина суспільства, публічні особи, видатні люди з різних сфер діяльності» [Там само].

Така смислова строкатість і схильність до семантичних трансформацій указує на живий процес концептуалізації поняття. Обстежені зразки світської комунікації ілюструють подальший розвиток семантики й увиразнюють втрату словом свого соціального звучання. Лексема *бомонд* головно позначає кращих представників певних кіл (письменників, артистів театру та кіно, художників, політиків, бізнесменів тощо), тобто бажане, взірцево-показове культурно-елітарне суспільне товариство. У зібраному матеріалі є приклади репрезентації лексеми *бомонд*, особливо у мас-медійному контенті: *З наших тут тільки Уляна Марківна, один викладач з художнього інституту та двоє молодих художників із своїми подругами. Оце й увесь бомонд!* (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»); *Мені не комфортно з людьми, які всерйоз вважають себе бомондом* (107).

Спорадично зафіксовано у світських розмовах семантично близькі номінації *аристократ* і *дворянин*, ужиті на позначення родової знаті й кваліфіковані в українській мовній традиції як синоніми [ВТССУМ, с. 8]: *Ти зрозумій, Васю: я дворянин, потомственный дворянин, прадід мій мав таких лякеїв, як Усай, а тепер...* (Карпенко-Карий І., «Житейське море»); *Старий, з тебе ніколи не буде аристократа* (Загребельний П., «Диво»); *О, це був рафінований аристократ-англієць, у якого вона закохалася з першого ж погляду на прийомі в палаці Руайо* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»).

Осібню функціують лексеми *граф*, *барон*, *князь*, які репрезентують титуловане дворянство: *Граф! Ви не в театрі?; Після спектакль я графиня вас жде в*

«Європейській» (Карпенко-Карий, «Житейське море»); *Я впізнав вас. Учора ви сиділи в другому ряді, поруч з князем Шаховським* (Савченко В., «Народжений під знаком скорпіона»); *Йому ніколи не подобався барон* (Горбань С., Лапіна Н., «Роман з містом»). Мовним рефлексом на реактуалізацію соціального класу стала з'ява в мовленні, зокрема й світському, лексеми *буржуазія* (*буржуа*): *Я з Салоном нічого спільного не маю! Хапуги й чиновники! Їм би виставку свинячих окороків робити, а не мистецтва. Товстопузі буржуа!* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Найлютіший пролетарій, коли зустрінеться з такою Наядою в образі буржуйки, кине свою лють і стане смиренною овечкою* (Винниченко В., «На той бік»). Не можна оминати увагою відчутне негативне маркування номінації *буржуазія*, що цілком умотивовано політикою панівної в ХХ ст. системи.

Провести чітку демаркаційну лінію між значеннями лексем *інтелігент*, *інтелектуал*, *богема*, *еліта*, *бомонд* надзвичайно складно. Водночас видається, що вказана лексична парадигма увиразнює найприкметніші новітні тенденції розвитку вітчизняного виміру та, безсумнівно, формує обриси світського мовця. У панорамі оновленого стратифікаційного сектора мають місце також інші представники світських кіл. Лексеми *світ*, *напівсвіт*, *селебретіс*, *істеблішмент*, *чиновник*, *олігарх*, *бізнесмен*, *бізнес-клас*, *золота молодь*, *мажор*, *зірка*, *кінозірка*, *шоумен* розширюють спектр номінацій учасника світських бесід, їх повсякчас трансльовано в сучасному світському дискурсі: *Сьогодні елітою називають найбагатших бізнесменів або найбільших чиновників або зірок шоу-бізнесу, тобто тих, які колись обслуговували еліту; А сьогоднішні бізнесмени?* (Гримич М., «Егоїст»); *Пропоную випити за всіх нас, за бізнес-клас, який народжується, стає реальністю* (Дрозд В., «Злий дух»); *Коли я почула його по радіо, то подумала, що так може співати тільки справжня зірка* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ти сьогодні схожа на кінозірку* (Симич Н., «Свято воскресаючого духу»).

Панораму оновленої світської публіки увиразнюють контексти: *На балу були присутні: його світлість генерал-губернатор кийвський, подільський та волинський Федір Федорович Трепов, голова міської Думи, кавалер ордена Почесного легіону його світлість Іполит Миколайович Дьяков із дружиною, всі представники міської*

думи з друзинами, а також повноважні послы, купці вищої гільдії, професура, відомі адвокати, лікарі, літератори, інші представники еліти та іноземні гості (Роздобудько І., «Подвійна гра в чотири руки»).

Очевидно, що про незмінність парадигми номінацій світського комуніканта не йдеться. Це зумовлено впливом домінувальних загальнокультурних процесів та соціально-політичних зрушень як на жанровий тезаурус загалом, так і на конкретне мовленнєво-жанрове утворення – світську бесіду. На зміну старим суспільним нормам і конвенціям приходять нові, з'являються присутні, хоч і ледь помітні, залежні від соціальної диференціації суспільства трансформації в комунікативній моделі світської бесіди.

3.2. Мовленнєві портрети учасників світської бесіди

3.2.1. Портрет світського мовця кін. ХІХ – поч. ХХ ст.

У центрі творення дискурсу – комунікант із усією сукупністю ментальних, психічних, емоційних, оцінних, прагматичних та інших рис, які й виформовують конкретну мовну особистість. Спонукою до її опису стало прагнення усвідомити особливості світосприйняття тієї чи тієї людини, збагнути специфіку її реагування на довколишню дійсність. Намагаючись створити мовленнєвий портрет, лінгвісти акцентують увагу на соціально-психологічних ознаках особистості, на її компетентності, володінні жанровим репертуаром, стратегіями й тактиками [Седов, 1999]. Не лишають поза увагою вчені-філологи «відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [Єрмоленко, 2009, с. 93]. Тобто їхня ціль – фіксація «яскравих діагностуючих ознак» [Николаева, 1991, с. 73].

В актуальному лінгвістичному дискурсі мовленнєвий портрет мислиться «функційною моделлю мовної особистості» [Китайгородская, Розанова, 1995, с. 10]. Проблематика портретування стала центром наукової уваги багатьох мовознавців, (див., наприклад: [Земская, 2000; Караулов, 1986; 1987; 1989; 2000; Казакова, 2007; Китайгородская, Розанова, 1999; 2001; Седов, 1999; 2004; 2007; Сиротинина, 1998] та ін.). Їхні міркування употужнено в розвідках українців (див., наприклад:

[Голубовська, 2008; Баландіна, 2011; Бацевич, 2004; Єрмоленко, 2001; Космеда, 2006; 2008; 2013; Славова, 2010; 2012; Синиця, 2007] та деякі інші). Попри солідну теоретико-методологічну базу, метамову опису мовленнєвого портрета не уніфіковано. Хрестомасійно-класичного характеру набула рівнева модель, запропонована М. Ю. Карауловим [Караулов, 1987]. Вона містить світоглядний, культурологічний та особистісний компоненти. Трихотомія вербально-семантичного (лексикон), лінгвокогнітивного (тезаурус) і мотиваційного (прагматикон) утворює цілісну картину світу особистості, а аналіз кожного з рівнів уможлиблює репрезентацію мовцем лексико-граматичних знань, аксіологічної й комунікативної іпостасі. М. Ю. Караулов увиразнює значущість тезаурусного рівня, «пов'язаного із системою знань про навколишній світ» [Там само, с. 172]. Дослідник переконаний, що «саме на ньому викарбувався «образ світу» у вигляді понять, ідей, концептів, різнорідних одиниць, «серед яких можуть бути і наукові факти, і просто слова, що набули статусу узагальнень, символів, образів, картин, «уламків фраз» («фрагментів думок»), стереотипних суджень, вербальних та інших формул» [Там само]. Проте, як видається, незважаючи на панівний антропоцентричний підхід до вивчення лінгвістичних явищ, у центрі мовознавчого сьогодення – мовна проблематика, яка, на думку Л. П. Крисіна, становить найбільший інтерес для лінгвіста [Крысин, 2001]. Визнаючи правомірність таких міркувань, у праці магістральним обрано лінгвокогнітивний аспект мовленнєвого портретування, який тісно пов'язаний із культурними та ментальними складниками.

На етапі становлення світського дискурсу передовсім формується візуальний стереотип світського мовця, атрибутами зовнішності якого у свідомості тогочасного українця були *борода, вуса, окуляри, пенсне, капелюх, сорочка, краватка, піджак, костюм, платок* тощо. Послугування названими лексемами створює ефект ідеалізації комуніканта. Прикметно, що номени традиційних атрибутів образу представника елітарних інтелігентських кіл іноді вітчизняні майстри слова подають у сув'язі зі знаком належності до української нації – *«вишивана сорочка»*: *На його синюватих, голодних губах грає запобіглива і в той же час вибачлива посмішка старого ідейного інтелігента. І весь вигляд у його старий, ідейно-інтелігентний:*

скудовчена, мишачого коліру, кучерявенька борідка; попелясті пасмочки волосся на висках і потилиці; неохайний, обшарпаний піджачок та вишивана сорочка з якоюсь стьожкою, замість краватки <...> (Винниченко В., «Записки кирпатого Мефістофеля»).

У світському дискурсі увиразнено розумові потенції, культуротрегерські риси, етичні й естетичні вподобання українського мовця, а патріотичне чуття, глибока побожність, здатність до пізнання й саморозвитку довершують його портрет. На основі аналізу зразків світських бесід, дібраних із художніх текстів зазначеного періоду, чітко окреслено ключові дискурсивні характеристики, притаманні представнику інтелігентських кіл, а саме: *знання, розумова праця, культура, творчість*. Перелік ознак розширюють засадничі українські національно-ментальні риси, зосібна *патріотизм і релігійність*. Спостереження показують, що названі якості уяскравлюють та употужнюють і без того міцний зв'язок ментальності й ціннісної картини світу мовленнєвої особистості тогочасного вітчизняного продуцента світських бесід. За такої настанови неабиякої інформативної значущості набувають міркування, коментарі, зауваги чи оцінки, які іноді дають змогу вияскравити й викінчити словесний образ. Звернімося до аналізу вирізнених дискурсивних характеристик.

1. Світський мовець – знання, розумова праця. Розглядувана риса передовсім позиціонована в дискурсі лексемами *ум, розум, інтелект, розсуд, наука, просвіта, освіта, учення, навчання, знання, уміння, досвід* тощо: *Де ж чоловік з освітою, розумом може більше принести користі, як не професорові?* (Кониський О., «Юрій Горовенко. Хроніка з смутного часу»); *Я буду жити для науки, для просвіти* (Нечуй-Левицький І., «Над Чорним морем»).

Єдино правильна окреслена «путь до загального добра» передбачала освіту народу й моральне виховання. Отже, образи освічених людей увиразнено атрибутами *розумний, вчений, розсудливий, виважений, мудрий, розвинений, освічений, метикующий. метикуватий, грамотний, письменний, просвічений, понятливий* тощо: *Люблю людей метикующих, развитих. А там, знаєте, яка просвіта, який розвиток, яка філософія?* (Нечуй-Левицький І., «Над Чорним

морем»); *Я згоджуюсь, що мужики не здатні до такого життя, як ми, **освічені** люди; але все ж вони – люди!* (Грінченко Б., «Сонячний промінь»); *Чому, приміром, ганять вас, Олено, наколи ви їм висказуєте свої **просвічені**, здорові погляди?* (Кобилянська О., «Царівна»); *Юля є дуже **понятлива** дівчина* (Петрівський М., «Канадський жених»); *Які ви **мудрі**. Ну, до побачення* (Яцків М., «Огні горять»).

Поштовхом до постійної копіткої праці над собою були переконання й віра освіченого українця в неабиякі потенції кожної особистості, силу внутрішнього людського духу, яка у поєднанні з потужним виховним запалом надихає і стимулює до саморозвитку. У світській бесіді це, здебільшого, репрезентовано лексемами, що виражають широкий спектр життєвих позиції, засадничих поведінкових програм людини (*світогляд, кругозір, думка, переконання, певність, опінія, погляд, принцип, ідеал, орієнтир, міркування, ідея, помисел, постанова, ідеологія* тощо): *Перший раз бачу у молодій людини таку смілість **думки**; Отож ці авторитети винні, що у вас такий аскетичний **погляд** на життя* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); *Найгірше, коли чоловік не годен доконати своєї **постанови** <...> такий чоловік нічого не вартий* (Яцків М., «Блискавиці»).

До семантичного поля «розумової праці», як трудової діяльності, що потребує напруження насамперед сенсорного апарату, емоційної, психічної сфери, належать дієслова із семантикою внутрішньої орієнтації українських освічених кіл на розумове самовдосконалення й науковий ріст: *учити, вивчати, опановувати, пізнавати, оволодівати (знаннями), досліджувати, студіювати, читати, вичитувати, писати, завчати, заучувати, працювати* та ін.: *І так цікаво **досліджувать** орудування тих законів, сплетіння тих фактів! Знаєте, в кінці кінців, ся область найбільш принаджує мене! Що може бути інтересніше: **пізнавать** життя самого нашого життя!; **Читаєте, читаєте!*** (Пчілка О., «Товаришки»).

Світські мовці відчують потенціал і контекст слова, обіграють його та використовують в бесіді для досягнення прагматичної інтенції – утвердження значущості знання, науки й прогресу у вітчизняному поступі. Найрельєфніші виражальні засоби інтегрує художньо-образний масив (метафори, порівняльні

конструкції, евфемізми, перифрази, фразеологізми тощо): *Він людина розумна, розвита, і в його очах світиться думка* (Нечуй-Левицький І., «Над Чорним морем»); *О так, се одна з найясніших голів у галицькій адвокатурі* (Франко І., «Перехресні стежки»); *Не знаю, чи й сказати, сміятись будете, а ви, Сергію Петровичу, в думці ще й «синім чулком» назовите, – в голос не одважитесь, ви занадто джентльмен для цього* (Леся Українка, «Блакитна троянда»).

Потяг до самоосвіти, науки, вчення непрямо позиційованоне репліками учасників світської комунікації, а описом ситуації: *«просила його кинуть книжки, виривала навіть з рук і, розсердившись, гасила світло», «засиджувавсь над книжками до пізньої ночі», «кабінет був обставлений шафами з книжками», «читав разом»* та ін.: *«І не раз Степанида пізньою добою входила в кабінет, просила його кинуть книжки, виривала навіть з рук і, розсердившись, гасила світло»; «Більше й більше він засиджувавсь над книжками до пізньої ночі»; «Дашковичів кабінет був обставлений шафами з книжками»; «Кілька книжок лежало купою під канапою. На всяких місцях лежало з п'ягь розгорнутих книжок і журналів, котрі Радюк читав разом»* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»).

2. Світський мовець – культура. Світська людина мала бути наділеною найкращими внутрішніми якостями й особистісними характеристиками, формувати соціальний взірець і цим посутньо впливати на культурну парадигму епохи. Опанування базовими основами культури було закладене в системі освіти тогочасної України.

З метою окреслення магістральних поведінкових, етичних й естетичних домінант світського мовця в жанрову тканину колоритно вплетені лексеми на позначення таких рис, як-от: *інтелігентний, культурний, стриманий, делікатний, здержаний, скромний, привітний, чемний, тактовний, увічливий, люб'язний, витриманий, пристойний, добропорядний* та ін.: *І з усього видно було, що ті закони не чужі йому, що він знає їх, що вміє бути делікатним і здержаним, де того треба* (Франко І., «Не спитавши броду»); *Спасибі, спасибі! Ви щоразу вітаєте мене квітками; Га-га, коби ви його виділи, який пристойний мужчина!* (Яцків М., «Огні горять»); *Ви порядний чоловік. Дякую дуже* (Винниченко В., «Олаф Стефензон»).

У світському дискурсі представлено парадигму субстантивів із семою «система поглядів, уявлень, норм, оцінок»: *духовність, моральність, етичність, добродієність, справедливість, чесність, щирість, правдивість, люб'язність, галантність* та ін.: *А на цьому веселому ґрунті ростуть еґоїзм, цинізм і байдужість до прекрасного, і виганяють і вилинуть із людської душі **справедливість** і любов!*; *Ціню вашу **люб'язність*** (Карпенко-Карий І., «Житейське море»); *В освіченім товаристві **галантність** в моді* (Яцків М., «Блискавиці»). Їхнє основне функційне призначення в бесіді – вираження засадничої аксіологічної програми світського мовця. Висока частотність актуалізації названих лексем у мовленні посвідчує думку про монолітний зв'язок апріорних інтелектуальних і моральних потенцій інтелігентських кіл.

Різкого осудливого маркування набувають лексеми *грубість, нечемність, неввічливість, невихованість, брутальність, грубіянство, неповага, свинство, аморальність, безвідповідальність, некультурність, неотесаність* та ін., ужиті у світській комунікації на позначення негативних культурно-етичних якостей інтелігентної освіченої особистості. Їхнє використання, безсумнівно, вказує на заперечення вичлененого із них смислу: *Він для мене завжди такий привітний і ласкавий, що це було би **нечемністю** відповідати йому **грубістю*** (Кобилянська О., «Царівна»); *Що за **свинство!*** (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»).

Інформацією про основні вміння, якості, які притаманні представникам української еліти, доповнюють контексти, долучення яких до аналізу мотивоване прагненням цілісно, надзвичайно точно, детально представити образ вітчизняного представника інтелігентських кіл: *Після дякової **науки** Сухобрус послав їх до одного пансіону годів зо два, де вони **вивчилися говорити по-великоруській, вивчилися шити, й вишивать, і грати на гітарі**, як тоді була мода* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»); *В інституті ж навчать її «**манір**» і «**доброї поведінки**» та «**мистецтва обертатися в товаристві собі рівних**»; **Читає, шиє, грає**, ну, часом коло господарства дещо, але пожитку з неї мало* (Франко І., «Не спитавши броду»); *От, я й не сподівався, що панночки **знають народних пісень, та ще й танців*** (Королева Н., «Без коріння»).

3. Світський мовець – творчість. Позбавлені на тривалий час волі, наші співвітчизники, усвідомлюючи те чи ні, прагли до неї. Нерідко саме творчість була єдиною сферою, де людина мала змогу й право відчувати себе вільною. Дослідники вітчизняної ментальності переконані в тому, що українці – «інтровертивні люди з сильним відчуттям власного «я» [Янів, с. 8], що сприяє нівеляції всіляких обмежень свободи, мотивує розвиток, динамічність, активність тощо. За словами Г. С. Лозко, усе в Україні сприяє цьому, навіть «мальовничі пейзаж <...> її живописна природа пробуджують поетичне натхнення і ваблять уяву митця» [Лозко, с. 51], увесь «всесвіт для українця – найближче, естетично привабливе довкілля, яке відображає його власну емоційність» [Там само].

Світськість невід’ємна від проявів етичного, естетичного, інтелектуального і, безумовно, творчого начал у людині. Видається, що феномен інтелігентності корелює з усегранною креативністю, невіддільною від внутрішнього єства світської людини. Отже, креативний стрижень входить у поняття «ідеології інтелігентності» (О. Ф. Лосєв) [Лосєв, 2016], а бажання творчої реалізації й визнання – іманентна риса освіченого, культурного українця з його понадмірною чуттєвістю й прагненням втілити її в поетичних рядках, музичних нотах чи на полотні.

У дискурсі ця ознака передовсім об’єктивована лексемами, які вказують на творчий процес особистості, поєднуються семою «створювати щось у процесі творчої праці», як-от: *творити, створювати, робити, грати, співати, писати, малювати, змалювувати, виписувати, виводити, вирізьблювати, ліпити* тощо: *Найбільша подяка, коли візьмете цю думку. Ви знаєте, коли я **творив** її?* (Крушельницький А., «Артистка»); *Саню, серденько, **заграй** нам що-небудь: кажуть, музика зміняла і каміння в живі, принаймні хоч на хвилинку, – чи не пройме вона й Сергія Петровича!; **Малюйте**, панночко мила, це похвально і для панночки воно тее <...> показна річ* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); *Я іноді чую, як ви **граєте**. Скільки у вас нот? Майже скільки, скільки й книжок. Ви, може, не професор, а музика* (Домонтович В., «Доктор Серафікус»).

Репрезентовано також континуум слів із семою «продукт творчої діяльності»: *доробок, книга, твір, вірш, оповідання, роман, фельєтон, сонет, музика, статуя,*

*портрет, малюнок, полотно, ескіз тощо: А треба, знаєте, ще скінчити **фельєтон**; гулянки гулянками, а велике колесо цивілізації потребує свої жертви* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); *Ах, яке гарне! Я не можу висловити вам своєї вдяки. Яка чудова **статуя!*** (Крушельницький А., «Артистка»); *Панно Еммо, я дуже розумію, що вам хочеться подивитись на це нещасне **полотно**, але, на жаль, не можу задовольнити вашого бажання <...>* (Винниченко В., «Олаф Стефензон»); *Закінчивши того місяця один **портрет**, ви, певне, збираєтесь розпочати за деякий час інший?* (Домонтович В., «Доктор Серафікус»).

Експлікантами креативного складника світського мовця є прямі номінації професій людей, задіяних у мистецьких галузях, зокрема *митець, письменник, літератор, романіст, прозаїк, белетрист, поет, артист, актор, піаніст, художник, живописець, скульптор, різьбяр тощо: Та ти зовсім **белетрист!*** (Грінченко Д., «Сонячний промінь»); *Навпаки, **літератор** наших часів мусить відчувати на собі підвищення й пониження температури громадського організму; Слухайте, Оресте, ви ж **письменник, поет**, роз'ясніть цим людям, яка ще є любов, окрім звичайної любови й флірту* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); *Мій батько – **художник**, і я виросла серед малярів, скульпторів і чую їх навіть крізь таку стіну туману, як добрий собака своїх людей; Ви шукаєте ательє? То правда? Ви – **скульптор?*** (Винниченко В., «Олаф Стефензон»).

В академічному словнику слово *талант* витлумачено як «видатні природні здібності людини; хист, обдаровання; здібність до чогось, уміння робити щось» [СУМ, т. X, с. 26]. Автор будь-якого мистецького твору – апріорі талановитий митець, місце якого – поміж світської когорти також. Актуалізовані в світському дискурсі лексеми *талант, талан, дар* інтегрують семи «суб'єкт» та «інтенсивність». Відповідно їхнє функційне навантаження в мовленні – номінація людини й репрезентація ступеня вираження її обдарування: ***Талант**, сказала б я, не що інше, як великий **дар** проникати в чужі душі* (Кобринська Н., «Душа»); *Ну, а вас другий **талан**, музикальний* (Леся Українка, «Блакитна троянда»). Було б необачно оминати лексему *геній*, що в різних граматичних виявах представлена в дискурсі світських персон, яким, цілком можливо, близька гра смисловими відтінками слів.

Вислідковуємо, що частотним є звернення світських мовців до номінацій, які непрямо вказують на творчі потенції учасника бесіди. Приміром, у дискурсі зафіксовані лексеми, які актуалізують семантичну ознаку «музичний інструмент»: *піаніно, рояль, фортепіано, гітара, арфа, скрипка, бандура* та ін.: *Це п'яніно, чи фортеп'ян, на котрому я граю, – сказав доктор* (Домонтович В., «Доктор Серафікус»); *Е! в вас, бачу, гітара є! А заграйте, будьте ласкаві, або й заспівайте* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»).

4. Світський мовець – патріотизм. Попри можливий дисбаланс у поглядах і монолітний зв'язок аксіологічної парадигми людини із соціально-політичним контекстом епохи, українські світські кола завжди відзначалася високим рівнем патріотизму. Свідомо й підсвідомо дистанціюючись від інтелігентських угруповань сусідніх держав чи під тиском обставин перебуваючи з ними в тісному контакті, тогочасна вітчизняна інтелектуальна еліта сміливо заявила про свою окремішність, самотність, рішучість і наполегливість у формуванні національної патріотичної ідеї. Найсуттєвішим стало її усвідомлення власного завдання, своєї надважливої місії: «українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Імовірно, саме глибинне, гіперболізоване й надсильне почуття патріотизму є стрижневою ментальною рисою українця та, без перебільшення, мислиться вирішальним консолідуючим чинником української нації загалом. Заряджені потужним патріотичним струменем і нестримним бажанням захистити простий люд, світські мовці, які позиціонують себе інтелігентами, декларують себе його совістю. Чільне місце в їхній ціннісній парадигмі посідає патріотизм, удало експлікований у текстовому просторі доби.

Вирізнену ознаку передовсім репрезентує соціально-політична лексика, що виражає любов до Батьківщини, відданість і готовність на жертви й подвиги заради неї, зокрема *народ, будучність (народу), поступ, піднесення, розвиток, свобода, прогрес, автономія* тощо: *Український націоналізм, навіть історичний, козацький, а найбільше в своїй давнішні формі був теж – свобода й прогрес* (Нечуй-Левицький І., «Над Чорним морем»); *От-от не за горами, панове, політична свобода і автономія України <...> п'ять – шість літ – не більше!* (Кониський О., «Юрій Горовенко.

Хроніка з смутного часу»); *Я рад би то побачити. Він каже, що в нас інтелігенція замало працює для народу, що деінде бачив він іншу силу, що яка праця, така й **будучність**, що все лиш від нас залежить!; Мені дає він знов доказ, що існує рід інтелігенції, котра виробляється дійсно сама з себе й котра викликає **поступ*** (Кобилянська О., «Царівна»).

Концептуальної ваги для інтерпретації національно свідомого інтелігентного українця набуває осмислення його ролі у відстоюванні україноцентричних ідей, а також зв'язку його політичних позицій з іншими, не менш присутніми постулатами впливових на той час суспільно-політичних рухів. У світських бесідах мовці відкрито декларують політичні вподобання, апелюють до назв суспільно-політичних течій, організацій, напрямків. Головно йдеться про ті, що мають значну комунікативну актуальність у контексті доби, як-от: *демократ, соціаліст, поступовець, русин, народолюбець, хлопоман, космополіт, ідеаліст, революціонер* тощо: ***Поступовець!** Біда лише, що зраджує своїми зубами своє поетичне походження. Знаєш, Наталочко, що я об таких **поступовцях-соціалістах** думаю?* (Кобилянська О., «Царівна»); *Він докоряв мені, що я космополітка, не знаю й не люблю народу, що я не національна людина, щоя не дуже-то **демократка*** (Нечуй-Левицький І., «Над Чорним морем»); *Я знаю, ви молодий чоловік, **ідеаліст, русин, народолюбець і хлопоман*** (Франко І., «Не спитавши броду»).

Проукраїнські, націєцентричні світоглядні парадигми тогочасної світської когорти акумульовано в націоналізмі. Поборники ідеї цінності української нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі активно використовують у світському дискурсі лексеми *націоналізм, патріотизм, Вітчизна, Батьківщина, Україна, український, національний, патріотичний, українець (українка), патріот, українофіл* та ін.: *Наш **націоналізм** – то свобода, прогрес, гуманність: це націоналізм новий, а не націоналізм давнього староття* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»); *Граючи, видобувся він на капельмейстера глиницької банди, а що був добрим українцем, то її батько, священник, приймав його з **патріотизму** частіше в себе і з часом, дорога пані, з часом* (Кобилянська О., «Царівна»); *Ви, одначе, **українофіл!*** (Грінченко Б., «Сонячний промінь»).

З-поміж домінувальних орієнтирів суспільно-політичної свідомості рельєфно вирізняється лейтмотивна теза про позиціонування вітчизняної еліти частиною цивілізованого європейського світу. У світській бесіді зафіксовано лексеми *європеєць, Європа, європейський, Захід, західний* тощо, які й маніфестують апріорний авторитет, життєствердність і життєперспективність спільного поступу: *Ми вже зовсім стали європейцями, хоч і самі того не примічаємо* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»); *А сам народ! <...> народ, молода інтелігенція силою візьме політичну волю <...> як було в Європі!* (Кониський О., «Юрій Горовенко. Хроніка з смутного часу»).

Під тиском низки несприятливих екстралінгвальних чинників, передовсім територіальної залежності України, представник тогочасних світських кіл нерідко зазнавав деформації на рівні менталітету. Російщення й ополячення посутньо впливало на виформувану систему цінностей вітчизняного інтелігента. Свобода, народолобство, воля, незалежність, працелюбність, потяг до самоосвіти, інтелектуальний і творчий розвиток поступалися місцем надбанню матеріальних благ і задоволенню життєво необхідних потреб. За зовнішнім лоском крилися улесливість, фальш, підлабузництво і лицемірство. У світських бесідах звучить відверта критика й протест проти зради ідеалів та переконань просвітленої інтелігентської спільноти, вислідковується неприховано різкий осуд постульованих сумнівною меншістю уявлень про українця – дикого, неотесаного, другосортного. Увиразнюють його далекий від ідеального образ негативно обарвлені лексеми *дикар, полудикар, неук, неотеса, безкультурищина, брусованість, темнота, сірина* тощо: *Де ж такий контраст: примітивний спів полудикого народу і баркарола! Острожин був ласкавий обізвати наш народ дикарями. – Вибачайте, не дикарями, а полудикарями, це різниця. Нашому народу бракує навіть початкової культури, дресировки!* (Леся Українка, «Блакитна троянда»).

Доповнює й розширює спектр мовних репрезентантів дискурсивної риси світський мовець – патріотизм строката парадигма засобів образності, зосібна метафори, перифрази, порівняльні звороти, гіперболи, літоти тощо: *Тисячі талантів дримає під мужицькими стріхами* (Крушельницький І., «Ірена

Оленська»); *Цебто спосіб присвоювання, котрий дозволяє бідному лише тому жити, щоби працювати на других, і то лише до того часу, доки це владолюбній верстві потрібне* (Кобилянська О., «Царівна»); «...і вже се робить вас **виїмком серед тої заскоружлої і сплячої на своїх традиціях верстви, до котрої належите**»(Франко І., «Не спитавши броду»). Ще раз наголосимо: зафіксовані у зразках світських бесід образні лексико-синтаксичні побудови гармонійно доповнюють загальну архітектоніку світського дискурсу й дають змогу рельєфніше окреслити засадничі вектори світоглядних шукань тогочасного світського мовця.

5. Світський мовець – релігійність. Внутрішня набожність і богобоязливість – магістральні ментальні універсалиї українського етосу. У вірі, цілком імовірно, варто вишукувати корені вітчизняної гуманності й доброти. Постулює ідею віровизнання українцями М. І. Костомаров: «Український народ – глибоко релігійний народ. Чи так чи інакше склалися обставини його життя, чи таке чи інше було його виховання, він берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність» [Костомаров, с. 58]. На невіддільність національного й духовного відродження української нації вказує І. Огієнко: «служити Богові – служити Україні» і, навпаки, «служити Україні – служити Богові» [Огієнко, с. 72]. Прикметно, що, будучи освіченими, українці все ж лишалися глибоко відданими Богові. Студіювання релігії входило до тогочасної системи освіти, а студенти разом із філософськими та історичними читали книги духовного змісту. В осередді світських кіл авторитет Творця був апіорним. Традиційні недільні походи до церкви, преклоніння перед ликом святих засвідчували пошану й абсолютну покору Богу. Викінчували образ релігійного інтелігента його мовні вподобання, зокрема фіксовані лексеми, ужиті на позначення того, хто став творцем і керуючим світу: *Бог, Господь, Всевишній, Спаситель, Творець, Сотворитель* та ін.: *В него дивиться вона як в **Бога**, бо в нім вся її подоба і вдача* (Яцків М., «Блискавиці»); *Для нашого **Творця** всяк рівен, нема йому різниці до того, хто чим багатий* (Франко І., «Перехресні стежки»).

У дискурсивному просторі світської бесіди зафіксовано лексеми-номени благочестивої Діви Марії, Сина Божого, мучеників і святих: ***Христос** добру вчив, за*

що його отак замучили? (Кониський О., «Юрій Горovenко. Хроніка смутного часу»); Але, здається, з ласки та молитвами **святого Феодосія** Господь бог змилюється над нами (Кониський О., «Наввипередки»).

У процесі аналізу фрагментів світської комунікації впадає в око те, як мова представників світських кіл рясніє релігійною лексикою різного семантичного діапазону. Демонстрацією традиційних уявлень українців про добро і зло, рай і пекло, тобто невпинне протиборство божественних сил з пекельними, є номінації Господнього ополчення (*диявол, сатана, люципер, демон, чорт, лихий, нечистий, іуда* тощо): *Наші московські святі боролися ще більше і полатали боки самому сатані!*... (Нечуй-Левицький І., «Хмари»).

Для українця Бог – це неземний адресат віри. Засвідчити повагу, смиренність, приклонитися перед розп'яттям Ісуса й поговорити зі Святим Отцем можна було у сакральному місці. У бесідах активно транслуються лексеми із загальною семантикою «культова споруда, що використовується для богослужінь і молитов», зокрема *церква, храм, собор, костел, каплиця* тощо: *Просто з церкви – до нашого гуртка* (Крушельницький А., «Артистка»). В обстежених зразках світського дискурсу є згадка й церковної атрибутики, яку використовують в християнському богослужінні, та інші знакові, а подеколи й символічні для православної чи католицької традиції речі, як-от: *ікона, образок, мощі, віттар, олтар, розп'яття, хрест, лампадка, свічка, кадильниця* та ін.: *Думаєте, що в вас **мощей** більше!* (Нечуй-Левицький І., «Хмари»).

Бог – адресат не лише віри, а й постійних звернень людей. Проаналізовані фрагменти світської комунікації фіксують усе розмаїття експлікантів цієї ціннісно-ментальної домінанти. Приміром, свідченням глибокого вкорінення віри у свідомості кожного українця, а також указівкою на постійний, безперервний діалог із Богом є підсвідоме використання в мовленні фразеологізмів *Бог зна, дасть Бог, Боже мій, Господи, Боже благослови, ради Бога, одному Богові відомо, на милість Бога, боронь Боже, побий мене сила Божа, Господь його знає* та ін. Утративши первісне граматичне й лексичне значення, такі конструкції стають виявом станів, емоційних вибухів, виразником настроїв і почуттів світського мовця: **Бог його зна,**

*може се й грішно, але що ж я тому винна, коли воно так?; **Боже мій**, чи думав я, чи снів я коли-небудь, що воно так можливо?* (Франко І., «Не спитавши броду»); **Господи!** (Винниченко В., «Олаф Стефензон»); **Дасть бог, одужаєте й поздоровшаєте і довго-довго ще будете жити** (Леся Українка, «Блакитна троянда»); **Боже благослови, Боже благослови!**; **Подумайте, ради бога, і про свою будучину, Ну скажіть на милість бога, Ви як влізли?** (Кобилянська О., «Людина»).

Як бачимо, віра в Бога тісно переплетена з емоційністю, чуттєвістю й кордоцентризмом української нації. Навіть беручи до уваги тих, хто волею-неволею долучився до вітчизняного культурно-історичного процесу, набожність лишалася незмінним вектором в осягненні тогочасною світською когортою сутності життя та світу.

3.2.2. Портрет світського мовця 20-х – кін. 80-х рр. ХХ ст.

У О. Ф. Лосева є прекрасні міркування щодо слова: «Ім'я – засіб для розуміння: це означає, що названа річ перш за все розуміє сама себе, а лише потім і завдяки цьому – її розуміє будь-яка інша річ» [Лосев, с. 201]. Якщо немає цілісного усвідомлення самого себе, то назва не стане спонукою до реакції й ідентифікації з конкретним іменем. Незважаючи на надскладні суспільно-політичні процеси та явища окресленої історичної доби, видається, що серед українців були ті, хто пов'язував себе із середовищем освічених людей, які займаються розумовою працею. Уважаємо, що мовець, який увиразнює аристократично-елітарні традиції, долучений і до світського трибу життя.

У мовленнєвому портреті світського комуніканта радянського виміру інтегровано питомі характеристики продуцента розглядуваного типу бесід, а також ті риси, які зазнають модифікацій чи нівелювання під впливом екстралінгвальних чинників. Цілком імовірно, що в цьому виявляється адаптивна модель комунікативної поведінки українського представника світської суспільної верстви в означену історичну добу. Складнощі вияву його якостей у динаміці – константних і змінюваних – каузовані відсутністю усталеної моделі портретування.

Не занурюючись у релігійні, політичні, соціальні й культурні перипетії, зумовлені приходом нової влади, варто окреслити позамовне тло контактування людей із новою системою. Віднині в країні співіснують нова (соціалістична, радянська) і стара (буржуазна) інтелігенція, яка корелює з освіченою елітою попередньої епохи. Попри намагання стратегічно відмежувати вирізнені типи, жоден із них не функціонує осібно. Водночас ставлення до зазначених різновидів неоднакове. Впадає в око неприхована демонстрація зневаги й презирства до номінованих «старим світом», «старими спеціалістами», «спецами», «третім елементом» інтелігентів з міцним аристократичним корінням [Шип, 71].

Сферу світської активності традиційно вважають соціально й політично детермінованою, актуалізація тієї чи тієї дискурсивної характеристики хвилеподібна: у роки потепління в стосунках інтелігенції з владою прямо чи опосередковано виявляються всі риси українського інтелігента, за часів репресій деякі нівелюються, а окремі з них постають лише у формі імплікатур. Прикладом може слугувати критичний для інтелігентної верстви час 20-30 рр. минулого століття, коли світські взаємини відходять на периферію загалом, а культурно-етикетна комунікація – у тінь дискурсивних практик. Цю тенденцію простежено й у повоєнний період. Натомість 60-ті й 80-ті рр. стають часовим маркером увиразнення релевантних змінних і константних характеристик українського світського мовця.

Проаналізовані дискурсивні фрагменти фіксують оновлений портрет вітчизняного світського мовця, а також усе багатоманіття його зовнішніх і внутрішніх трансформацій. Лексеми *борода, вуса, окуляри, пенсне, ланцюжок, капелюх, сорочка, краватка, піджак, костюм, платок* репрезентують традиційний образ-уявлення представника культурних, інтелігентських кіл: *Пенсне було з золотим ланцюжком, а ланцюжок ховався в горішній кишені жилета* (Винниченко В., «На той бік»). Виразною антитезою є характеристика, яка нівелює спадкоємність світських традицій: *Аж ось шугнула нова хвиля. Шугнула і змила все: і партнера-комісара, і комісії, і гарненьких дамочок, і гарячковий блиск святковости. Більше: змила навушник доктора Верходуба, здула пудру з виточеного носа, розбила пенсне з золотим тонесеньким ланцюжком і далеко на*

дно валізки загнала жилета з ніжно-зеленими точечками (Винниченко В., «На той бік»).

Подобиємо поєднання вербалізмів *змила, здула, розбила, загнала*, обарвлених семантикою знищення, руйнування з лексемами на позначення стереотипізованих рис зовнішності інтелігента. Зауважмо, що таке нагромадження відтворює стан безвиході й невідворотності трансформацій, які вже почалися. Мовці потверджують зміни інтелігенції: – *А де ваша борідка? – Став торговцем і борідку ліквідував як клас* (Гуменна Д., «Хрещатий яр»). Отже, маємо перший образ, асоціативно співвіднесений із номеном *інтелігент*, та другий, репрезентований словом *товариш*. Оновлення соціального складу цілої верстви, яка відтепер позиціонується народною і перманентно поповнюється робітниками й селянами, стає спонукою до появи відповідних рефлексів у мові. У дискурсі фіксуємо маркери належності до неї, зосібна лексеми *плащ, піджак, костюм, штани, капелюх, стрічка, галстук, окуляри, портфель*: *Новий костюм, шикарно випрасувані штани, капелюх; Дружина принесла стрічку, мерщій зробила бант і приколола його до піджака Інтелігентові; Інтелігент іде вулицею з портфелем* (Скрипник М., «Інтелігент»).

Досліджуючи партії-дискурси учасників бесід, висновуємо, що конститутивними рисами українського інтелігента в тоталітарному вимірі й надалі лишаються *знання, розумова праця, культура, творчість*, які можна назвати константами обох періодів. При цьому питома значущими стають характеристики *наука, антирелігійність*, а також відчутно модифікується риса *патріотизм*.

1. Світський мовець – знання, розумова праця. Аналіз ілюстративних матеріалів свідчить про те, що світська людина продовжувала копітку працю над саморозвитком і власною освітою. Широко репрезентовані у світському дискурсі лексеми *розум, інтелект, ум, розсуд, наука, просвіта, освіта, учення, навчання, знання, уміння, досвід* тощо: *Кожному з нас дано розум, щоб збагнути, що поруч є ще мільйони інших кохань, краси, думок* (Мушкетик Ю., «Біла тінь»); *Праворуч – наука, ліворуч – романи* (Бейлін П., «Найдорожче»).

Фіксуємо репрезентацію ознаки вербалізмами, об'єднаними семою «пізнавати нове»: *учитися, навчатися, вивчати, студіювати, засвоювати, пізнавати,*

оволодівати (знаннями), *осягати* (розумом), *досліджувати*, *шукати*, *працювати*, *читати*, *писати* та ін., що також уходять до семантично ємнісного поля розумової праці: *А я, знаєте, **училась** дуже багато. Так багато, що ви й не в'являєте* (Хвильовий М., «З лабораторії»); *Вона вчителює тут бозна-скільки, тож **вивчає** історію краю; Тепер я **читаю** тільки наукові книги, не романи; Над чим ти **працюєш**?* (Бейлін П., «Найдорожче»).

До дискурсивних маркерів вирізненої риси відносимо об'єктивовані у фрагментах світських бесід лексеми *вчений*, *розумний*, *розсудливий*, *виважений*, *мудрий*, *розвинений*, *освічений*, *метикуватий*, *грамотний*, *письменний*, *просвічений*, *понятливий* та ін. Їхнє активне використання світськими мовцями мотивоване прагненням увиразнити значний інтелектуальний потенціал комуніканта, а також відобразити прагматичну користь розуму: *Орися, то я тобі скажу, пане добродію, що Несторова хоч і нервова, але **розумна**, пане добродію, кубіта* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *Ви самі знаєте, що я досить **розвинена** людина* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»); *Я жінка **освічена** і не дуже соромлюся чоловіків* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»).

У цьому контексті варто згадати також оцінку розглядуваної риси колегами, однодумцями, сподвижниками, друзями. Своє неприховане подивування абсолютною віддачею обраній діяльності вони вкладають у розлогі аксіологічно насажені коментарі. Експлікують розумові потенції представників інтелігентських кіл контексти: *Григорій працював все більше й більше, він не спав ночами, не зважав навіть на вихідні дні й свята* (Загребельний П., «Учитель»); *Іван працював титанічно. Хлопці з гуртожитку боялись, що він захворіє, – спав три години на добу, це зовсім ненормально для здорової людини»* (Дрозд В., «Катастрофа»); *Не можна ж двадцять чотири години на добу працювати; ніколи не має часу; не визнає вихідних днів; ніхто не бачить, коли він снідає, обідає і вечеряє* (Трублаїні М., «Глибинний шлях»).

2. Світський мовець – культура. Знання, розумова праця, наука – невіддільний компонент внутрішнього єства освіченої, інтелігентної людини. Водночас до апріорно значимих характеристик представника світських кіл долучено

культуру, вихованість, поведінковий та мовленнєвий етикет. Тенденція до збереження культурних стандартів, мотивованих аристократичним корінням, потверджує, що гречність є питомою рисою, уживленою в світське світосприйняття й вербально репрезентованою передовсім лексемами і сполуками на позначення внутрішніх і зовнішніх поведінкових рис із виразним позитивним маркуванням: *культура, вихованість, ввічливість, гречність, люб'язність, привітність, чемність, коректність, тактовність, вишуканість, інтелігентність* та ін.: *Ах, господи! Я так зрадив, що забув про крихітку своєї **ввічливості*** (Винниченко В., «Сонячна машина»). Висока поведінкова й мовленнєва культура мотивує з'яву у світському дискурсі лексем на позначення того, хто дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб'язність, шанобливе ставлення до комунікативного партнера: *інтелігентний, ввічливий, люб'язний, гречний, вихований, коректний, делікатний, культурний, галантний, виважений, скромний, чемний, уважний, обачний, привітний, шанобливий* тощо: *Інтелігентні панни не мають сьогодні, що шукати на селі* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *Він не любить п'яних, делікатний <...>. Ви, Борисе Дмитровичу, не бажаєте для України того, чого вже домоглися всі культурні, передові нації* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *Якщо ви вже такий галантний, то хоч би запитали нас про наші бажання; По-моєму, навіть дуже приємна особа* (Загребельний П., «Диво»); *Я – скромний* (Мушкетик Ю., «Біла тінь»).

Негативне ставлення до будь-яких проявів безкультур'я світські мовці фіксують у мовленні, добираючи з лексичного ресурсу слова на позначення табуйованих поведінкових стандартів: *неінтелігентний, неввічливий, негречний, некультурний, нетактовний, неделікатний, хамовитий, брутальний, різкий, нечемний* та ін.: *Часто він припускається **неделікатності*** (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *Я не знала, що він такий **нетактовний*** (Вільде І., «Сестри Річинські»).

Із культурними нормами й еталонними поведінковими стандартами, безсумнівно, корелює морально-етичний кодекс особистості. Світські мовці вороже, з пересторогою та різким осудом, а подеколи навіть з обуренням ставляться до

виявів внутрішньої бездуховності. З метою увиразнення особистісних аксіологічних орієнтирів вони апелюють до лексем *гідність, моральність, духовність, етичність* тощо: *З якою солоденькою усмішкою плазують вони на задніх лапках! Де їхнє почуття людської гідності?* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»); *Я не знаю, чи існує моральність у чистому вигляді* (Мушкетик Ю., «Біла тінь»). Стратегічно відмежовані за семантикою лексеми *цинізм, підлість, негідність, аморальність, ганебність, нищість, безчестя* та інші їхні значеннєві кореляти вжиті у світському дискурсі головню з чіткою прагматичною метою – продемонструвати протест проти морального збідніння людини: *Гаразд. Уявімо, що я пристав до вашого цинізму* (Загребельний П., «Диво»).

3. Світський мовець – творчість. У світських бесідах для точнішого відтворення й вияскравлення обдарованості мовців використано субстантиви оцінної семантики. Видається, що до їхньої основної прагматично-функційної ролі у світському дискурсі додано маніпулятивний вплив. Іноді учасники світських бесід за допомогою оцінних лексем *творець, талант, обдарування, майстер, геній* та ін. намагаються підвищити рівень креативності комунікативного партнера, цим самим підкреслюючи його значимість: *Але, пане Павле! Щоб справдилися надії, треба ще багато до них додати. Що ж саме? Талант? Він у вас є* (Загребельний П., «Неложними устами»); *О пане президенте, це, дійсно, тільки генієві може прийти така проста й непереможно-вірна ідея* (Винниченко В., «Сонячна машина»); *Вона ж майстер дивовижна* (Дімаров А., «Голуби під дзвіницею»).

З метою потвердити креативні здібності співрозмовника використано ад'єктиви *талановитий, обдарований, творчий, блискучий, геніальний* тощо. Справедливою є їхня інтерпретація як компліменту комунікативному партнерові: *Ви геніальні, Перожек, я завжди це говорив* (Вільде І., «Сестри Річинські»).

Стає очевидним намагання вирізнити талановиту людину з-поміж інших. Цілком закономірне вживання ад'єктивів, деінде субстантивованих, із відчутною семантикою переваги за ознакою природної обдарованості: *Панове! З-поміж невеликої плеяди багато обдарованих і нещоденних особистостей нашої тоскливої сучасності, одною з найяскравіших і виокремлених за своїм надзвичайним*

талантом є, безсумнівно, особа нашого Поета. Він сяє, мов метеор, в сірому осінньому тумані нашої понурої щоденності (Загребельний П., «Неложними устами»); *То ваші статті в газеті? Я сказала б, **найталановитіші*** (Гуменна Д., «Хрещатий яр»).

В обстежених зразках світської комунікації є засоби непрямого вираження ознаки, передовсім лексеми – назви представників творчої сфери: *літератор, письменник, поет, романіст, артист, актор, митець, художник, живописець* тощо: ***Артист** з голови до ніг, од мозку до серця мусить бути красою, коли хоче не малюнки дати, а красу, велику й вічну* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Хоча темрява – це тільки для невтаємничених, а для **художників** – це середовище, де народжуються всі барви від сполучення з світлом...* (Загребельний П., «Диво»); *Це **письменник** Поль Бурже* (Загребельний П., «Неложними устами»). *Але їхній чуттєвий світ вищий за розумовий, через це серед них багато **митців*** (Дімаров А., «Голуби під дзвіницею»); ***Композитор** навідріз відмовився грати* (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»).

Креативність і палкий творчий порив експліковано лексичним континуумом *малювати, писати, читати, декламувати, віршувати, працювати, творити, грати, акомпанувати* тощо: *Поетеса сьогодні хоче **читати** для вибраних* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Вони чіплялися до нього, як сльота, бо наперед тішилися тим, як повернуться додому і всім знайомим розповідатимуть, як спеціально для них **грав** знаменитий композитор, з яким вони лікувався в одному санаторії; Мабуть, і в санаторії **творив** свою музику* (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»); *Досі **малює** на склі?* (Дімаров А., «Голуби під дзвіницею»); *Пане Павле, анумо знову **віршувать!*** (Загребельний П., «Неложними устами»).

Лексеми на позначення результатів творчої праці употужнюють арсенал засобів вербалізації розглядуваної ознаки. У мовленні тогочасних світських кіл подибуємо субстантиви *поезія, поема, полотно, робота, новела, етюд, ікона* та ін.: *Панове! Хто хоче чути **поему** нашої поетеси?; Я маю серйозні підстави. Раджу слухатись мене. Потім от що: ви хочете купити **полотно** Корнія?; Це моя **робота**. Тільки моя! В цьому, мої панове моя, скажу вам, надія* (Винниченко В., «Чорна

Пантера і Білий Ведмідь); *Читати вам свої поезії? Що ж я можу вам читати? Хіба вас тепер чимось здивуєш?* (Загребельний П., «Неложними устами»); *Ви ще й пишете новели?; Ну, підете іншим разом. А сьогодні... Я б дуже хотів поглянути на ваші етюди. Ікони?* (Загребельний П., «Диво»).

4. Світський мовець – патріотизм. Віднині українська освічена верства вболіває не лише за самостійну Україну, а й за радянську. На рівні словесному патріотичні почування експліковано лексичними одиницями, що виражають солідарність із владою, спільність поглядів на суспільно-політичні процеси в країні, а також однастайність переконань щодо майбутнього. Передовсім у мовленні зафіксовано назви реалій нової дійсності, явищ, фактів, людей, наприклад: *клас, комуніст, більшовик, пролетар, революція, революціонер, ворог народу, партія, партійне завдання* та ін.: *Ми ще будемо говорити про це. Більшовик? Як усі. Як увесь мій народ; Що ж тоді, по-вашому, революція?; Але ж він ворог народу. Не знаю, як можна займатися староруськими мозаїками і бути ворогом народу. Для мене це – незбагненне!* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»); *Бо тут сила не партійна, не клясова, а якась більша за кляси, партії, філософії, науки, політики, якій підлягає всякий мужчина* (Винниченко В., «На той бік»); *Все це – в секреті, все партійні завдання* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»).

Діапазон словесних реалізаторів домінувальних з-поміж тогочасних інтелігентських кіл провладних настроїв розширено номенами верховного керманіча комуністичної партії – вождя, ідейного й політичного керівника громадського руху, партії, класу. Вірогідно, як колись Богові, йому вірили, перед ним приклонялися, його вчинки ідеалізували, а висловлене ним цитували. Культ особи передбачав сліпе поклоніння комусь, безмірне звеличення, обожнювання певної особи. У позначенні захоплення образом ідеального правителя домінують субстантиви *вождь, лідер, ватажок, наставник, вчитель, Ленін, Сталін* та ін.: *А Ленін проходить через п'ятсот літ; Я вже зараз бачу, як мислі мого великого вчителя стогнуть під непосильною вагою бруду й маклерського перекручення* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»).

З-поміж яскраво репрезентованих прорадянських симпатій спорадично представлено антитоталітарні настрої: *Я знаю, кого ви маєте на думці. Ви маєте на думці Радянський Союз... Хай собі не визнає. Ми його, як ви сказали, тактики теж не визнаємо!* (Вільде І., «Сестри Річинські»). Декодування імпліцитних смислів дає змогу вислідкувати динаміку в поглядах на новий державний лад. Самоназви «зайвий чоловік», «шкідливий чоловік», а також смілива метафора «останні з могокан» указують на побоювання репресивних методів, які можуть бути застосовані до неблагонадійних. За таким словесним обрамленням – виразні антивладні настрої: *Коли хочете, тепер мене мучає не стільки міщанська навала, скільки свідомість того, що я і зайвий, і шкідливий чоловік. Раніш, в інші століття, були зайві люди, а тепер ці зайві не тільки зайві, але й шкідливі... Так і з нами. Ми – останні з могокан, остання фаланга зайвих людей* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»). Імовірно, спонукою до таких суджень стало усвідомлення тотального контролю і втрати людиною індивідуальності: *Я знаю, що ми служимо тільки тому класу, який – власть; Боремося саме для того, щоб бути додатком до машини* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»).

У меншості залишалися інтелігенти-українолюби, які на тлі суперечливого соціально-політичного контексту епохи силувалися відстояти ідею самостійності України. Вербалізуючи власні патріотичні почування, проукраїнські інтелігенти, здається, не намагалися активізувати маси, а скоріше демонстрували осібність поглядів на майбутнє України. Зразки світських бесід фіксують слова та словосполуки, пов'язані з українськими патріотичними цінностями. Позичування себе українцем відбувається передовсім за допомогою лексем *Україна, українець, український*: *Це буде чудово! Ми, з України, не бачили нічого подібного; Українці ж, відірвані від своєї ниви, загинуть як нація* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *Український. А що ви читали в цього поета?* (Вільде І., «Сестри Річинські»). Опосередковано демонстрація прогресивних політичних переконань здійснюється шляхом апелювання до лексем *народовладдя, демократія, рівність, патріотизм, свобода, прогрес, народоправство* та ін.: *Я думаю, Олексію Максимовичу, про те, що демократія завжди романтична* (Смілянський Л.,

«Михайло Коцюбинський»); *І це називається патріотизм* (Вільде І., «Сестри Річинські»). Спадкоємність національних традицій увиразнено за допомогою номенів чільних для української ментальності й народності постатей: *Т. Шевченко, Б. Хмельницький, Г. Сковорода* тощо: *А «Кобзаря» Шевченка не читали?* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *А Сковорода – козак* (Загребельний П., «Неложними устами»).

Висловлені міркування потверджують припущення про те, що лінгвальний портрет світської людини не є статичним, а постійно еволюціонує. Його багатоликість – це результат проекції світоглядних, трансформованих під впливом соціально-політичного контексту епохи, ментальних універсалій українського світського комуніканта на концептуальну й мовну картину світу.

5. Світський мовець – антирелігійність. У радянському суспільстві був проголошений атеїзм. За відмовою від віри в Бога – чітка прагматична орієнтація на створення нової релігії, що спиралася б на комуністичну ідеологію і сповідування культу вождя партії. Звісно, повністю викоринити зі свідомості українців споконвічне поняття віри було неможливо, а десь глибоко, майже на рівні підсвідомості, Творець залишався. Водночас мотивацію вербалізації релігійного у світській комунікації важко визначити. Це головню детерміновано неоднозначним ставленням до релігії – її збереженням чи абсолютним зреченням.

У площині бесід актуалізовано субстантиви на позначення найвищої верховної сутності, приміром: *Бог, Господь, Христос, Ісус, Господь Бог, Всевишній, Спаситель, Творець, Сотворитель* та ін.: *Тут імпресіонізм, реалізм, натуралізм? Правда? Тут – Бог! Розумієте?* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Доктор Карвовський – це один із дослідників автентичності плащаниці, в яку по своїй смерті був загорнутий Ісус Христос; Яка шкода, що Господь не створив мене мурашкою* (Вільде І., «Сестри Річинські»).

У вибірці активно трансльовані лексеми *диявол, сатана, люципер, демон, чорт, іуда* тощо: *Коли Бог розбив Люципера з його армією й вони попадали в море, частина повстанців-ангелів, щоб сховатися від гніву Бога, поперевертались у людей, але не встигли виплисти з моря і так там навіки й zostалися; Сила*

жіночості в них така надлюдська, що за один дотик до них мужчина готовий прийняти всі муки, які може вигадати людина й **диявол** (Винниченко В., «На той бік»).

Попри домінувальні позиції атеїзму, релігійність українців важко заперечити. Типовим для світської бесіди є омовлення назв культових релігійних споруд, церковної атрибутики, традицій, священних писань та інших знакових для релігії явищ: *Та хіба до **церкви** не ходити, народ проти влади бунтувати, безбожні книжки читати – це щось добре?* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *Ну, мені зараз не до **молитов*** (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *Згадала одну істину з **Євангелія** про бісер* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Не знав, що ви такий тонкий знавець **Біблії!*** (Загребельний П., «Безслідний Лукас»).

Закономірним у зв'язку з цим є те, що словесну експлікацію істинної віри поєднано з ужитою принагідно безденотативною стереотипізованою мовною конструкцією. Загалом у бесідах лексема Бог зафіксована спорадично й текстуально розпорошено. Наприклад, у дискурсивній канві подибуємо вигуківі фрази: *Йй-богу, Боже, Боже мій, ради Бога, Бога ради, ой Господи, Господи, Боже помози, помилуй Боже, Боже збав, боронь Боже, свята правда* тощо, які насичені емоційно-оцінними обертонами, але позбавлені глибини сакрального звучання: *Йй-богу! Ну, та що!.. Хіба це погано...**Ах, Боже мій!** Я вас питаю: це сон, що я з вами говорю, чи це дійсність?* (Хвильовий М., «Повість про санаторійну зону»); ***О, Боже!** Простий доктор, то є простий смертний; А доктор медицини науковий ступінь. Розумієте!; Ах, простіть **ради Бога!*** (Винниченко В., «На той бік»); ***Свята правда, Володимире Івановичу*** (Загребельний П., «Неложними устами»).

Варто зауважити, що український світський мовець у сер. ХХ ст. з обережністю висловлювався щодо релігії. Завбачливо дистанціюючись від усього того, що корелює з вірою, він рідко омовлював свої міркування, особливо з оцінним значенням. Хоча й міг читати Біблію, знати основні заповіді Господа та релігійні канони. Не можна оминати увагою й зміщення інтересу влади з інтелектуально-світоглядної сфери в практично-прикладну. Така переорієнтація детермінована прагматичними потребами: будівництво країни не могло відбутися без залучення в

різних галузях вітчизняних фахівців. Це зніціювало посилену увагу до технарів, спеців, працівників інженерно-технічного сегмента. Чітка орієнтація на науку як двигун прогресу вносить коректури в площину світського спілкування й мотивує долучення до переліку іманентних рис української освіченої людини ознаки *наука*.

6. Світський мовець – наука. Активізація лексем *наука, техніка, технології, обладнання, машинерія* та деяких інших у світській комунікації посвідчує значущість науково-технічної сфери в концептуальній картині освічених інтелігентних людей окресленого періоду: *Як я чув, то це буде не доповідь, а наукове відкриття <...> сенсація у світі науки* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *Тобто ті, хто визнають тільки техніку, а не наш найвищий на всю історію людства моральний кодекс, далеко не зайдуть* (Мушкетик Ю., «Біла тінь»); *Досвід останніх років засвідчив, наскільки плідною була наша співпраця у сфері науки і технології* (Щербак Ю., «Час смертохристів»).

Соціальної ваги набувають сполуки з атрибутивним компонентом *науковий*: *Коли підтвердяться мої передбачення, я спробував би викласти все... ну, тобто написати, може, й цілу книжку, вже не кажучи про ряд наукових повідомлень у спеціальних виданнях, не виключено, що й у пресі* (Загребельний П., «Безслідний Лукас»); *Я саме й хотів потрапити сюди під час засідань Наукової ради, бо знаю, що побачу всіх; Ні, в Москві. Проводить наукову роботу у ендокринологічному інституті* (Трублаїні М., «Глибинний шлях»).

Активно функціують у дискурсі найменування посад, ступенів, які непрямо демонструють високий рівень освіченості, наукові заслуги, зокрема *учений, науковець, академік, професор, доктор наук, доцент* тощо: *Простий доктор, то є простий смертний. А доктор медицини науковий ступінь* (Винниченко В., «На той бік»); *Ну так, не вчив тебе грати на роялі професор Гольденвейзер, академік Соболевський не читав латини, Ігор Грабар не водив по художніх музеях* (Загребельний П., «Диво»); *Виняткова знахідка! Ви розумієте, що всі світові вчені обличуються, коли дізнаються* (Трублаїні М., «Глибинний шлях»).

Увиразнюює результативність наукової діяльності парадигма лексем *тези, доповідь, стаття, дисертація, публікація, праця, робота* та ін.: *Дуже прохаю*

вибачення, шановний професоре, але мушу запитати: який ви маєте емпіричний ґрунт для ваших багатоцінних **тезів**? (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); А як називається **доповідь**? (Вільде І., «Сестри Річинські»); Я просто хочу показати свою **роботу** (Смілянський Л., «Софія»); А **статтю** із симпозиуму; Ви навіть не подумали, що в мене самої, якщо ваші здогади підтвердяться, сизим димом горить **дисертація** (Мушкетик Ю., «Біла тінь»).

Непрямо виражають невичерпний потенціал розвитку лексеми-номени процесів, подій, пов'язаних із науковою діяльністю: *випробування, дослідження, дослід, експеримент, спроба, проект, програма, експедиція* тощо: *І от наслідки: кількаразове випробування центральних дільниць тунелю показало, що поїзди там можуть рухатися із швидкістю до тисячі трьохсот кілометрів на годину; Адже за цими проектами, можливо, почнуть відбудовувати наші міста і села* (Смілянський Л., «Софія»); *Професор Довгалюк? Той самий? Відомий своїми експедиціями?* (Трублаїні М., «Глибинний шлях»). Характеристики тогочасних представників наукового сектора розширено атрибутами, що прямо чи опосередковано виражають сему «інтелект», зокрема *розумний, інтелектуальний, освічений, тямущий, кмітливий, мудрий, досвідчений* та ін.: *Мало. Оце бачу його втретє. Кажуть, тямущий інженер* (Трублаїні М., «Глибинний шлях»).

У мовленнєвому портреті світського комуніканта вирізненого часового виміру репрезентовано питомі когнітивні й поведінкові вектори, спрямовані на розумове зростання, освіту, розвиток творчих потенцій, культуру, які й ілюструють спадкоємність цінностей цієї соціальної верстви ХХ ст. Прослідковуємо зміщення змістового фокуса ознаки український світський мовець – патріотизм. Об'єктом патріотичних почувань стає новостворена держава. Антрелігійність є засадничою рисою соціально мотивованої особистості. Її долучення до константних дискурсивних характеристик зумовлене послабленням божественного авторитету і зростанням значущості окультного образу вождя. Окремішність ознаки наука пов'язана, імовірно, з актуалізацією тих сторін життя, які прямо чи опосередковано межують зі сферою найновіших досягнень.

3.2.3. Портрет світського мовця кін. XX – поч. XXI ст.

Будь-які зрушення в історико-політичному, культурному житті суспільства й присутні зміни у світосприйнятті людини знаходять відголосок у мові, існування якої поза соціальними відносинами неможливе. Новочасні вітчизняні етикетні взаємини також мінливі. Важко заперечити, що стрімкий інформаційний потік сьогодення пропагує культ світськості, а свідченням цього є входження до активного слововжитку сучасних українців відповідних лексем та їхніх сполук: *світське життя, світське середовище, світські хроніки, світська бесіда, світська левиця, бомонд, селебретіс, гламур, глянець* тощо. Підтвердженням їхньої комунікативної актуальності є не лише всюди трансльована мова ЗМІ, а й художня література. Оскільки основним джерелом для письменників-сучасників слугує об'єктивна реальність, а такою бажаною для пересічного споживача маскультур – недосяжна сфера умовно-прекрасного світського життя, згадані номінації представлено в дискурсі: *Кепел не міг одружитися з модисткою! Він взяв леді з вищого світу – Діану Лістер, а через рік після весілля загинув у автокатастрофі* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»); *Вони вели світську бесіду, нічого такого <...>. Годину вони вели світські розмови, а потім Анатолій запропонував прогулятися містом, яке йому дуже подобалось* (Солодченко І., «Перевернута реальність»); *Вона це сказала з чистим англійським пуританським прононсом і лондонською світською інтонацією; У нього буде гарна посмішка – привітна. Він буде вільно володіти кількома європейськими мовами, зброєю, буде світським левом і одночасно глибоко віруючою людиною* (Гримич М., «Егоїст»).

Імовірно, йдеться до повернення й переосмислення аристократичних традицій в українській культурі загалом. Активному використанню номінації, пов'язані зі світським форматом, завдячують популяризації елітарно-еталонного знаку життя, що є прерогативою обраної суспільної меншості, названої і в наш час *бомондом, богемою, селебретіс, політичною елітою, світськими завсідниками, світськими левами, левицями, істеблішментом* тощо. Це не лише актуалізовані у вітчизняній мовній практиці слова, а, безсумнівно, їхня вербальна канва приховує концепти

сучасної дійсності. Згадані номінації учасників світського життя, цілком вірогідно, формують цілісний образ новочасної світської людини.

Панівна сила елітаризації й гламуризації світського життя позначилася на зовнішності завсідників світських зібрань. Натепер цінується вишуканість, лаконічність, стриманість образу. Водночас відчутні риси пафосу й епатажності. Соціальними маркерами стилю світського мовця є лексеми *сорочка, краватка, костюм, взуття, туфлі, годинник, хутро, підбори, сумочка, клатч, прикраси, діаманти, перстень, каблучка, капелюшок, рукавички* тощо: *А сорочка з краваткою і костюмом справді куплені в якісному магазині; Він дуже любив роздивлятися тих щасливчиків, які мають можливість серед спекотного дня сидіти собі тут, у божественному холодочку на лавочці і, в свою чергу, роздивлятися його – високого стрункого брюнета, що легкою ходою прямує собі кудись не поспішаючи, в елегантному костюмі, з екстравагантною краваткою і в новеньких черевиках* (Гримич М., «Егоїст»); *Тереза Януш у вишуканій вечірній сукні <...> на високих підборах – оце весь вишуканий гардероб на сьогоднішній вечір* (Хомич І., «Сакрал»); *Елегантну пласку теку у вузькій руці з великими персями доповнював вечірній клатч, притиснутий до грудей рукою в мереживній рукавичці; Клієнтки прийшли в одязі від улюбленої дизайнерки – чи то в капелюшку від Ірини, чи з торбинкою від неї під пахвою* (Вдовиченко Г., «Інші пів'яблука»).

Спостереження показали, що в окресленому часо-просторовому континуумі дискурсивними ознаками світського комуніканта є *знання, розумова праця, творчість*. Реактуація україноцентричних настроїв і віри в Бога супроводжується употужненням позицій рис *патріотизм і релігійність*. Релевантною стає *гламурність*, що інтегрувала елементи елітарної культури попередніх епох з китчем, публічністю й пафосною демонстрацією псевдостатусу сучасних світських кіл.

1. Світський мовець – знання, розумова праця репрезентовано в дискурсі лексичними одиницями *знання, уміння, розум, ум, інтелект, ерудиція, ученість, обізнаність, освіта, освіченість, наука, прогрес, розвиток* тощо: *На тому рівні знань, які існували в дев'ятнадцятому столітті, можливо, вони дуже наблизилися*

до Його розуміння (Гримич М., «Друге життя»); *Історія* – дуже важлива **наука**. Особливо зараз (Діброва В., «Чайні замальовки»); *А у мене купа ідей, які допоможуть людству і прогресу* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Хоч випити можна! Олександрє Івановичу! Пробачте за нескромність, але я давно хотів вас запитати: хто ви за освітою?* (Легка Г., «Молодий режисер»).

Ресурс словесних експлікантів ознаки употужнено ад'єктивними конкретизаторами, що набувають оцінного позитивного обарвлення, як-от: *розсудливий, розумний, мудрий, тямущий, метикуватий, освічений, інтелектуальний, розвинений, недурний, ерудований, обізнаний, досвідчений* та ін.: *Такий розсудливий і розумний чоловік, а поводить не краще, аніж будь-хто з її залицяльників* (Гурницька Н., «Мелодія кави у тональності кардамону»); *Ви – розумний. Не те, щоб дуже але недурний – точно* (Кокотюха А., «Живий звук»); *Пан Смерч... Дуже освічена людина. І дуже талановита* (Соколян М., «Балада старої Варги»); *Хто зробив тебе такою мудрою* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»).

До репертуару виразників риси знання, розумова праця долучено лексеми на позначення результатів наукової діяльності, приміром: *стаття, доповідь, повідомлення, підручник, книга, праця, дослідження, дисертація* тощо: *Раптом я отримую гонорар за якусь свою статтю, яку переклали на Заході. Або за перевидання мого підручника* (Винничук В., «Танго смерті»); *А як же Михайль Семенко? Як праця Вашого життя?; Його персоні й присвячене моє новітнє дослідження* (Андрухович С., «Старі люди»).

Потяг до збагачення новими знаннями, пізнання невідомого, самовдосконалення, самоосвіти й саморозвитку маніфестують дієслова *читати, зачитуватися, писати, працювати, займатися, перекладати, цікавитися, удосконалюватися, розвиватися, прогресувати* тощо, що відкривають валентні позиції для об'єктів інтелектуального сприйняття – *книга, стаття, історія, фізика, мова* і т. ін.: *Я читала цю книгу в рукописі* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»); *Я цікавлюся історією, а мені сказали, що ви пишете дисертацію по малих містах і брали книжку Томаша Косарека <...>* (Лис В., «Графиня»); *А*

знаєте, хто мене спокусив **займатися** мертвими мовами і літературами? (Винничук В., «Танго смерті»).

Діяльність на користь адресата, зокрема підвищення його інтелектуального рівня, демонструють дієслова *вчити, навчати, повчати, викладати, перекладати, розповідати, доповідати, повідомляти* тощо: *Я **вчив** доти, доки мав надію виховати справжнього віртуоза, великого скрипаля* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ну, от **перекладаю** я, **перекладаю** <...> а візьму й займуся чимось іншим* (Винничук Ю., «Танго смерті»); *Марта Богданівна **викладає** в університеті ділове мовлення* (Малярчук Т., «Звірослав»).

Академік, професор, доцент, кандидат наук, доктор наук, докторант, аспірант, філолог, історик та інші лексеми на позначення наукових ступенів, звань, посад, результатів і здобутків розумової діяльності указують на високий рівень освіченості: *О, як приємно! **Професор** гімназії Гараздецький!* (Симич Н., «Свято воскресаючого духу»); *Я є громадянин Швейцарії, **доктор** медицини Попель* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Пане **академік**, а де Ви знайшли сенсаційні матеріали про Кирила Трильовського?* (Андрухович С., «Старі люди»).

Безперечно, є приклади й прихованого вираження цієї ознаки, наприклад, через уживання афоризмів, цитат, жонгливання відомими іменами: *Кожна друга її фраза – це цитата з українських поетів-шістдесятників. Кожна третя – із Черчіля, кожна четверта – із Сенеки* (Малярчук Т., «Звірослав»); *Ви цитуєте Мірчу Еліаде? До того ж, особа, яка читає Еліаде, не може оминати моєї уваги* (Винничук Ю., «Танго смерті»).

Урізноманітнено арсенал засобів експлікації інтелектуальних потенцій світських мовців фразеологічними зворотами, що виникли на основі оцінки їхніх розумових здібностей (*світла (ясна) голова, гризун науки, розуму не позичати, з головою* тощо): *Ви ж – **світла голова**, інтелігентна жінка з притаманним лише справжній еліті почуттям благородства і поваги до інших, у тому числі до дітей; Неправильну ти собі партію обрав, Джорджже! Був би з нами, ми б твою **світлу голову** оцінили по заслугах* (Гримич М., «Егоїст»); *Одним словом, я спробував зобразити себе ввічливим, добропорядним **«гризуном науки»**, котрий тільки хоча б*

одним оком погляне на книжку, яка може неоцінено прислужитися при написанні дисертації (Лис В., «Графиня»). Іноді учасники бесід, щоб посилити прагматичний ефект, удаються до нанизування художньо-виражальних засобів мови – метафор, епітетів, порівнянь, гіпербол, літот та ін.: *Ні. Цього разу я вгризлася в оригінал, як шапіль у книжкову шафу* (Винничук Ю., «Танго смерті»).

Потяг до науки, розумової активності пов'язаний із гедонізмом і доволі часто виявляється на рівні контексту: *«Жодного дня без книжки!»* – іронізував чоловік: *Дві останні години Магда просиділа у машині з книжкою в руках* (Вдовиченко Г., «Пів'яблука»); *Ще однією його приємністю були прогулянки на київський книжковий ринок на Петрівці, де можна блукати хоч і весь вихідний день, перебирати книжки на розкладках, розпитувати продавців, щось купити для душі, а можна розглядати собі подібних* (Іванцова М., «Живі книги»).

2. Світський мовець – творчість. Традиційне тлумачення творчості – «діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей; те, що створено внаслідок такої діяльності» [СУМ, т. X, с. 54]. Відповідно, цю ознаку об'єктивують лексеми, які вказують на творчий процес особистості, зосібна *грати, акомпанувати, співати, творити, писати, віршувати, ставити* (п'єси), *декламувати, малювати, вирізьблювати, ліпити* (про художні твори) та ін.: *Вдалася дуже пристойна вечірка. То це не ви декламували там Рілького?* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Але ми обоє затяті музиканти, нам нерідко й слів не треба було. Я на сопілці граю, а він ударником у групі* (Іванцова М., «Теплі історії про радість і сум»); *Ви давно малюєте?* (Хомич І., «Сакрал»).

Доповнюють репертуар словесних засобів об'єктивації лексеми на позначення результатів творчої діяльності *вірш, поезія, роман, поема, стаття, нарис, есей, замальовка, музика, пісня, сценарій, полотно, картина, статуя, робота* тощо: *Ну, а тепер спускайтеся вниз і слухайте, як я буду читати вірші Люцилія* (Винничук Ю., «Танго смерті»); *Минулого року вийшов ювілейний томик ваших поезій. Я читала* (Малярчук Г., «Звірослав»); *Щоби зрозуміти світ, достатньо одного Маркеса. Навіть достатньо одного роману «Сто років самотності»; У нього непогані картини, але це не те, що я б хотіла бачити* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»);

Він, власне, так і казав, що для нього справжня **музика** кінчиться на Бетховені (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Ярославе Миколайовичу! Я написав новий сценарій, і ось, Андрій Анатолійович та Олександр Іванович вже прочитали його* (Легка Г., «Молодий режисер»); *Якщо вірити чуткам, ви нещодавно втратили велику частину **робіт**?* (Хомич І., «Сакрал»).

У позначенні творчого начала світського мовця домінувальних позицій набувають субстантиви *артист, актор, художник, композитор, співак, драматург, сценарист, режисер, письменник, романіст, поет, публіцист* тощо: *Художник, як ви кажете, або будь-який митець проживає тисячі життів через те, що хоче перемогти смерть* (Роздобудько І., «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю»); *Те, що ти зараз кажеш, Іванку, цілком могло мати місце – в певному розумінні поет Микола Нагнибіда вічно живий і всюдисущий, як Крішна* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Так у вас же є **актриса*** (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Драматурги! Я обіцяв познайомити вас із **постановником*** (Хомич І., «Сакрал»).

Публічні люди доволі часто нестандартно мислять та надчутливі до прекрасного. На відміну від пересічного обивателя, справжній талант прагне творити. У зв'язку з цим у проаналізованих дискурсивних зразках зафіксовано лексичні одиниці, значення яких виформовує комплекс ієрархічно організованих семантичних ознак, що віддзеркалюють творчі потенції осіб, які позиціонують себе обдарованими людьми. Ідеться про лексеми *геній, талант, обдаровання, митець, творець, маестро* та ін., які маніфестують аксіологічний підсумок – понадмірне захоплення креативністю комунікативного партнера, або уживаються з прагматичною метою уважити, возвеличити, вирізнити з-поміж інших: *Геній – це той, хто за будь-яких обставин здатен почувати себе вільним* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Тобто смак у нього є. І розум. І талант; Надзавдання кожного справжнього **митця** – довести читача чи глядача до незручності від упізнавання себе в книзі, на полотні чи на екрані* (Роздобудько І., «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю»); *Вибачте, **маестро**, що я вас потурбувала. Я давно вже хотіла з вами зустрітися; Вона сказала, що тільки ви зможете з мене зробити **віртуоза*** (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»).

Загальне позитивно оцінене значення виражають прикметники *талановитий, обдарований, креативний, геніальний, колосальний, блискучий, славний* та ін.: *Якби не мій дурний язик, то тепер країна мала б дуже доброго, дуже талановитого поета* (Малярчук Т., «Звірослав»); *Я знаю Юрка Немирича, це колосальний поет і прекрасний товариш, я знаю себе* (Симич Н., «Свято воскресного духу»); *І взагалі, надзвичайно обдарована людина* (Баграт Л., «Зло»); *То є пан Немирич, славний поет; Я думаю, що ви – визначний талант* (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Досить часто в дискурсі фіксуємо сполуку *творча людина*: *Ого, скільки у Вас чудових рис! Усі ознаки творчої людини* (Винничук Ю., «Танго смерті»). Іноді автори чітко окреслюють межі між загалом і талантом, використовуючи словосполучення на позначення угруповань, пов'язаних із креативним сегментом: *Мої батьки хотіли, аби з мене та брата вирости «справжні творчі люди». Не в плані творчого ставлення до роботи, а в плані безпосередньої належності до творчих професій, елітного творчого табору* (Денисенко Л., «Кавовий присмак кориці»).

3. Світська людина – патріотизм. Проголошення незалежності – це закономірний наслідок згуртування української нації чи не в найкритичнішу мить державності, позиціонування себе українцем, протистояння руйнації, деградації й духовно-політичному нищенню. Попри те, що процес національного відродження проходив на тлі компартійної монополії й мав стихійний характер, усвідомлення патріотично налаштованими колами власного призначення сприяло активізації й масифікації національно-визвольного руху. У результаті стратегічно важливих для України суспільно-політичних трансформацій було сформовано умови, сприятливі для вільної демонстрації та прокламації любові до Батьківщини, а також реалізації схожих інтенції просвічених суспільних верств. Поступово набуває обертів письменницька ініціатива. Їхня діяльність виходить за межі кабінетів і спілчанських зібрань, а мистецьке слово, безсумнівно, перетворюється на потужний засіб маніфестації засадничих україноцентричних переконань.

Спостереження над світським дискурсом ще раз доводять небезпідставність міркувань про динаміку аксіологічної домінанти *патріотизм*: від сприйняття національної окремішності – через осібну рефлексію патріотичних переконань – до

реактуалізації всього вітчизняного та усвідомлення кожним українцем, зокрема й представником світської когорти, громадянської позиції. У простудійованих зразках світських бесід зафіксовано континуум словесних експлікантів *патріотизму* як засадничої цінності в аксіологічній парадигмі світських кіл – сподвижників, ініціаторів ідей вітчизняного ренесансу. Мовиться передовсім про лексеми, які увиразнюють прогресивні погляди й можливі шляхи подальшого поступу української держави, зокрема *патріотизм, свобода, воля, незалежність, демократія, рівність, право, народ, прогрес, розвиток, поступ* та ін.: *Вони мені сподобалися. В них є багато простору і патріотизму* (Симич Н., «Свято воскресаючого духу»); *В силі – єдність народу; Ця солодка свобода – Слово* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Вороги знівельовали всі ідеї добра, рівності, щастя, демократії!* (Роздобудько І., «Ліцей слухняних дружин»).

У зібраному матеріалі актуалізовані лексеми *Батьківщина, Україна, українець, українка, український: Вирішив повернутися на Батьківщину* (Легка Г., «Молодий режисер»); *Ви знаєте, <...> я вважаю, <...> що поки я стою в Україні, <...> на своїх українських ногах, <...> мій язик і моя душа мусять виражати тільки українську мову; Я майже не сумніваюся, що вона українка!* (Діброва В., «Чайні замальовки»). Удаваний патріотизм проklamують представники нової суспільної реальності, передовсім ті, хто позиціонує себе *бізнесменами, бізнес-класом, новим класом, новою олігархією: Життя бізнесмена – суцільний кошмар; Слава піонерам бізнесу, слава першопрохідцям! Бізнес-клас – це вже реальність; А я так думаю: хто б не переміг на президентських виборах, в остаточному підсумку переможемо ми, новий клас* (Дрозд В., «Злий дух»).

На тлі активної суспільно-політичної та національно-культурної діяльності українських патріотів увиразнено цінності, несумісні з ідеями перебудови й незалежності. Доволі часто їхні засадничі аксіологічні орієнтири стратегічно відмежовані від проукраїнських позицій вітчизняної свідомої еліти. Надзавдання псевопартіотів – збагачення, накопичення капіталу, підкуп, сприяння соціальній стратифікації – актуалізують лексеми *гроші, бакси, долари, статки, рахунок, достаток, багатство, майно, прибуток, заможність, забезпеченість, статус,*

влада та ін.: *Хоча має він універсальну назву «влада»...*; *Купці, які заробляють гроші на тешефтах, ніколи елітою не можуть стати* (Гримич М., «Егоїст»); *Час – гроші* (Хомич І., «Сакрал»); *Я вже на своїх шампінйонах сто п'ятдесят тисяч баксів заробив, і вивіз, і поклав де треба* (Дрозд В., «Злий дух»).

Образний ресурс світської комунікації, на наш погляд, найбільш точно маніфестує зміну ціннісних векторів. Мова учасників світських бесід багата на метафори, стійкі словосполучення, порівняльні конструкції, евфемізми та ін., що, цілком імовірно, пов'язано з активним уживанням засобів увиразнення українством загалом. Із масштабного словника літературної мови світські комуніканти добирають зразки, що є доречнішими для експлікації особистого світоглядного простору, потверджують їхню самовпевненість та погордливе ставлення до своєї ролі в процесах державотворення: *Ви нова буржуазія, а не плебс. Усе це – інтелігентські ігри в демократію. Кого вже купили, кого ще купимо* (Дрозд В., «Злий дух»); *Я – юрист. Останнім часом бавлюся в політику. Позаяк – чим вище, тим шматок, за який борються, є ласішим* (Гримич М., «Егоїст»).

Увиразнюють зневажливе ставлення до політичної системи незалежної України атрибутиви з негативно оцінною семантикою (*безграмотний, нерозвинений, початковий, примітивний, незрілий, недосконалий, недолугий, хаотичний, мінливий* та ін.), ужиті для характеристики вітчизняної політики й бізнесу, що віднині часто функціонують разом: *І бізнес, і політика ще безграмотні. Але ми вчимося. Зрештою, прийдуть нові люди до влади... Крайці...* (Гримич М., «Егоїст»).

Із розвитком загальнодержавних відцентрових процесів з'явився прецедент відкритої критики системи (*СРСР, радянський лад, тоталітарна система, гнила система, радянське рабство*) і тих, хто її уособлював (*Ленін, Сталін, радянський функціонер, радянська бюрократія, партія*): *Я, дочка – підняв старий келих з вином, – ще тоді зрозумів, що Сталін і увесь їх радянський лад – то гнила система, з якою краще не зв'язуватися* (Солодченко І., «Перекручена реальність»); *Якщо людина протягом сімдесяти років була у рабстві, за два роки вона не стане свободною* (Легка Г., «Молодий режисер»). Прикметно, що в мовленнєвій практиці, зокрема й у світській, побутують номінації, обарвлені зневагою попередньої

політичної системи, як-от: *радянщина, Ленінщина, совєти, советчина, совок, комуняка* тощо: *Таки так. При совєтах пив біоміцин* (Солодченко І., «Перекручена реальність»); *СРСР не існує. Але пережитки совкової психології будуть ще довго існувати* (Легка Г., «Молодий режисер»).

Отже, світська бесіда експлікує симбіоз патріотичних уподобань суспільних верхів, які, цілком імовірно, є продуцентами світської комунікації. Досліджені зразки жанру засвідчили релевантність інтеграції фундаментальних проукраїнських цінностей і владоцентричних амбіцій світських мовців.

5. Світський мовець – релігійність. У загальній парадигмі світосприйняття світської людини нового часу значущою стає віра. Атеїзм попередньої системи активізував прагнення поєднатися з Богом, бажання відкрито висловлювати релігійні переконання й дотримуватися біблійних канонів. У вибірці подибуємо приклади звернення до Бога. Лексеми *Бог, Господь, Спаситель, Христос, Ісус, Господь Бог* тощо інтенсифікують авторитет Творця у житті людини: *Уяви собі, що ти – Бог. Знаю, складно. Ну добре, уяви собі, що ти – це ти* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»); *Насправді це геніальна ідея Творця, реалізована нами, Ангелами і Серафимами* (Гримич М., «Друге життя»); *Вселяти віру, надію, зрештою – любов, про яку говорив Ісус Христос* (Роздобудько І., «Ліцей слухняних дружин»).

Спорадично зафіксовані номенами *диявол, демон, зло, злий дух, чорт, дідько, звір* та ін. засвідчують потужне протиборство божественного й потойбічного: *Я чув, що в Празі є також книга, написана дияволом; Сила, демон, він, воно, давнє божество, називай його як хочеш, суть не міняється* (Хомич І., «Сакрал»); *А ви знаєте, що то число звіра, себто людське число?* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»).

Як і раніше, у світському дискурсі звичай ходити до храму Божого омовлено лексемами *церква, костьол, храм, собор, каплиця* тощо: *Ага, не, перепрошую, другий скрут направо, бо перший приведе до церкви Воскресіння...; Ці старенькі вілли з диким виноградом, ці мури, ці вежі з маленькими віконечками, ці гори, які звідусюди видно, цей домініканський костел* (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Сакральна лексика насичена детермінованими культурно-національною специфікою емоційно-оцінними обертонами. Глибоку набожність експлікують звертання *Боже, Господи, Всевишній, Янголе, Маріє, Сину Божий, Ісусе, Христосе* тощо: *Боже, я ніколи не думала, що у Львові можна знайти таку дику місцину* (Винничук В., «Танго смерті»); *Я кажу: «Ріж, Господи ж ти мій»* (Солодченко І., «Перекручена реальність»). Доповнюють низку репрезентантів ознаки стереотипні вирази на зразок *дякувати Богові, Господь же ж його знає, Богом забуту, Бог у поміч, Боже мій* тощо, сакральний зміст яких уже практично вивітрився, а їхнє призначення суто прагматичне – емоційних інтенсифікаторів, заповнювачів пауз, контактних виразів: *Але все обійшлося, дякувати Богові і жінці* (Доляк Н., «Загублений між війнами»); *Та Господь же ж його знає!* (Діброва В., «Чайні замальовки»); *А ви впевнені, що відразу по закінченні прем'єри він спуститься у Богом забуту улюблену кімнатку?* (Хомич І., «Сакрал»); *Боже збав! Я не вирішую світових проблем* (Роздобудько І., «Ліцей слухняних дружин»).

6. Світський мовець – гламурність. Найзначущішими ментальними згустками світського простору України ХХІ ст. небезпідставно можна вважати стратифікацію сучасного світського суспільства у формі лексем *бомонд, богема, еліта, інтелектуал, інтелігент, зірка, селебретіс, Вір-персона, мажор, золота молодь* та ін.: *Сьогодні елітою називають найбагатших бізнесменів або найбільших чиновників або зірок шоу-бізнесу, тобто тих, які колись обслуговували еліту* (Гримич М., «Егоїст»); *Ти сьогодні схожа на кінозірку* (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Дослідник-жанрознавець В. В. Дементьєв, розмірковуючи над сучасними реаліями буття й апелюючи до власних наукових доробків десятилітньої давнини, у статті «Гламур как старая новая светскость?» використовує семантично ємнісну лексему «експансія» (гламуру) на позначення того, як змінюється поняття світськості в мовній свідомості росіян [Дементьєв, 2015, с. 41]. В Україні ХХІ ст. – стрімкий розвиток концептосфери світської реальності й фіксація словесних рефлексів у дискурсі. Словесна парадигма *пафос, гламур, глянець, шоу-бізнес, фешен, тренд, бренд, треш* та ін. увиразнює трансформації в концептуальному полі

вітчизняного світського мовця: *Погляньте, як вони прикипають до «Зцілення коханням» чи «Бідної Насті» – це ж той самий гламур!* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»); *Наші бренди відповідають європейським трендам* (Костенко Л., «Записки українського самашедшого»).

Домінувальних позицій набуває гламурний спосіб життя. Актуалізовані у світському дискурсі реалії й персоналії – невіддільні від життя зірок шоу-бізнесу, еліти, сучасної богеми, більшість із яких – пафосні завсідники світських заходів. У дискурсі зафіксовано лексеми *кліп, ротація, прем'єра, естрада, продюсер, зйомка, інтерв'ю, запис* тощо: *Ну що, я вважаю, що ми непогано відсвяткували вихід нашого кліпу* (Легка Г., «Молодий режисер»); *Кліп піде в ротацію* *десь за два тижні, ну. Перед прем'єрою; Знаєте, мене ще ніхто не називав естрадою; Я повинен допомогти продюсерові створити образ* (Кокотюха А., «Живий звук»); *А в мене зйомки... На жаль, не можу* (Зарудко І., «Матодор. Нотатки авантюриста»).

До маркерів соціального символізму сучасної світської людини відносять назви невід'ємних атрибутів вишуканого, заможного – речей преміям сегмента, зокрема елітних будинків, престижних місць відпочинку, ексклюзивних автівок, брендового одягу, вишуканих страв, дорогих напоїв, коштовностей та інших розкішних побутових предметів: *Ефектна, сукня від Живаніші, поруч чоловік із ніг до голови в усьому від Балдессаріні...* (Вдовиченко Г., «Інші пів'яблука»); *Шардоне-совіньйон-пінаколада-абсент-малібу-мартіні-кампарі-кривавамері-дом-періньйон-брют-гавайський ром-чінзано-мартель? Айс-блу! Гідний вибір!* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ви пийте, що хочете. А ми з колегою – віскі, «Джим Бім»* (Кокотюха А., «Живий звук»); *Невже «Хванчкара»?* (Гримич М., «Егоїст»); *Тоді вона сказала: «До біса!» і гнівно луцила пальцями панцир лангуста (ми сиділи в «Куполі»)* (Роздобудько І., «Зів'ялі квіти викидають»); *Зупинимось на аристократичному варіанті. Шампанське з ікрою!* (Вдовиченко Г., «Інші пів'яблука»).

У проаналізованих ілюстративних зразках лексеми *слава, успіх, досягнення, триумф, визнання, статус* та ін. увиразнюють домінувальні позиції успішності, статусу, визнання, публічності в загальній аксіологічній ієрархії світського

мовця: *Безсумнівно, вона – гарна, талановита, і досягне колосального успіху; Це – ціна слави, багатства і самотності* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Його талант був затребуваний, він мав широке визнання* (Легка Г., «Молодий режисер»).

Безсумнівно, вихованість, толерантність, скромність, стриманість та вишуканий смак невіддільні від нового формату світської людини, а словесні реалізатори цієї риси зафіксовані у світських бесідах. У позначенні загального рівня поведінкової та внутрішньої культури домінують оцінно марковані атрибутиви *культурний, інтелігентний, вихований, гречний, толерантний, скромний, виважений, тактовний, делікатний, галантний, порядний, приємний, сором'язливий та ін..: Один чемний чоловік запропонував мені райське життя – на тому от березі океану* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ви ж – світла голова, інтелігентна жінка з притаманним лише справжній еліті почуттям благородства і поваги до інших, у тому числі до дітей...* (Гримич М., «Егоїст»); *А хто такий цей приємний з вигляду молодик, який сидить тут, між нами?; Чого ти такий обережний, такий вихований?; Ну чого ти такий делікатний?* (Симич Н., «Свято воскресного духу»); *Це власник ресторану. Дуже порядний чоловік. Уже кілька років анонімно спонсорує серію сучасної поезії в одному з полтавських видавництв* (Сняданко Н., «Амакорд»).

3.3. Локації світської публіки

Аналіз світської бесіди за основними комунікативно-ситуативними параметрами – *хто – кому – про що – для чого – де – коли*, дав змогу прослідкувати мотивовані екстралінгвальними імпульсами дискурсивні перетворення. Різнотипність омовлення пояснюється історико-культурним тлом, яке постійно трансформується. Тривалість, складність і суперечливість суспільно-історичного й культурного поступу досліджуваного у праці періоду (кін. XIX – поч. XXI ст.) посутньо впливає на всі без винятку складники світської комунікації. Екстрамовні поштовхи стають спонукою до варіацій мовленнєвих портретів учасників світських бесід, темарію та обставин перебігу етикетного спілкування. Цілком слушно, що про сталість та осібність функціонування звичних для світських кіл місць не мовиться,

адже, актуалізуючись у дискурсі, та чи та лексема відображає перманентно змінні фрагменти об'єктивної дійсності. Звісно, охопити цілісно спектр локації світської публіки, а головню увиразнити еволюційні трансформації, надзвичайно складно. Відтак зосередимо увагу на знакових для вітчизняної історії осередках гуртування учасників світських бесід.

У період розвою інтелігентських традицій особливо значущими стають дворянсько-поміщицькі садиби, іменовані центрами «націєтворення та культуротворення» інтелектуальної еліти України [Горенко, с. 229]. Активізація діяльності маєткових утворень зініціювала появу цілого культурно-історичного феномена XVIII–XIX ст. – садибної культури: «у побутовій атмосфері дворянської садиби органічно перепліталися господарські турботи і насолода неповторною красою української природи, інтимні родинні стосунки й багатолюдні свята, інтелектуальні заняття та художня творчість» [Тимофієнко, с. 3]. Українські замиські садиби стали осередками культивування поглядів та ідеалів інтелектуально-соціальної еліти нового покоління, об'єктом для реалізації різносторонніх суспільно-творчих завдань і зацікавлень. У світських бесідах, на наш погляд, виражався комплекс світоглядних орієнтирів, зацікавлень, тогочасних пріоритетів і майбутніх сподівань інтелігентської когорти.

Прикметною ознакою культурного життя помежів'я XIX–XX ст. стає розвій кав'ярної культури й створення безлічі різноманітних розважальних театрів-кабаре, потрактованих «невеличкими ресторанами з естрадою» [СУМ, т. IV, с. 64] та позиціонованих відголосками буржуазної культури. Ішлося також як про невеликі затишні ресторації, так і про вишукані претензійні ресторани. Особливо колоритно «облюбовані богемою і вищим світом» кав'ярні описує у своїх відомих «Кнайпах Львова» Ю. П. Винничук: «Для нашого брата, бідного поета чи публіциста, якому, як рибі вода, потрібне широке і мудре товариство, де він знаходить джерело творчих спонук і концепцій, лишається хіба модерна, недорога, не гомінка, дискретна каварня» (Винничук Ю., «Кнайпи Львова»), – покликаючись на Ф. Яворського, додає: «У каварняних сутінках достоту живуть цілі групи людей, які творять характерне, специфічне середовище, спрагле на подих Європи, що віє з

газетних плахт, спрагле на плітки великого міста, а передусім яскравого життя на хвилях тремтливого світла, в арабесках диму, серед перегуків кельнерів» (Винничук Ю., «Книйпи Львова»).

Не відходить на маргінеси тогочасного культурного буття театральна традиція. Номінації *кав'ярня* (*каварня*), *кнайпа*, *ресторація* (*ресторан*), *театр*, *опера* перемежовано й у світському дискурсі: *О, я вмираю за сценою, особливо, коли в театрі грають такі артисти, як Іван Макарович* (Карпенко-Карий І., «Житейське море»); *От якась каварня. Зайдемо? На вулиці трохи незручно* (Винниченко В., «На той бік»); *Прошу, я пану меценасові покажу дуже добру реставрацію. Прошу от сюди!* (Франко І., «Перехресні стежки»); *А поки-що: руль, ліво на борт – в ресторан «Росія»! Ручку! Повний ход!* (Смілянський М., «Михайло Коцюбинський»).

Із вражаючою точністю відтворюють атмосферу місць, де любило проводити вільний час світське товариство, контексти: *Артистичне кабаре, поділене надвоє колонами. В другій, задній половині видно стойку з пляшками, закусками і т. п. За столиками публіка. Глухий гомін балачок, музики і сміху* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»); *Вогка, маленька каварня була майже порожня, – хто тепер, крім зовсім божевільних людей, схотів би за посидіння в каварні стати до стінки?* (Винниченко В., «На той бік»).

Номінують традиційні світські сходи́ни семантично споріднені лексеми *вечірка*, *вечір*, *гостина*, *гулянка*, *вихід*, *розвага*, *лотерея*, *спектакль*, *вистава*, *бал*, *раут* та ін.: *Придивись, напр., скільки вона по вечірках гуляє, і чи який молодий хлопець сяде біля неї балакати?* (Кобилянська О., «Людина»); *Бачите, Любов Олександрівно, тут така справа, що треба врядити вечірку, чи лотерею, тільки якнайскоріше* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); *Тямите, в день балю <...> не думайте, що я зімліла тому, що ваш манекен порушився <...> цього було б замало* (Яблонська С., «Зачарований рік»); *Пробачте, Дмитре Івановичу, що гостину перетворили на поминки* (Савченко В., «Народжений під знаком скорпіона»); *Завтра вдень ми влаштуємо невеличку гулянку* (Смілянський М., «Михайло Коцюбинський»).

Крім помпезних світських раутів і вечірок, звичними були щоденні, часто невмотивовані, відвідини друзів і знайомих. Практика візитів увиразнювала розвій світського життя. Водночас виакцентувалися його масштаби: світські взаємини перетворювалися на необхідний і приємний ритуал, омовлений лексемами *прогулянка, візит, відвідини, пікнік, обід, вечеря, кава, чаювання* тощо: *Який же практичний результат мого непрошеного **візиту** до вас?* (Леся Українка, «Блакитна троянда»); ***Вечеря** за мною; А ви мене обманили: я вас сьогодні ждала на **кофе!*** (Карпенко-Карий І., «Житейське море»); *Завтра буде незрівнянний **пікнік**. Чудова **прогулянка!*** (Смілянський М., «Михайло Коцюбинський»).

У зв'язку з перетвореннями, що відбулися в Україні в 20-х рр. ХХ ст. і стали спонукою до посилення відмови від попередніх ціннісних доміант та побудови нових, комунікативно затребуваними стають лексеми на позначення соціально-культурних, освітніх і наукових локацій (*професорська дача, народний дім, будинок творчості, будинок літераторів, художників, кінематографістів, учених, філармонія, санаторій, клуб, читальня, квартирник*) та інші концепти радянських часів: *Та ж завтра у **Народному домі**, пане добродію, має бути доповідь; А чому ти, прошу я вас, не ходиш до іншої **читальні**, а зараз до цієї внадився?* (Вільде І., «Сестри Річинські»); *Скоро вже наш **санаторій** – і ви звільнитесь від мого надокучливого товариства...* (Винниченко В., «На той бік»); *Клава чекатиме нас біля входу в **філармонію**, за півгодини до початку концерту* (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»); *Спільно снідали, спільно вечеряли, спільно ходили до **Будинку літераторів** чи до **театрів**, лише на працю ходили нарізно* (Бажан М., «Майстер залізної троянди»).

Лексеми і словосполуки *музей, театр, опера, виставкова зала, павільйон* тощо транслюють інформацію про узвичаєні локації світської публіки й увиразнюють спадкоємність започаткованої раніше традицій: *А розумна, освічена, поступова жінка! Музику любить, **театр** розуміє, відчуває щиро* (Винниченко В., «Записки Кирпатого Мефістофеля»); *Ну так, не вчив тебе грати на роялі професор Гольденвейзер, академік Соболевський не читав латини, Ігор Грабар не водив по художніх **музеях*** (Загребельний П., «Диво»); *Торік я був на обговоренні квітневої*

виставки молодих художників у **виставочному павільйоні** на Червоноармійській вулиці (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»).

У світських розмовах активно функціують лексеми на позначення як масштабних культурно-мистецьких заходів, так і вечірок, концертів, звичних для вузьких кіл (*вечір, вечірка, гулянка, читання, концерт, захід, виставка, свято* та ін.): Вони навіть можуть бути дуже небезпечні для учасників подібних, нехай і **літературних вечорів** (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *Живимо в Києві відвідуємо одні і ті ж **виставки**, а не зустрічаємося* (Гуріненко П., «Ти щастя обіцяла»).

В обстежених фрагментах світських бесід новочасної доби незмінною є детермінована прагматичною метою локація світських завсідників. Традиційно все залежить від особистих смаків та уподобань, а також цілі світського рауту. Концерт, театральна прем'єра, вечірка, бал, прийом, принагідні світські посиденьки чи солідні наукові зібрання привертають увагу високопосадовців, політичного істеблїшменту, зірок шоу-бізнесу і знаменитостей. У дискурсивних зразках репрезентовані назви вже згаданих узвичаєних місць світського гуртування, а також актуалізовані нові, що відповідають колориту доби, зокрема *концерт, бал, вечір, прийом, вечірка, гостина, гулянка, презентація, виставка, вистава, паті, шоу* тощо: *Ми стрічалися на **концертах** барокової музики; Карнавал на карнавалі: **бал** техніків у театральній залі, перший «вовняний» **вечір** в Музичному товаристві ім. Монюшка, у казино – **академічна вечірка, костюмований раут**, який організував місцевий «Сокіл» (Андрухович Ю., «Рекреації»); Я бачив вас минулої п'ятниці на **презентації кліну Сонцевої** (Кокотюха А., «Живий звук»); Олег Дарсов. Я бачив вас на одній з **вечірок** художників; На який термін розрахована ваша **виставка?** (Хомич І., «Сакрал»); Коли наступна **вистава?** (Денисенко Л., «Кавовий присмак кориці»); **Прем'єра** вже почалася. Та, бачу, чашка гарячого чаю або кави вам зараз більш потрібна (Хомич І., «Сакрал»).*

Місця, що вражають своєю різноманітністю і принадажують сучасну світську публіку, номіновані лексемами *ресторан (ресторація), кав'ярня, кнайпа, кафе, клуб, бар, дискотека, казино, театр, музей, галерея, кінотеатр, салон, спа* та ін.: Ви

теж, бачу, не вірите!.. Просто з пивбару до ресторану через підземелля (Симич Н., «Свято воскресаю чого духу»); *І якщо кудись вирушаю – тільки до найближчої кав'ярні; Генрі давно програв усе це в казино* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *На дискотеках грають «подоляночку»; Ходить у театри* (Малярчук Т., «Звірослав»).

Отже, часо-просторовий параметр світської комунікації зазнає посутніх трансформаційних порухів. У дискурсі кожного з окреслених у роботі темпоральних вимірів представлено як традиційні місця зібрань світської публіки (*театр, опера, галерея, музей, кав'ярня, ресторація*), так і нові, актуалізовані під впливом засадничих екстралінгвальних зрушень (*будинок літераторів, професорська дача, філармонія, санаторій; кафе, клуб, спа та ін.*).

Висновки до третього розділу

1. Зміна світоглядних векторів каузує модифікації комунікативно-прагматичних характеристик дискурсу, зокрема й світського. Аналіз ілюстративних зразків уможливив вирізнення парадигми найменувань світського мовця кін. ХІХ–поч. ХХІ ст.: *еліта, інтелігент, інтелектуал, богема, бомонд*. Такий перелік неповний, і підтвердження тому – спорадична актуалізація в мовленні на етапі становлення культурно-етикетної моделі спілкування номінацій *аристократ, дворянин, граф, барон, князь*, у ХХ ст. – *інтелектуал, буржуа*, а також долучення у ХХІ ст. номенів різного ступеня узагальнення чи конкретизації, як-от: *світ, напівсвіт, селебретіс, істеблішмент, бізнес-клас, бізнесмен, золота молодь, мажор, зірка, кінозірка, шоумен, чиновник, олігарх*.

Результатом лінгвального портретування став продуцент і популяризатор світських бесід: просвічений інтелігент помежів'я ХІХ–ХХ ст., представник вищих кіл радянської епохи, незалежний спадкоємець світських традицій періоду вітчизняного суспільно-політичного й культурного піднесення кін. ХХ – поч. ХХІ ст. За результатами аналізу ключових ціннісних орієнтирів учасника світських бесід увиразнено його іманентні дискурсивні характеристики, а також ті, які актуалізуються під впливом засадничих національно-ментальних рис і

домінувальних екстралінгвальних чинників на тлі знакових історичних, суспільно-політичних і культурних зрушень: від помежів'я XIX–XX ст. – крізь радянську добу – до новітнього часу.

2. Ситуативним виявом вітчизняного світського комуніканта кін. XIX–поч. XX ст. постає український інтелігент – ідеал освіченої, спраглої до вчення й розвитку, творчої особистості з чітко окресленою системою цінностей та активною громадянською позицією. Стереотипне уявлення про інтелігента розширює унікальна комбінація ментальних ознак українського етносу, а саме: гіперболізоване почуття патріотизму, глибока релігійність, богобоязливість, емоційна відкритість і ліризм. Константними дискурсивними рисами світської людини помежів'я XIX–XX ст. постають *знання, розумова праця, культура, творчість*, змінними – *патріотизм і релігійність*.

3. Суголосно трансформаціям парадигми дійсності переінакшуються дискурсивні характеристики світської людини. Іманентними лишаються ознаки *знання, розумова праця, культура, творчість*, натомість відчутно змінюється смислове наповнення риси *патріотизм*. Спонукою до цього став розвій радянської влади й утвердження нового об'єкта патріотичних почувань – щойноствореної тоталітарної держави. Домінувальних позицій набуває *антирелігійність*, оскільки в рамках монополізації права на авторитет табуовано віру і встановлено культ вождя. Актуалізація науково-технічного сегмента зумовлює окремішність якості *наука*.

4. Сьогочасна вітчизняна реальність перетворює номінації *інтелігент, інтелектуал, богема, бомонд, еліта* в найактуальніші категорії світської соціальної практики, які й виформовують лінгвальну особистість новітнього світського мовця. Спостереження показують, що названі угруповання входять у семантично містке поняття *світська людина*. Саме вона задає вектори розвитку вітчизняного розглядуваного дискурсу, є його осердям і творцем. Питомими рисами представника світських кіл лишаються *знання, розумова праця, творчість*. Увиразнено україноцентричні переконання, атеїзм змінено на побожність. Як наслідок, *патріотизм* та *релігійність* посідають чільне місце поміж релевантних ознак

продуцента й популяризатора світських бесід кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Інтенсифікація гламурного трибу життя каузує вирізнення дискурсивної риси *гламурність*.

5. Реконструкція вербально-ціннісної картини світу світського комуніканта оприявнює й зміни комунікативно-прагматичної організації бесіди. Аналіз дискурсивних зразків дав змогу вирізнити чільні для кожного з досліджуваних у дисертаційній праці періодів осередки гуртування світських кіл. До ключових номінацій локацій комунікантів у кін. ХІХ ст., упродовж ХХ ст. та в сучасному вимірі варто віднести *садибу, маєток, кав'ярню (каварню), ресторацію (ресторан), театр, кабаре; професорську дачу, народний дім, будинок творчості, будинок літераторів, художників, кінематографістів, учених, філармонію, санаторій, клуб, читальню, квартирник; ресторан (ресторацію), кав'ярню, кнайпу, кафе, клуб, бар, дискотеку, казино, театр, музей, галерею, кінотеатр, салон, спа та ін.*

РОЗДІЛ 4.

ПОВЕДІНКОВІ СТАНДАРТИ СВІТСЬКОЇ БЕСІДИ ТА ЇХНІ МОВНІ ІНДИКАТОРИ

4.1. Індикатори толерантності

Серед ключових характеристик українського ментального профілю (інтровертивності, кардіоцентричності, анархічного індивідуалізму, емоційності) переважна більшість вітчизняних науковців майже одноставно вирізняє толерантність. (К. В. Дем'яненко, С. К. Богдан, О. В. Бондаренко, В. І. Крячко, І. С. Старовойт, Я. К. Радевич-Винницький, М. М. Слюсаревський, Ю. І. Римаренко, С. Т. Шабат-Савка, Ю. С. Юшкевич, М. І. Шлемкевич, В. М. Янів та ін.). Лінгвісти сходяться на думці, що соціопсихологічне ядро розглядуваного феномена, виражене в устремлінні порозумітися з іншим, продемонструвати щирість, повагу, гречність і доброзичливе ставлення до нього, увиразнює й доповнює спектр засадничих психоетнічних характеристик вітчизняної ментальності.

Спрямовуючи наукові потенції на досягнення й інтерпретацію толерантності з позиції соціолінгвістики, Н. В. Гуйванюк висновує: «Етнопсихологічні риси мовленнєвої культури українців тісно пов'язані з їхнім світоглядом, національним характером та ментальністю» [Там само, 2006, с. 39]. Дослідниця переконана, що увиразнена ознака – «одна з основних етнопсихологічних рис мовленнєвої поведінки, тісно пов'язаної зі світоглядом українців, ментальністю, християнсько-етичними нормами. Вона є складником загального характеру людських стосунків поряд із такими рисами, як релігійність, побожність, власне ввічливість, ласкавість, ліричність, пошанність і взаємоповага» [Гуйванюк, 2006, с. 38]. С. К. Богдан безпідставно вважає, що від мовного етикету народу, зокрема й українського, невіддільна ввічливість, гречність, чемність, обхідливість, приязнь, люб'язність, шанобливість, шляхетність [Богдан, 1998].

Водночас Н. В. Гуйванюк вказує на яскраво виражену мовознавчу сутність толерантності й аргументує: «Універсальна категорія толерантності є передусім лінгвістичною категорією, оскільки прямо пов'язана зі спілкуванням, із способом словесного вираження думок, оцінок, суджень у певних ситуаціях

дійсності» [Там само]. Релевантність її розгляду в лінгвістичній площині інтенсифікує апіорна монолітність мови, ментальних універсалій, культури слова, ввічливості, описаних у низці розвідок вітчизняних (див, наприклад: [Богдан, 2004; Єрмоленко, 2009; Журавльова, 2012; Мацько, 2004; Миронюк, 1993; Плющ, 1991; Радевич-Винницький, 2001; Шкіцька, 2011; Стельмахович, 1998] та ін.) і зарубіжних (див, наприклад: [Ветрова, 2007; Гольдин, 2005; Сиротинина, 2001; Ларина, 2003; 2009; Формановская, 1989; 2006] та ін.) лінгвістів. Як наслідок, фіксуємо різноманітні трактування феномена *мовної толерантності*. «Мовна толерантність – це вербальна реалізація загального принципу толерантності, заснована на категоріях філософії, психології, етики», – висновують вітчизняні дослідниці Г. Х. Яворська й Е. В. Ларіна [Яворська, Ларіна, с. 2016, с. 104]. На думку О. Ю. Сухомлин, «Мовна толерантність виступає однією з найважливіших складових культури суспільства в цілому, адже в її основі лежать базові принципи співіснування та розвитку гармонійних взаємин між різними групами суспільства, а саме: культура полеміки, культура діалогу, повага до іншої / інакшої позиції, відмова від агресії і ворожості» [Сухомлин, 2008, с. 43]. Схоже бачення розглядуваної категорії у В. А. Ляпунової [Ляпунова, 2014]. Авторка переконана в тому, що «це толерантність, занурена в мову, у всьому її різноманітті лінгвістичних проявів» [Ляпунова, с. 209]. Російська дослідниця Ю. В. Южакова цілком слушно визначає її як «продукт взаємодії нейтральної спрямованості адресанта і загального принципу толерантності, тобто сукупності мовних норм і принципів мовленнєвої поведінки, що вимагає гідного ставлення до «іншого» [Южакова, 2007, с. 17]. Схоже розуміння мовної толерантності постульоване в розвідках багатьох як вітчизняних, так зарубіжних дослідників (див., наприклад: [Богдан, 2004; Гуйванюк, 2006; Стернин, 2000; 2004; 2005; Сухомлин, 2008; 2009; Формановская, 2004; 2005; Шейгал, 2001] та ін.).

Нині в низці національних і світових мовознавчих студій магістральним поняттям стає *комунікативна толерантність* (див., наприклад: [Бацевич, 2010; Селютин, 2008; Земская, 2001; 2006; Стернин, 2000; 2004; 2005; Шабат-Савка, 2010; Шаповалова, 2009; 2011; 2013] та ін.). Окреслений феномен витлумачено з позиції комунікативної лінгвістики Й. А. Стерніним [Стернин, 2005]. Толерантність

загалом, на його думку, є «категорією міжособистісних взаємин» [Стернин, 2005, с. 324], а «основу побутової повсякденної ввічливості становить комунікативна толерантність», тобто така, що об'єктивується спілкуванням [Там само]. Позитивним спрямуванням мовленнєвої взаємодії, реалізованої в конкретній формі, трактує комунікативну толерантність О. О. Селютін [Селютин, 2009]. Оперує згаданим терміном й витлумачує його суть вітчизняний дослідник Ф. С. Бацевич [Бацевич, 2010]. Учений вважає комунікативну толерантність «комплексним поняттям, яке включає в себе дотримання законів, правил, конвенцій, постулатів, максимум неконфліктного спілкування, культури мовлення, всіх складників категорії ввічливості та багатьох інших чинників міжособистісної інтеракції із застосуванням засобів мови» [Бацевич, 2010, с. 110]. Про вияви толерантності у процесі спілкування говорить і С. Т. Шабат-Савка: «Наше дослідження заторкує проблематику комунікативної толерантності, що виявляється на рівні взаємин між мовцями у процесі мовленнєвої діяльності» [Шабат-Савка, 2010, с. 59]. Умотивованим у зв'язку з цим є розгляд мовних репрезентантів комунікативної толерантності, яка оприявнюється у спілкуванні й у світській комунікації, адже видається, що, з одного боку, етикетне осердя розглядуваної бесіди вимагає від її учасників уміння нівелювати конфліктні ситуації, а з другого, – здатності стримано сприймати слова, думки, переконання та поведінку іншої людини, принагідно демонструючи поштиві ставлення до неї та загальну вихованість. Це один із ключових ментальних приписів українців загалом і світських кіл зосібна.

Позиціонуючи себе із суспільною елітою, бомондом, богемою чи інтелігенцією, учасники культурно-етикетних розмов мають дотримуватися чітко окресленого еталону в поведінці та загальновизнаних правил етикету, що, без перебільшення, вводить бесіду в «зону толерантного спілкування» [Борисова, 2003, с. 39]. За таких умов словесна коректність – це гальмівний механізм, протидія можливим проявам будь-якої агресії та, безсумнівно, базовий принцип публічної світської комунікації, тобто ефективної, безконфліктної, гармонійної мовленнєвої взаємодії.

Не можна поминути увагою також загальну лінгвістичну тенденцію до увиразнення ролі живого спілкування як найважливішого вияву соціальної інтеракції. «Людина не може існувати поза комунікацією; сутність людини значною мірою виявляється у спілкуванні з подібними собі», – зауважує Ф. С. Бацевич [Бацевич, 2010, с. 109]. Мовиться, що в діалозі з іншими людина виражає як іманентні індивідуальні толерантні установки, так і відповідні кооперативні риси комунікативної поведінки носія певної нації. Отже, питання експлікації толерантності в досліджуваному дискурсі потребує ґрунтовного, поміркованого та зваженого вивчення.

Не дивлячись на те, що взірцевої парадигми мовних засобів вираження толерантності в текстовій тканині твору чи в дискурсивній площині не існує, а, за переконанням М. Ю. Федосюка, мовні індикатори толерантного спілкування «...ще й досі не систематизовано та не описано» [Федосюк, 2005, с. 235], проблема реалізації принципу толерантності під час словесних взаємин активно розробляється й приковує увагу багатьох вітчизняних та східнослов'янських мовознавців (Н. Ф. Баландіна, Ф. С. Бацевич, І. Н. Борисова, О. О. Вахрушев, В. Є. Гольдін, Н. В. Гуйванюк, Н. О. Купіна, Н. Б. Лебедева, О. О. Михайлова, Н. М. Нестерова, О. С. Попова, Й. А. Стернін, О. Ю. Сухомлин, М. Т. Федосюк, С. Т. Шабат-Савка, Т. О. Шаповалова, О. Й. Шейгал; О. Д. Шмельова та ін.). Приміром, у праці Ю. В. Южакової фіксуємо: «Мовні засоби, які використовують з метою зменшити агресивність та посилити ступінь експлікації толерантності, поділяються на лексичні і граматичні (синтаксичні і морфологічні)» [Южакова, 2007, с. 15]. На думку М. В. Китик, діапазон засобів зниження інтенсивності висловлення досить широкий, зокрема, дослідниця переконана, що «вони представлені на кількох мовних рівнях: морфологічному, синтаксичному, лексичному» [Китик, 2004, с. 10]. Студіюючи політичний дискурс, учена помічає й розглядає засоби денітенсифікації омовленого й на фонемному рівні [Там само]. Попри нез'ясованість і складність аналізованого явища, вчені відстежують засоби відображення толерантності різних рівнях мовної системи й «широко використовують лінгвістичний аналіз, що в першу чергу включає розгляд власне мовних засобів, насамперед лексичних» [Сухомлин,

2008, с. 44]. Саме лексичний рівень функціонування цього явища, за О. Ю. Сухомлин, дає найбагатший матеріал для дослідження [Сухомлин, 2009].

Натепер лінгвісти сходяться на думці, що з-поміж основних лексичних репрезентантів толерантності варто увиразнити засоби евфемізації та зниження категоричності омовленого (див., наприклад: [Вахрушев, Нестерова, 2011; Китик, 2004; Селютин, 2008; Шаповалова, 2009; 2011; 2013; Шейгал, 2001; Южакова, 2007] та ін.). Аналіз світських розмов крізь призму теорії толерантності дав змогу вирізнити в розглядуваному дискурсі мовні індикатори цієї лінгвістичної категорії. Щоб уникнути хаотичності й фрагментарності подачі матеріалу, апелюємо до міркувань К. П. Крисіна щодо ймовірних мовних засобів евфемізації, скерованих на пом'якшення грубого та неприємного для мовця, вуалювання чи маскуванню небажаного [Крысин, 1996]. У дібраних ілюстративних фрагментах бесід активно функціують описові найменування, об'єднані чітким алгоритмом мотивації: приховати небажану думку, знизити категоричність висловлення, замінити негативні оцінки на нейтральні або позитивні. Намір уникнути вербальних зіткнень употужнено прагненням гармонізувати світські взаємини, продемонструвати чемність, шанобливість, такт, толерантну поступливість, в основі якої – повага й доброзичливість. Уживання евфемізмів у бесіді забезпечує редукцію словесних одиниць із негативним конотативним обарвленням та не суперечить нормам розглядуваного дискурсу.

Мовними експлікантами прагматично-функційного припису нівелювати або мінімалізувати конфліктологенність є слова-означення з дифузною семантикою: *якийсь, один, деякий, певний, відомий, визначений, відповідний, належний, інший* тощо: *А може, ти сплутав його з **якимось** іншим великим поетом?*, *Там буде в деталях описано перший політ на літаку **одного** графа – як він піднімається в небо і описує цілих три кола над пустирем, де зібралися юрми здивованих глядачів* (Андрухович Ю., «Рекреації»); ***Певна** частина митців дійшла вже до розуміння нікчемності мистецтва в наш час і підносить гасло звести його до ролі спорту* (Підмогильний В., «Невеличка драма»); *Сьогодні **інший** час* (Гримич М., «Егоїст»).

Учасники світських бесід послуговуються лексичними одиницями неозначеної семантики з метою замовчування завбаченого негативу. Попри зміщення смислового акценту у висловленні на слова-замінники, адресат з певних причин, приміром браку часу, відсутності необхідних знань щодо пресупозицій, неуважності, швидкого темпу живого мовлення і т. п., не встигає розшифрувати імпліцитний зміст та правильно ідентифікувати референта. Між учасниками світської розмови відбувається словесна гра: адресант прагне пом'якшення негативної експресії або відволікання уваги комунікативного партнера від небажаного смислу, натомість адресат не завжди активізується та може вичленити зміст із дискурсивної фактури розмови. Семантична невизначеність такої лексики зумовлює творчу інтерпретацію значеннєвого конденсату висловлення, імовірно «покращення денотата» (за О. Й. Шейгал) [Шейгал, 2004, с. 91]. Як наслідок, адресат заповнить лакуну та, вірогідно, інтерпретує повідомлення в позитивному ракурсі.

З метою «завуалювати суть явища» [Крысин, 1996, с. 269] учасники світських бесід апелюють до маловживаних слів іншомовного походження. Цим самим вони свідомо намагаються відволікти увагу комунікативного партнера від того, що викликає антипатію. Передовсім, це мотивовано ймовірністю інтерпретування прямої номінації грубістю, різкістю, неповагою, зверхністю, невихованістю тощо. За таких умов доречним є пошук мовцем релевантних лексем-відповідників, які не лише пом'якшують вираження думки, але й подеколи маскують суть явища, оскільки семантика словесного заміника є не завжди зрозумілою. У світському дискурсі актуалізовано значеннєво-строкаті лексеми *коїтус*, *пітет*, *монікагейт*, *пасіонарність*, *екзерсис*, *факірство*, *делімітація*, *ресентимент* та ін.: *Він питає, чи відбувся коїтус* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Звідкіля цей пітет до сміття в моїй голові, Анно?* (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»); *Зв'язок влади і сексуальності можна простежити в усі часи, починаючи з родового ладу і закінчуючи монікагейтом* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»).

Послуговування такими лексичними одиницями реалізує у процесі спілкування когнітивний ефект затемнення або дефокусації небажаних референтів

та ускладнює витлумачення можливого негативного змістового конденсату. Заміна іншомовним відповідником не виключає правильності інтерпретації реципієнтом семантики лексеми-еквівалента й усвідомлення сказаного мовцем, але обов'язково завуальовує омовлене. Цілком імовірно, що такий спосіб нівелювання комунікативного загострення релевантний і для світських бесід. Наприклад, під час обговорення наукових зрушень комунікантові доводиться характеризувати явище магічної обрядовості, до якого він ставиться доволі скептично. Апеляція до лексеми *контагіозний* дає змогу уникнути в розмові прямолінійної характеристики *заразний*: *Ну, наприклад, використання частинок одягу для приготуванні зілля у магічних обрядах «контагіозного» типу»* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»). Така маніпуляція не суперечить домінантним параметрам світської бесіди й potwierджує правомірність думок про реалізацію в досліджуваному жанрі принципу екстраполяризації майбутнього, тобто часткового програвання комунікації, прогнозування розвитку подій і словесних реакцій. На думку І. Т. Вепревої, «так поводить себе толерантна особистість» [Вепрева, с. 156], що цілком справедливе й для представника світського сегмента.

Схожу мотивацію має заміна у дискурсі сполуки *публічний сексуальний скандал* лексемою *монікагейт*:

– *Ти читав мою працю «Еліта, як оргія»?*

– *Скажеш таке, – скривився Соломон Крокус, – Та її хіба лише немовлята не читали. Провокація, як і всі твої монографії...*

– *Ну так от, там я детально описую цей феномен. Тут і справді можна провести паралель з сексуальністю, адже ми говоримо про здатність зваблювати, приналежувати до себе. Зв'язок влади і сексуальності можна простежити в усі часи, починаючи з родового ладу і закінчуючи **монікагейтом**. Влада – це, безперечно, спокуса <...>. Втім, те, про що ми говоримо – це радше пасіонарність, зваба збільшенням значимості.*

– *Значимості чого?*

– *Всього, Соломоне, всього* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»).

Слова, що означають неповноту дії або слабкий ступінь якості, посідають особливе місце поміж арсеналу лексичних засобів евфемізації, до яких вдаються учасники світських розмов з метою пом'якшити висловлення. Це корелює з етикетним характером світської комунікації та загальними культурним стереотипами, притаманними світському соціальному сегменту. Учасники проаналізованих бесід намагаються не відходити від мовного узусу, норми, тобто конвенційна основа превалює над індивідуальною. Ословеснення думки детерміноване прагматичною метою: висловлюйся про неприємне так, щоб це адресат не сприйняв вороже. Уникнути негативної реакції комунікативного партнера допомагає апеляція до лексем *недочувати, недослухати, недобачати, недочитувати, недописувати, недопрацьовувати; немолодий, нехороший, негарний, неприємний* та ін., ужитих мовцями на позначення обговорюваних дій чи якостей. Наприклад: *Мабуть, пан **недочули*** (Франко І., «Перехресні стежки»); *Ви просто **недогледіли**. Вашої вини тут немає* (Іванічук Р., «Танго смерті»); *Мені вже час лягати, я людина **немолода*** (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»).

Подібне відбувається при використанні вказівних, означальних та неозначених займенників, як-от: *цей, той, такий, децю, дехто, хтось, дечого* та ін. Мовець натякає, але не озвучує те, про що міркує, намагаючись приховати ймовірні негативні смисли висловленого: *Я, я... вже... виписав собі **децю**... віддаю, може вам треба* (Чинилук О., «Учительський роман»); *Я часом думав над тим, що для **декого** «зваба збільшення значимості» є нестерпною* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»); ***Дехто** з моїх знайомих <...> ціла група людей, що від їх імені я говорю, дуже хотіла б послухати що-небудь із ваших творів; Я теж не хочу мати нічого спільного з **цими** людьми; Знайомі, які не знають про неї **того**, що знаємо ми, пророкують їй за її сувору і тиху вдачу <...> жіночий монастир* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»).

Уживання в одній із бесід неозначеного займенника *деякі* на позначення *відьом* і *чаклунок* каузоване небажанням називання осіб, які займаються магічними ритуалами, заперечення їхнього існування загалом: *А ще цю вежу бачать **деякі**... гм...* Або ж, натякаючи на зраду, мовець використовує неозначений займенник

декому замість іменника з конкретним значенням *ворог*: *Ну, на наші повстання, пане бурмістр, не дуже лакомотеся, бо хто знає, чи вони смакували би вам і ще декому* (Франко І., «Перехресні стежки»).

Для вербалізації засадничого принципу світської комунікації (компромісу й солідаризації з комунікативним партнером) мовці послуговуються прислівниковими та партикулятивними деінтенсифікаторами, спрямованими на досягнення єдиної прагматичної мети – подати твердження суб’єктивним, але не хибним, тобто таким, що має право на існування, представити «одну із можливих версій ситуації» [Милянчук, с. 64]. Їхнє функційно-прагматичне значення полягає у вираженні модальності сумніву, можливості, зниження категоричності висловлення загалом. Як зауважує М. Н. Китик, «деінтенсифікатори мають здатність нівелювати пряме значення слова, до якого вони відносяться, та забезпечувати комунікативний компроміс» [Китик, с. 8]. Специфіка деінтенсифікації полягає в послабленні ілокутивної сили небажаних мовленнєвих актів з метою ефективного спілкування і, на думку О. Ю. Щербатих, мотивована принципом ввічливості [Щербатых, 2011]. На важливості у мовленні «компонента пом’якшеності» наполягає і Н. В. Гуйванюк [Гуйванюк, 2006, с. 42]. Прикметно й те, що при доборі тих чи тих засобів зниження категоричності омовленого варто враховувати «вік, соціальний статус, рівень освіченості, емоційний стан суб’єкта оцінки та адресата, їхню взаємодію під час спілкування, установку мовлення, національну специфіку, мовні традиції» [Харченко, с. 42], а їхнє використання мотивоване «правилами ввічливості та етикетним принципом» [Там само].

Описані засоби фіксуємо й у проаналізованих зразках світських бесід, під час ведення яких, безсумнівно, недоречно вербалізувати те, що може спричинити непорозуміння. Рівень вихованості, освіченості, високої мовної компетенції тих, хто, зазвичай, веде світські розмови, а також усвідомлення ними культурно-етикетної специфіки публічних взаємин загалом, стають спонукою до формування внутрішньої комунікативної установки: досягнення мети можливе лише шляхом попередження або подолання вербальних конфліктів, приглушення, пом’якшення неприємних фактів.

Учасники світських бесід активно використовують дієслова на вираження суб'єктивних ментальних чи психологічних станів: *боятися, вірити, думати, мислити, міркувати, гадати, міркувати, сподіватися, припускати, допускати, передбачати, здогадуватися, підозрювати* тощо. Наприклад: **Боюся**, що лягати нам просто не доведеться, зважаючи на насиченість програми (Андрухович Ю. «Рекреації»); **Вірю**, що ви порозумієтесь (Гримич М., «Егоїст»); *Ви читали Ключевського? Думаю, що так* (Іваничук Р., «Бо війна-війною...»); **Гадаю**, що життя – це така картина, де більше тіні, ніж світла (Чинилук О., «Учительський роман»); **Сподіваюсь**, ти вибачиш мені мої необережні натяки (Соколян М., «Балада для Кривої Варги») тощо.

Зменшення тиску на адресата, демонстрація невпевненості, свідоме створення ефекту об'єктивності, солідаризації, імплікації «реалізується через використання дієслів, що виражають імовірність» [Вахрушев, Нестерова, с. 22]. На підтвердження висловленої думки українська дослідниця О. Н. Гандзюк зазначає, що «зниження категоричності висловлювання здійснюється за допомогою модальних слів зі значенням припущення, невпевненості, сумнівності тощо» [Гандзюк, с. 93]. Апеляція до лексем *можливо, мабуть, може, здається, очевидно, очевидножки, вірогідно, певно, напевно, либонь* та ін. у світському спілкуванні дає змогу адресатові усвідомити прагнення адресанта вільно, подеколи невпевнено, без тиску висловлювати думки. Усе перераховане зачислено до засобів гармонізації спілкування, зокрема й світського, приміром: **Мабуть**, щось подібне ви скажете колись і про мене? (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ви, напевно, образилися на мене* (Малярчук Т., «Звірослов»); *О, то ще дуже молодий. Певно, тому я не знаю; здається, вже згадував про те, що на цьому світі є небагато речей, котрі чогось варті* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Але ж бо ви амбітні, дорогі земляки! Та певно, певно, щирі українці!* (Іваничук Р., «Бо війна-війною...»); **Можливо**, я помиляюся, **можливо**, жіноча самотійність і не є такою привабливою, як мені видається (Врублевська В., «Емансипантка»). На наш погляд, розглядуваний словесний континуум увиразнює мовленнєву коректність, репрезентує гнучкість розуму і світський такт.

Досліджувані фрагменти бесід посвідчують значну схильність мовців до вживання згаданих лексем. З-поміж дібраних прикладів зафіксовано прислівникові та партикулятивні деінтенсифікатори, що пом'якшують загальний смисл висловлення, зокрема *майже, трохи, децю, десь, не зовсім, частково, найменш, ледве, досить* та ін.: *Берліні, і ваш палкий шанувальник – читав **майже** всі ваші твори* (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»); *Він читав ваші твори, дуже хотів зустрітися з вами і тому **трохи** в замішанні* (Смілянський Л., «Михайло Коцюбинський»); *До речі, я **не зовсім** добре розумію вашу мову, чи не могли б ви перейти на престижнішу?* (Іваничук І., «Бо війна-війною»); *Ви **частково** маєте рацію* (Гримич М., «Егоїст»); ***Найменш** вдалою була ваша роль саме у тому фільмі* (Легка Г., «Молодий режисер»); *Цю різницю **ледве** помітно* (Гримич М., «Егоїст»); *То ви вже **досить** старий, пане Попель* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Питання **досить** делікатне, і боюся, воно здасться вам **децю...** грубим. На перший погляд* (Роздобудько І., «Ліцей слухняних дружин»). Апеляція до названих модифікаторів семантики дає змогу мовцеві скорегувати ілокутивну силу вербалізованого з метою збереження під час спілкування соціального профілю комунікантів.

Спостереження посвідчують те, що в основі комунікативної інтеракції світських кіл – свідомо контрольований механізм регулювання мовленнєвої діяльності. Це зумовлює прорахування, моделювання й уникання можливих негативних вербальних реакцій, збоїв або конфліктів й вибудовування спілкування на принципах толерантності, спрямованої на загальну гармонізацію світських взаємин, демонстрацію позитиву, інтеграцію з комунікативним партнером, запевнення у щирості й бажанні спілкуватися.

4.2. Індикатори ціннісних пріоритетів та світоглядних орієнтирів

Світські взаємини специфікують спілкування, задають необхідну тональність мовленню, накладають табу на окремі лексичні, морфологічні й синтаксичні одиниці, зачисляють інші в розряд обов'язкових або бажаних для використання. Абстрактну лексику як маркер належності до вищих, елітарних суспільних верств розглядають у

працях М. О. Бердяєв [Бердяєв, 1991], Т. І. Івушкіна [Ивушкина, 1997; 1998; 2011], Ю. О. Кwartовкіна [Кwartовкіна, 2004], Н. В. Хохлова [Хохлова, 2015] Л. О. Чернейко [Чернейко, 2010] та ін. За переконанням М. О. Бердяєва, саме згадані лексеми «є індикатором високого соціального статусу» [Бердяєв, с. 78]. До маркерів освіченості відносить слова з абстрактною семантикою В. І. Карасик [Карасик, 2010]. На думку вченого, людина зі значним інтелектуальним потенціалом спирається «не лише на власний досвід, а передовсім апелює до результатів культурного надбання, накопиченого до неї. Звідси й прагнення до узагальнення, аналізу подій з позиції універсальних категорій» [Карасик, 2010, с. 46]. Схожі міркування вислідковуємо в дослідниці Л. О. Чернейко: «Абстрактна лексика з'являється на найвищому рівні розвитку мислення, і в ній реалізується вся система світоглядних цінностей, уявлень людини про світ, про себе, про ставлення до самого себе, до світу, до іншої людини, до добра та зла, тобто абстрактна лексика виражає усю інтелектуальну, духовну та емоційну діяльність людини» [Чернейко, с. 95]. Потяг до абстрактних міркувань загальнолюдського характеру у представників англійської знаті помічають К. С. Філіпс [Philips, с. 102] і Т. І. Івушкіна [Ивушкина, 1998, с. 90]. Зосередившись на світському кодї спілкування в американській культурі, Т. І. Івушкіна вказує на те, що «для аристократичного мовлення характерна наявність значної кількості абстрактної лексики», а також увиразнює схильність світських кіл до «розмов про «вищу матерію» загалом» [Там само]. Учена переконана, що абстрактні номінації слугують специфічними культурними знаками, які відображають як часові реалії, так і змінні цінності суспільства [Ивушкіна, 2011]. Саме абстрактні лексеми, за Т. І. Івушкіною, «репрезентують цінності світської культури» [Ивушкіна, 2011, с. 49].

У науковому доробку вітчизняних мовознавців, зосібна І. І. Ковалика [Ковалик, 1977], З. Ф. Піскозуб [Піскозуб, 1996; 2003], Л. М. Полюги [Полюга, 1991], О. О. Потебні [Потебня, 1976], Н. І. Томи [Тома, 2012] та ін., з-посеред розмаїтих тлумачень абстрактних номінацій, а також аналізу категорії абстрактного загалом вистежується думка про зв'язок літературної мови, культурного рівня нації і розвитку розглядуваних найменувань. Слова з абстрактною семантикою є

лінгвальним виразником і показником інтелектуального рівня розвитку суспільства, присутньою ознакою мисленнєвої активності, загального розвитку та потенцій, позаяк у них відображено систему світоглядних цінностей, уявлень людини про світ, про себе, про ставлення до іншої людини, до добра і зла. Абстрактна лексика ужита на позначення найважливіших процесів, явищ, станів духовної, розумової й емоційної сфери, діяльності людей загалом і представників світських кіл зосібна.

Умотивованою у зв'язку з цим є думка про доцільність тлумачення аналізованих номінацій як однієї із підоснов світського соціолекту. Студіювання зразків світських бесід посвідчує повсякчасне вживання продуцентом розглядуваного дискурсу лексем із абстрактним значенням, що, цілком вірогідно, корелює з їхньою освіченістю, начитаністю й усегранним розвитком. Світські комуніканти вільно демонструють знання, ерудованість, загальну обізнаність, а отже, легко вступають у вербальний контакт, спілкуються без зайвих зусиль, невимушено й охоче.

Традиційно для обговорення обирають просту тематику, що зумовлено прагненням уникнути потужного зіткнення з інтересами комунікативного партнера, його переконаннями й світоглядними орієнтирами. Водночас темарій часом сягає поля абстрактних категорій: представники сучасних еліт, передовсім інтелектуальної, розвиненої, мислячої, надають перевагу обговоренню філософських проблем, тяжіють до відстороненої, абстрагованої від конкретної особи інформації, а іноді й від реалій життя загалом. Розвиток абстрактного мислення уможливорює вільне оперування такими категоріями.

Простежити зв'язок відображення об'єктивної реальності та рівня компетенції особистості так само важко, як і підтвердити або спростувати думку про перевагу вищого із ступенів процесу пізнання в освічених, глибоко ерудованих, наділених високим рівнем інтелекту людей. Спробу відповісти на запитання «Хто мислить абстрактно?» робить ще В. Ф. Гегель. У його однойменній праці читаємо: «Хто мислить абстрактно? – Неосвічена людина, а зовсім не освічена. У порядному суспільстві не мислять абстрактно тому, що це занадто просто, дуже неблагородно» [Гегель, с. 391]. Переконання в тому, що «абстрактне мислення властиве

початковому етапу мисленнєвої діяльності людей», «юному та неосвіченому створінню, яке відчуває брак знань» [Труфанов, с. 15], панує аж до XIX ст. Діаметрально протилежною є позиція сучасної філософії і психології: мислення задеклароване вищим пізнавальним процесом, типологічні різновиди якого виструнчені за часом появи і розвитку в онтогенезі, а отже, за рівнем складності. На сьогодні домінує думка, що абстрактне мислення – один із видів мислення, суть якого полягає у виформовуванні абстрактних понять, а також оперуванні ними. Будучи інтегральною формою розумової активності, здатність до абстрактних міркувань запрограмована в людині генетично, адже в утворенні понять беруть участь всі психічні функції, пізнавальний досвід людини, насамперед його образні, сенсорні враження. Потверджує висловлені міркування В. В. Ушакова, яка нотує: «Здатність до абстрактного мислення зумовлена генетично» [Ушакова, с. 12]. Водночас наукові пошуки позначені посиленням зацікавленням у тому, яку роль у процесі формування інтелектуальних нахилів до складних мисленнєвих операцій відведено соціально-культурному чиннику. Детально описує їхнє пов'язання психолог М. О. Холодна [Холодная, 2001]. Зосередивши наукові пошуки довкруг природи інтелекту та його специфіки, дослідниця висновує: «основні культурні фактори (передовсім традиційний спобіг життя, рівень освіченості, мовна семантика) створюють ефект уніфікації (універсалізації) механізмів інтелектуальної активності» [Холодная, с. 48]. Отже, генетична здатність мисленнєвої активності людини функціювати на обох рівнях – конкретному й абстрактному – модифікована під впливом соціокультурних чинників. Попри однакову схильність до абстракції, бачення окресленої сутності та її предметне проектування з подальшим вербальним утіленням у людей із різною освітою, з неоднаковим рівнем розумового розвитку – відмінне, адже «наші інтелектуальні можливості не лише породжуються культурним контекстом, але й обмежуються ним» [Холодная, с. 49].

Взірцева світська персونا має бути антиподом пересічної людини за критерієм освіченості й ерудованості, а розмаїття абстрактних найменувань, зафіксованих у світському дискурсі, оприявнює здатність вітчизняної публічної когорти різнобічно виявити свої мисленнєві порухи. Як свідчить аналіз джерельної бази, у

розглядуваних розмовах комуніканти тяжіють до оперування безденотативними лексемами різної семантики: *віра, душа, буття, життя, вік, свобода, воля, ідея, істина, думка, уява, мрія, фатум* тощо: *Хіба не можна поєднати боротьбу за Батьківщину і віру?* (Білий Д., «Басарюк ХХ»); *Ще мій сміх молодий і душа ще зелена; Вона самотужки приковує себе до ланцюгів буття, бодай навіть і золотих* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Ти помиляєшся. Як не крути, однак будь-яка держава є інститутом, який обмежує людську свободу* (Гримич М., «Егоїст»); *Завдяки цим дитячим експериментам я можу сконструювати будь-яку ідею у своїй уяві, не торкаючись ні до чого руками* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Нині я сама собі не заздрю. Латина – рокова річ, як древній фатум; Може бути, але ніхто не відмовиться від мрій; Воля була у Гете – він мав мужність жити і впливати на життя* (Врублевська В., «Емансипатка»).

Емоційно-вольову сферу особистості вербалізують субстантиви на позначення психічних і морально-етичних станів як позитивної, так і негативної емоційної окресленості. Безсумнівно, піднесена атмосфера світськості детермінує домінуючу позицію лексем, що транслюють приємні почування, як-от: *радість, утіха, задоволення, тріумф, щастя, насолода, благодать, блаженство, раювання, приємність, втіха* та ін.: *Ах, я такий рад, що бачу пана меценаса, що буду мати те щастя бачити вас частіше – дозволять пан меценас говорити собі «ви»?* (Франко І., «Перехресні стежки»); *Коли вам се зробить приємність, то можу позичити вам сю книжку* (Кобринська Н., «Душа»); *Гаразд, я буду страшенно дорослим. Шановні пані і панове, дозвольте засвідчити безмежну повагу і невимовну радість бути присутнім у вашому вельмишановному товаристві* (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»).

Зважаючи на те, що чітко провести демаркаційну лінію між емоціями позитивного й негативного полюсів важко, у дискурсі омовлене неприємне та гнітюче. В обстежених зразках світської комунікації подибуємо лексеми *сум, скорбота, сумування, сором, розчарування, розпач, розпука, прикрість, відчай, безнадія, приреченість, безпорадність, безпросвіток, деморалізація, ненависть, огида, страждання, мука, тортури, гнів, огида* та ін.: *Я це розумію, але прикрості*

не можу в собі подолати (Савченко В., «Народжений під знаком скорпіона»); *Аж розпука бере, коли подумаєш, в яким глибокім сні остаються ще нині жінки, як мало журяться про свою самотійність!* (Кобилянська О., «Людина»); *А в мене слова «не можу прийняти» викликають обурення, гнів, ненависть і огиду до життя* (Гуменна Д., «Хрещатий яр»).

Чільне місце поміж абстрактних найменувань посідають одиниці, ужиті на позначення мірил часу, ваги, міри, відстані тощо. Наприклад: *Час не стоїть на місці, а нечутно, хвилинка хвилиною збігає* (Іваничук Р., «Бо війна-війною»); *Тоді ми пройшли верст зо дві* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Скільки годин ти витратив на цей шедевр? А, може, і цілу вічність?* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»).

Потяг українських світських людей до складних матерій та сутностей увиразнюють терміни різних наукових парадигм, як-от: історії, філософії, психології, літератури, соціології тощо. У бесіді зафіксовано лексеми *архетип, екзистенція, пасіонарність, еволюція, емансипація, катарсис, націоналізм, шовінізм, експресіонізм* тощо: *На мій скромний погляд, саме тут маємо загалом тактовне проникнення у світ архетипів* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *Гори і сонце – дві речі, котрі нам подаровано для повнокровного втішання короткотривалою екзистенцією* (Андрухович Ю., «Дванадцять обручів»); *Так от, я хотів наголосити на одній з латентних функцій пасіонарності – еволюція від страждання до катарсису...* (Соколян М., «Балада для Кривої Варги»).

Важко сумніватися в тому, що освічена верхівка українського суспільства минулого дисонує за всіма ознаками із салонними дамами й модними денді Росії XVIII–IX ст. і, безперечно, не схожа на різночасну британську та французьку еліту. Припускаємо, що відмежування різнонаціональних елітарних мовних особистостей спричинене головно полярними ментальними, гносеологічними, мовними й мовленнєвими рівнями. Впадає в око специфічне «українське світорозуміння, світовідчуття і світобачення» [Космеда, 2013, с. 140]. Завсідники світських раутів й урочистих прийомів сповідують канонізацію норм етикету та верховенство культурно-етичної єдності. Утім, не зважаючи на це, українська дійсність витворює індивідуальний образ світської людини, наділеної перерахованими якостями, однак такої, чия поведінка,

зокрема й комунікативна, підпорядкована культурно-ідеологічним, економічним, історичним реаліям українського соціуму. На думку вченого Д. Н. Овсянико-Куликовського, яскравість національних рис прямо пропорційна рівню інтелектуальної обдарованості, а отже, «геній завжди з погляду психологічного глибоко національний» [Овсянико-Куликовский, с. 29]. Не можна лишити поза увагою й одвічні характеристики українського інтелігента, продуцента світської бесіди. Із цього приводу дослідниця Г. С. Лозко зауважує: «<...> для аристократа Княжої доби найвищу насолоду дають речі нематеріальні – слава, честь, відвага, гордість», а також вказує на збереження протягом історії цих життєвих орієнтирів українською «національною аристократією» [Лозко, с. 67]. Повсякдення сучасного українця продовжує та розвиває давні традиції. Словесними виразниками прагнення продемонструвати суспільну активність, небайдужість, громадянську позицію, ціннісні пріоритети, інтелект пронизана мовна тканина бесід. За результатами аналізу ілюстративних зразків, вирізняємо лексико-семантичні угруповання абстрактних субстантивів, що виражають:

– **життєві принципи та етичні норми:** *Я за власну **честь** готовий померти* (Домонтович Д., «Невеличка драма»); ***Честь** та **обов'язок** завжди керували ним;* *Я за **рівноправ'я*** (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Він поклонник **ідейності*** (Загребельний П., «Безслідний Лукас»); *Як не крути, однак будь-яка держава є інститутом, який обмежує людську **свободу*** (Кобилянська О., «Людина»); *Дайте йому **волю*** (Гримич М., «Егоїст»); *А що таке, по-твоєму, **оптимізм**?* (Іваничук І., «Бо війна-війною»); *Можете мені вірити, я все кажу **правду*** (Кобилянська О., «Людина»);

– **суспільні процеси, явища й поняття:** *Ну... югославський **конфлікт*** (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *То не забава, а процес, який називається **прогресом** – так визрівають цивілізації, так становиться кожна нація* (Іваничук Р., «Бо війна-війною»); ***Порядок**? А що таке **порядок** у твоєму розумінні?* (Гримич М., «Егоїст»); *Ти знаєш, Ваню, ось я була нещодавно в Італії; і італійське кіно зараз переживає **кризу** <...>* (Легка Г., «Молодий режисер»);

– **моральні якості людини:** Хотів би додати, що Лессінг був тією рідкісною людиною, яка сполучала в собі талант і високу **моральність** (Врублевська В., «Емансипатка»); Терезо, виконай своє призначення з **гідністю** (Хомич І., «Сакрал»); Звичайно, звичайно. Була єдина підстава – **гордість** її земляків за сильну Українку, яка в умовах незалежності – коли б та незалежність була – могла б перевершити своїм генієм княгиню Ольгу (Іванчук І., «Бо війна-війною»); Це не була з його боку будь-яка **чемність** (Домонтович В., «Доктор Серафікус»);

– **емоційні стани, почуття та взаємини:** Але тобі чогось бракує для **щастя**; Згодом виявилось, що залишилося занадто мало **кохання** (Хомич І., «Сакрал»); **Нема любові** без ненависті, як нема білого без чорного! Хочете любові, то мусите ненавидіти. І що більша ваша **любов**, то більша **ненависть** (Винниченко В., «Сонячна машина»); Я зможу досягти **компромісу** і встигну там і там (Хомич І., «Сакрал»); Чудово! Напевно ж, у вашій школі існувала **конкуренція**, інтриги, підлабузництво до начальства, були стукачі <...> (Гримич М., «Егоїст»);

– **естетичні оцінки:** А **краса** – це жінки (Загребельний П., «Юлія»); Усе це стається тому, що у справді красивому завжди є елементи **потворності**, а у негарному завжди є прояви **привабливості**. Але є одна суттєва відмінність: **краса** може бути підробною, а **потворність** завжди правдива (Вдовиченко Г., «Інші пів'яблука»);

– **високий рівень компетенції в різних галузях знань:** Професорів Потебню і Сумцова – також звільнили. Усе в тому ж **сепаратизмі** (Савченко В., «Народжений під знаком скорпіона»); Я навмисне вдався до неї, як до свого роду інтелектуальної **провокації** (Андрухович Ю., «Дванадцять обручів»); **Раціоналізація** – не тільки виробництва, але й цілого життя – це є високе гасло нашої доби (Підмогильний В., «Невеличка драма»); Прошу товариша Кестенбавма стримати свою **експансивність** (Винниченко В., «Сонячна машина»); Все ж таки, людина без любові – це повільна й невпинна **атрофія** (Дністровий А., «Дрозофіла над томом Канта»).

Світоглядна парадигма світських комунікантів досить масштабна й різнолика. Поцінуюючи загальнолюдське, високе, духовне, етичне, естетичне, культурне, вони

засуджують прояви несправедливості, зла, смерть, негативні вади людського характеру, хиби і т. ін. Експлікувальний континуум цього розширюють семантично відмінні абстрактні лексеми, які посутньо увиразнюють вектори світосприйняття світської людини.

4.3. Індикатори емоційності

Емоційність та чуттєвість довершують строкате ментальне полотно української етноспільноти і, без перебільшення, є ключовими характеристиками вітчизняного етосу. Здатність відчувати серцем – одна із засадничих універсалій української ментальності і є, на погляд Д. І. Чижевського, «безумовною рисою психічного укладу українця» [Чижевський, с. 23]. Попри відчутне домінування емоційно-чуттєвого начала, вияв цієї ознаки ментального профілю обмежують розсудкові, соціальні, етикетні, культурні та інші приписи свідомості й поведінки українців. Цілком логічно, що особливої значущості в умовах офіційних, культурних взаємин, зокрема й світських, набуває стриманість у виявах внутрішнього емоційного стану. Водночас живе спілкування унеможлиблює повне самовладання та цілковитий контроль емоційного фону. Релевантним у зв'язку з цим видається аналіз мовних засобів репрезентації емоцій у світській бесіді.

Чільне місце поміж можливих словесних реалізаторів внутрішніх почувань людини та її емоційних станів займають емотиви, «одиниці мови, у семантичній структурі яких є емоційна складова у вигляді семантичної ознаки, семи, конкретизатора значення, завдяки чому ця одиниця адекватно використовується всіма носіями мови для вираження емоційного ставлення чи стану мовця» [Шаховський, с. 24]. Попри розкриття категорійного статусу, змістова природа емотивної лексики достатньо не з'ясована, до кінця не оформлений термінологічний апарат та ще й досі не вдалося покласифікувати загальний континуум емотивів. Таскономійну різноликість зумовлено насамперед полемікою щодо доцільності диференціювати поняття емотивної та емоційної лексики. В основі дискусії – варіативність тлумачення терміна *емотивність*. Увиразнює цю думку український мовознавець В. Д. Шинкарук: «Вузько емотивність співвідносять

із експресивною емотивною лексикою або ототожнюють з конотацією, у широкому – вона розуміється як така, що охоплює усі мовні засоби, які виражають емоції, тобто реалізується одиницями різних рівнів» [Шинкарук, с. 29]. Розуміння емотивності в роботі суголосої концепції дослідниці Л. Г. Бабенко, котра трактує емотивне значення як таке, «у якому певним чином представлені (виражені чи означені) емотивні смисли» [Бабенко, с. 41]. У складі емотивного фонду вчена виділяє такі групи слів: 1) емотиви-номінативи з первинними емотивними смислами (*хвилювання, радість, плач*); 2) емотиви-номінативи з включеними смислами (*переповниться/переповняться* «наповнюватися чимось надміру (певним почуттям, переживанням)»); 3) емотиви-експресиви (*ох!*) [Бабенко, с. 89]. Як бачимо, категорія емотивності представлена в мові по-різному, а «мовець може вибирати будь-який спосіб вираження емотивності: номінацію (назва почуття), дескрипцію (опис внутрішнього стану), експресію (вираження почуття за допомогою одиниць всіх рівнів мови» [Шинкарук, с. 31].

Відомий американський психолог К. І. Ізард вирізняє в емоційній системі людини десять фундаментальних емоцій: радість, здивування, горе, печаль, гнів, обурення, страх, жах, ніяковість, сором [Изард, 1999]. Їх вважають «базовими» і використовують як «основу для більш маргінальних емоцій» [Изард, с. 64]. Опираючись на класифікацію емотивів Л. Г. Бабенко й апелюючи до логічно виструнченої диференціальної шкали емоцій К. Ізарда, зосібна його ідеї розрізняти емоційні стани за знаком «+»/«-» (позитивні та негативні), у праці аналізуємо закономірності лексичної індикації базових емоційних станів світських комунікантів із урахуванням протилежних полюсів.

Дібраний матеріал виявив лексико-семантичне багатство емотивів, а саме: емотиви-номінативи з первинними та включеними емотивними смислами на позначення позитивних і негативних емоцій, а також емотиви-експресиви, що є словесними експлікантами згаданих полярних емоційних станів. З огляду на відчутний у розглядуваному дискурсі фатичний складник, опис індикаторів емоцій буде не викінчений без аналізу фатичних емотивів, які, на наш погляд, присутньо сприяють гармонізації комунікативних взаємин та реалізації магістральної

стратегічної спрямованості досліджуваного жанру – емоційній оцінці, демонстрації симпатії, бажання спілкуватися.

Комунікативно-прагматичний смисл емотивів-номінативів із первинними емотивними смислами на позначення позитивних емоцій полягає у вираженні емоційного піднесення, життєствердній оцінці дійсності, похвалі, висловленні захоплення, демонстрації радості, оптимізму тощо. У проаналізованих зразках світських бесід зафіксовано емотиви згаданої групи. Цілком слушно, що це детерміновано загальним піднесенням емоційним тлом світської розмови. У межах указанного лексико-семантичного угруповання фіксуємо лексеми на позначення радості, захвату, захоплення, схвалення, похвали та ін., як-от: *радість, утіха, задоволення, тріумф, щастя, насолода, благодать, блаженство, раювання* тощо: *Ой! Яке велике щастя, що ви до них не належите* (Врублевська В., «Еманстипатка»); *Моє захоплення вашими творами не має меж* (Неда Неждана., Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»); *О, з великим раюванням!* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»).

Емотиви, марковані знаком «+», репрезентують чуттєві стани мовця, що, на наш погляд, зініційовані здатністю до емоційного рефлексування й емпатією комунікативного партнера. Координація емоційності та домінування позитивних переживань сприяють гармонізації атмосфери спілкування, а за потреби нівелюють можливу конфліктогенність. Найосновніше ж полягає в тому, що насиченість світського дискурсу емотивами зі згаданого лексико-семантичного угруповання – це запорука розвитку спілкування у природній для світської розмови життєствердній тональності.

Натомість відкрита трансляція негативних емоцій суперечить засадничому постулату досліджуваного жанру – позитивній ввічливості, спрямованій на зменшення комунікативної дистанції, на співробітництво й інтеграцію партнерів. Навіть болісні відчуття, обурення, гнів не стають спонукою до прямого вияву негативу, позаяк етикетна конвенція вимагає того, щоб учасники світських бесід усіма силами підтримували гармонію взаємин, збільшували ступінь взаєморозуміння із комунікативним партнером. Стриманість і самовладання у

вираженні небажаних емоцій – одна із стрижневих ознак українського світського спілкування.

Водночас антропологічний фактор унеможливорює абсолютний контроль у себе виявленні, адже людина не здатна сповна керувати емоційною атмосферою, що склалася під час спілкування. Як наслідок, в обстежених зразках світських розмов спорадично зафіксовано емотиви-номінативи з первинними емотивними смислами на позначення негативних емоцій: *печаль, сум, смуток, гнів, обурення, роздратування, розлюченість, ярість, лют, сором, розчарування, прикрість, жах, страх* та ін.: *Так, це велика прикрість; Гнів не зарадить цьому* (Іваничук Р., «Бо війна-війною»); *Який жах!* (Підмогильний В., «Невеличка драма»); *Сором Вам, пане* (Кобилянська О., «Людина»). Їхня актуалізація в досліджуваному жанрі, нехай і текстуально розпорошена, посвідчує відхилення від конвенційних норм світськості. Направду, стратегічне відмежування емоційних опозитів нелогічне, адже їхнє раціональне, виважене поєднання – це закономірні прояви життєвої емоційної гами. Найосновніше ж полягає у спроможності учасників світських бесід гармонійно інтегрувати емоції зі знаком «+» та «-», за потреби використані як засіб реалізації «стратегічних цілей» [Ларина, 2005, с. 154].

На переконання Л. Г. Бабенко, емотиви-номінативи з включеними смислами марковані «додатковою емотивною семантикою, що міститься у сфері конотації та маніфестується емотивними конотатами» [Бабенко, с. 60]. Конотаційно-емотивні смисли відрізняються від денотативно-емотивних змістовим наповненням та функційним призначенням. При цьому змістова обмеженість поєднана з оцінним характером, а сфера їхнього побутування, переважно, – жива комунікація. Такі слова «амбівалентні: вони одночасно означають об'єкт – джерело емоцій (номінативна функція) та виражають емоційно-оцінне ставлення мовця (експресивна функція)» [Там само], тобто на основний компонент нашаровується факультативний. Як слушно зауважує В. М. Телія, «додатковий «відтінок» словесного значення – це інформація, яка додається до значення як результат слововживання у висловленні – слововживання, націленого на вплив на реципієнта збоку мовця» [Телія, 1986, с. 9].

Додаткова оцінна модальність, як компонент конотативного значення, доповнює денотацію та імпліцитно зберігає суб'єктивний статус.

Світський дискурс заряджений позитивною життєствердною енергетикою, а етикетні взаємини налаштовують на приємне невимушене спілкування та проходять під гаслом «гедонізм, насолода». Тяглість емотивних конотацій до полюсу позитивної оцінки не викликає сумніву. Експліцитними словесними сигналами цього в досліджуваному жанрі є емотиви-номінативи з включеними емотивними смислами на позначення позитивних емоцій.

Пестливою, ласкавою, жартівливою, подеколи іронічною конотацією обарвлені лексеми *дитинка, дівчинка, дикунка, рибонька, сонечко, маленька, гарненька, старенький* та ін.: *Дитинко, не хвилюйся, все можливо на цьому вередливому світі; Правда, старенький!; Ти сьогодні, мій старенький, в чудовому настрою; Старенький, я питки хочу, фі, соромся, скупердяго!; Що ти, мій старенький, так сидиш, наче в гостях?; Моя маленька!* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий ведмідь»); *От нещастячко, ну що вам зробити, щоб ви не гнівались на мене?; Гарненький образ* (Неда Неждана, Миколайчик О. «Оноре, а де Бальзак?»).

Наведені приклади ословеснюють позитивні емоційні реакції та враження учасників спілкування. Використання таких слів під час світської розмови сприяє гармонізації комунікативних взаємин, що є особливо значущим в умовах світськості. Так, лексеми *старенький, маленький* наділені пестливою емотивною конотацією, їхній зміст можна представити відповідно: 'мовець / суб'єкт вважає «хорошим» те, як поводить себе X, який він (вона) має вигляд, як спілкується, незважаючи на вік. Останній є його (її) окрасою, рисою, що виділяє з-поміж інших'. Слово *дикунка* не має додаткового конотативного забарвлення, однак у проаналізованій нами бесіді є засобом інтенсифікації захоплення поведінковими якостями людини. Емотивна конотація – ласкава: *Ах, я хотіла б ще раз побачити цю дикунку!; Це любов якоїсь дикунки* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»).

Будь-яка демонстрація негативних емоційних станів суперечить установленим конвенціям світського спілкування. Водночас учасники розглядуваних розмов

нерідко вдаються до таких тактик, як пліткування, іронізування, лестоці, зауваження, а часом і розповідей, які містять характеристику сторонніх осіб, подій, вчинків, помислів іноді іронічну чи навіть саркастичну. Дібраний ілюстративний матеріал посвідчує, що емотиви-номінативи з додатковими смислами, зокрема *старушок*, *страхонуд*, *дівуля*, *парпуля*, *грубас*, *дикунка*, *гульвіс*, *незграба*, *нероба*, *старцюга* тощо, мають знижене маркування. У цьому разі суб'єктивна модальність, об'єктивуючись у конотативному компоненті значення, стає автономною. Приміром, апелюючи до лексеми *старушок*, мовець вкладає в неї приблизно такий зміст: 'мовець / суб'єкт вважає «поганим», потворним зовнішній вигляд певного Х, вік якого значно перевищує вік усіх присутніх та характеризується відповідними проявами у зовнішності'. Емотивне обарвлення – зневажливе: *А той незугарний, подібний до страхонуда, кістлявий старушок, котрий, вимахуючи руками, читає решиті товариства лектуру про акваріумних рибок, – професор природничих наук тутешньої гімназії Маврикій Пулярка* (Андрухович Ю., «Рекреації»). Лексема *дівуля* наділена фамільярною емотивною конотацією, її змістовий склад можна представити так: 'мовець / суб'єкт стверджує невідповідність між зовнішньо-поведінковими особливостями певної Х та її соціально-статусними характеристиками'. Для посилення ефекту мовець заміняє лексему *діва* на фамільярну *дівуля*. Така словесна варіація увиразнює відкрите глузування і насміхання над об'єктом обговорення: *Тамта вельми показна дівуля з гачкуватим носиком і розпусним язичком – моя гімназіяльна колежанка панна Вожена Чортик* (Андрухович Ю., «Рекреації»).

Виходить, що навіть спілкування елітарних кіл не позбавлене слів зі згрубілою, зневажливою, фамільярною, переважно жартівливо-іронічною конотацією. Прикметно, що магістральною прагматичною установкою світських комунікантів за таких умов переважно стає не відкрите знуцання, а доречне шаржування, незла іронія чи висміювання сторонніх осіб, а подекуди й співрозмовників. Спорадична фіксація словесних реалізаторів, небажаних для досліджуваного жанру емоційних станів, не заперечує прийнятту конвенцію

світського дискурсу, водночас ще раз підкреслює особливу емоційність українців й антропоцентричні засади мовленнєвої взаємодії загалом.

З-поміж досліджуваних лексем-емотивів фіксуємо також ті, які, будучи вираженими загальноживаними лексичними одиницями, набувають оцінного значення та додаткового іронічно-саркастичного обарвлення. Лексеми, що в узуальному сприйнятті асоціюються з чимось приємним, позитивним, схвальним, у деяких контекстах набувають зниженого звучання. Приміром, у процесі інтеракції лексема *молодець* експлікує додатковий смисл – висміювання: *Ось хто правдивий тиран! Ха, ха, ха! Ось хто молодець!* (Франко І., «Перехресні стежки»). Проникнення таких слів до дискурсивної площини бесіди мотивоване як розхитуванням засадничих постулатів світського комунікативного етикету, так і зменшенням рівня трафаретності й стереотипності світської бесіди.

Серед зафіксованих в ілюстративних фрагментах емотивів-експресивів є змога виділити ті з них, що вжиті на позначення радості, захвату, захоплення, приємного здивування, зачудування та ін.: *Так, так, так!*; *Ах!*; *Ова!* (Франко І., «Перехресні стежки»); *О, то мені й справді пофортунило* (Винничук Ю., «Мальва Ланда»), *О! У-у-у!* (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»); *О так!* (Іваничук Р., «Бо війна-війною»); *Хоч зараз!, О, так!, А!, Браво, браво!* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *О, ви будете розносити кульки!*; *О, у нас тут чудово!* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ха, ха, ха!*; *О, давно не бачив!*; *Штраф, ах, ах!* (Підмогильний В., «Невеличка драма»).

Їхнє основне функційне призначення – омовлення позитивної оцінки особи, дії, предмета, що стала об'єктом обговорення чи уваги співрозмовників. Проаналізовані зразки бесід посвідчують те, що світські інтерактанти демонструють захват, захоплення, приємне здивування, насолоду тощо. Це зменшує дистанцію між ними, робить розмову душевною, природною, збільшує ступінь взаєморозуміння. Апеляція до емотивів-експресивів увиразнює наявну між учасниками спілкування взаємність поглядів та цілковите порозуміння. Водночас видається, що представити весь спектр емоційної палітри світського дискурсу без урахування вербальних експлікантів імовірних негативних почуттів комунікантів неможливо. Спорадична

актуалізація емотивів-експресивів на позначення неприємного, страшного, того, що викликає обурення, гнів, роздратування чи розпач, детермінована людським фактором й обмежена в інтенсивності вияву культурно-етикетними нормами. Дібраний ілюстративний матеріал виявив лексико-семантичне розмаїття емотивів-експресивів на позначення негативних емоцій, пов'язаних з горем, печаллю, гнівом, обуренням, соромом, страхом тощо: *Ай, ай!* (Франко І., «Перехресні стежки»); *Ох...!* (Легка Г., «Молодий режисер»); *Ох, ясновельможна пані* (Лис В., «Маска»); *Ох-ох!* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); *Ах, Марто, я можу багато сказати!*; *Але що поробиш!* (Підмогольний В., «Невеличка драма»); *Яке там!* (Неда Неждана, Миколайчук О. «Оноре, а де Бальзак?»); *Якого біса!* (Андрухович Ю., «Рекреації»); *М-да-а...; Ого!; Вот ми і дожились!* (Іванічук Р., «Бо війна-війною»); *Он я-як? Ах, ти ж! Ну, чекай!* (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»). Слід зазначити, що значення вигуків-омонімів (*О! Ого! Ах!* та ін.) виявлялося на основі контекстів. Очевидно, що апеляція до фактів культурного, світського буття України, його жанрова рецепція увиразнена відповідним емотивно-оцінним обарвленням – негативним, іронічним, легковажним тощо. На наш погляд, без текстуально розпорошених виявів словесних репрезентантів негативних почуттів мовців емоційна палітра світського дискурсу була б не викінченою. Попри фіксоване багатство емотивів, домінантною ознакою світської комунікації залишається життєствердна жанрова тональність і прагматична настанова на безконфліктне гармонійне спілкування. Ці риси корелюють із засадничими постулатами ментального коду українців – неконфліктних, виважених, стриманих у вчинках і словах, довершують прояви сучасного національного світського формату.

Характерною рисою емотивів-експресивів є «дифузність, тобто співіснування в їх межах кількох емотивних смислів» [Бабенко, с. 70]. Висловлені міркування збігаються і з поглядом Н. Ю. Шведової, яка пропонує диференціювати за семантикою «вигуки, що обслуговують сферу емоцій, на однозначні та неоднозначні (дифузні)» [Шведова, с. 92]. За таких умов логічно, що емотиви-експресиви можуть бути витлумачені по-різному (залежно від їхнього лінгвального оточення).

Аргументованим і переконливим у зв'язку з цим бачиться залучення до аналізу макроконтексту. Приміром, масштабне контекстуальне тло дає змогу експлікувати різне змістове наповнення інтер'єктива *О!*, ужитого комунікантами в наведених для прикладу жанрових зразках. У першому діалозі вигук виражає здивування та захоплення, у другому – пошану:

1) – Я гренландка Йоганна. Вчителька ескімоської й англійської мов, а теж – мислитель. Ну і поетка...

– Ви зовсім як Саламіна!

– О, ви чули про Ракуела Кента! Ми шануємо цього американського маляра <...>. Тож будемо знайомі (Іваничук Р., «Бо війна-війною»);

2) – А, дуже мені приємно, дуже приємно, – мовив він, сильно стискаючи адвокатову руку, коли бурмістр представив їх одного одному. – Я мав уже те щастя пізнати пана меценаса.

– Дарують пан маршалок, але якось... – з деяким заклопотанням відповів .

– О так, маєте рацію, – мовив з виразом великої сердечності пан маршалок, – ми не бачилися, але я мав ту приємність відчутти вас на своїй шкурі.

– Ах, то пан маршалок – властитель Буркотина? А, розумію. Що ж, дуже мені прикро, що перший мій крок у сьому повіті довів мене до конфлікту з паном маршалком...

– О, не маєте чого звинятися, прошу дуже! – незвичайно добродушно мовив маршалок. – Адвокат і лікар не вибирає собі клієнтів, але йде там, де його кличуть, і показує, що вміє. А я щасливий, що, хоч на власну шкоду, пізнав такого знаменитого адвоката. О, будьте певні, я далекий від того, щоб мати вам за зле ваше пледоає, хоч ви там і підмалювали мене трошки... теє... теє... Ну, та що там! Дасть Бог, при іншій нагоді інакше буде. Одно тільки можу сказати: ваші клієнти не варті були вашої оборони (Франко І., «Перехресні стежки»).

Вирізнені й проаналізовані емотиви є засобом маніфестації раптових, неконтрольованих емоційних вибухів – реакцій на зовнішні вербальні чи невербальні стимули. Сповна контролювати такі прояви складно, бо навіть чітко продумана, виважена бесіда містить експресивні елементи, зосібна й ті, що є

виразниками негативу. Розглянемо для прикладу фрагмент світської бесіди між представниками творчої еліти, які зібралися в артистичному кабаре. Одна з учасниць розмови відкрито критикує осіб, які із певних причин відсутні. Емотиви *ах* та *фі* експлікують неприховане презирство, зневагу, але сприймаються присутніми як норма, адже в контексті наведеної до прикладу комунікативної ситуації вони звучать із присмаком іронії, дружнього сарказму й посутньо не суперечать законам світськості.

– *Сьогодні наша братська обитель буде пустувати. Наші орли полетіли на бал «незалежних новаторів».*

– *Ах, бал «незалежних новаторів», це – виставка неестетичної естетики й огидної краси? Фі, я їм руки не подам (Гарсону). Мені на той столик (хитає на стіл Корнія) blanche. Янсоне, я думаю, ви не будете нудитись в суспільстві шановних колег моїх? Tresbien! Я маю дещо сказати нашому Білому Медведю (Винниченко В., «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»).*

Важливо, що такий вияв емоцій доречний лише за умови близьких стосунків між комунікантами. Ще М. М. Бахтін у своїх працях вказував на можливість фатичних розмов між добре знайомими людьми [Бахтин, 1996, с. 22]. Вільне вживання емотивів-експресивів зі знаком «—» для характеристики не лише «третіх» осіб, а й одне одного учасники світських бесід не тлумачать проявом невічливості, неповаги чи зневаги. Натомість таке їхнє потракування ймовірно, коли ступінь знайомства комунікантів тяжіє до полюсу «неблизьких стосунків» із опозиції «близькі – неблизькі» [Винокур, 1993 а, с. 139]. Розглянемо схожий приклад розмови, яка відбувається між гостями на вечорі. Оцінний емотив *фу*, висловлений однією із присутніх дам, виражає осуд та зневагу, однак не сприймається вороже, адже не табуований у середовищі добрих знайомих. Цим самим фактом детерміновано апеляцію до характеристики, вираженої емотивом із додатковою емотивною конотацією *сухарі*.

– *Штраф! – крикнула дівчина. – І штраф підвищується до п'ятдесяти копійок.*

– Я бачу, що розмова мені дорого коштуватиме, – сказав Славенко, даючи гроші.

– За ваші спроби над білками, – провадив Дмитро, – я читав децю в пресі. Звичайно, на білках я не тямлюся, і мене цікавлять тільки практичні наслідки...

– Штраф! – заревів кооператор. – Марто, беріть з них по три карбованці.

– Ні, це справді щось неможливе, – мовила дівчина. – На посаді практика й раціоналізація, вдома про практику й раціоналізацію ... **фу**, аж язик заплутався! Неможлива річ! Сухарі якісь ... (Підмогильний В., «Невеличка драма»).

Прикметно, що подібно до фатичних, світські бесіди можуть нагадувати розмови, обрамлені загальною установкою: ‘спасибі за інтерес до мене, я також зацікавлена вами, але я ніколи не обговорюватиму з вами особистого та не чекаю від вас цього’. Такий ракурс дає можливість розглядати серед решти емотивів фатичні, які, услід за Т. В. Лариною, в роботі подані як «комунікативні одиниці, що містять оцінку та орієнтованість на адресата з метою позитивного емоційного впливу на нього» [Ларина, 2005, с. 169]. Чітко окреслена стратегічна спрямованість: емоційна оцінка спрямована на те, щоб продемонструвати симпатію, позитивну налаштованість на співрозмовника, зробити йому «комунікативний подарунок» [Солдатова, с. 6] – відрізняє фатичні емотиви від емотивів загалом.

Удаючись до розглядуваного типу емотивів, учасники світських розмов маніфестують власне бажання справити позитивне враження на комунікативного партнера, деінде маскують власний емоційний фон. Відбувається процес обмеження можливих проявів емоцій жорсткими культурно-етикетними рамками світської комунікації. Емотивний складник, виважений, продуманий, спланований, превалює. Його ілокутивна домінанта – це інтенція адресата: ‘завбачливо збільшити вияв уваги, зацікавлення, симпатії до співрозмовника’. За цим прослідковується чітко окреслена комунікативна установка: будь ввічливим, демонструй дружелюбність, водночас не замикайся на собі, нівелюй власні почуття (особливо негативні), уникай небажаних психофізіологічних реакцій. Усе це репрезентують елементи емотивної комунікації, здебільшого суперлативні

емоційно-оцінні лексеми *дуже гарно, прекрасно, пречудово, відмінно, небувало, чудово, чудесно, благодатно, незрівнянно, блискуче, ідеально, геніально, неймовірно, феноменально* тощо. У світських бесідах лексеми-суперлативи ужито для гіперболізованої характеристики актуальних для співрозмовників думок, міркувань, переконань, ідей, вчинків, слів, жестів, подій, зовнішності тощо: **Чудово**, зараз питимемо чай! (Підмогильний В., «Невеличка драма»); **Феноменально!** (Домонтович В., «Доктор Серафікус»); **Геніально**. *Краще не скажеш* (Чорногуз О., «Аристократ із Вапнярки»); **Прекрасно!** (Андрухович Ю., «Рекреації»); **Дуже цікаво**, я ніколи не був у Польщі (Білий Д., «Басарюк ХХ»); **Це прекрасно**, Ніно Андріївно, і все ж я сподіваюсь, що керівництво театру не сліпе (Гужва В., «Привид Шекспіра»).

Нерідко у світських колах надають перевагу лексемам зі значенням «справляти сильне враження, надзвичайно дивувати» [СУМ, т. VII, с. 1113]: *зачарований, приємно здивований, радий, приголомшений, вражений, зацікавлений, шокований, збентежений, засліплений, осліплений, зачудований, вдоволений, задоволений* та ін. Аксіологічно насажені лексеми сповна актуалізуються у світському дискурсі: **Я вражений** вашою красою! (Гримич М., «Егоїст»); *Ах, я такий радий*, що бачу пана меценаса, що буду мати те щастя бачити вас частіше – *дозволять пан меценас говорити собі «ви»?* (Франко І., «Перехресні стежки»); *Мила пані, я вражений* вашою безстрашністю, але боюсь, з того потоку на вас не впаде ні краплини (Коломійчук Б., «Ігри вельмож»); **Я збентежений**, але й *приємно вражений* (Роздобудько І., «Амулет Паскаля»); **Я зачарований!**; **Я цілком з неї вдоволений** (Підмогильний В., «Невеличка драма»).

Свідома апеляція до лексем, у яких інформативний складник апріорно поступається фатичному, каузована засадничими законами світської комунікації: ‘продемонструй зацікавлення тим, про що говорить співрозмовник, зроби це у формі, максимально приємній для нього’. Удаючись до таких сміливих перебільшень, світські комуніканти силуються вплинути на комунікативного партнера: сподобатися, увійти в довіру, а подеколи реалізувати приховані інтенції. Приміром: **Я вражений** вашою красою! *Поруч із вами тьмяніє навіть*

найпрекрасніша музика!; Божественно, просто божественно! Ви незрівнянна, Джульєтто! Ви незрівнянна (Герасимчук В., «Кохані Бетховена і коханки Паганіні»). Водночас надмірна гіперболізація може насторожити комунікативного партнера, навіть тлумачитися ним як неповага або лестощі. Приміром, з-поміж зразків світських бесід впадає в око розмова між господарем дому та його гостем. Через використання емоційно-оцінних одиниць запрошений на гостини засвідчує власну повагу до хазяїна, дає позитивну, однак дещо перебільшену характеристику місцевості. Це зближує українську бесіду з англійською *small talk*, якій властива «наявність суперлативних лексем навіть для характеристики досить буденних речей» [Голуб, с. 35]. Усвідомлена гіперболізація позначена елементом нещирості, що, цілком імовірно, в українському мовному середовищі може сприйматися з недовірою, насторожено.

– *Незважаючи на пророцтва, ви, певно, втомилися з дороги?*

– *Я – ні, але дорога від мене.*

– *Як вам Верхівн ?*

– *О, це справжній Лувр! Скільки разів марив нею, але реальність величніша. Я зачарований!* (Неда Неждана, Миколайчук О., «Оноре, а де Бальзак?»).

Аналіз зразків світського дискурсу посвідчує те, що вітчизняні світські завсідники подеколи не стороняться емоційного реагування, а кулуарні, богемні, етикетні бесіди рясніють словесними експлікантами понадмірної емоційності представників вітчизняного світського сегмента. Це, безсумнівно, корелює із загальною тенденцією українців до чуттєвості, яка почасти набуває гіперболізованих форм вияву. Демонстрація строкатої емоційної гами увиразнює амбівалентність розглядуваного жанру: чітка культурно-етикетна регламентація і закономірна мовленнєва стереотипізація поєднана з можливістю відходу від задекларованих поведінкових і вербальних стандартів спілкування світської публіки.

Висновки до четвертого розділу

1. Виформувані поведінкові взірці комунікативних ситуацій знаходять свій вияв і на мовному рівні. Розважливість, вихованість, гречність, усвідомлена стриманість у себевиявленні й досконале знання етикету – основа стереотипу поведінки світського мовця. Лінгвальними індикаторами поведінкових стандартів світської бесіди в праці названо маркери толерантності, ціннісних пріоритетів, світоглядних орієнтирів та емоційності. Спонукою до такого добору стали іманентні риси української ментальності, а також специфіка вітчизняного національного мовленнєвого етностилю, в основі якого – чуттєвість, відкритість і готовність до словесних взаємин, позитивне, доброзичливе ставлення до комунікативного партнера, уміння грати необхідну під час спілкування роль.

2. Результатом комунікативного співавторства учасників світських бесід стає культурно й етикетно каузований дискурс. Бути публічним – до певної міри бути толерантним, виявляти загальну вихованість і лінгвальну культуру, спиратися на досвід спілкування, демонструвати цінності, особливості мислення, специфіку емоціонального й ментального стандартів поведінки вітчизняного вищого світу. Ці характеристики світської людини є стрижневими й маркують комунікативну діяльність в умовах світськості. Спостереження показують, що на словесному рівні толерантність представлено: 1) засобами евфемізації (словами-означеннями із дифузною семантикою (*якийсь, один, деякий, певний, відомий, визначений, відповідний, належний*); маловживаними словами іншомовного походження (*коїтус, пістет, монікагейт, екзерсис, факірство*); вказівними, означальними та неозначеними займенниками (*цей, той, такий, децю, дехто, хтось, такий, дечого*); словами на позначення неповноти прояву дії чи ознаки (*недочувати, недослухати, недобачати, недогледіти, недочитати, недописати, недоробити, недопрацювати; немолодий, нехороший, недобрий*)); 2) засобами зниження категоричності висловленого (дієсловами на вираження суб'єктивних ментальних чи психологічних станів (*боюся, вірю, думаю, мислю, гадаю, міркую, сподіваюся, припускаю, допускаю, передбачаю, здогадуюся, підозрюю*), прислівниковими та партикулятивними деінтенсифікаторами (*майже, трохи, десь, не зовсім, частково,*

найменш, ледве, досить); словами модальної природи зі значенням імовірності (*можливо, мабуть, може, здається, очевидно, очевидножки, вірогідно, певно, напевно, либонь*)).

3. Актуалізація в дискурсі абстрактних номінацій – незмінний маркер освіченості, ерудованості, розвинутого кругозору, а також спосіб словесної маніфестації засадничих ціннісних пріоритетів і світоглядних орієнтирів мовців. Комунікативне надзавдання публічної людини – справити враження прекрасного співрозмовника, який підтримує і розвиває варіативну за темарієм бесіду, у разі потреби нівелює конфлікт, а головне – транслює гедонізм і задає тон у спілкуванні. Дослідження посвідчують одвічний потяг світських мовців до узагальнень та аналізу подій із позиції абстрактних категорій. Учасники світських бесід не уникають слів, що звучать урочисто й піднесено, а вкладають у них глибокий прагматичний потенціал: маніфестувати інтелектуальні потенції і засадничі аксіологічні парадигми.

У праці вирізнено низку лексико-семантичних угруповань абстрактних субстантивів, які виражають: 1) життєві принципи та етичні норми (*честь, правда, ідейність, рівність, воля*); 2) суспільні процеси, явища й поняття (*прогрес, поступ, розвій, криза, порядок, компроміс*); 3) моральні якості людини (*моральність, духовність, гідність, чемність, вихованість*); 4) емоційні стани, почуття та взаємини (*щастя, радість, задоволення, кохання, любов, дружба*); 5) естетичні оцінки (*краса, привабливість, принадність, чарівність*); 6) високий рівень компетенції в різних галузях знань (*раціоналізація, емансипація, пасіонарність, експансивність*).

4. Емотиви не несуть у собі основного смислового конденсату висловлення, однак виконують важливу функцію соціально-ситуативних маркерів. Уживання емотивної лексики у світському дискурсі каузоване кривим для українців емоційним, душевним началом, яке й специфікує психотип вітчизняного національного характеру. Чуттєве ставлення до довколишнього світу притаманне й світському мовцеві. Це не суперечить стрижневій комунікативно-прагматичній цілі учасників світських розмов – намаганню будь-що бути ввічливим, демонструвати зацікавлення, дружелюбність, шанобливість, нівелюючи власні

почуття (особливо негативні) й уникаючи ймовірних, але небажаних психофізіологічних реакцій. Загальну чуттєву тональність контексту, породжуваного світською бесідою, творять емотиви-номінативи з первинними смислами, що транслюють позитивні емоції (*радість, утіха, задоволення, триумф, щастя, насолода, благодать, блаженство, раювання*), емотиви-номінативи з первинними смислами негативних емоцій (*печаль, сум, смуток, гнів, обурення, роздратування, розлюченість, ярість, лют, сором, розчарування, прикрість, жах, страх*), емотиви-номінативи з включеними смислами, що транслюють позитивні емоції (*дитинка, дівчинка, дикунка, рибонька, сонечко, маленька, гарненька, старенький*), емотиви-номінативи з включеними смислами негативних емоцій (*старушок, страхопуд, дівуля, парпуля, грубас, дикунка, гульвіс, незграба, нероба, старцюга*). Розширюють спектр указаних словесних реалізаторів почуттів мовців емотиви-експресиви (*Хоч зараз!, О, так!, А!, Браво, браво! Ай, ай!, Яке там!, Ой!, Ух! Ах!*) й фатичні емотиви, представлені в ілюстративних зразках суперлативними емоційно-оцінними лексемами (*дуже гарно, прекрасно, пречудово, відмінно, небувало, чудово, чудесно, благодатно, незрівнянно*); лексемами на позначення емоційного стану (*зачарований, приємно здивований, радий, приголомшений, вражений, зацікавлений, шокований, зачудований*). Омовлення негативних почувань не сприймається мовленнєвою девіацією, а видається способом цілісної маніфестації загальної строкатої емоційної гами людини.

ВИСНОВКИ

1. Спрямування філологічних студій на когнітивно-дискурсивні характеристики спілкування, зокрема вербально-знакове вираження соціальних, психологічних і культурних взаємозв'язків, сприяє активному розвитку генології. Мовленнєві жанри досліджуються у зв'язку із ситуаціями спілкування, інтенціями як окремого мовця, так і його адресата – представниками різних соціальних груп. Варіації в жанровому континуумі корелюють з позамовними впливами, передовсім знаковими суспільно-політичними, культурними й науково-технічними зрушеннями. Активізація в загальному дискурсивному фонді *світської бесіди* – закономірний наслідок суспільних змін, невід'ємним складником яких є стрімка, деінде показна, елітаризація певних соціальних верств.

У дисертації світську бесіду подано як етикетну, культурно й ситуативно детерміновану комунікацію, спрямовану на встановлення й розвиток вербального контакту за певного включення змістовно-фактуальної інформації. Поведінковий кодекс світського дискурсу становлять: значний рівень стандартизації, жорстка тематична селекція, дотримання етичних норм соціальної взаємодії, елемент змагання, концертна основа, полілогічність і публічність взаємин.

2. Світська бесіда – це складний, риторичний, конвенційний жанр м'якої формалізації. Попри єдність думок учених-лінгвістів щодо таксонімічних його обрисів, на сьогодні дискусійним є питання параметризації з погляду *фатики* – *інформатики*. У праці висловлено міркування про інформативно-фатичний синкретизм цього різновиду культурно-етикетної розмови, і, зважаючи на баланс фатики й інформатики, релевантною видається думка про локацію жанру світської бесіди між згаданими протилежними комунікативними задумами. Неможливість чітко розмежувати *фатичні* й *інформативні* блоки бесіди, не порушуючи їхню гармонію, та виміряти рівень інформаційного складника у світській розмові загалом – вагомі аргументи на користь ідеї інтерпретувати етикетну бесіду як перехідне явище, яке, безсумнівно, посідає чільне місце у змодельованому мовленнєво-жанровому просторі української лінгвокультури.

3. Для світської бесіди релевантною є інтеграція первинної комунікативно-прагматичної мети – ініціації вербального контакту і його розвитку – з низкою вторинних інтенцій, зокрема встановленням гармонійних стосунків між учасниками спілкування; гедонізмом; потребою публічного висловлення думок, самоствердженням; демонстрацією інтелектуальних, творчих, мовленнєвих якостей, піаром. Провести демаркаційну лінію між засадничими комунікативними цілями надзвичайно складно. Це мотивує їхню трансформацію у багатовекторний інтенційний комплекс.

З'ясовано, що учасники розмов – освічені, виховані, культурні люди, що вправно демонструють зазначені якості відповідно до комунікативної ситуації і ролі, – належать до соціально-елітарних суспільних верств або випадково потрапили в незвичну для себе позицію світського інтерактанта.

Спостереження показали, що мовці спрямовують вектори розвитку комунікативної ситуації на злагоджене, гармонійне спілкування в колі гречних, культурних, інтелігентних, толерантних людей, де є потреба дотримання конвенційних етикетних норм у поведінці, зокрема й вербальній, а також вправність попереджати можливі конфлікти.

Варіативність і нейтральний характер обговорюваного, табування суперечливих тем, жорстка соціально-етикетна регламентація тематичного репертуару доповнюють архітектоніку й виформовують подійний зміст розглядуваного політонального жанру, емоційні обертони якого перемежовані між собою. Іманентними для світської комунікації є фатична, інформативна, радісна, гумористична, ігрова, іронічна, фасцинативна, урочиста тональності. Розширюють це коло офіційна, статусна, дружня, серйозна тональності. Загальне афективне тло бесіди нейтральне, неагресивне, у якому фатика органічно поєднується з інформатикою.

4. Зростання значущості елітарного, заможного життя на зламі ХХ – ХХІ ст. і формування нової соціальної ієрархії цінностей зумовлюють зміни в мовному тезаурусі. Ідеться про актуалізацію в дискурсі номінацій із ключовою лексемою *світський* та експансію слова *гламурний*. Аналіз засвідчує функційну активність

обох лексем, а також увиразнює їхню семантичну відмінність. Результати проведеного дослідження показують, що для *світського* характерні контексти, пов'язані з публічним життям вітчизняного істеблішменту, натомість для *гламурного* – зв'язок із неординарною, яскравою, харизматичною особистістю, а також номени зовнішньої атрибутики пафосного, блискотливого життя. Відмінність денотативних значень цих лексем у ментальному лексиконі українців potwierджують результати проведеного вільного асоціативного експерименту. Слова *життя*, *вечірка*, *багатий* є центром асоціанту *світський*, а *модний*, *одяг*, *стильний* – осердям слова-стимулу *гламурний*. Лексема *світський* стійка до значенневих модифікацій, водночас *гламурний* схильна до семантичних зрушень.

5. Результати спостереження засвідчили, що ключовими номінаціями світського мовця кін. XIX – поч. XXI ст. є лексеми *еліта*, *інтелігент*, *інтелектуал*, *богема*, *бомонд*. Поширюють перелік спорадично вжиті слова на позначення актуальних для конкретного часу категорій світської соціальної практики, як-от: *аристократ*, *дворянин*, *граф*, *князь*, *світ*, *селебретіс*, *істеблішмент*, *олігарх*, *бізнесмен*, *мажор*, *зірка*, *кінозірка*, *шоумен* та ін. Вони формують лінгвальний образ світського комуніканта, спрямованого на розумове й культурне зростання, самоосвіту, розвиток творчих потенцій, спадкоємність цінностей на будь-якому синхронному зрізі.

Виділення акцентів в аксіологічній парадигмі учасника вітчизняної світської бесіди, урахування таких національних етноментальних рис, як побожність, любов до Батьківщини, тонке відчуття краси, емоційність і пильна увага до найтісніших зв'язків українця з довколишнім світом, посприяли створенню мовленнєвого портрета світського комуніканта кін. XIX – XX – поч. XXI ст. Константними дискурсивними характеристиками продуцента й популяризатора вітчизняної культурно-етикетної моделі спілкування є *знання*, *розумова праця* й *творчість*, натомість рисами, актуалізованими під впливом тісної взаємодії світського дискурсу з позалінгвальними чинниками, постають *патріотизм*, *релігійність*, *культура*, *наука*, *гламурність*.

Аналіз засвідчує перманентність стрижневої мети світського спілкування – ініціація і позитивний розвиток вербального контакту – й фіксує зрушення в часо-просторовій осі комунікації. Проведене дослідження дало змогу зафіксувати мовні рефлексії функційно-активних осередків зібрання національно-свідомих, освічених представників різних верств населення кін. ХІХ ст., ХХ та ХХІ ст. відповідно: *садиба, маєток, кав'ярня, ресторація (ресторан), театр, кабаре; професорська дача, народний дім, будинок літераторів, художників, кінематографістів, учених, будинок творчості, філармонія, санаторій, клуб, читальня, квартирник; ресторан (ресторація), кав'ярня, кафе, клуб, бар, казино, театр, музей, галерея, кінотеатр, салон* та ін. Виявлена парадигма засвідчує і спадкоємність традицій, і реакцію дискурсу на позалінгвальні зміни.

6. Поведінкові стандарти, зокрема толерантність, ціннісні пріоритети, світоглядні орієнтири та особливості емоційності, знаходять своє вираження в знакових елементах світської бесіди – мовних індикаторах.

Інструментарієм репрезентації толерантності слугують засоби евфемізації (слова-означення із дифузною семантикою; маловживані слова іншомовного походження; вказівні, означальні та неозначені займенники; слова на позначення неповноти вияву дії чи ознаки) і зниження категоричності висловленого (дієслова на вираження суб'єктивних ментальних чи психологічних станів, слова модальної природи зі значенням імовірності, прислівникові та партикулятивні деінтенсифікатори).

Уживання абстрактних номінацій зумовлене прагненням мовців продемонструвати інтелектуальний потенціал й аксіологічні пріоритети. Лексико-семантичну парадигму абстрактних субстантивів формують угруповання на позначення життєвих принципів та етичних норм; суспільних процесів, явищ і понять; моральних якостей людини; емоційних станів, почуттів та взаємин; естетичних оцінок; високого рівня компетенції в різних галузях знань.

Емотивну лексику, появу якої в мовленні зумовлено чуттєвою домінантою вітчизняного психотипу, диференційовано на: емотиви-номінативи з первинними смислами, що виражають позитивні емоції; емотиви-номінативи з первинними

сміслами негативних емоцій; емотиви-номінативи з включеними сміслами позитивних емоцій; емотиви-номінативи з включеними сміслами негативних емоцій. Співрозмовники, завдячуючи своїй душевності, розширюють спектр вираження почуттів емотивами-експресивами, фатичними емотивами, емоційно-оцінними лексемами, часто суперлативними. Зафіксовані експліканти негативних почуттів, які іноді важко відмежувати від позитивних, увиразнюють цілісність емоційної палітри й суттєво не змінюють загального життєствердного афективного тла світської бесіди.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх можливих аспектів вивчення світського дискурсу на українськомовному матеріалі. У перспективі бачиться вирізнення, комплексний опис і стратифікація континууму мовних індикаторів інтенцій світських комунікантів, зокрема потяг до гламуризації. З позиції лінгвоперсонології істотного значення набуває різноаспектне портретування світського завсідника, передовсім скрупульозне студіювання його вокабуляру, мовленнєво-поведінкових стратегій і тактик. Цікавим і науково актуальним видається з'ясування гендерних відмінностей світських мовців та аналіз мовної особистості світського комуніканта в зіставному аспекті. Залучення до розгляду широкого позалінгвального тла зумовлює потребу компаративних досліджень в етнокультурному вимірі та мотивує подальше студіювання світського дискурсу крізь призму кроскультурного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акулова Е. В. Жанры немецкого повседневного общения / Е. В. Акулова. – Саратов: Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского, 2011. – 99 с.
2. Анисимова Т. В. О принципах классификации риторических жанров / Т. В. Анисимова // Речевое общение (Теоретические и прикладные аспекты речевого общения) : спец. вестник / Краснояр. гос. ун-т. – Красноярск, 2000. – Вып. 2 (10). – С. 43–48.
3. Анисимова Т. В. Принципы разграничения риторических жанров / Т. В. Анисимова // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер.: Языкознание : сб. науч. тр. – Волгоград, 2005. – Вып. 4. – С. 54–57.
4. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / Р. Арон. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 606 с.
5. Арутюнова Н. Д. Жанры общения / Н. Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке. Коммуникация, модальность, дейксис. – М.: Наука, 1992. – С. 45–60.
6. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Сер.: Лит. и языка : сб. науч. тр. – 1981. – Вып. 4. – С. 356–367.
7. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 895 с.
8. Ашин Г. К. Курс истории элитологии / Г. К. Ашин. – М.: МГИМО, 2003. – 302 с.
9. Бабенко Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке / Л. Г. Бабенко. – Свердловск: Изд-во Уральск. ун-та, 1989. – 184 с.
10. Багдасарян Т. О. Тональность как компонент модели речевого жанра (на материале речевого жанра «угроза») / Т. О. Багдасарян // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2002. – Вып. 3. – С. 240–245.
11. Баландіна Н. Ф. *Береза і калина* в мовній свідомості / Н. Ф. Баландіна // Мовознавство. – 2011. – № 5. – С. 50–59.

12. Баландіна Н. Ф. Образ журналіста в мовній свідомості школярів / Н. Ф. Баландіна // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. праць. – Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 6–11.

13. Баландіна Н. Ф. Штрихи до лінгвоперсонології академіка В. М. Русанівського : (до 80-річчя від дня народження) / Н. Ф. Баландіна // Філологічні науки : зб. наук. праць / Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 1 (7). – С. 121–130.

14. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / О. Л. Балацька ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2013. – 20 с.

15. Баран О. Українська сільська інтелігенція Галичини (кінець XIX ст. – 1939 р.) : спроби ідентифікації / О. Баран // Галичина. – 2005. – № 11. – С. 307–313.

16. Баранов А. Г. Когниотипичность текста (к проблеме уровней абстракции текстовой деятельности) / А. Г. Баранов // Жанры речи : сб. науч. тр.– Саратов: Колледж, 1997. – Вип. 1. – С. 4–12.

17. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Собрание сочинений : в 7 т. – М.: Русские словари, 1997. – Т. 5. – С. 159–206.

18. Бацевич Ф. С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності / Ф. С. Бацевич // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – № 5. – С. 108–119.

19. *Бацевич 2005 а*: Бацевич Ф. С. Лінгвістична генетика: проблеми і перспективи : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів: ПІАС, 2005. – 264 с.

20. *Бацевич 2005 б*: Бацевич Ф. С. Речевой жанр и коммуникативный смысл / Ф. С. Бацевич // Жанры речи : сб. науч. статей. – Саратов: Колледж, 2005. – Вип. 4. – С. 112–122.

21. Бацевич Ф. С. Смысл: суть і сфери вияву в мові / Ф. С. Бацевич // Вісник Львівського ун-ту. Сер.: Філолог. : зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 34. – С. 346–353.

22. Бацевич Ф. С. Художній текст VS ченнелінг-текст: виявлення мовленнєво-жанрової специфіки / Ф. С. Бацевич // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2009. – Вип. 27. – С. 103–111.

23. Баш Л. М. Современный словарь иностранных слов / Л. М. Баш, А. В. Боброва [и др.]. – М.: Цитадель, 2000. – 478 с.

24. Безугла Р. І. Гламур : етимологія терміна та специфіка його використання / Р. І. Безугла // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць / М-во культури України, Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум, 2011. – Вип. 27. – С. 17–23.

25. Безугла Р. І. Концепт «гламур» у науковому та публіцистичному дискурсах / Р. І. Безугла // Культура і сучасність : альманах / М-во культури України, Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум, 2011. – № 2. – С. 81–87.

26. Белебеха І. Роль української інтелігенції у державотворенні [Електронний ресурс]/ І. Белебеха. – Харків, 2010. – Режим доступу: <https://www.yandex.ua/search/?text.> – Дата звернення: 25.04.2016. – Назва з екрана.

27. Белоус А. С. Эволюция жанра светской беседы small talk : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Теория языка» / А. С. Белоус ; Нижегород. гос. лингвист. ун-т им. Н. А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2010. – 193 с.

28. Бердяев Н. А. Философская истина и интеллигентская правда / Н. А. Бердяев // Вехи : сб. статей о русской интеллигенции. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1991. – С. 6–25.

29. Бичко А. К. Феномен української інтелігенції (Спроба екзистенціального аналізу) / А. К. Бичко, І. В. Бичко. – Дрогобич: Коло, 1997. – 115 с.

30. Богдан С. К. Мовна поведінка українських тележурналістів: агресія чи толерантність / С. К. Богдан // Наукові записки. Філологічні науки : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – К.: Академія, 2004. – № 34. – С. 31–38.

31. Бондаренко Л. И. Коммуникация между адресантом – адресатом в жанре «Совет» : намерение и восприятие / Л. И. Бондаренко // Наукові записки

Луганського національного університету. Сер.: Філологічні науки : зб. наук. пр. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – Вип. 7. – С. 45–53.

32. Бондаренко Л. И. Функционально-прагматическая специфика медиа-жанра «Совет» / Л. И. Бондаренко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна : зб. наук. праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 44. – С. 46–49.

33. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог : зоны толерантного и нетолерантного общения / И. Н. Борисова // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная монография ; под. ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – Екатеринбург, 2003. – 88 с.

34. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. Ефрон. – СПб.: Типография АО «Брокгауз – Ефрон», 1911. – 984 с.

35. *БТСК, 2001*: Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка / С. А. Кузнецов. – СПб.: Юринт, 2001. – 1535 с.

36. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка / Л. А. Булаховский. – К.: Рад. школа, 1952. – 448 с.

37. Васюкова Н. В. Лінгвокультурологічні та лінгвопрагматичні риси інтернет-реклами військової сфери (на матеріалі англійської, російської, української, французької мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Н. В. Васюкова ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Ін-т філології Київського нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2014. – 18 с.

38. Вахрушев А. А. Вербальная агрессия и языковая толерантность в межкультурном деловом общении / А. А. Вахрушев // Вестник Челябинского государственного университета. Сер.: Филология. Искусствоведение : сб. науч. тр. – 2010. – Вып. 40. – С. 53–58.

39. Вахрушев А. А. Сопоставительный анализ средств языковой актуализации языковой агрессии и языковой толерантности / А. А. Вахрушев, Н. М. Нестерова // Вестник Челябинского государственного университета. Сер.: Филология. Искусствоведение : сб. науч. тр. – 2011. – Вып. 61. – С. 20–25.

40. Вежбіцкая А. Речевые жанры / А. Вежбіцкая // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1997. – Вып. 1. – С. 99–111.

41. Вепрева И. Т. Вербализация метаязыкового сознания как реализация принципа толерантности / И. Т. Вепрева // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная монография ; под. ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – М.: ОЛМАПРЕСС, 2005. – С. 153–165.

42. Вепрева И. Т. Коммуникативные качества речи в аспекте толерантности / И. Т. Вепрева // Лингвокультурологические проблемы толерантности : тезисы докладов Междунар. науч. конф., 14–19 мая 2001 г., Екатеринбург, Россия. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2001. – С. 174–177.

43. *Винокур, 1993 а*: Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. – М. : Наука, 1993. – 176 с.

44. *Винокур, 1993 б*: Винокур Т. Г. Информативная и фатическая речь как обнаружение разных коммуникативных намерений говорящего и слушающего / Т. Г. Винокур // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М.: Наука, 1993. – С. 5–29.

45. Ветрова Є. С. Звертання пане, пані, добродію, добродійко в українському мовному етикеті / Є. С. Ветрова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 351–355.

46. Волекжаніна Ю. Г. Семантико-стилістичні модифікації застарілої лексики, актуалізованої в сучасній українській періодиці / Ю. Г. Волекжаніна // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т. – 2012. – Вип. 17. – С. 126–131.

47. *ВТССУМ, 2001*: Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 слів ; гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

48. Волкова Л. Г. Фатическая функция и синтаксические средства ее реализации: формальный, семантический, коммуникативно-прагматический аспекты: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / Л. Г. Волкова; Томский государственный университет. – Томск: Томский государственный университет, 1998. – 170 с.

49. Габідулліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен / А. Р. Габідулліна // Мовознавство. – 2009. – № 6. – С. 70–78.

50. Гайда Ст. Жанры разговорных высказываний / Ст. Гайда // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 103–111.

51. Гайда Ст. Проблемы жанра / Ст. Гайда // Функциональная стилистика: теория стилей и их языковая реализация : межвуз. сб. науч. тр. / Перм. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Пермь, 1986. – С. 22–28.

52. Галичкина Е. Н. Тональность дискурса системных администраторов в актуальной и виртуальной коммуникации / Е. Н. Галичкина // Известия Урал. гос. ун-та. Сер.: Гуманитарные науки : сб. науч. тр.– 2009. –№ 3 (67). – С. 121–126.

53. Гандзюк О. Функціонально-семантичне навантаження модальних синтаксем / О. Гандзюк // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди – Харків: ХДПУ, 2001. – Вип. 7. – С. 91–98.

54. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет : в 2 т. / Г. В. Ф. Гегель: – М.: Мысль, 1972. – Т.1. – 668 с.

55. Голуб И. Б. Стилистика русского языка / И. Б. Голуб. – М.: Рольф, 1999. – 448 с.

56. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен / І. О. Голубовська // *Studia linguistica* : зб. наук. праць / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2008. – Вип. 1. – С. 25–32.

57. Гольдин В. Е. Имена речевых событий, поступков и жанры русской речи / В. Е. Гольдин // Жанры речи: сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 1997. – С. 56–61.

58. Гольдин В. Е. Проблемы жанроведения / В. Е. Гольдин // Жанры речи: сб. науч. тр.– Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 4–7.

59. Гольдин В. Е. Толерантность как принцип культуры речи / В. Е. Гольдин // *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности* : коллективная монография ; под. ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – М.: ОЛМАПРЕСС, 2005. – С. 515 – 527.

60. Горелов И. Н. Основы психолингвистики / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2005. – 320 с.

61. Горенко Л. І. Тарас Шевченко та його оточення (В. Білозерський, М. Білозерська, О. Білозерська-Куліш та П. Куліш) / Л. І. Горенко // Матеріали VI Міжнародного семінара «Т. Г. Шевченко і мирова культура», 23–26 травня 2006 г, Санкт-Петербург, Росія. – СПб.: Наука, 2007. – С. 228–235.

62. Горлова Г. Н. К вопросу о жанре светская беседа в контексте национальной культуры / Г. Н. Горлова // Культурно-историческое взаимодействие русского языка и языков народов России : матер. всероссийской научно-практической конференции «Культурно-историческое взаимодействие русского языка и языков народов России», 9–12 ноября 2009 г, Элиста, Россия. – Элиста: Изд-во Калмыцкого ун-та, 2009. – С. 129–132.

63. Горлова Г. Н. Пушкин-собеседник в светском салоне и в дружеском кругу. К вопросу о жанровой природе коммуникации / Г. Н. Горлова // Гуманитарные исследования. Сер. : Языкознание : журн. гуманитар. и пр. исследований. – 2010. – № 2 (34). – С. 27–35.

64. Горлова Г. Н. Светская беседа как речевой жанр русской речевой культуры XIX века : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / Г. Н. Горлова ; Астраханский государственный университет. – Астрахань, 2011. – 228 с.

65. Городецкая Л. А. Ассоциативный эксперимент в коммуникативных исследованиях / Л. А. Городецкая // Теория коммуникации & прикладная коммуникация. Вестник Российской коммуникативной ассоциации ; под ред. И. Н. Рогозиной. – Ростов на Дону, 2002. – Вып. 1. – С. 28–37.

66. Горошко Е. И. Виртуальное Жанроведение: устоявшееся и спорное / Е. И. Горошко, Е. О. Жигалина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер.: Филология. Социальные коммуникации : сб. науч. тр. – 2011. – Т. 24 (63), № 1. – С. 105–124.

67. Горошко Е. И. Жанры 2.0: проблема типологии и категоризации (на примере коммуникативного сервиса «Твиттер») / Е. И. Горошко, Е. А. Землякова,

Т. Л. Полякова // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов; М.: Лабиринт, 2012. – Вып. 8. – С. 344–357.

68. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Е. И. Горошко. – Харьков ; М.: Изд. гр. РА – Каравелла, 2001. – 320 с.

69. Горошко Е. И. Интернет-коммуникация: настоящее и будущее / Е. И. Горошко // О некоторых чертах цивилизации будущего: матер. Международного Форума к 90-летию со дня рождения академика РАН Н. Н. Моисеева ; под ред. А. Т. Никитина, С. А. Степанова. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2008. – С. 455–466.

70. Горошко Е. И. Интернет-коммуникация: проблема жанра / Е. И. Горошко // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе : межвуз. сб. науч. тр. – Орел, 2006. – Вып. 4. – С. 165–175.

71. Горошко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии / Е. И. Горошко // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Наука, 2009. – № 6. – С. 111–127.

72. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б. Грінченко. – К.: АН УССР, 1958. – Т. 1.– 1109 с.

73. Гуйванюк Н. В. Етнопсихологічні особливості етикетних висловлень буковинців у ХІХ ст. / Н. В. Гуйванюк // Матеріали ІІІ Міжнародної історико-краєзнавчої наукової конференції, 29 вересня – 1 жовтня 1995 р., Чернівці, Україна. – Чернівці: Рута, 1995. – С. 112–115.

74. Гуйванюк Н. В. Мовна толерантність як соціолінгвістична категорія / Н. В. Гуйванюк // Вісник Львівського університету. Сер. : Філологічна : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 38, ч. 2. – С. 37–46.

75. Гумецька Л. Л. Словник староукраїнської мови ХІV – ХV ст. / Л. Л. Гумецька, М. І. Керницький. – К.: Наук. думка, 1978. – 591 с.

76. Гурочкина А. Г. Фатическая коммуникация / А. Г. Гурочкина // *Studia linguistica*. Язык. Текст. Дискурс: современные аспекты исследований : сб. науч. тр. / Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена.– СПб.: Политехника-сервис, 2013. – С. 11–13.

77. Гынгазова Л. Г. Тональность текстов-воспоминаний в языке личности / Л. Г. Гынгазова // Язык и культура : матер. XIII Международной науч.-метод. конф., посвящ. 120-летию Томского госуниверситета, 19–21 мая 1999 г., Томск, Россия. – Томск, 1999. – С. 50–55.

78. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – М.: Цитадель, 1998. – 956 с.

79. *Дементьев, 1999 а*: Дементьев В. В. Вторичные речевые жанры: онтология непрямой коммуникации / В. В. Дементьев // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 31–46.

80. *Дементьев, 2015 а*: Дементьев В. В. Гламур «как старая новая светскость» / В. В. Дементьев // *Respectus Philologicus*. – 2011– Is. 20 (25). – P. 65–79.

81. Дементьев В. В. Жанровая структура фатической коммуникации: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / В. В. Дементьев ; Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 1995. – 278 с.

82. Дементьев В. В. Изучение речевых жанров. Обзор работ в современной русистике / В. В. Дементьев // Вопросы языкознания. – 1997. – № 1. – С. 109–121.

83. Дементьев В. В. Коммуникативная генристика: речевые жанры как средство формализации социального взаимодействия // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2002. – Вып. 3. – С. 18–40.

84. Дементьев В. В. Коммуникативные ценности русской культуры : категория персональности в лексике и прагматике: монография / В. В. Дементьев. – М.: Языки славянской культуры, 2013. – 337 с.

85. *Дементьев, 2015 б*: Дементьев В. В. «Лукоморье» vs. «Википедия» = «Неформально» vs. «Формально» / В. В. Дементьев // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2015. – Вып. 1. – С. 137–151.

86. Дементьев В. В. Непрямая коммуникация и ее жанры / В. В. Дементьев. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2000. – 245 с.

87. *Дементьев, 1999 б*: Дементьев В. В. Светская беседа : жанровые доминанты и современность / В. В. Дементьев // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 156–177.

88. Дементьев В. В. Теория речевых жанров : монографія / В. В. Дементьев. – М.: Знак, 2010. – 600 с.
89. *Дементьев, 1999 в:* Дементьев В. В. Фатические речевые жанры // В. В. Дементьев // Вопросы языкознания. – 1999. – №1. – С. 37–45.
90. Демченко В. В. Инструменты анализа успешной реализации светской беседы / В. В. Демченко // Вестник Майкопского государственного технологического университета. – 2013. – Вып. 2. – С. 60–63.
91. Демченко В. В. Фатическое общение в контексте коммуникации начала XXI ст. / В. В. Демченко // Вестник Майкопского государственного технологического ун-та. – 2012. – Вып. 2. – С. 56–59.
92. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Языки науки конца 20 века. – М.: Изд-во РГГУ, 1995. – С. 239–320.
93. Денисова Е. В. Комунікативні властивості традиційних та віртуальних діалогічних жанрів (світська бесіда vs інтернет форуми та чати) / Е. В. Денисова // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики навчання іноземних мов в дослідженнях студентів : зб. наук. ст. / ХНУ імені В. Н. Каразіна – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 9. – С. 71–76.
94. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. В. Дерпак ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 16 с.
95. Дзикович О. В. Лінгвопрагматичний аспект телевізійного дискурсу (на матеріалі текстів німецькомовних анонсів ток-шоу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови» / О. В. Дзикович ; Запорізь. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – 22 с.
96. Дороз В. Ф. Українська мова в діалозі культур / В. Ф. Дороз. – К.: Ленвіт, 2010. – 320 с.
97. Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці / М. П. Драгоманов. – К.: Наук. думка, 1970. – 594 с.

98. Дубровская Т. В. Жанр «письмо из упаковки» : дискурсивное конструирование автора и адресата / Т. В. Дубровская // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2016. – Вып. 1. – С. 128–136.

99. Дускаева Л. Р. Этикетные речевые жанры в газетном дискурсе / Л. Р. Дускаева, Н. Корнилова // Вестник Пермского университета. Сер.: Российская и зарубежная филология : сб. науч. тр. – 2012. – Вып. 3 (19). – С. 177–185.

100. Дяків Х. Ю. Мовленнєвий жанр «застереження» в аспекті міжкультурної комунікації / Х. Ю. Дяків // Мовленнєві жанри у міжкультурній комунікації : монографія ; за ред. Помірко Р., Бацевич Ф., Паславська А. [та ін.]. – Львів: ПАІС, 2010. – С. 93–123.

101. Дяків Х. Ю. Мовленнєвий жанр «застереження» та засоби його реалізації в українській і німецькій мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Х. Ю. Дяків ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 22 с.

102. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

103. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.

104. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 2009. – № 3/4. – С. 94–103.

105. Єфремова Т. Ф. Толковый словарь / Т. Ф. Єфремова. – К.: Дрофа, 2000. – 1232 с.

106. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 157 с.

107. Журавльова Н. М. Поетика української епістолярної ввічливості ХІХ – поч. ХХ ст. : монографія / Н. М. Журавльова. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – 548 с.

108. Залевская А. А. Значение слова через призму эксперимента : монографія / А. А. Залевская. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2011. – 240 с.

109. Захаренко Е. Н. Новый словарь иностранных слов / Е. Н. Захаренко, Л. Н. Комарова, И. В. Нечаева. – М.: Русский язык, 2003. – 784 с.

110. Землякова О. О. Лінгвостилістичні характеристики жанру англомовного корпоративного блога: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. О. Землякова ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2010. – 21 с.

111. Земская Е. А. Городская устная речь и задачи ее изучения / Е. А. Земская // Разновидности городской устной речи. – М.: Наука, 1988. – С. 5–44.

112. Земская Е. А. Речевой портрет эмигрантки первой волны (к вопросу об объяснительной силе теории естественной морфологии) / Е. А. Земская // Русский язык сегодня. – М.:Азбуковник, 2000. – С. 100–121.

113. Земская Е. А. Проблема толерантности в свете естественного русского диалога / Е. А. Земская // Лингвокультурологические проблемы толерантности: матер. докладов Междунар. науч. конф., 24–26 октября 2001 г., Екатеринбург. Россия. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2001. – С. 204–206.

114. Земская Е. А. Факторы, определяющие действие толерантности в сфере коммуникации / Е. А. Земская// Язык вражды и согласия в социокультурном контексте : коллективная монография ; под. ред. М. П. Абашева. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2006. – С. 46–55.

115. Ивушкина Т. А. Код светской беседы в американской культуре / Т. А. Ивушкина // Филология и человек: научн. журнал / Алтайский государственный университет. – Барнаул: Издательство Алтайского государственного университета, 2011. – № 3. – С. 45–55.

116. Ивушкина Т. А. Социолингвистические аспекты развития английской речи (на материале речевых характеристик представителей высших классов Великобритании) : дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Т. А. Ивушкина ; МГУ. – М., 1998. – 295 с.

117. Ивушкина Т. А. Язык английской аристократии: социально-исторический аспект / Т. А. Ивушкина. – Волгоград: Перемена, 1997. – 156 с.

118. Изард К. И. Психология эмоций / К. И. Изард ; пер. с англ. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с.

119. Извекова М. Г. Прагмалингвистические характеристики ритуального дискурса : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / М. Г. Извекова ; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2006. – 20 с.

120. Ковалевська Т. Ю. Асоціативний словник української рекламної лексики / Т. Ю. Ковалевська ; под. ред. Т. Ю. Ковалевської, Г. Д. Сологуб, О. В. Ставченко. – Одеса: Астропринт, 2001. – 115 с.

121. Казакова О. А. Диалектная языковая личность в жанровом аспекте : монография / О. А. Казакова. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2007. – 200 с.

122. Капанадзе Л. А. Способы выражения оценки в устной речи / Л. А. Капанадзе // Разновидности городской устной речи. – М.: Наука, 1988. – С. 151–156.

123. ССУМ, 2008: Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Львів: БаК, 2008. – 512 с.

124. Карамішева Р. Д. Комунікативне минуле та комунікативне майбутнє повідомлень про стихійні лиха на україномовних та англomовних інтернет-сайтах / Р. Д. Карамішева // Дискурсні стратегії лінгвістики ХХІ століття : матер. Міжн. наук.-пр. конф., 24–25 листопада 2011 р., Львів, Україна. – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 160–161.

125. Карамішева Р. Д. Регістрово-жанрові характеристики повідомлень про стихійні лиха на україномовних та англomовних інтернет-сайтах / Р. Д. Карамішева // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. університет. – 2009. – № 18. – С. 68–174.

126. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Ин-т языкозн. РАН, 1992. – 330 с.

127. Карасик В. И. Коммуникативная тональность / В. И. Карасик // Жанры речи : сб. науч. трудов. – Саратов: Колледж, 2007. – Вып. 5. – С. 81–94.

128. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.

129. Караулов Ю. Н. Ассоциативная грамматика русского языка / Ю. Н. Караулов. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 328 с.

130. Караулов Ю. Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю. Н. Караулов // Языковое сознание и образ мира : сб. статей. ; под. ред. Н. В. Уфимцевой. – М.: Ин-т языкознания, 2000. – С. 191–206.

131. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 261 с.

132. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю. Н. Караулов, Е. В. Красильникова // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 3–11.

133. Караулов Ю. Н. «Четыре кита» современной лингвистики, или о предпосылках включения «языковой личности» в объект науки о языке: от содержания науки к ее истории / Ю. Н. Караулов // Соотношение научных методов и методологии в филологической науке : сб. науч. тр. / АН СССР. – М.: ЦС филос. (методол.) семинаров при Президиуме АН СССР, 1986. – С. 33–52.

134. Карманський П. Українська Богема / П. Карманський. – Львів: Олір, 1996. – 144 с.

135. Квартовкина Ю. О. Речь английских и русских аристократов в произведениях художественной литературы XIX века : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Ю. О. Квартовкина ; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2004. – 21 с.

136. Китайгородская М. В. Речь москвичей. Коммуникативно-культурологический аспект / М. В. Китайгородская, Н. Н. Розанова. – М.: Ин-т русского языка РАН, 1999. – 346 с.

137. Китик М. В. Снижение интенсивности высказывания в политическом дискурсе (на материале стенограмм заседаний Британского парламента) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / М. В. Китик ; Астраханский государственный университет. – Волгоград, 2004. – 160 с.

138. Ковалик І. І Слова з конкретним і абстрактним значенням / І. І. Ковалик // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 4. – С. 37–42.

139. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом / К. Кожевникова. – М.: Наука, 1979. – С. 49–67.

140. Кожина М. Н. Речевой жанр и речевой акт (некоторые аспекты проблемы) / М. Н. Кожина // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 52–61.

141. Кожухова И. В. Тематическая организация жанра Small Talk в XXI в. (на материале английского языка) / И. В. Кожухова // Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах : матер. IV междунар. науч. конф., 25–26 апр. 2008 г., Челябинск, Россия. – Челябинск: Издательство РЕКПОЛ, 2008. – С. 254–255.

142. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов / Н. Г. Комлев. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. – 669 с.

143. Компанцева Л. Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Л. Ф. Компанцева ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К.: Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, 2007. – 36 с.

144. Кондратенко Н. В. Специфіка новорічного звернення як ритуального жанру політичного дискурсу / Н. В. Кондратенко // Реклама та PR у масовоінформаційному просторі : монографія. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 46–53.

145. Космеда Т. А. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри : монографія / Т. А. Космеда. – Львів: ПАІС, 2006. – 328 с.

146. Космеда Т. А. Ключові історико-політичні терміни мовної картини світу XX сторіччя (на матеріалі словника «Світова історія: XX століття») / Т. А. Космеда // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 1 (221). – С. 6–9.

147. Космеда Т. А. Мовна особистість Тараса Шевченка як дзеркало розвитку української мови сер. XIX ст.: проблемні аспекти / Т. А. Космеда // Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи : зб. наук. праць / Східноєвропейський

національний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. – С. 139–148.

148. Космеда Т. А. Ретроспекція як методологічна основа дослідження «живого» мовлення Івана Франка / Т. А. Космеда // Мовознавство. – 2008. – № 6. – С. 28–33.

149. Космеда Т. А. Статус поняття «живе мовлення» в парадигмах сучасного мовознавства і традиційної лінгвістики / Т. А. Космеда // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2014. – Вип. 37. – С. 179–187.

150. Костина И. В. Светская беседа: опыт теоретического осмысления / И. В. Костина // Ярославский педагогический вестник. Сер.: Гуманитарные науки : сб. науч. тр. – 2004. – №3 (40). – С. 59–72.

151. Костомаров Н. И. Две русские народности / Н. И. Костомаров. – К.: Майдан, 1991. – 72 с.

152. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент : попытка речевого портрета /Л. П. Крысин // Русский язык в научном освещении : науч. журнал ; ред. А. М. Молдован [и др.]. – М., 2001. – Вып. 1. – С. 90–106.

153. Крысин Л. П. Толковый словарь иностранных слов / Л. П. Крысин. – М.: Эксмо, 2008. – 944 с.

154. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л. П. Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) ; под ред. Е. А. Земской. – М.: Языки русской культуры, 1996. – С. 262–286.

155. Крысин Л. П. Эвфемизация как один из путей к коммуникативной толерантности / Л. П. Крысин // Лингвокультурологические проблемы толерантности : матер. Междунар. науч. конф., 24–26 окт. 2001 г., Екатеринбург, Россия. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2001. – С. 229 – 232.

156. Кузнецова Н. В. Публицистический текст. Лингвистический анализ / Н. В. Кузнецова. – М.: Флинта, Наука, 2010. – 304 с.

157. Кучма Т. В. Асоціативне поле номінацій соціального статусу людини в українській, польській та німецькій мовах / Т. В. Кучма // Наукові записки

Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя. Сер.: Філологічні науки : зб. наук. пр. – 2013. – № 4. – С. 258–262.

158. Ларина Т. В. Вежливость в межкультурном общении / Т. В. Ларина // Русский язык за рубежом. – 2003. – № 1. – С. 100–105.

159. Ларина Т. В. Категория вежливости в аспекте межкультурной коммуникации (на материале английской и русской коммуникативных культур): монография / Т. В. Ларина. – М.: Изд-во РУДН, 2003. – 315 с.

160. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина. – М.: Рукописные памятники Древ. Руси, 2009. – 512 с.

161. Ларина Т. В. Фатические эмотивы и их роль в коммуникации / Т. В. Ларина // Эмоции в языке и речи : сб. науч. ст. – М.: РГГУ, 2005. – 342 с.

162. Левонтина И. Б. Время для частных бесед / И. Б. Левонтина // Логический анализ языка. Язык речевых действий. – М.: Наука, 1994. – С. 71–76.

163. Лисовый И. А. Античный мир в терминах, именах и названиях : словарь-справочник по истории и культуре Древней Греции и Рима / И. Лисовый, К. Ревяко. – Мн.: Беларусь, 2001. – 254 с.

164. Лозко Г. С. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект : навч. посіб. / Г. С. Лозко. – К.: АртЕК, 2001. – 304 с.

165. Лосев А. Ф. Философия имени / А. Ф. Лосев. – СПб.: Издательство Олега Абышко, 2016. – 672 с.

166. Лукьянченко И. В. «Билет» в светское общество / И. В. Лукьянченко // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 5. – С. 173–186.

167. Лукьянченко И. В. Жанровые доминанты светской беседы / И. В. Лукьянченко // Коммуникативная культура современника: проблемы и перспективы исследования : материалы I всероссийской научно-практической конференции, 10–11 апреля 2007 г., Новокузнецк, Россия / Кузбасская государственная педагогическая академии. – Новокузнецк: РИО КузГПА, 2007. – С. 105–115.

168. Лукьянченко И. В. Обучаем элитарному общению / И. В. Лукьянченко // Вестник Томского государственного университета : общенаучный периодический журнал. – 2009. – № 329. – С. 207–210.

169. Ляпунова В. А. Мовна толерантність як основа комунікативної компетенції майбутнього педагога / В. А. Ляпунова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2014. – № 2. – С. 204–213.

170. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макарова. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.

171. *МАС, 1999*: Словарь русского языка : в 4 томах / Е. П. Евгеньева. – М.: Русский язык, Полиграфресурсы, 1999. – 4 т.

172. Мартинович Г. А. Типы вербальных связей и отношений в ассоциативном поле / Г. А. Мартинович // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 143–146.

173. Марчук У. Б. Асоціативний експеримент як метод дослідження лінгвокультурних концептів (до питання про підготовку асоціативного експерименту) / У. Б. Марчук // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Сер.: Філол. науки (мовознавство) : зб. наук. пр. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75 (4). – С. 242–246.

174. Матвеева С. А. Сайт як жанр Інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / С. А. Матвеева. – Луганськ: Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. – 212 с.

175. Матвеева Т. В. Непринужденный диалог / Т. В. Матвеева // Человек – текст – культура : коллект. моногр. ; под ред. Н. А. Купиной, Т. В. Матвеевой. – Екатеринбург, 1994. – С. 125–140.

176. Матвеева Т.В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева.– Ростов Н/Д.: Феникс, 2010. – 562 с.

177. Матвеева Т. В. Тональность разговорного текста: три способа представления / Т. В. Матвеева // StylistykaV. – Opole : Uniwersytet Opolski ; Instytut Filologii Polskiej, 1996. – S. 210–221.

178. Матюхина Ю. В. Развитие системы фатической метакоммуникации в английском дискурсе XVI–XX вв. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Ю. В. Матюхина ; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харьков, 2004. – 226 с.

179. Мацько Л. І. Формування культури мовлення : чинники лінгводидактичні та культурологічні / Л. І. Мацько // Урок української. – 2004. – № 8/9. – С. 34–35.

180. Микитюк О. Р. Українські абстрактні іменники в загальноживаній і термінній лексиці : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. Р. Микитюк ; Львівський державний ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 1997. – 21 с.

181. Милёхина Т. А. Светская беседа / Т. А. Милёхина // Хорошая речь : кол. моногр. ; под ред. М. Кормилициной, О. Сиротининой. – Саратов: Изд-во Саратов. гос. ун-та, 2001. – С. 131–151.

182. Милянчук Н. С. Снижение иллокутивной силы побудительного высказывания в научном стиле современного русского языка / Н. С. Милянчук // Вестник АТАПРЯЛ. – 2014. – № 4. – С. 64–66.

183. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету (засоби вираження ввічливості) : автореф. дис. ... канд. філол. наук спец. : 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Миронюк ; Ін-тукр. мови АН України. – К.: Музична Україна, 1993. – 22 с.

184. Мірчук І. Г. Світогляд українського народу. Спроба характеристики / І. Г. Мірчук // Генеза. – 1994. – № 2. – С. 90–112.

185. Москвин А. Ю. Большой словарь иностранных слов / А. Ю. Москвин. – М.: Центрполиграф, 2009. – 685 с.

186. Москвин В. П. К соотношению понятий «речевой жанр», «текст», и «речевой акт» / В. П. Москвин // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2005. – Вып. 4. – С. 63–75.

187. Мустайоки А. Какое оно, модное слово: к вопросу о параметрах языковой моды / А. Мустайоки, И. Вепрева // Русский язык за рубежом. – 2006. – № 2. – С. 45–62.

188. Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент психологической структуры значения слова : монография / Е. Ю. Мягкова. – Курск: Изд-во КГУ, 2000. – 112 с.

189. Николаева Т. М. «Социолингвистический портрет» и методы его описания / Т. М. Николаева // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики : матер. Всесоюзн. науч. конф., 20–23 мая 1991 г., Москва, Россия. – М.: Издательство Института русского языка им. А. С. Пушкина, 1991, ч.2. – С. 73–75.

190. Недашківська Т. Є. Модель асоціативного поля понять «компетенція» і «компетентність» / Т. Є. Недашківська // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 2011. – Вип. 12. – С. 36–42.

191. Недашківська Т. Є. Термінологічне й асоціативне значення понять державна служба та державний службовець [Електронний ресурс] / Т. Є. Недашківська // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України : зб. наук. пр. / Національна академія державного управління при Президентіві України. – К., 2008. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/ejournals/DUTP/2002/_txts/DERJAVNA%20SLUJBA%5C06ntysds.pdf. – Дата звернення: 13.03.2016. – Назва з екрана.

192. Новицкая И. В. Философско-лингвистическая интерпретация абстрактного имени / И. В. Новицкая // Вестник Томского государственного педагогического университета. Сер.: Гуманитарные науки (филология: индоевропейские и сибирские языки) : сб. науч. тр. – Томск: Изд-во ТГПУ, 2006. – № 4 (55). – С. 7–12.

193. *НТСУМ, 2005*: Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. А. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: АКОНІТ, 2005. – 3 т.

194. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Психология национальности / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – Петербург: Время, 1922. – 40 с.

195. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Українська церква за час руїни (1657 – 1687) / Іван Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 468 с.

196. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Сов. энциклопедия, 1964. – 900 с.
197. Окаринський В. До питання богемного альтернативного життєвого стилю в українсько-польському соціокультурному просторі (до початку 1840-х років) / В. Окаринський // Україна – Європа – Світ : зб. наук. пр. – Тернопіль: ТНПУ, 2013. – Вип. 11. – С. 264–282.
198. Орлова Н. В. Жанры разговорной речи и их «стилистическая обработка»: к вопросу о соотношении стиля и жанра / Н. В. Орлова // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1997. – Вып. 1. – С. 51–56.
199. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Д. Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 448 с.
200. Панченко С. А. Лінгвістичні параметри кіноанонсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / С. А. Панченко ; Дніпропетр. нац. університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
201. Паславська А. Й. Мовленнєвий жанр «заповідь» в аспекті міжкультурної комунікації / Р. Помірко, Ф. Бацевич, А. Паславська [та ін.] // Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації : монографія ; за ред. Р. Помірко. – Львів: ПАІС, 2010. – С. 63–83.
202. Пасько Г. М. Мовленнєво-жанрові вияви загадки в слов'янських та германських мовах: семантика і прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук спец. : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Г. М. Пасько ; Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2013. – 20 с.
203. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / С. Пиркало. – Луганськ: Альма-матер, 1999. – 500 с.
204. Піскозуб З. Ф. Лінгво-філософське трактування абстрактних імен / З. Ф. Піскозуб // Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття : матер. Всеукраїнської наукової конференції, 26–27 листопада 1996 р., Львів, Україна.– Львів, 1996. – С. 191–192.
205. Піскозуб З. Ф. Семантичні та функціональні властивості абстрактних іменників французької мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05

«Романські мови» / З. Ф. Піскозуб ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.

206. Плющ Н. П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету / Н. П. Плющ // Українська мова і сучасність. – К.: НМКВО, 1991. – С. 90–98.

207. Поворознюк Р. В. Лінгвокультурологічні особливості протокольних промов у оригіналі та перекладі (на матеріалі українських та американських текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук спец. : 10.02.16 «Перекладознавство» / Р. В. Поворознюк ; Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

208. Полуїкова С. Ю. Прагматический потенциал коммунікативной тональности / С. Ю. Полуїкова // Вестник ЮУрГУ. Сер.: Лингвистика : сб. науч. тр. – 2012. – № 25. – С. 80–85.

209. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої пол. XVII ст. / Л. М. Полюга. – К.: Наук. думка, 1991. – 240 с.

210. Попова Т. В. Ассоциативный эксперимент в психологии : учеб. пособие / Т. В. Попова. – М.: ФЛИНТА : НОУ ВПО «МПСи», 2011. – 72 с.

211. Потанина О. С. Способы языковой реализации абстрактных понятий в диалектах хантыйского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое сопоставительное языкознание» / О. С. Потанина ; Томский государственный педагогический университет. – Томск, 2006. – 168 с.

212. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 613 с.

213. Почепцов Г. Г. Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единств : сб. науч. ст. / Калининградский государственный университет; под ред. И. П. Сусова. – Калинин: КГУ, 1981. – С. 52–59.

214. Прокофьева Н. А. Интенциональность фатической беседы в медиадискурсе / Н. А. Прокофьева // Вестник Пермского университета. Сер.: Российская и зарубежная филология : сб. науч. тр. – 2016. – Вып. 1 (33). – С. 68–72.

215. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування : навчальний посібник / Я. К. Радевич-Винницький. – Львів: СПОЛОМ, 2001. – 224 с.
216. Романова М. В. Светская беседа как компонент профессионального делового общения на иностранном языке : дис.... канд. филол. наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования) / М. В. Романова ; Московский государственный лингвистический университет. – М., 2012. – 198 с.
217. Рытникова Я. Т. Семейная беседа. Обоснование и риторическая интерпретация жанра: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Я. Т. Рытникова ; Уральский государственный университет им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 1996. – 204 с.
218. Рытникова Я. Т. Семейная беседа как жанр повседневного речевого общения / Я. Т. Рытникова // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1997. – С. 177–188.
219. Самохина В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США : текстуальний і дискурсивний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 «Геманські мови» / В. О. Самохіна ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 36 с.
220. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна : монографія / Л. Л. Славова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 360 с.
221. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія / Л. Л. Славова. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с.
222. Седов К. Ф. Анатомия жанров бытового общения / К. Ф. Седов // Вопросы стилистики: человек и текст : сб. науч. тр. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1998. – Вып. 27. – С. 9–20.
223. Седов К. Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2004. – 271 с.

224. Седов К. Ф. Жанры «праздноречевой» коммуникации: болтовня, светская беседа, разговор по душам / К. Ф. Седов // Проблемы речевой коммуникации: сб. науч. тр. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2006. – Вып. 6. – С. 85–97.

225. Седов К. Ф. Портреты языковых личностей в аспекте их становления (принципы классификации и условия формирования) / К. Ф. Седов // Вопросы стилистики : сб. науч. тр. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1999. – С. 3–29.

226. Седов К. Ф. Речевая идентичность и социализация личности / К. Ф. Седов // Известия Саратовского государственного университета. Сер.: Философия. Психология. Педагогика : сб. науч. тр. – Саратов: Издательство Саратовского национального исследовательского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского, 2009. – № 4. – С. 85–89.

227. Седов К. Ф. Человек в жанровом пространстве повседневной коммуникации / К. Ф. Седов // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация : межвуз. сб. науч. тр. ; под. ред. К. Ф. Седова. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 81–89.

228. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2008. – 712 с.

229. Селютин А. А. Коммуникативная толерантность в виртуальном пространстве: (на примере анализа текстов социальных сайтов): автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / А. А. Селютин ; Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2008. – 21 с.

242. Синиця І. А. Мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті ХІХ ст. (комунікативний, культурологічний, образно-стилістичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / І. А. Синиця ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К., 2007. – 36 с.

230. Синиця І. А. Передмови лексикографічних праць як об'єкт жанрознавчих досліджень / І. А. Синиця // Мовознавство. – 2011. – № 5. – С. 42–49.

231. Сиротинина О. Б. Элитарная речевая культура и хорошая речь / О. Б. Сиротинина / Хорошая речь : кол. моногр. ; под ред. М. А. Кормилицыной, О. Б. Сиротининой. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2001. – С. 222–228.

232. Сиротинина О. Б. Некоторые размышления по поводу терминов «речевой жанр» и «риторический жанр» / О. Б. Сиротинина // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 26–31.

233. Сиротинина О. Б. Социолингвистический фактор в становлении языковой личности / О. Б. Сиротинина // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. тр. / ВГПУ, СГУ. – Волгоград ; Саратов: Перемена, 1998. – С. 3–9.

234. Скуратівський В. Українська національна еліта – це люди, які працюють над націотворенням [Електронний ресурс] / В. Скуратівський. – Режим доступу: www.dialogs.org.ua. – Дата звернення: 15.03.2016. – Назва з екрана.

235. Слышкин Г. Г. Речевой жанр : перспективы концептологического анализа / Г. Г. Слышкин // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 2005. – Вып. 4. – С. 34–50.

236. Солдатова О. С. Фатические эмотивы и стиль коммуникации: сопоставление английской и русской лингвокультур : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / О. С. Солдатова ; Российский университет дружбы народов. – М., 2009. – 22 с.

237. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Сосюр ; пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. – К.: Основа, 1998. – 324 с.

238. Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. І. Стрій; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2015. – 19 с.

239. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2003. – 336 с.

240. Стельмахович М. Г. Український мовленнєвий етикет / М. Г. Стельмахович // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 14–16.

241. Степыкин И. Н. Small talk: рекомендуемые и конвенционально запрещенные темы (на материале английского языка) / И. Н. Степыкин // Известия

Юго-Западного государственного университета. Сер.: Лингвистика и педагогика : сб. науч. тр. – 2014. – № 4. – С. 18–26.

242. Стернин И. А. Коммуникативные аспекты толерантности / И. А. Стернин, К. М. Шилихина. – Воронеж: Истоки, 2000. – 110 с.

243. Стернин И. А. Толерантность и коммуникация / И. А. Стернин // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная моногр. ; под ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2005. – С. 324–337.

244. Стернин И. А. Почему русский человек не любит светское общение? / И. А. Стернин // Прямая и непрямая коммуникация : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 2003. – С. 278–283.

245. Стернин И. А. Проблемы формирования категории толерантности в русском коммуникативном сознании / И. А. Стернин // Культурные практики толерантности в речевой коммуникации : коллект. монография ; под ред. Н. А. Купиной. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2004. – С. 89–112.

246. Стернин И. А. Светское общение / И. А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 1996. – 178 с.

247. Султанова А. Н. Социокультурный феномен богемы : автореф. дис. канд. философ. наук : 24.00.01 «Теория и история культуры» / А. Н. Султанова ; Дагестанский государственный педагогический университет. – Ростов-на-Дону, 2013. – 19 с.

248. СУМ, 1970: Словник української мови : в 11-ти т. / І. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – 11 т.

249. Сухомлин О. Ю. Проблема суржику в контексті мовної толерантності журналіста / О. Ю. Сухомлин // Вісник Львівського університету. Сер.: Журналістика : зб. наук. праць. – 2009.– Вип. 32. – С. 282–290.

250. Сухомлин О. Ю. Мовна толерантність у журналістському тексті: параметри категорії / О. Ю. Сухомлин // Українське журналістикознавство: наук. журн. / Інститут журналістики КНУ імені Т. Шевченка. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – С. 42–48.

251. Тарасенко Т. В. Этикетные речевые жанры: опыт описания (на примере описания жанра поздравления) / Т. В. Тарасенко // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 2002. – С. 282–289.

252. Тарасенко Т. В. Этикетные жанры русской речи: благодарность, извинение, поздравление, соболезнование : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Т. В. Тарасенко. – Красноярск: РГПУ им. А. И. Герцена 1999. – 18 с.

253. Татаревич Г. Етикет і ментальність / Г. Татаревич // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 18–20.

254. Татарникова Н. М. Координация первичного и вторичного речевых жанров в официально-деловом стиле (на примере допроса и протокола допроса) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Н. М. Татарникова ; Иркутский государственный университет. – Иркутск, 2004. – 23 с.

255. Теля В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Теля. – М.: Наука, 1986. – 143 с.

256. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів (психолінгвістичний аспект) : монографія / Д. І. Терехова. – К.: Київський державний лінгвістичний університет, 2000. – 244 с.

257. Тимофієнко В. І. Українська садибна архітектура другої половини XVIII – першої третини XIX століття / В. І. Тимофієнко. – К.: НДІТІАМ, 1993. – 44 с.

258. Тома Н. М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. : 10.02.01. «Українська мова» / Н. М. Тома ; Нац. авіаційний ун-т. – К.: Нац. авіац. ун-т, 2012. – 19 с.

259. Труфанов С. Н. О кризисе в философии или «Кто мыслит абстрактно» / С. Н. Труфанов // Ценности и смыслы. – 2009. – № 2. – С. 126–143.

260. Усачева О. Ю. К вопросу о жанрах интернет-коммуникации / О. Ю. Усачова // Вестник Московского государственного областного университета. Сер.: Русская филология : сб. науч. тр. – 2009. – № 3. – с. 55–65.

261. Уфимцева Н. В. Ассоциативный тезаурус русского языка как модель языкового сознания русских / Н. В. Уфимцева // Языковое сознание: теоретические и прикладные аспекты. – Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2004. – С. 18–28.

262. Уфимцева Н. В. Языковое сознание как отражение этнокультурной реальности / Н. В. Уфимцева // Вопросы психолингвистики. – 2003. – № 1. – С. 102–111.

263. Ушаков Н. Д. Толковый словарь русского языка / Н. Д. Ушаков. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 2000. – 760 с.

264. Ушакова В. В. Феномен смысла как фактор развития абстрактного мышления у студентов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогическая психология» / В. В. Ушакова ; Московский государственный университет технологий и управления. – М., 2006. – 140 с.

265. Федосюк М. Ю. Комплексные жанры разговорной речи: «утешение», «убеждение» и «уговоры» / М. Ю. Федосюк // Русская разговорная речь как явление городской культуры : сб. науч. тр. / Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького, Ин-т рус. культуры. – Екатеринбург: Арго, 1996. – С. 73–94.

266. Федосюк М. Ю. Научная полемика как эталон толерантного речевого общения / М. Ю. Федосюк // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная моногр. ; под. ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2005. – С. 233–246.

267. Федосюк М. Ю. Нерешенные вопросы теории речевых жанров / М. Ю. Федосюк // Вопросы языкознания. – 1997. – № 5. – С. 102–120.

268. Фенина В. В. Влияние технологических факторов на виртуальный речевой жанр (на примере жанра «вебинар») / В. В. Фенина // Весник ВГУ. Сер.: Лингвистика и межкультурная коммуникац. : сб. науч. тр. – 2016. – № 3. – С. 67–73.

269. Фенина В. В. Жанр статус в русскоязычных ианглоязычных социальных сетях / В. В. Фенина // Жанры речи : сб. науч. тр. – Вып. 8. – Саратов: Колледж, 2012. – С. 357–371.

270. Фенина В. В. Речевые жанры small talk и светская беседа в англо-американской и русской культурах : дис. канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка» / В. В. Фенина ; Сарат. гос. акад. права. – Саратов, 2005. – 204 с.

271. Фишман Р. Б. Мода как социальное явление : автореф. дис. ... канд. философ. наук : 09.00.02 / Р. Б. Фишман ; Уральск. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Свердловск, 1990. – 19 с.

272. Філоненко О. Г. Гламурне тіло. Провінційна версія / О. Г. Філоненко // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. Сер.: Філологія. Літературознавство : наук.-метод. журнал.– Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили 2008. – Вып. 88.– С. 78–85.

273. Фомина З. Е. Слова-хронофакты в языке политических текстов / З. Е. Фомина // Язык и эмоции : сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 207–215.

274. Формановская Н. И. Вежливость и толерантность как коммуникативные механизмы снижения речевой агрессии / Н. И. Формановская // Агрессия в языке и речи : сб. науч. статей ; под. ред. И. А. Шаронова. – М.: Рус. яз., 2004. – С. 207–218.

275. Формановская Н. И. Ритаулы вежливости и толерантность / Н. И. Формановская // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: коллективная моногр. ; под. ред. Н. А. Купиной, М. Б. Хомякова. – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2005. – С. 337–354.

276. Формановская Н. И. Русский речевой этикет. Лингвистический и методический аспекты / Н. И. Формановская. – М.: Рус. яз., 2006. – 256 с.

277. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М.: Высшая школа, 1989. – 156 с.

278. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. // І. Я. Франко.– К.: Наук. думка, 1980. – Т. 26. – С. 74–93.

279. Фрумкина Р. М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М.: Наука, 2001. – 218 с.

280. Харченко В. К. Сентенции в речевом жанре бытового разговора : сопряжение акустической и книжной культур / В. К. Харченко // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов : Колледж, 2015. – Вып. 1. – С. 75–83.

281. Харченко О. Д. К проблеме деинтенсификации оценочных конструкций в современном английском языке / О. Д. Харченко // Ярославский педагогический вестник. Сер.: Педагогические науки : научн. журнал. – 2001. – № 4. – С. 41–44.

282. Холодная М. А. Психология интеллекта : парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.

283. Хохлова Н. В. Абстрактные имена существительные в речи англичан (социолингвистический аспект): дисс. ... канд. филологич. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Н. В. Хохлова ; Московский государственный институт международных отношений МИД России. – М., 2015. – 217 с.

284. Чернейко Л. О. Лингвофилософский анализ абстрактного имени / Л. О. Чернейко. – М.: Либриком, 2010. – 320 с.

285. Черникова Н. В. Осмысление актуалемы демократия в публицистическом дискурсе / Н. В. Черникова // Журналистика и культура : матер. I Междунар. науч.-практ. конф., 4 декабря 2014 г., Пенза. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2014. – С. 103–110.

286. Черниш О. А. Медіажанр «слово редактора» : лінгвостилістичний та лінгвокомунікативний аспекти (на матеріалі сучасних англійських глянцевих журналів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / О. А. Черниш. – К., 2015. – 22 с.

287. Чернишенко І. А. Методи дослідження концептів у когнітивній лінгвістиці / І. А. Чернишенко // Наукові записки. Сер.: Філол. науки (мовознавство) : зб. наук. пр. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75 (4). – С. 109–115.

288. Чернявская В. Е. Научно-исследовательская статья как вербализация научного результата (на материале лингвистики) / В. Е. Чернявская // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2016. – Вып. 1. – С. 56–64.

289. Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д. І. Чижевський. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. – 511 с.

290. Черник В. Б. Фатические речевые жанры в педагогическом дискурсе и тексте урока : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / В. Б. Черник ; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2002. – 25 с.

291. Шабат-Савка С. Т. Типологічні вияви інтенцій у дискурсі фатичної комунікації / С. Т. Шабат-Савка // Вісник ОНУ. Сер.: Філологія : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 4 (10). – С. 145–151.

292. Шабат-Савка С. Т. Толерантне спілкування як спосіб вираження комунікативних інтенцій / С. Т. Шабат-Савка // Мандрівець. – 2010. – № 6. – С. 59–63.

293. Шаповалова Т. А. Коммуникативная категория толерантности и ее реализация в современном политическом дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка» / Т. А. Шаповалова ; Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов: СГУ. – 2013. – 23 с.

294. Шаповалова Т. А. Коммуникативная толерантность в жанре дебатов / Т. А. Шаповалова // Германская филология : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов: Издат. центр «Наука», 2009. – Вып. 4. – С. 30–35.

295. Шаповалова Т. А. Вежливость и толерантность в дискурсивном пространстве / Т. А. Шаповалова // Германская филология : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов : Издат. центр «Наука», 2011. – Вып. 5. – С. 27–34.

296. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж: Изд-во Вор-го ун-та, 1987. – 192 с.

297. Шведова Н. Ю. Междометие как грамматически значимый элемент предложения / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1957. – № 1. – С. 87–95.

298. Шевченко И. С. Соотношение информативной и фатической функций как проблема эколлингвистики / И. С. Шевченко // Когниция, коммуникация, дискурс. Сер.: Филология : сб. науч. тр. – 2015. – № 10. – С. 114–132.

299. Шейгал Е. И. Динамика власти в коммуникации / Е. И. Шейгал, И. С. Черватюк // Проблемы речевой коммуникации : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2007. – Вып. 4. – С. 129–143.

300. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: ИТДК «Гнозис», 2004. – 326 с.

301. Шейгал Е. И. Толерантность в системе дискурсивных категорий / Е. И. Шейгал // Лингвокультурологические проблемы толерантности : матер. докладов Междунар. науч. конф., 24–26 окт. 200 г., Екатеринбург, Россия. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2001. – С. 152–153.

302. Шилина А. Г. Жанрово-коммуникативные характеристики гендерно ориентированных журналов в лингвосинергетическом аспекте (на материале женских русскоязычных журналов Украины) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 «Русский язык» / А. Г. Шилина ; Институт языковедения им. А. А. Потебни НАН Украины. – К., 2013. – 21 с.

303. Шилина А. Г. Кулинарный рецепт как жанр специализированного женского журнала / А. Г. Шилина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер.: Филология. Социальные коммуникации : сб. науч. тр. – 2009. – № 1. – С. 281–285.

304. Шиліна А. Г. Методологічні підходи до аналізу російськомовного жіночого журналу як системи-супертексту / А. Г. Шиліна // Магістеріум. Сер.: Журналістика : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 49. – С. 55–60.

305. Шилина А. Г. Слово редактора как жанр женского журнала / А. Г. Шилина // Культура народов Причерноморья : научн. журн. / Крым. научн. центр НАН Украины. – Симферополь: Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. – 2009. – № 155. – С. 122–124.

306. Шинкарук В. Д. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значеннями / В. Д. Шинкарук // Studia Linguistica : зб. наук. пр. / Київський

національний університет ім. Т. Шевченка. – К.: Київський університет, 2011. – Вип. 5. – С. 29–37.

307. Шип Н. А. Интеллигенция на Украине XIX в. Историко-социологический очерк / Н. А. Шип. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.

308. Шкіцька І. Ю. Жанрові особливості компліментарних висловлювань у маніпулятивній стратегії позитиву / І. Ю. Шкіцька // Культура народів Причорномор'я : научн. журн. / Крым. научн. центр НАН України. – Симферополь: Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. – 2009. – № 168. – С. 372–374.

309. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К.: Фенікс, 1992. – 168 с.

310. Шмелева Т. В. Ключевые слова текущего момента / Т. В. Шмелева // Collegium. – 1993. – № 1. – С. 33–41.

311. Шмелева Т. В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Жанры речи : сб. науч. ст. – Саратов: Колледж, 1997. – С. 88–98.

312. Штельмах Л. М. Жанрова диференціація стилю масової інформації: сучасна аспектологія / М. Л. Штельмах // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика : зб. наук. пр. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. – 2005. – Вип. 12. – С. 133–144.

313. Штельмах М. Л. Інтерв'ю в системі жанрів сучасної україномовної комунікації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / М. Л. Штельмах ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка – К.: КНУТШ, 2008. – 228 с.

314. Штельмах Л. М. Структурні моделі жанру інтерв'ю: прагматичний дискурс / М. Л. Штельмах // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика : зб. наук. пр. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. – 2006. – Вип. 13. – С. 130–144.

315. Щербатых Е. Ю. Жанр интервью в англоязычной периодической печати / Е. Ю. Щербатых // Ярославский педагогический вестник. Сер.: Гуманитарные науки : науч. журнал. – 2011 – № 4 – С. 196–200.

316. Щипицина Л. Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно-опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка) : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Л. Ю. Щипицина ; Воронежский государственный университет. – Воронеж, 2011. – 40 с.

317. Щурина Ю. В. Жанровое своеобразие социальной сети Instagram / Ю. В. Щурина // Жанры речи : сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 2016. – Вып. 1. – С. 156–168.

318. Щурина Ю. В. Речевые жанры комического / Ю. В. Щурина // Жанры речи: сб. науч. тр. – Саратов: Колледж, 1999. – Вып. 2. – С. 146–157.

319. Щурина Ю. В. Классификация комических речевых жанров коммуникативного пространства интернета / Ю. В. Щурина // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. Сер. Филолог. : сб. науч. тр. – 2014. – № 2 (87). – С. 39–42.

320. Южакова Ю. В. Толерантность массово-информационного дискурса идеологической направленности : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Ю. В. Южакова ; Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2007. – 27 с.

321. Яворська Г. Х. Мовна толерантність у контексті соціально-гуманітарних наук / Г. Х. Яворська, Е. В. Ларіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія : зб. наук. пр. – 2016. – № 20. – С. 103–106.

322. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон ; пер. с англ., фр. К. Голубович, Д. Епифанова, Д. Кротовой, К. Чухрукидзе, В. Шеворошкина // Структурализм: за и против. – М.: Прогресс, 1975. – С. 193–231.

323. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 672 с.

324. Янів В. М. Нариси до історії української етнопсихології / В. М. Янів. – Мюнхен: Український вільний університет, 1993. – 343 с.
325. Яригіна В. В. Мовні засоби вираження експресії в жанрі сучасної проповіді : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Яригіна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – 200 с.
326. Яхонтова Т. В. До концепції мовленнєвих жанрів: теоретичні аспекти, прикладне застосування / Т. В. Яхонтова // Нова філологія : зб. наук. пр. / Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2005. – № 1 (21). – С. 168–174.
327. Яхонтова Т. В. Жанри первинної наукової комунікації : сучасні тенденції розвитку / Т. В. Яхонтова // Наук. вісн. Дрогобиць. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Сер.: Філол. науки. Мовознавство : зб. наук. пр. – Дрогобич, 2014. – № 2. – С. 135–140.
328. Яхонтова Т. В. Жанрові характеристики сучасного англomовного наукового журналу / Т. В. Яхонтова // Наук. вісн. Міжнародн. гуманітар. ун-ту. Сер.: Філологія : зб. наук. пр. – 2014. – № 2. – С. 213–217.
329. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генеалогія наукової комунікації: монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с.
330. Яхонтова Т. В. Структурно-композиційні особливості сучасної англomовної наукової статті / Т. В. Яхонтова // Мовознавство. – 2009. – № 6. – С. 51–58.
331. Bickmore T. A Computational Model of Small Talk [Електронний ресурс] / Т. Bickmore. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://web.media.mit.edu/~bickmore/Mas962b>. – Дата звернення: 14.04.2016. – Назва з екрана.
332. CALD – Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.proandroid.net/software-2172-cambridge-advanced-learners-dictionary-trial.html/>. – Дата звернення: 19.04.2016. – Назва з екрана.
333. Coates J. Small talk and subversion: female speakers backstage / J. Coates // Small Talk / J. Coupland. – Harlow: Longman, 2000. – P. 241–263.
334. Coupland J. Small Talk: social functions / J. Coupland // Research on Language and Social Interaction. – 2003. – Vol. 36 (1). – P. 1–6.

335. Fine D. The Fine Art of Small Talk: How to Start a Conversation, Keep it Going, Build Rapport and Leave a Positive Impression / D. Fine. – Englewood, Col.: Small Talk Publishing, 2002. – 114 p.

336. Halliday M. A. K. Language, context and text: aspects of Language in a Social semiotic perspective / M. A. K. Halliday, R. Hasan. – Oxford, 1990. – 126 p.

337. Kuiper K. Social rituals, formulaic speech and small talk at the supermarket / K. Kuiper // Small Talk / J. Coupland. – Harlow: Longman, 2000. – P. 183–207.

338. McCarthy M. Mutually captive audiences: small talk and the genre of close-contact service encounters / M. McCarthy // Small Talk / J. Coupland. – Harlow: Longman, 2000. – P. 84–109.

339. Mullany L. Girls on tour : Politeness, small talk, and gender in managerial business meetings / L. Mullany // Journal of Politeness Research. – 2006. – № 2. – P. 55–77.

340. Phillips K. C. Language and Class in Victorian England / K. C. Phillips. – Oxford ; New York, 1985. – 190 p.

341. Pullin P. Small talk, rapport and international communicative competence: Lessons to learn from BELF / P. Pullin // Journal of Business Communication. – 2010. – № 47/4. – P. 455–476.

342. Roane S. The Big Deal About Small Talk / S. Roane. – New York: The Mingling Maven, 2005. – 325 p.

343. WEUD – Webster Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/intellectual>. – Дата звернення: 19.04.2016. – Назва з екрана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухович С. Старі люди : повість / С. Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – 91 с.
2. Андрухович С. Фелікс Австрія : роман / С. Андрухович. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. – 288 с.
3. Андрухович Ю. Вибрані твори : поезія, проза, есеїстика / Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Неборак. – Львів: Піраміда, 2007. – 392 с.
4. Баграт Л. Зло : містична мелодрама / Л. Баграт. – Львів: Кальварія, 2002. – 288 с.
5. Бажан М. Зустріч на перехресній станції. Розмова трьох / М. Бажан // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 кн. – К.: Рось, 1994. – Кн.1. – С. 49–62.
6. Бажан М. Твори : в 2 т., 1984–1985 / М. Бажан. – К.: Дніпро, 1988. – 2 т.
7. Бедзик Ю. Любов, президент і парадигма космосу : роман / Ю. Бедзик. – К.: АСТАРТА, 2002. – 396 с.
8. Бейлін П. Поговори зі мною лікарю : повісті, есе / П. Бейлін. – К.: Дніпро, 1982. – 564 с.
9. Вдовиченко Г. Пів'яблука : роман / Г. Вдовиченко. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 208 с.
10. Винниченко В. Записки Кирпатого Мефістофеля : роман / В. Винниченко. – Черкаси: Брама – Україна, 2005. – 264 с.
11. Винниченко В. На той бік : повість [Електронний ресурс] / В. Винниченко. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Володимир-Винниченко/22040-12/На-той-бік..> – Дата звернення: 14.05.2016. – Назва з екрана.
12. Винниченко В. Олаф Стефензон [Електронний ресурс] / В. Винниченко. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ex.ua/6149007>. – Дата звернення: 14.05.2016. – Назва з екрана.
13. Винниченко В. Сонячна машина : роман / В. Винниченко. – К.: Сакцент Плюс, 2005. – 640 с.

14. Винниченко В. Твори / В. Винниченко. – К.: Наукова думка, 1999. – 440 с.
15. Винничук Ю. Кнайпи Львова / Ю. Винничук. – Львів: ПІРАМІДА, 2005. – 292 с.
16. Винничук Ю. Мальва Ланда : роман Львова / Ю. Винничук. – Харків: Фоліо, 2007. – 602 с.
17. Винничук Ю. Танго смерті : роман / Ю. Винничук. – Харків: Фоліо, 2013. – 379 с.
18. Вільде І. Сестри Річинські : роман / І. Вільде. – К.: Дніпро, 1977. – 495 с.
19. Волошин А. Нехай насниться найкраща [Електронний ресурс] / А. Волошин – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.andre@uol.ua>. – Дата звернення: 11.02.2016. – Назва з екрана.
20. Вольнова С. Я прагну стати не світською левицею, а культовою особою [Електронний ресурс] / С. Вольнова // Хрещатик. – 2009. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/3476/art/1236797493.html>. – Дата звернення: 20.03.2016. – Назва з екрана.
21. Врублевська В. Емансипантка : повість / В. Врублевська. – К.: Молодь, 1989. – 224 с.
22. Врублевська В. Соломія Крушельницька : роман-біографія / В. Врублевська. – К.: Дніпро, 1986. – 360 с.
23. Герасимук О. Кохані Бетховена і коханки Паганіні : п'єса [Електронний ресурс] / О. Герасимук. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://kurbas.org.ua/dramlab/gerasymchuk.html>. – Дата звернення: 16.05.2015. – Назва з екрана.
24. Гламурна дівка може любити простого хлопця : інтерв'ю з І. Білик [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://tabloid.pravda.com.ua/person/51d290c07edbc/>. – Дата звернення: 10.04.2016. – Назва з екрана.
25. Горбань С. Роман з містом : роман / С. Горбань, Н. Лапіна. – К.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 224 с.
26. Гримич М. Егоїст / М. Гримич. – К.: Дуліби, 2006. – 319 с.

27. Грінченко Б. Твори : в 2 т. / Б. Грінченко. – К.: Наук. думка, 1991. – Т. 2 : Повісті. Драматичні твори. – 608 с.
28. Гужва В. Привид Шекспіра : роман [Електронний ресурс] / В. Гужва. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://mreadz.com/read38759/p31>. – Дата звернення: 16.05.2016. – Назва з екрана.
29. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941 – 1943) : роман-хроніка / Д. Гуменна. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2001. – 408 с.
30. Гуріненко П. Ти щастя обіцяла : роман / П. Гуріненко. – К.: Рад. письменник, 1989. – 419 с.
31. Гурницька Н. Мелодія кави у тональності кардамону : роман / Н. Гурницька. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 203 с.
32. Денисенко Л. Кавовий присмак кориці : роман / Л. Денисенко. – К.: Нора-Друк, 2007. – 208 с.
33. Діброва В. Чайні замальовки : оповідання / В. Діброва. – К.: Пульсари, 2012. – 196 с.
34. Дімаров А. Вибрані твори : в 2 т. / А. Дімаров. – К.: Дніпро, 1982. – 2 т.
35. Демчук В. Діма Коляденко : інтерв'ю [Електронний ресурс] / В. Демчук. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://e-motion.tochka.net/ua/50054-dima-kolyadenko-menyani-kogda-ne-zastukayut-s-ogurtsom-vo-rtu/>. – Дата звернення: 12.04.2016. – Назва з екрана.
36. Джанабаєву не впізнати – вона більше не гламурна [Електронний ресурс] // Bilshe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://bilshe.com/tabloid/dzhanabaevu-ne-vpiznati-vona-bilshe-ne-glamurna-foto439.html>. – Дата звернення: 08.04.2016. – Назва з екрана.
37. Дністровий А. Дрозофіла над томом Канта : роман / А. Дністровий. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 148 с.
38. Доляк Н. Загублений між війнами : роман / Н. Доляк. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 202 с.
39. Домонтович В. Проза / В. Домонтович. – Мюнхен: Сучасність, 1988. – 415 с.

40. Дрозд В. Г. Вибрані твори : у 2 т.: Крик птаха в сутінках. Катастрофа. Вовкулака (Самотній вовк) / В. Дрозд. – К.: Рад. письменник, 1989. – Т.1. – 462 с.
41. Єшклієв В. Людина без титулу : роман / В. Єшклієв // Літературно-мистецький альманах «Кальміус». – 2000. – № 3/4 (11/12). – С. 54–89.
41. Загребельний П. Гола душа : роман / П. Загребельний. – Харків: Фоліо, 2003. – 253 с.
42. Загребельний П. Диво : роман / П. Загребельний. – Харків: Фоліо, 2005. – 638 с.
43. Загребельний П. З погляду вічності : роман / П. Загребельний. – К.: Дніпро, 1976. – 667 с.
44. Загребельний П. Неложними устами (Павло Тичина) [Електронний ресурс] / П. Загребельний. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://1576.ua/books/1600>. – Дата звернення: 18.06.2016. – Назва з екрана.
45. Загребельний П. Учитель : оповідання [Електронний ресурс] / П. Загребельний. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=997>. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.
46. Загребельний П. Безслідний Лукас : роман [Електронний ресурс] / П. Загребельний. – Текст. дані. – Режим доступу: http://hotlib.net/id_263415. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.
47. Зарудко І. Матадор. Нотатки Авантюриста / І. Зарудко. – Харків: Книжний клуб «Клуб сімейного дозуга», 2013. – 240 с.
48. Зірка «Службового роману» вперше потрапила на бал : інтерв'ю з А. Фрейндрліх [Електронний ресурс] // Світське життя. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://svitske.1plus1.ua/video/personaji/zirka-sluzhbovogo-romanu-vpershe-potrapila-na-bal-317441.html>. – Дата звернення: 28.03.2016. – Назва з екрана.
49. Іваничук Р. Бо війна-війною... Через перевал : романи / Р. Іваничук. – Харків: Фоліо, 2008. – 447 с.
50. Іванцова М. Живі книги : роман / М. Іванцова. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 205 с.

51. Ісаченко С. На часі – жіноча шляхетність [Електронний ресурс] / С. Ісаченко // Урядовий кур'єр. – 2012. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://metateka.com/metka:граційна/by-date-asc/>. – Дата звернення: 04.04.2016. – Назва з екрана.
52. Ірванець О. Загальний аналіз : збірник /О. Ірванець. – Харків : Фоліо, 2010. – 219 с.
53. Карпенко-Карий І. Драматичні твори : в 3-х т. / І. Карпенко-Карий. – К.: Дніпро, 1985. – 3 т.
54. Кобилянська О. Вибрані твори / О. Кобилянська. – К.: Інтелект-Арт, 2008. – 431 с.
55. Кобринська Н. Вибрані твори / Н. Кобринська. – К.: Держ. Вид-во худож. л-ри, 1958. – 417 с.
56. Кокотюха А. Живий звук : детективний роман / А. Кокотюха. – Харків: Фоліо, 2008. – 282 с.
57. Кониський О. Оповідання. Повість. Поетичні твори / О. Кониський. – К.: Наукова думка, 1990. – 634 с.
58. Королева Н. Без коріння : життєпис письменниці / Н. Королева. – Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1968. – 114 с.
59. Костенко Л. Записки українського самашедшого : роман [Електронний ресурс] / Л. Костенко. – Текст. дані. – Режим доступу: www.e-reading.mobi/bookreader.php/1000996/Kostenko_Lin_Zapiski_ukrainskogo_samashedshogo.html. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.
60. Климончук О. Олег Скрипка: інтерв'ю [Електронний ресурс] / О. Климончук // УНІАН. – 2008. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/117944-oleg-skripka-ya-pravoslavniy-ale-vpariti-ikonu-putina-meni-nemojlivo.html>. – Дата звернення: 22.03.2016. – Назва з екрана.
61. Кониський О. Вибрані твори / О. Кониський. – К.: Дніпро, 1986. – 427 с.
62. Крушельницький А. Артистка : драма [Електронний ресурс] / А. Крушельницький. – Текст. дані. – Режим доступу : diasporiana.org.ua/drama/1376-krushelnitskiy-a-artistka/. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.

63. Крушельницький А. Ірена Оленська : драма [Електронний ресурс] / А. Крушельницький. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/proza/1377-krushelnitskiy-a-irena-olenska/>. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.

64. Легка Г. Молодий режисер : мелодраматична п'єса [Електронний ресурс] / Г. Легка. – Текст. дані. – Режим доступу : // <http://chtyvo.org.ua/>. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.

65. Лис В. Графиня : роман / В. Лис. – Луцьк: Твердиня, 2010. – 188 с.

66. Лис В. Маска : роман / В. Лис. – Харків: К.С.Д., 2012. – 320 с.

67. Лис В. Острів Сільвестра : роман / В. Лис. – Харків: Фоліо, 2009. – 224 с.

68. Лис В. Графиня : роман / В. Лис. – Луцьк: Твердиня, 2010. – 188 с.

69. Малярчук Т. Звірослав : роман / Т. Малярчук. – Харків: Фоліо, 2009. – 180 с.

70. Малярчук Т. Як я стала святою : роман / Т. Малярчук. – Харків: Фоліо, 2006. – 190 с.

71. Малярчук Т. Біографія випадкового чуда : роман / Т. Малярчук. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 238 с.

72. Маслак П. Аспірантура [Електронний ресурс] / П. Маслак. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Петро-Масляк/26621-26/Аспірантура.> – Дата звернення: 24.05.2016. – Назва з екрана.

73. Мікулич П. Борис Шапіро про життя, музику і жінку... [Електронний ресурс] / П. Мікулич // Вісті. – 2012. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://i-visti.com/publications/08_624/1596/. – Дата звернення: 20.03.2016. – Назва з екрана.

74. Модні штучки Голлівуду – світські левиці на полюванні [Електронний ресурс] // Пан та пані. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://pan-ta-pani.com/39294-modni-shtuchki-gollivudu-svitski-levici-na-polyuvanni.html>. – Дата звернення: 06.04.016. – Назва з екрана.

75. Мушкетик Ю. Біла тінь : роман / Ю. Мушкетик. – К.: Рад. письменник, 1976. – 245 с.

76. Неда Неждана, Миколайчук О. Оноре, а де Бальзак? : п'єса [Електронний ресурс] / Неда Неждана, О. Миколайчук. – Текст. дані. – Режим доступу:

// http://nejdana.ucoz.ua/load/istorichni_p_esi_historic/1-1-0-2.. – Дата звернення: 15.05.2016. – Назва з екрана.

77. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів у десяти томах / І. Нечуй-Левицький. – К.: Наукова думка, 1965. – 10 т.

78. Олександр Васильєв розкритикував гламурних жінок [Електронний ресурс] // Promatronu. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://promatronu.ru/rizne/golovne/4063-oleksandr-vasilev-rozkritikuvav-glamurnih-zhinok.html>. – Дата звернення: 10.04.2016. – Назва з екрана.

79. Осадча К. Бачу ціль – не бачу перешкод [Електронний ресурс] / К. Осадча // Pan та pani. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://pan-ta-pani.com/52674-katya-osadcha-bachu-cil-ne-bachu-pereshkod.html>. – Дата звернення: 22.03.2016. – Назва з екрана.

80. Осадча К. Я завжди маю бути готова до зустрічі з Джорджем Клуні чи Міучча Прада [Електронний ресурс] / К. Осадча // Телекритика. – 2006. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/lyudi/print/6291>. – Дата звернення: 18.03.2016. – Назва з екрана.

81. Петрівський М. Канадійський жених / М. Петрівський. – Вінніпег, 1922. – 51 с.

82. Підмогильний В. Оповідання, повість, романи / В. Підмогильний. – К.: Наукова думка, 1991. – 145 с.

83. Підмогильний В. Невеличка драма : роман, повісті / В. Підмогильний. – Дніпропетровськ: Промінь, 1990. – 326 с.

84. Пчілка О. Товаришки / О. Пчілка // Пчілка О. Твори. – К.: Дніпро, 1988. – С. 233–299.

85. Рогашко А. Осіннє ранчо місячної ночі : роман / А. Рогашко. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 183 с.

86. Роздобудько І. Амулет Паскаля : роман / І. Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2007. – 189 с.

87. Роздобудько І. Все, що я хотіла сьогодні : збірник / І. Роздобудько. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 170 с.

88. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин : роман / І. Роздобудько. – Харків:Фоліо, 2013. – 320 с.
89. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають : роман / І. Роздобудько. – Харків : НОРА-ДРУК, 2006. – 208 с.
90. Роздобудько І. Подвійна гра в чотири руки [Електронний ресурс] / І. Роздобудько. – Текст. дані. – Режим доступу : http://krasna.hol.es/book/detective/1/Podviyn_gra_v_chotiri_ruki.pdf. – Дата звернення: 14.04.2015. – Назва з екрана.
91. Роздобудько І. Одного разу : роман / І. Роздобудько. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 210 с.
92. Руслана : інтерв'ю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: emotion.tochka.net/ua/49820-ruslana-menya-prinimali-za-nesovershennoletnyuyu-i-ne-puskali-na-vecherinki/?read-more. – Дата звернення: 22.03.2016. – Назва з екрана.
93. Савченко В. Народжений під знаком Скорпіона : психолог. драма на дві дії / В. Савченко. – Дніпропетровськ: Січ, 1997. – 104 с.
94. Світська тусівка Києва переглянула стрічку «Ніч Святого Валентина», а також поспілкувалася з акторами і їхніми родинами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1plus1.ua/svitske-zhittya/video/zirki-na-premeri-ukrainskoi-romanticnoi-komedii-nic-svatogo-valentin>. – Дата звернення: 20.03.2016. – Назва з екрана.
95. Світський етикет в одязі [Електронний ресурс] // ladyjournal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://ladyjournal.altervista.org/lady/svitskij-etiket-v-od35131_35131.html. – Дата звернення: 06.04.2016. – Назва з екрана.
96. Симич Н. Свято воскресаючого духу (за романом Ю. Андруховича «Рекреації») [Електронний ресурс] / Н. Симич. – Текст. дані. – Режим доступу: http://www.kurbas.org.ua/dramlab/sumchich/play_2.pdf. – Дата звернення: 26.04.2016. – Назва з екрана.
97. Скрипник Л. Інтелігент : роман / Л. Скрипник.– Харків: Пролетарій, 1929.– 148 с.
98. Смілянський Л. Вибране : роман, повість / Л. Смілянський. – К.: Український письменник, 2005. – 574 с.

99. Сняданко Н. В. Амаркорд : романи, есей / Н. В. Сняданко. – К.: Будинок письменників, 2012. – 892 с.

100. Соколян М. Балада для старої Варги : роман [Електронний ресурс] / М. Соколян. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Марина-Соколян/41670-2/Балада-для-Кривої-Варги>. – Дата звернення: 27.04.2016. – Назва з екрана.

101. Солодченко І. Неприродний добір : роман [Електронний ресурс] / І. Солодченко. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://music.nur.kz/1191718-skryabin-ti-glamurna-shtuchka-ya-botan-zauchka><http://www.ukrcenter.com/Література/Ірина-Солодченко/41696-10/Неприродний-добір>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27.04.2016. – Назва з екрана.

102. Солодченко І. Перекручена реальність : роман [Електронний ресурс] / І. Солодченко. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Ірина-Солодченко/57301-1/Перекручена-реальність>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27.04.2016. – Назва з екрана.

103. Торт для світської вечірки [Електронний ресурс] // Весільний портал. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://narecheni.info/organizatsiyini-zahodi/tort-dlya-svitskoyi-vechirki.html>. – Дата звернення: 18.03.2016. – Назва з екрана.

104. Тунік-Чорна Ю. Оксана Родак: інтерв'ю [Електронний ресурс] / Ю. Тунік-Чорна // [Високий Замок. – 2011. – № 16. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.ukrudprom.ua/digest/Oksana_Rodak_Krasiv_dvchata_boyatsya_yti_v_modelne_agentstvo.html. – Дата звернення: 08.04.2016. – Назва з екрана.

105. Трублаїні М. Глибинний шлях : роман та оповідання / М. Трублаїні. – К.: Веселка, 1988. – 330 с.

106. Українка Леся Блакитна троянда : драма [Електронний ресурс] / Леся Українка. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/drama/9452-ukrayinka-l-blakitna-troyanda/>. – Дата звернення: 28.04.2016. – Назва з екрана.

108. Франко І. Не спитавши броду : повість / І. Франко. – К.: Наук. думка, 1966. – 241 с.

109. Франко І. Перехресні стежки / І. Франко. – К.: Наук. думка, 1983. – 366 с.

110. Хвильовий М. Новели, оповідання. Повість про санаторійну зону. Вальдшнепи. Поетичні твори : / М. Хвильовий. – К.: Наук. думка, 1995. – 816 с.

111. Хомин І. Сакрал : роман / І. Хомин. – Харків: Фоліо, 2006. – 254 с.

112. Цеглинський Г. І. Драматичні твори : збірник / Г. І. Цеглинський. – К.: ЕЛІБРЕ, 2008. – 608 с.

113. Чинилук О. Краплинність часу : вибрані твори / О. Чинилук. – Ужгород: Ліра, 2009. – 268 с.

114. Шевчук В. Барви осіннього саду : повісті, оповідання / В. Шевчук. – К.: Дніпро, 1986. – 488 с.

115. Шеремет Г. Мені не комфортно з людьми, які всерйоз вважають себе бомондом : інтерв'ю з І. Кондратюком [Електронний ресурс] / Г. Шеремет// День. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/media/igor-kondratyuk-meni-ne-komfortno-z-lyudmi-yaki-vseryoz-vvazhayut-sebe-bomondom>. – Дата звернення: 12.04.2016. – Назва з екрана.

116. Шеремет Г. Чи існує таке поняття, як українська богема? [Електронний ресурс] / Г. Шеремет // День. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/panorama-dnya/chi-isnuie-take-ponyattya-yak-ukrayinska-bogema>. – Дата звернення: 14.04.2016. – Назва з екрана.

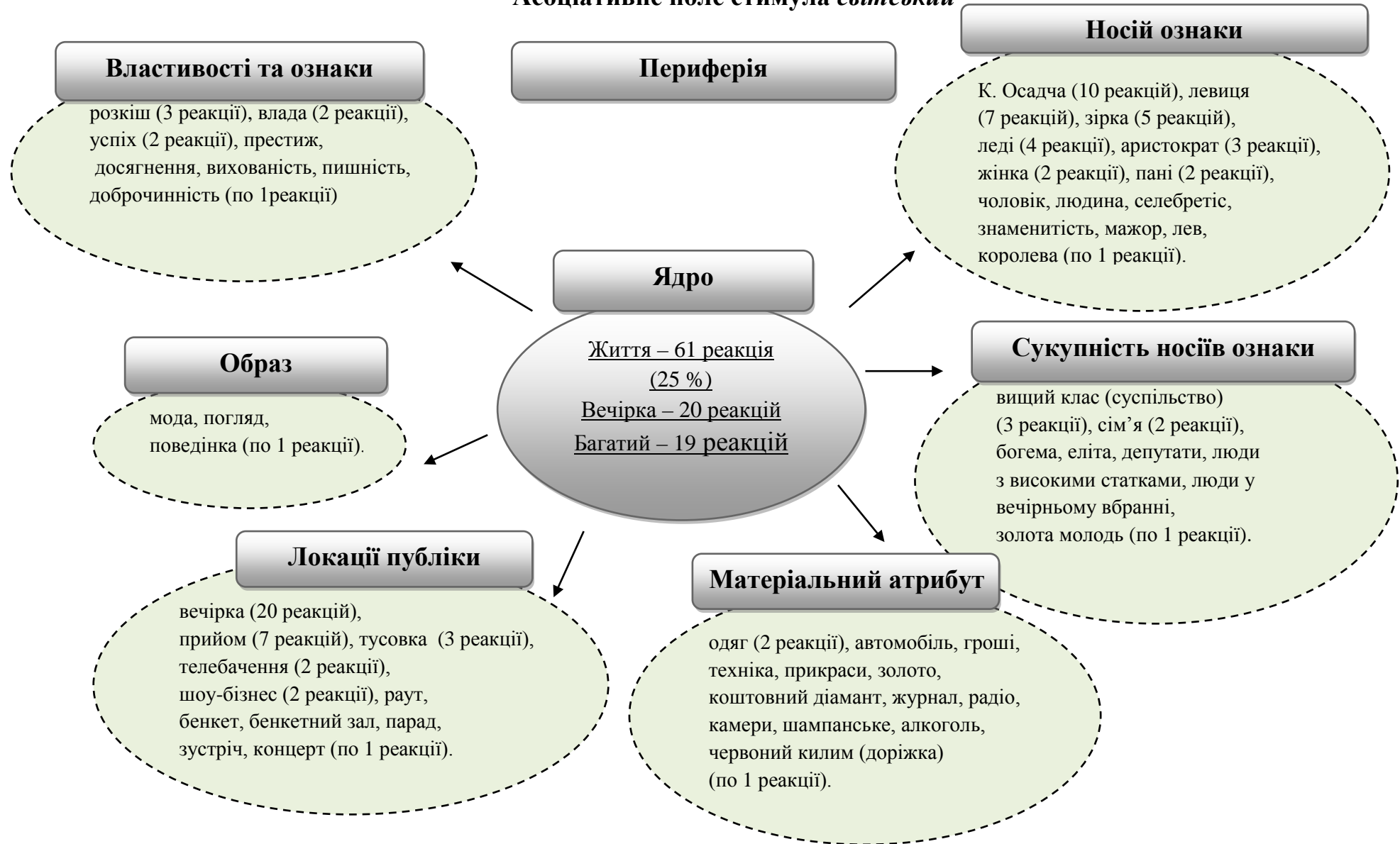
117. Штельмах М. Л. Два мегабайти віри, або Один сценарій одного фільму про одну зраду і одне прощення / М. Штельмах. – Харків: Фоліо, 2008. – 378 с.

118. Щербак Ю. Час смертохристів : роман / Ю. Щербак. – К.: Ярославів вал, 2011. – 480 с.

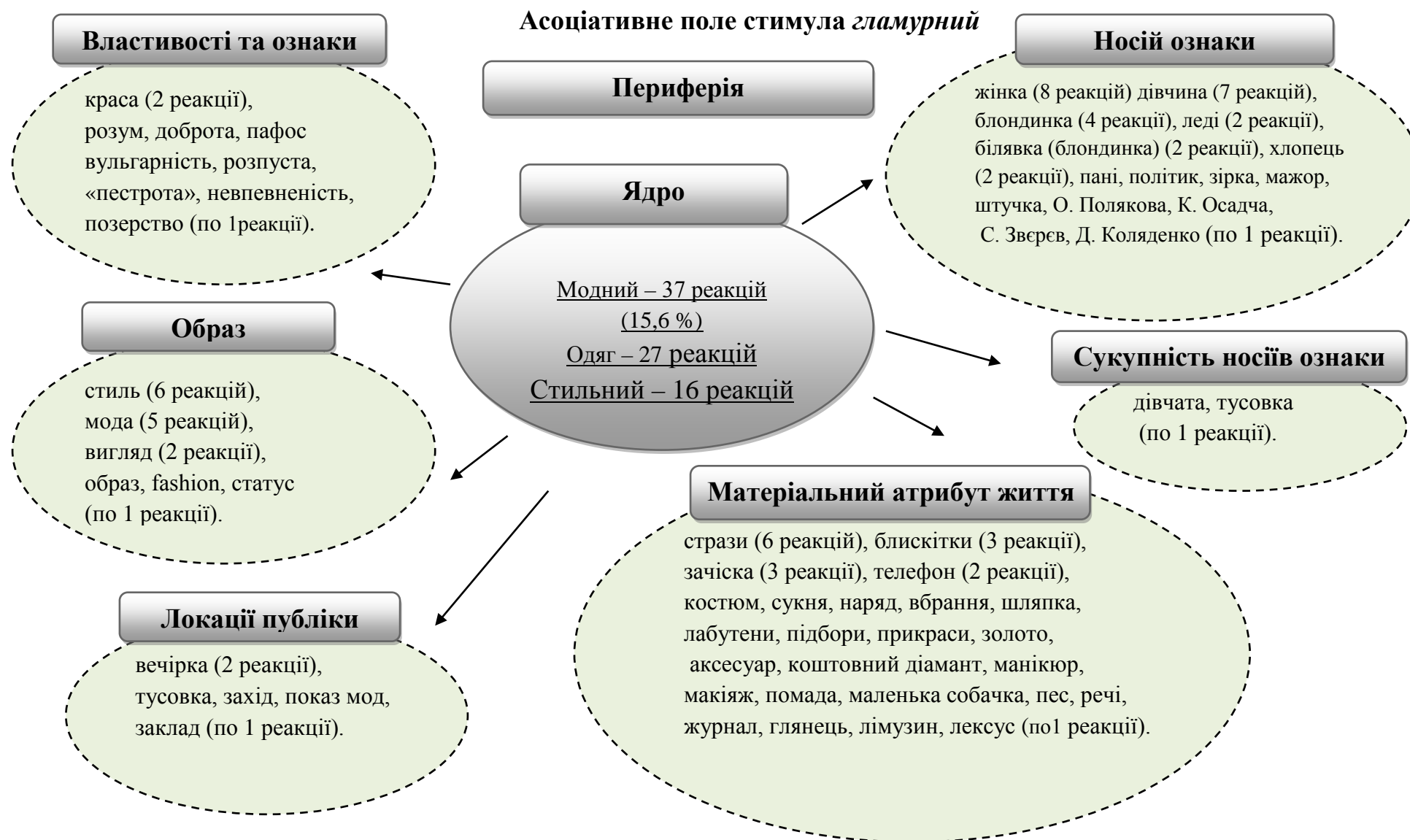
119. Яблонська С. Зачарований рік : оповідання / С. Яблонська // Антологія української готичної прози : у 2-х т. – Харків: Фоліо, 2014. – Т. 2. – С. 478–504.

120. Яцків М. Блискавиці : суспільна студія / М. Яцків. – Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1913. – 180 с.

121. Яцків М. Огні горять : повість / М. Яцків. – Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1902. – 176 с.

Асоціативне поле стимула *світський*

ДОДАТОК Б

Анкета

Шановні респонденти!

Просимо взяти участь в анонімному анкетуванні, метою якого є виявлення вільних асоціативних реакцій на слова-стимули *світський* та *гламурний*.

У кожного з Вас унікальні асоціації із запропонованими словами, тому Ваші відповіді є надзвичайно цінними для подальшого наукового аналізу.

Зазначте найперші словесні реакції на запропоновані слова, а також дайте відповіді на два запитання. Укажіть особисті дані, необхідні для експерименту.

Найперші асоціації до слова *світський* (*світська, світське*):

Найперші асоціації до слова *гламурний* (*гламурна, гламурне*):

Запитання:

1. Чи можуть ці слова бути взаємозамінюваними?

Так / Ні

2. У яких саме контекстах запропоновані слова є взаємозамінюваними? Наведіть, будь ласка, приклади.

Вік _____

Стать _____

Щиро дякуємо за Ваші відповіді!